

Virgil PANĂ

Ioan Chereji. Crâmpoie de cultură transilvană

Redactor responsabil: Soós Zoltán

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

PANĂ, VIRGIL

Ioan Chereji. Crâmpoie de cultură transilvană /

Virgil Pană -Târgu Mureș: Editura Ardealul, 2014

Referent, prefață: lect. univ. dr. Magdalena Florea

Referent, postfață: lect. univ. dr. Eugeniu Nistor

Coperta: Ana Alfianu

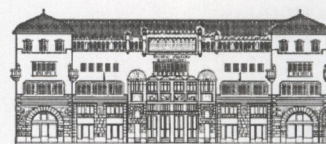
ISBN 978-606-8372-25-9

© Muzeul Județean Mureș, 2014

© Virgil Pană, 2014

CONSILIUL JUDEȚEAN MUREȘ

MUZEUL JUDEȚEAN MUREȘ

Editura ARDEALUL

Cuvânt din partea autorului

VIRGIL PANĂ

Ioan Chereji. Crâmpeie de cultură transilvană

Biblioteca Județeană
MUREȘ
TÂRGU-MUREȘ

974135

Editura ARDEALUL

Târgu Mureș, 2014

CUPRINS

Cuvânt din partea autorului /2

În loc de prefață /4

Capitolul I

„Curriculum vitae” /8

Capitolul II

Ioan Cherejan – poetul /13

Capitolul III

Ioan Chereji – teatrologul /20

- 3.1.1. Pagini despre apariția teatrului maghiar în Transilvania /20
- 3.1.2. Apariția teatrului permanent maghiar /22
- 3.1.3. Teatrul maghiar din Cluj /24
- 3.1.4. Teatrul maghiar din Oradea /30
- 3.1.5. Teatrul maghiar din Arad /30
- 3.1.6. Teatrul maghiar din Timișoara /32
- 3.1.7. Teatrul maghiar din Satu Mare /33
- 3.2. Repertoriul /33
- 3.3. Actorii /39
- 3.4. Scurt istoric al mișcării teatrale mureșene /41
 - 3.4.1. Despre construirea unui teatru maghiar la Târgu-Mureș /43
 - 3.4.2. Câteva cuvinte despre începuturile teatrului românesc pe meleagurile județului Mureș /45
 - 3.4.3. Teatrul târgumureșan după cel de al doilea război mondial /49

Capitolul IV

Despre începuturile Școlii târgumureșene de teatru /71

- 4.1. Scurtă privire asupra învățământului teatral din România /71
- 4.2. Câteva cuvinte despre învățământului teatral maghiar /74
- 4.3. Institutul de artă maghiară din Cluj /78
 - 4.3.1. Institutul de teatru „Szentgyörgyi István” din Cluj /80
 - 4.3.2. Institutul de teatru „Szentgyörgyi István” din Târgu-Mureș /83

Rezumat /93

Résumé /95

Anexe /97

Cuvânt din partea autorului

Nu l-am cunoscut personal pe profesorul Ioan Chereji. Profilul său uman și profesional l-am conturat doar din relatările celor care i-au fost apropiați sau prin preajmă, de la colegi, prieteni, foști studenți...

O cunosc, în schimb, pe soția sa, distinsa doamnă prof. dr. Terez Peris Chereji, care, prin devotamentul nelimitat pe care l-a avut și încă îl mai are pentru fostul său partener de viață, poate fi considerată un model-simbol pentru căsătoriile interetnice din spațiul transilvan și nu numai. Sentimentele domniei sale față de cel care face obiectul acestei cărți m-au impresionat atât de mult și m-au determinat să scriu această carte, atipică prin conținutul său. Nu este nici carte de autor, în întregime sa, și nici ediție îngrijită. Este și una și alta, fapt care se datorează mai multor considerente.

Despre profesorul Ioan Chereji, poet și istoric de teatru, ne-au rămas relativ puține informații despre viața și activitatea sa. Singurele documente inedite sunt cele pe care soția sa le-a făcut cadou Muzeului Județean Mureș, dar nici din acestea nu se poate reconstitui un tablou bine conturat care să ofere elementele pentru o carte cuprinzătoare. Sătmărean de origine, lipsesc tocmai informațiile complete despre această perioadă a vieții sale, schița biografică, care cuprinde și activitatea sa științifică până în anul 1977, fiind elaborată pe baza unui *Autobiografii* descoperită printre documentele sale, la care se adaugă amintirile soției și informațiile care mi-au parvenit din partea domnului dr. Viorel Câmpean de la Biblioteca Județeană din Satu Mare, pentru care le rămân recunoscător.

Mult mai cuprinzătoare sunt însă referințele despre activitatea sa profesională și extraprofesională. Ioan Chereji, cunoscut și sub pseudonimul Ioan Cherejan și-a început activitatea ca profesor de limba și literatura română fiind atras, în tinerețe, și de muzele poeziei. A fost unul dintre tinerii poeți remarcați din Transilvania nordică aflată, vremelnic, sub administrația maghiară (1940-1944), perioadă în care se punea, pe prim plan, nu valoarea în sine a versului ci posibilitatea sa de a conserva graiul românesc, în situația în care intelectualitatea românească fusese nevoită sau plecase de bunăvoie spre alte zări. Primele sale producții poetice au văzut lumina tiparului într-o antologie publicată în 1941 și apoi într-un volum personal, singurul, de altfel, apărut în 1943. Dată fiind raritatea acestora sau chiar lipsa lor totală din biblioteci, am considerat ca fiind oportună reproducerea creațiilor literare semnate de Ioan Cherejan, la capitolul anexe.

Ca om al catedrei la Institutul de Teatru „Szentgyörgyi István” din Cluj și apoi din Târgu-Mureș, Ioan Chereji a elaborat cursuri universitare de înaltă valoare documentară privind, în primul rând, istoria teatrului maghiar din Transilvania cât și mișcarea teatrală târgumureșană, rămase, însă, în manuscris. Bun cunoscător al limbii maghiare, a avut posibilitatea să studieze bibliografia de specialitate aferentă scrisă în această limbă, realizând o schiță istorică demnă de încredere, elaborată cu acribia profesionalismului care îl caracteriza.

Întrucât despre istoria teatrului maghiar și a Institutului de teatru, una dintre cele două facultăți de profil existente în România până în anii `90 ai secolului trecut, s-a scris foarte puțin sau deloc în limba română, consider că reproducerea acestor cursuri în integralitatea lor constituie un aport important pentru cei interesați de acest fenomen cultural, dar care nu cunosc limba maghiară. În completare, am considerat, la fel de important, de a reproduce o parte din notițele sale.

Documentele referitoare la istoria teatrului național și local le-am sistematizat în așa fel încât să obțin o continuitate temporală a fenomenului, de la începuturi până la momentul în care profesorul Ioan Chereji a trecut în eternitate. Pentru a realiza cât de cât o coerență a expunerii, acolo unde nu există referințe, am intervenit cu informații proprii, în încercarea de a realiza o imagine chiar și sumară a mișcării teatrale românești din Târgu-Mureș, îndeosebi, care s-a instituționalizat destul de târziu, date fiind condițiile istorice specifice acestei zone.

Pentru a nu produce confuzie în rândul celor care vor citi și analiza această lucrare, am reprodus în mod diferit, sub aspect grafic, informațiile profesorului Ioan Chereji, față de intervențiile mele personale. Astfel, cursurile la care am făcut referire sunt redactate în fontul *Monotype Corsiva*, mai apropiat de scrisul caligrafic, iar notele de subsol care aparțin profesorului în fontul *Arial*, fără nici o abreviere. Intervențiile mele sunt redactate în fontul *Arial*, iar notelor care îmi aparțin le-am adăugat mențiunea *nota autorului* (n.a.).

Desigur că, istoria fenomenului teatral abordată în această lucrare a reprezentat o temă încontinuu studiată, scrisă și rescrisă din diverse unghiuri de vedere, așa încât unele afirmații ale lui Ioan Chereji ar putea părea perimate și depășite de vreme. Consider, totuși, cursurile și cronicile sale teatrale drept repere științifice și culturale pentru istoria teatrului din România, care nu pot fi ignorate de către cei care își elaborează masterate și doctorate pe această temă, sau de către cei care, de la catedra universitară, formează noi generații de teatrologi.

Dacă Ioan Chereji este deja considerat o personalitate culturală pentru sătmăreni, ar fi cel puțin nedreaptă ignorarea sa de către oficialitățile culturale ale județului Mureș, ale orașului Târgu-Mureș, în special, în care a trudit cu mintea și sufletul aproape o jumătate din viață.

Dr. Virgil Pană

În loc de prefață

Investigarea științifică a culturii transilvănene relevă, în cele din urmă, acel adevăr incontestabil că, în menținerea și afirmarea identităților naționale, cultura deține un loc de covârșitoare importanță. Afirmarea este valabilă pentru întregul teritoriu multicultural și multiethnic al Transilvaniei, dar ea capătă cu siguranță un accent deosebit atunci când ne referim la ținuturi în care, ca urmare a unor împrejurări istorice, principalele etnii, în cazul nostru românii și maghiarii, au fost supuși și unii și alții, unor tendințe mai mult sau mai puțin accentuate de deznaționalizare pe plan cultural. În cazul maghiarilor, bunăoară, primele spectacole organizate de teatru au avut loc în ultimele decenii ale secolului al XVIII-lea, în contextul afirmării curentului iluminist și a necesității creării unei dramaturgii în limba maternă, ca modalitate de exprimare a sentimentelor antihabsburgice pe tărâm cultural. Românii transilvăneni, la rândul lor, prin vocea și condeiul lui Iosif Vulcan, deveniseră conștienți că: *„Oricare națiune care nu vrea să fie înghițită de valorile amalgamatoare ale națiunilor mai înaintate în cultură, oricare națiune care vrea să trăiască și să joace un rol oarecare în istoria universală are imperativă necesitate de a se îngriji de acele mijloace prin care să se poată avânta la acel grad de cultură /.../ Teatrul este cea mai mare școală morală, cea mai mare școală de educațiune, pe lângă biserică și școală; este un templu al moralității, al luminei și al științei”*.¹ Năzuința lor avea să se împlinescă 50 de ani mai târziu, la 1 Decembrie 1919, când de curând înființatul Teatru Național din Cluj își prezenta, în fața unui public animat de un entuziasm debordant, prima sa premieră în limba română. La adâncă senectute, încă vibrând de entuziasmul acelor zile, actorul N. Neamtzu-Ottonel mărturisea: *„Seara de 1 Decembrie 1919 a fost o seară de înălțare a sufletelor. Piața teatrului și străzile din jur erau ocupate de căruțe. Veniseră țărani de la sute de kilometri. În sală, aproape la fiecare cuvânt, aplauze. Mare emoție... n-am mai trăit alta asemănătoare. Noi, actorii, însemnam atunci biruința culturii naționale. Noi însemnam teatrul românesc... Multă vreme oamenii veneau la teatru numai să audă limba, atât de dragă le era vorba românească”*.²

Prin urmare, pentru cei amintiți, teatrul n-a reprezentat niciodată un simplu divertisment, el fiind mai întâi un argument de limbă, fiind jucat pentru ca fiecare să-și afirme individualitatea națională. Ideea este sesizată și argumentată și de profesorul Ioan Chereji, ale cărui texte despre istoria teatrului maghiar, îndeosebi, reproduse în această carte și realizate pe baza informațiilor puse în circulație de deja „clasicii” teatrologiei maghiare (Váli Béla, Pataki József, Enyedi Sándor, Káli Nagy Lázár, Szentimrei Jenő ș.a), de revistele de specialitate și de alte surse demne de încredere. Prin reproducerea cursurilor și a notițelor pe baza cărora au fost realizate, autorul cărții pune la dispoziția celor necunoscători ai limbii maghiare un adevărat tezaur științific, ușor de accesat și fără nici efort financiar destinat traducerilor.

De la început se impune o precizare, aceasta neavând nici o tangență cu vre-o teza marxistă, și anume aceea că interesul românilor și al celorlalte etnii de pe teritoriul transilvan pentru cultură națională, inclusiv pentru teatru a fost determinat socio-economic și impulsivat de afirmarea unei burghezii locale, formată din

¹ Iosif Vulcan, *Să fundăm teatru național!*, în „Familia”, 20 iulie 1869

² Ionuț Niculescu, „Noi însemnam teatrul românesc”..., de vorbă cu artistul emerit N. Neamțu-Ottonel, în „Teatru”, noiembrie 1978, p. 5.

avocați, funcționari de bancă, preoți, comercianți etc. Lucru este demonstrat cu prisosință de istoria culturală a celor două etnii luate în discuție, mișcarea teatrală maghiară, cu toate greutățile întâmpinate, evoluând, dacă nu progresiv, cel puțin liniar, în timp ce teatrul cult românesc, fără susținerea unui baron ca Wesselényi Miklós sau a unui mic proprietar precum Kótsi Patkó János, de pildă, își face firav apariția abia după Unire și se conturează abia în epoca comunistă. Pentru românii târgumureșeni, de exemplu, minoritari ca număr în fața maghiarilor și fără resurse economice care să le susțină mișcarea culturală, teatrul instituționalizat apare abia în anul 1962.

Profesorul Ioan Chereji era conștient că o istorie a fenomenului teatral trebuie să pornească de la ideea că noțiunea de *teatru* nu semnifică pur și simplu doar o piesă rostită în fața unui public. Piesa vine din zona unei anumite spiritualități aducând cu sine expresia unei individualități prin care vorbește succesiunea istorică a fenomenului cultural. Teatrul, ca atare, nu înseamnă doar piesa, așa cum este scrisă de autor, după cum nu înseamnă nici clădirea în sine, nici actorii, nici regizorul, ci înseamnă mai mult decât toate o *relație spirituală*, o artă mai complexă, căci ea presupune împletirea, îndeosebi în spațiul transilvan, a unor experiențe, a unor conținuturi sufletești diferite și diverse, exprimate în maniera personală a fiecărui participant la reprezentație, dar și într-o modalitate comună, diferențiată de celelalte provincii istorice ale României. În acest sens, putem vorbi de un teatru românesc, cu specific rezultat din însușirile spirituale ale românilor din acest areal geografic, așa cum se poate vorbi de un teatru maghiar sau de unul german, cât și de interferențele firești dintre ele. Dar, dacă teatrul este o relație spirituală, deci și de comunicare interetnică, Ioan Chereji ne dă de înțeles faptul că, în ciuda tuturor sincronizărilor, influențelor și paralelismelor, culturile naționale de pe cuprinsul Ardealului nu s-au topit una în alta, fiecare păstrându-și specificul inconfundabil.

Referindu-se la orașul Târgu-Mureș, profesorul Ioan Chereji evidențiază faptul că în pofida unor înaintate tradiții în această artă (la 29 iunie 1792, de pildă, avea loc, la Târgu-Mureș, primul spectacol teatral într-un edificiu stabil de teatru, în timp ce Teatrul Național Maghiar din Cluj susținea primul spectacol, în sala mare din casa Rhédei, în 11 noiembrie 1792), despre un teatru stabil maghiar, în accepțiunea actuală a cuvântului, nu se poate vorbi decât după al doilea război mondial. Fondarea unui teatru maghiar profesionist stabil la Târgu-Mureș s-a aflat pe primele locuri pe agenda Uniunii Populare Maghiare (U.P.M.), organizație politică care reprezenta interesele tuturor maghiarilor din România în perioada de după 1944. Scopul acesteia era întemeierea unei instituții teatrale care să servească necesitățile culturale nu numai ale unui singur oraș, Târgu-Mureș în cazul de față, ci ale întregului ținut secuiesc. Organizația civică care a trecut, în mod concret, la realizarea proiectului a fost Atheneum-ul Ernő Salamon, care, în ședința din 21 iulie 1945, a configurat întemeierea Teatrului Secuiesc. Din intervenția lui Tompa Miklós, în spiritul canoanelor vremii, rezultă că, în trecut, exceptând câteva inițiative particulare și eforturi binevoitoare, societatea vremii nu a fost în stare să ofere sprijinul necesar pentru întemeierea unei astfel de instituții permanente. Dacă în micile orașe secuiești, spunea viitorul mare regizor al teatrului, apărea, eventual, câte o trupă pentru una sau două stagioni, acestea se și grăbeau să dispară o dată cu epuizarea posibilităților de câștig financiar. Teatrul, bazat pe capitalul privat, fiind o inițiativă interesată de profitul financiar, s-a sustras responsabilității de a sluji cultura maghiarilor din Ardeal. „O asemenea *întreprindere* spunea acesta- nu se putea identifica nici cu masele muncitoare, nici cu spiritul progresist al micii

burghezii. Dar epoca întreprinderilor particulare a trecut, iar acum, problema teatrului e problema societății. Teatrele trebuie ridicate la rangul de instituții publice.”³

Întrucât, din scrierile profesorului lipsesc episoadele referitoare la istoricul mișcării teatrale românești din Târgu-Mureș de după înființarea secției române a Teatrului Secuiesc, în anul 1962, folosind cronicile teatrale semnate de acesta și alte surse editate, autorul acestei lucrări reușește, printr-o înlănțuire logică a documentelor, să ofere a schiță istorică a fenomenului teatral până la momentul când protagonistul cărții a trecut în lumea umbrelor.

Dacă Teatrul Secuiesc a apărut și a funcționat o perioadă de timp sub impactul *Legii Nr. 265 pentru organizarea Teatrelor, Operelor și Filarmonicilor de Stat*,⁴ și al *Directivelor pentru alcătuirea repertoriilor teatrale*, care limitau libertatea de creație și de exprimare dramaturgică, introducând o aspră cenzură și autocenzură a scenariștilor, regizorilor și actorilor, modelul fiind teatrul sovietic cu etalonul său regizoral, Konstantin Sergheevici Stanislavski, adept al *“trecutului de factură realistă”*, teatrul românesc beneficiază, la începuturile sale, de o perioadă de deschidere culturală și de liberalizare politică (1964-1971) în care sunt redescoperite și revalorificate filioanele naționale ale culturii, în care se reiau contactele intelectuale cu lumea occidentală. A fost epoca în care s-au generat și exprimat autentice valori, cu puține derapaje spre concesiile făcute ideologiei vremii. A fost epoca în care s-a oferit spectatorilor un repertoriu aproape necenzurat, secția maghiară putând, la rândul ei, aborda o diversificată paletă culturală care n-ar fi fost accesibilă nici chiar unei scene românești. În afara traducerilor unor piese românești, impuse de autorități și prezentate de nevoie, se juca aproape orice.

Este epoca în care s-au pus bazele teatrului politic angajat, un teatru al marilor întrebări care își propunea să redefinească poziția individului în raport cu instanțele mai mult sau mai puțin instituționalizate, în sensul redescoperirii sensului libertății, al gestului civic, al acțiunii, gen în care s-au remarcat prin îndrăznețe spectacole regizori al căror nume au devenit de referință și s-au impus în teatrul românesc.

În perioada în care Ioan Chereji își scria cronicile teatrale, Naționalul târgumureșan a înregistrat evoluții și involuții specifice oricărui fenomen cultural, în cazul nostru teatrul, dar care de fiecare dată a reușit să renască sub bagheta valoroșilor regizori și a prestației marilor actori care au dat strălucire scenei mureșene. Din punctul de vedere al istoricului de teatru, aportul autorului acestei cărți este binevenit, adăugând o notă în plus la o viitoare istorie completă a mișcării teatrale din urbea noastră.

De la Ioan Chereji ne-a rămas un valoros text despre una dintre cele două școli de teatru din România socialistă, respectiv despre Institutul de teatru „Szentgyörgyi István”, cea de a doua fiind I.A.T.C. „Ion Luca Caragiale” din București.

Problema învățământului teatral pentru transilvăneni avea ceva vechime în momentul în care a cunoscut rezolvarea. *„Proclamația în chestiunea Teatrului Național al Ardealului”* redactată de Vachot Imre în 1840, prin care propunea înființarea unei școli de teatru, lipsită fiind de susținerea factorului politic nu a avut

³ Marosi Ildikó, *A marosvásárhelyi székely shinház alapításának első documentumai* (Documentele de înființare ale teatrului secuiesc din Târgu-Mureș), în „*Simbolon*”, Revistă de științe teatrale, Analelele Universității de Artă Teatrală din Târgu-Mureș, nr. 1/2003, p.155-156.

⁴ *Monitorul Oficial*, Partea I, A, nr. 162/18 iulie 1947; Ion Cristoiu, *O posibilă istorie a literaturii dramatice contemporane* (I), în „*Teatrul*”, nr. 1, an XXVIII, ianuarie 1983, p. 102-106; Vasile Cristian, *Istoria teatrului românesc în primii ani de comunism*, în *“Revista Istorică”*, 2005, 5-6, p. 99-110

nici un ecou. Abia peste 25 de ani, lua ființă la Budapesta o școală de teatru, iar în 1893, s-au pus bazele Academiei Naționale de Teatru din Cluj destinată maghiarilor de pretutindeni. În afara școlilor de stat, au funcționat, la cumpăna secolelor, în capitala Ungariei, și școli particulare formând numeroși actori care au jucat și în Ardeal.

După Unire, actorii români erau formați la așa numitele *Conservatoare* ale statului înființate în marile orașe ale Transilvaniei, pentru maghiari funcționând o școală pe lângă Teatrul Național Maghiar sub formă de „Studio” și Secția de artă dramatică de pe lângă Conservator, dar cu rezultate de puține ori remarcabile. La fel și demersurile particulare pornite de la Târgu-Mureș, Arad, Oradea, Cluj sau Timișoara. Prima instituție maghiară de învățământ teatral, cu durata de 3 ani, aprobată și subvenționată de către autorități, s-a deschis la Cluj, în 1941, pe lângă Teatrul Național Maghiar. După cel de al doilea război mondial, s-a reușit instituționalizarea învățământului teatral maghiar din România cu o facultate la Cluj, mutată apoi la Târgu Mureș, iar pentru viitorii actori români s-a înființat amintitul I.A.T.C. din București. Textul rămas de la profesorul Chereji și reprodus în această carte oferă informații referitoare la primii 20 de ani de funcționare a acestei instituții, când, practic, absolvenții săi au fost cei care au dat valoare sau au stat la baza înființării principalelor teatre de limba maghiară din România.

În concluzie, putem spune că atât pentru români cât și pentru maghiari, teatrul, alături de biserică, presă și școală, a reprezentat un mijloc de propagare a ideilor de libertate și progres, de formare și conservare a specificului național. Pentru a depăși faza amatorismului, erau necesare școli speciale de teatru pentru a-i pregăti pe viitorii animatori ai scenelor. După modeste încercări și realizări, începând cu a doua jumătate a secolului al XIX-lea, despre o școală profesionistă de teatru în Transilvania și apoi în România nu se poate vorbi decât după reforma învățământului din august 1948, care a dat o nouă fațetă învățământului de toate gradele. Spre deosebire de alte segmente ale vieții culturale românești, care s-au prăbușit sub impactul ideologic al vremii, naționalizarea teatrelor existente și reorganizarea lor au creat reale oportunități, îndeosebi pentru maghiarii din Transilvania, pentru care s-au creat și instituții de învățământ susținute de către stat, una dintre acestea fiind și Institutul de teatru “Szentgyörgyi István” din Târgu-Mureș.

Lector univ. dr. Magdalena Florea
Universitatea de Arte din Târgu-Mureș

CAPITOLUL I

„Curriculum vitae”

Profesorul Ioan Chereji, cunoscut și sub pseudonimul literar de Ioan Cherejan, s-a născut la 26 septembrie 1918, în comuna Sanislău, județul Satu-Mare, într-o familie de țărani, din care mai făceau parte fratele Gheorghe și sora Maria.

Studiile primare le-a făcut la școala din sat, iar cele medii la Oradea. În 1938, după bacalaureat, ca urmare a situației materiale precare, s-a înscris la Seminarul Teologic Greco-Catolic al Eparhiei de Oradea, pe care l-a absolvit în 1942.

După examenul de absolvire, s-a înscris la Facultatea de Filologie a Universității „Ferenc József” din Cluj. Pe perioada studiilor universitare, a fost, timp de trei ani, președinte al *Societății studenților români din Cluj*, avându-i printre colaboratorii apropiați pe Francisc Păcurariu⁵, Valentin Raus⁶, Gavril Scridon⁷, Tudor Bugnariu⁸ și Raul Șorban⁹.

Ca președinte al studenților, a obținut, prin intermediul Legației române de la Budapesta, burse în bani pentru studenții români din Cluj și a contribuit la înființarea E.R.A.N.-ului (Editura Românească din Ardealul de Nord), care a publicat plachete și volume de poezii ale unora dintre tinerii scriitori români din provincia cedată.

În 1942, a fost numit profesor de limba română la Școala normală de băieți din Oradea, instituție care, la vremea respectivă, se afla într-o situație critică. Pentru a putea face față obligațiilor profesionale, a fost nevoit să reînființeze și să organizeze biblioteca, pe care a dotat-o cu peste 6000 de volume, cu precădere de literatură română. Pe lângă activitatea didactică și de colaborator de presă la publicațiile românești, a înființat *Societatea de lectură „George. Coșbuc”* a elevilor, în cadrul căreia a organizat șezători literare precum și o serie de conferințe publice la care au fost invitați Cezar Petrescu¹⁰, Vasile Netea¹¹, Olga Caba¹² ș.a. Totodată, a extins activitatea acestei societăți prin punerea în scenă a unor piese de teatru de Alecsandri și Caragiale, regia artistică fiind asigurată de către actorul Szabó Ernő, pe atunci director al teatrului din Oradea.

Ca urmare a unor greutăți familiale, și-a cerut transferul la Carei, pentru a fi mai aproape de părinți, unde a funcționat ca profesor de limba și literatura română la liceul „Vasile Lucaciu”. În anul 1947 s-a căsătorit cu Negru Adelaida, secretară la o școală de fete.

La Carei, paralel cu activitatea didactică, a luat parte activă la acțiunea de alfabetizare, a fost directorul ansamblului artistic de amatori din localitate și redactorul-șef, timp de trei ani, al săptămânalului „*Democratul*”, înființând și editura acestei publicații în care a tipărit două volume antologice de poezie cu titlul *Antologia*

⁵ Francisc Păcurariu (1920-1998), prozator, eseist și poet român.

⁶ Valentin Raus (1918-1994), prozator român.

⁷ Gavril Scridon (1922-1996), critic și istoric literar.

⁸ Tudor Bugnariu (1909-1988), sociolog și publicist român.

⁹ Raoul Șorban (1912-2006), critic de artă, pictor, scriitor, eseist și memorialist român.

¹⁰ Cezar Petrescu (1892-1961), romancier, nuvelist, traducător și unul din cei mai de seamă gazetari din prima jumătate a veacului XX.

¹¹ Vasile Netea (1912-1989) scriitor și istoric.

¹² Olga Caba (1913-1995), prozatoare și poetă.

primăverii, cu producții lirice ale tinerilor scriitori¹³. A organizat șezători literare la Carei și Satu-Mare, la care a invitat personalități ale vremii precum: Ovidiu Drimba¹⁴, Gheorghe Bulgăr¹⁵, Ion Caraion¹⁶, George Dan¹⁷, Ion Apostol Popescu¹⁸ ș.a.

În noiembrie 1948 a fost transferat la Surduc, plasa Jibou, la o școală minieră, unde a profesat până în ianuarie 1949, când a fost chemat la Institutul de Artă Român din Cluj, la catedra de Istorie a teatrului, unde, deși asistent, i s-a încredințat susținerea cursului de Istoria teatrului universal la anii I și II, precum și seminariile la anii III și IV. În paralel cu activitatea didactică, a susținut examenele de diferență, finalizând, astfel, cursurile universitare prin examenul de licență din 1950.

După reorganizarea învățământului teatral, a fost transferat, tot ca asistent, la secția română a Institutului „Szentgyörgyi István”, din Cluj, unde i-a fost repartizată aceeași disciplină, în paralel cu profesorul Szabó Lajos, care ținea cursuri de istoria teatrului universal, la secția maghiară. Tot la Cluj, a fost avansat la gradul de lector universitar. În 1954, Institutul a fost mutat la Târgu-Mureș, an în care s-a căsătorit cu Péris Terez, pe atunci studentă. Aici, în condiții cu totul noi, i-au fost repartizate cursurile de Istoria teatrului românesc și de Limba și literatura română. La 1 octombrie 1961, a fost avansat la gradul de conferențiar universitar. Prin decretul Consiliului de Stat nr. 494/26 VI 1969 semnat de Nicolae Ceaușescu, i se conferă „Ordinul Muncii clasa a III-a” cu prilejul celei de a XXV-a aniversări a eliberării României de sub dominația fascistă¹⁹, „*în semn de prețuire pentru activitatea meritorie în domeniul instruirii și educării studenților și a contribuției aduse la dezvoltarea învățământului și culturii în patria noastră.*” Timp de trei ani, 1972-1975, a fost șef al catedrei de Istoria teatrului, an în care, prin aplicarea unor noi reglementări organizatorice, catedra s-a unit cu cea de artă dramatică, șef devenind un profesor titular la o disciplină de specialitate din domeniul actoriei. În 8 iulie 1972, printr-un decret al Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România, i se conferă Ordinul „Meritul cultural” clasa a III-a.²⁰ Începând cu anul universitar 1978-1979, după susținerea tezei de doctorat, în 16 decembrie 1976, cu titlul „*Dinamica regiei teatrale actuale*”, a promovat, prin concurs, în gradul didactic de profesor universitar. Între anii 1954-1980 a deținut și funcția de prorector (vezi și Anexa I).

A încetat din viață, pe neașteptate, în duminica de 15 iunie 1986, după ce, cu o zi înainte, asistasese, încă, la examenele de sfârșit de an. A trecut în veșnicie când, în mod sigur ar mai fi avut multe de spus și de scris, fără a se bucura nici un moment de o binemeritată pensie. Disparația sa i-a îndurerat, deopotrivă pe colegii săi și pe toți care l-au cunoscut, îndeosebi pe soția sa, Teréz Peris Chereji, care, înainte de a începe elaborarea acestei cărți, a ținut, cu tot dinadinsul, să nu uit a menționa că, pentru ea, cel dispărut a însemnat totul, că i-a fost, în același timp, soț, prieten și părinte. Vorbe frumoase au fost scrise și de către colegul său, Oláh Tibor, pe care avea să le immortalizeze, în scurt timp, într-un cuprinzător articol publicat în *Revista „Teatru”*.²¹

¹³ *Antologia primăverii*, versuri, ediție îngrijită de Ioan Cherejan, Carei, Editura „Prietenii artei”, 1947, 2 vol. (vezi și Ana Cosma, *Scriitori români mureșeni*, Târgu-Mureș, 2000, p.32).

¹⁴ Ovidiu Drimba (1919 -), istoric literar.

¹⁵ Gheorghe Bulgăr (1920-2002), renumit eminescolog, lingvist de mare ținută.

¹⁶ Ion Caraion (1923-1986), poet, eseist și critic literar.

¹⁷ George Dan (1916-1972), poet și traducător.

¹⁸ Ion Apostol Popescu (192-1984), poet, folclorist și istoric literar.

¹⁹ Vezi și „*Scânteia*”, 22 august 1969.

²⁰ „*Steaua Roșie*”, Târgu-Mureș, 9 iulie 1972.

²¹ „*Aria de cuprindere și răsunetul muncii sale neobosite-scria cel amintit-întrec însă limitele strâmte ale unui curriculum vitae. Bun vorbitor la catedră, nespus de*

Documentarea pentru scrierea acestei cărți m-a determinat să citesc mai toate referințele despre personalitatea sa, să vorbesc cu unii dintre foștii săi studenți, cu colegii săi într-o profesie, cu personalități marcante ale vieții noastre teatrale, care, într-un fel sau altul, l-au cunoscut ca om sau ca specialist. Marea majoritate a celor intervievați mi-au prezentat o personalitate complexă; un om bun și atent cu cei din jur, un profesor plin de vervă la catedră, care capta atenția prin ceea ce spunea și cum spunea, foarte apropiat de studenți, punând mai presus autoexigența decât exigența, dând dovadă de „o bunățate funciară, lipsită de orice zgură a pornirilor pătimăse”.

Deși a fost martor al evenimentelor din perioada anilor 1940-1944, a reușit să se distanțeze de orice patimă de natură politică sau ideologică fiind conștient că, în noile condiții de după războiul devastator pentru toată lumea, doar pacea socială și armonia interetnică puteau constitui chezașia reconstrucției țării. Despre spiritul pașnic care l-a caracterizat pe Ioan Chereji în relația cu cei de altă etnie vorbește și scrisoarea lui Marin Ciortea,²² care, în urma unei discuții cu Mihail Sadoveanu, a reușit să-l facă interesat pe maestru de viața și activitatea sa.²³ (Vezi și Anexa I).

Alții, puțini la număr, din malițiozitate, au încercat să-l prezinte ca pe un om puternic atașat de regimul politic anterior anului 1989, să-i umbrească pe nedrept amintirea, în situația în care, potrivit uzanțelor timpului, unii dintre colegii săi ticluiau telegrame adresate lui Nicolae Ceaușescu, cu ocazia zilei de naștere.

„Cronicarul nostru de specialitate” cum îl numea cotidianul „Steaua Roșie” din 9 mai 1969, cu ocazia avancronicii la spectacolul *Macbeth* de Shakespeare, prezentat de Secția maghiară a Teatrului de stat, a scris peste 250 de cronici teatrale, cea mai mare parte dintre acestea fiind publicate în presa de limbă română și maghiară locală și națională. Citite și apreciate de publicul larg iubitor de teatru, de specialiștii de artă și cultură, scrierile sale consemnau atât valoarea artistică a spectacolelor prezentate de cele două secții ale Naționalului târgumureșan, cât și evoluția actorilor, fiecare fiind, de fapt, eseuri care apelau la conștiință, imaginație și înțelepciune.²⁴ A fost un adevărat mecena pentru tinerii actori cărora le-a insuflat

înțelegător cu studenții, Ioan Chereji îi învăța să prețuiască la diapazon creator patrimoniul național și universal al literaturii dramatice, sondând în profunzime tâlcul pieselor, pentru a-l putea reda-obiectivă cu o cât mai pronunțată eficiență. În cronicile publicate, urmând cu punctuală regularitate traiectoria premierelor de la Târgu-Mureș-indiferent dacă spectacolul glăsuia în limba lui Caragiale sau în aceea a lui Madách-punea în lumină de fiecare dată intenții regizorale și împliniri actoricești, dezghiocând frumuseți ideatice formativ-educative din operele abordate. Cât despre omul Ioan Chereji-sincer și blând, afabil, modest și neșovăitor totuși, el transmitea cu fiecare zâmbet, gest sau vorbă, o convingere intimă și un mare adevăr:că omul este om în funcție de omenia de care dă dovadă în orișice împrejurare; că a-ți sluji poporul și cultura, țara înseamnă a te dăruți total, fără urmă de reținere, semenilor din care te-ai născut; că a aprecia limba și cultura, tradițiile neamurilor conlocuitoare, înseamnă a-ți sluji neamul, țara, patria, aceasta fiind una și sfântă în unicitatea ei...” („Teatru”, octombrie 1986, p. 94).

²² Marin Ciortea (1899-1962) a fost inginer electronist și o bună perioadă de timp director tehnic al “Societății de Gaz Metan” din Mediaș. Autor de proză și pictor apreciat în epocă, a fost un adevărat mecena pentru artiștii români ai timpului. Ferma sa, situată între Copșa Mică și comuna Axente Sever, devenise un refugiu pentru aceștia, fiind vizitată printre alții, de pictorii Ion Vlasiu, Al. Ciucurencu, Catul Bogdan, Magdalena Rădulescu, Maria și Aurel Avramescu, dar și de Mihail Sadoveanu, Lucian Blaga ș.a.

²³ „În această ordine de idei-scria Marin Ciortea-am ajuns să vorbesc și despre tine, despre vederile largi pe care le aveai în ceea ce privește conviețuirea celor trei națiuni din Ardeal, despre lucrările tale literare, despre antologia ardeleană pe care o pregăteai și altele. Maestrul Sadoveanu a fost bucuros că aude toate cele câte i-am putut spune despre tine și a arătat viu interes pentru cunoașterea activității tale literare (artistice și culturale)”.

²⁴ Gh. Bărbulescu, *Cronicar de aleasă omenie*, în „Steaua Roșie”, 5 iulie 1986.

curaj, subliniindu-le sincer atât realizările cât și minusurile constatate în prezența scenică ori în opera de conturare a personajelor. Comparându-l cu teatrologii consacrați de la singura publicație națională de specialitate, „*Revista Teatru*”, ori cu confrății săi care își încercau condeiul prin alte reviste culturale din țară, cu pretenții mai mari decât ale publicațiilor târgumureșene, se poate afirma că profesorul Ioan Chereji s-a aflat tot timpul la înălțimea acestora sau poate și mai sus.

În completarea scrierilor sale cu caracter dramatic, care profilează evoluția artistică a celor două secții teatrale, a elaborat o mulțime de articole cu subiecte diverse, dintre care am reținut doar pe cele care au o evidentă tangență cu evoluția culturală și administrativă a Naționalului din Târgu-Mureș și a școlii de teatru, ignorându-le pe cele cu un pronunțat caracter ideologic, impus de vremurile în care a trăit. Toate acestea și fiecare în parte, pot constitui importante surse pentru completarea și actualizarea istoriei complete a instituției teatrale din orașul nostru și totodată puncte de reper pentru întocmirea cursurilor universitare de istorie a teatrului (vezi Anexa II).

Ca profesor universitar, este autor al mai multor cursuri de istorie a teatrului național și local, majoritatea nepublicate, care, prin amintirea lor în această carte, alături de notițele sale din bibliografia de specialitate, maghiară îndeosebi, sper a fi de folos pentru cei care îmbrățișează această carieră. Excelent cunoscător al limbii maghiare, profesorul Ioan Chereji a tradus în limba română, în perioada anilor 1957-1970, piese de teatru semnate de Szabó Lajos²⁵, aflate în manuscris în fondul documentar al Muzeului Județean Mureș și schițe de Asztalos István („*Vaca*”) și Takács Ferenc („*Elisabeta*”), publicate în cotidianul „*Steaua Roșie*”.

Referințe:

- Nae Antonescu, *Din presa sătmăreană de altădată*, Ediție îngrijită, note și indici de Viorel Câmpean și Marta Cordea, Ed. Citadela, Satu Mare, 2013, p.244.
- Ana Cosma, *Scriitori români mureșeni*, Dicționar bibliografic, Târgu-Mureș, 200, p. 31-32.
- Nae Antonescu, *Un poet din Carei: Ioan Cherejan (1918-1986)*, în „*Poesis*”, nr. 3-4 (martie-aprilie 1999), p. 23.
- George Vulturescu, *Ioan Cherejan*, în „*Poesis*”, nr. 1-2 (ianuarie-februarie 1999), p.24
- Ion Hangiu, *Dicționarul presei literare românești (1790-1990)*, București, 1996, Editura Fundației Culturale Române, p. 344
- Nae Antonescu, *Tradiții publicistice careiene*, în „*Agora*”, Carei, mai 1990 (număr inaugural).
- Ion Hangiu, *Dicționar al presei literare românești (1790-1982)*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1987, p. 247
- Gheorghe Bărbulescu, *Cronicar de aleasă omenie*, în „*Steaua Roșie*”, Târgu-Mureș, 5 iulie 1986.
- Ion Oarcășu, *Poezia-lacrimă a pământului*, în „*Tribuna*”, 11 februarie 1982, p. 2.
- Dumitru Micu, *Recitind pagini vechi: poezia din Nordul Transilvaniei între anii 1940-1944*, în „*Vața Românească*”, iulie 1981, p. 56-62.

²⁵ *Csáladi fészek* (Cuib de familie), *Menekülés* (Refugiu), *Mentség* (Absolvire), *Az otthon szigetén* (Căminul), *Gyomok és virágok* (Buruieni și flori).

- Dumitru Micu, *Literatura română în Transilvania nordică (1940-1944)*, în „*Steaua*”, august 1978, p. 12-15.
- Domokos Samuel, *A román irodalom magyar bibliográfiája* (Bibliografia maghiară a literaturii române), vol. II (1961-1970), București, 1978, Editura Kriterion, p. 125, 526, 529, 571, 634, 657, 745.
- Ion Oarcășu, *Restituire*, în „*Tribuna*”, 23 august 1973, p. 4.
- *Pagini de istorie revoluționară 1848-1971 (Oameni, fapte, locuri)*, Cluj, 1971, p. 297-320.

CAPITOLUL II

Ioan Cherejan – poetul

Debutul literar al lui Ioan Cherejan, care releva puterea de a înțelege și de a iubi poezia, a avut loc în paginile revistei școlare „*Țara visurilor noastre*,” a liceului „Emanuil Gojdu” din Oradea, apărută la 1 Decembrie 1937 sub conducerea profesorului Augustin Cosma, cel care i-a încurajat în încercările lor literare și pe Ion Șugariu, Ovidiu Drimba, Gh. Bulgăre, Ion Maria Sereș ș.a.²⁶ Paralel, a colaborat permanent cu „*Universul literar*” din București, la rubricile intitulate *Corespondența noastră* și *De vorbă cu debutanții*, între anii 1939-1940²⁷. De remarcat este faptul că la cele două rubrici și-au făcut ucenicia numeroși tineri care băteau atunci la porțile consacrării ulterioare: Stelian Diaconescu (viitorul Ion Caraion), Radu Pătrășcanu, Lucian Valea, Ștefan Augustin Doinaș, Ion Maria Sereș ș.a.²⁸.

În timpul administrației maghiare (1940-1944), a devenit un colaborator statornic al paginilor literare ale publicațiilor românești „*Tribuna Ardealului*” din Cluj²⁹, fondată de prof. E. Hațieganu, „*Săptămâna*” din Bistrița, „*Viața ilustrată*”, o elegantă revistă editată de episcopia ortodoxă a Clujului ș.a.

Activitatea națională s-a putut exprima chiar și în condiții de aspră cenzură, la ea participând elemente intelectuale democratice fără deosebire de naționalitate, printre care s-a numărat și Ioan Cherejan. Încă din toamna anului 1940, o parte a studențimii române cu înclinații artistice se aduna în atelierul pictorului Raul Șorban, din actuala stradă I.C. Brătianu nr. 26 din Cluj. Printre aceștia se aflau: Francisc Păcurariu, Vasile Moldovan, Romulus Hatos, Alexandru Anca, Valentin Raus, R. Ghircoiașu, Tudor Bugnariu, Teofil Vescan, Korvin Sándor, Salamon László, Fekete Mihály, Emil Cornea ș.a.³⁰

Pentru a-și face mai mult simțită prezența în rândul tineretului studios, grupul intelectualilor clujeni a încercat să înființeze în mod legal asociații culturale și

²⁶ Publicistul Ioan Bulgar, scria în ziarul „Drapelul” din 2 aprilie 1945 : „*Totdeauna «Țara visurilor noastre» a fost aceeași: dreaptă, umană, românească. Niciodată nu a alunecat. Acolo în revistă, s-a plâns, s-a dorit, dar mai ales s-a crezut mult. Au fost vremuri în care atât ne-a mai rămas. Și elevii au crescut acolo așa cum îi învăța profesorul*” (http://ro.wikipedia.org/wiki/Colegiul_Național_Emanuil_Gojdu_din_Oradea).

²⁷ Nae Antonescu, *Din presa sătmăreană de altădată*, Ediție îngrijită, note și indici de Viorel Câmpean și Marta Cordea, Ed. Citadela, Satu Mare, 2013, p.244.

²⁸ Nae Antonescu, *Un poet din Carei. Ion Cherejan (1918-1986)*, în „*Poesis*”, Satu-Mare, nr. 1-2, 1999, p.23.

²⁹ Apare la 15 septembrie 1940, fiind unicul cotidian românesc autorizat în nordul Transilvaniei. A jucat un rol important în viața politică și culturală românilor din această zonă. La început, redacția, din care făceau parte Gheorghe V. Giurgiu, Iacob Tis (român din Valea Timocului, vorbitor de sârbă, germană și maghiară), alături de un grup de intelectuali români printre care Aurel Socol, Dinu Roman, I. Pinteș ș.a se afla pe Bulevardul Eroilor, nr. 36. (Gh. I. Bodea, L. Fodor, dr. L. Vajda, *Cluj. Pagini de istorie revoluționară 1848-1971*, Cluj, 1971, p. 206); „*De la primele numere – scria D. Micu – pagina a doua a Tribunei Ardealului a avut un nucleu de colaboratori statornici și extrem de fecunzi: Virgil Șotropa, F. Păcurariu, Valentin Raus, Ștefan Căprariu, Ioan Chereji (Ioan Cherejan), Victor Ilieșiu, Ionel Bulboacă...*” (D. Micu, *Literatura română în „Transilvania nordică*, în „*Steaua*”, 8 august 1978); în primele 1000 de numere ale „*Tribunei Ardealului*”, Ion Cherejan publicase 682 poezii, 204 proze și 65 eseuri (vezi „*Tribuna Ardealului*”, 21 martie 1944).

³⁰ Gh. I. Bodea, L. Fodor, dr. L. Vajda, *op. cit.* p. 207.

sportive. După ce, în 1940, autoritățile maghiare le-a interzis înființarea unui club sportiv, în 1941, tinerimea română găsește modalitatea legală de a-și înființa o asociație de afirmare națională folosind, în acest scop, statutele societății greco-catolice *Reuniunea Mariana a studenților din Cluj*, cu sediul în strada Napoca nr. 6-8. Printre cei care au dat viață acestei instituții s-a remarcat și Ioan Chereji.³¹

Referindu-se la poeziile de debut ale lui Ioan Cherejan, Nae Antonescu remarcă apropierea acestuia de simbolismul minulescian așa cum era observabil în poemul *Cele șapte nave*, în care registrul poetic al autorului *Romanțelor*.. este mai mult decât evident: țărniuri de mare, pelerini visători, catarge albe, „o poezie primăvărată, îmbibată de imagini florale (*Cireșii albi*).”³² Pe aceeași schemă simbolistă, remarcă cel amintit, este construit și *Poemul tânărului călător*, în care abordarea orizonturilor necunoscute, dar mereu vizate devine un leit-motiv în creațiile sale de început („*Adio! Mâine/ Porni-voi cu zâmbetul candid pe față/ Spre albe și clare climate de vis.*”). În același timp, sunt remarcate reala sensibilitate artistică, ușurința în versificație, latura muzicală a cuvintelor folosite și siguranța în potrivirea rimelor: „*Când îmi bate noaptea cu copita-n poartă / Și-n pământ cățelul cu ochi ca de șofran, / Mușcă bezna densă, mărâind sopran / Când înalții zarzări, voievozi pe zări / Scutur somn, petale, peste gloate, țări / Și armile negre privind cerul de toartă*”(*Pelur*), sau: „*Dragostea...dragostea mea, / N-am sărutat-o nicicând pe pleoape. / N-am simțit-o nicicând, nici departe, nici aproape. / Și am pierdut-o pentru totdeauna. / Nu mai știu unde, nu mai știu unde... / Poate în careva stea... / Dragostea mea...dragostea mea.*”³³ În stilul poetului rebel Artur Enășescu (1889-1942), care intrase în conștiința opiniei publice prin două poezii, devenite ulterior unele dintre cele mai cunoscute și tulburătoare “romanțe”: „*Cruce albă de mesteacăn*” și „*Rița țigancă*”, Ioan Cherejan își începea, astfel, una dintre cele mai frumoase poezii de debut: „*Olga-i țigancă cea mai frumoasă, / Fecioară cu ochii de jar, / Regină pe țara cea veche și roasă... / Femeie cu buzele roșii și umeri de var / Buclele-i negre; zambile în noapte, / Îi joacă pe sânii cei tari / Când vântul îngână a dorului șoapte / Și-n cobză îi cântă țigani cobzari, / Olga-i ușoară ca fulgul... și joacă*”.³⁴

La sfârșitul anului 1941, apare, cu 15 poeme, în volumul colectiv *Versuri din Transilvania nordică*, ediție îngrijită de Gheorghe Dăncuș, imprimată în 1100 de exemplare în colecția *Grai și suflet românesc*³⁵, care mai însuma creațiile poetice a încă opt tineri: I. Bulboacă, Ștefan Căprariu, Teodor Ciceu, Victor Ilieșiu, Iosif Morușan, Francisc Păcurariu, Valentin Raus și Virgil Șotropa (vezi Anexa III).

Apărut la numai un an și ceva de la dureroasa cedare teritorială, volumul reușea să adune, între coperțile sale, alături de unele creații extraestetice și câteva realizări artistice propriu zise, care aminteau despre poetica occidentală și despre nivelul cultural european pe care Transilvania românească izbutise să-l atingă în cele două decenii interbelice. După ruptura de mediul cultural autohton, însă, spiritul ardelean românesc fusese detronat la un nivel cultural minor și la un plan de

³¹ *Ibidem*, p. 209

³² Nae Antonescu, *Un poet din Carei. Ion Cherejan (1918-1986)*... p.23.

³³ Poezie publicată în „*Tribuna Ardealului*” din 14 mai 1943.

³⁴ Nae Antonescu, *Din presa sătmăreană de altădată...*, p.245.

³⁵ „*Grai și suflet românesc*” era, de fapt, pagina a II-a a „*Tribunei Ardealului*”, îngrijită de Gheorghe Dăncuș, care, începând cu ianuarie 1941 până în 18 mai 1941, apărea numai duminica, apoi în fiecare zi.

spiritualitate depășit, chiar mai mult decât înainte de Unire.³⁶ O bună bucată de timp, doar calendarul rămăsese unicul eveniment literar al anului.³⁷

Scopul urmărit prin publicarea acestui volum, așa cum scria și Gheorghe Dăncuș, prefațatorul său, nu era cel de ierarhizare a valorilor literare, ci unul de conservare a ființei naționale.³⁸ În situația vidului cultural creat prin plecarea intelectualilor români, se căuta revigorarea transilvanismului românesc apelându-se la „*studentimea universitară și elevii mai marișori ai școlilor secundare*”, majoritatea începători, urmându-se dictonul lui I. Heliade Rădulescu: „*Scrieți băieți, scrieți...*” În această conjunctură, „*în noua colecție „Grai și suflet românesc” – cea cu care acum pornim la drum – ținându-se socoteală de realitățile românilor din Ungaria, se vor avea în vedere, în primul rând: trebuințele și unitatea graiului, trebuințele și unitatea sufletului, trebuințele și unitatea culturală*”.³⁹

Referindu-se la valoarea scrisului românesc ardelean, a poeziei, îndeosebi, din perioada administrației maghiare, Ion Agârbiceanu răspundea criticilor aduse versului românesc, învinuit că utiliza prea mult același motiv și că puține erau realizările demne de reținut, care să aibă o valoare artistică superioară pentru a dăinui în timp. Apreciind că, o parte din aceste obiecțiuni, erau adevărate sub raport artistic, Agârbiceanu descoperea și el că fenomenul spiritual, în situația în care, după 20 septembrie 1940, în Transilvania de Nord nu mai existau scriitori, poeți și publiciști, majoritatea fiind plecați de bună voie sau expulzați, era mai valoros decât cel artistic.⁴⁰ În aceeași tonalitate se exprima și Radu Stanca despre amintita *Antologie*, manifestându-și, însă, încrederea în revigorarea vieții culturale românești din Transilvania nord-vestică, odată cu apariția sa.⁴¹

³⁶ Radu Stanca, *O antologie românească de pe alte meleaguri. „Versuri din Transilvania nordică”*, în „*Transilvania*”, ianuarie 1942, p. 59-62.

³⁷ Victor Iancu, *De la literatura majoră la literatura calendarelor*, în „*Luceafărul*”, Sibiu, aprilie 1941, p.25.

³⁸ „*Pentru noi nu se punea problema estetismelor, ci problema necesităților: cea etnică. Și cum există acea cunoscută lege naturală că necesitatea creează organul, trebuiau să iasă la iveală cei așteptați. Aceasta există în adâncurile și bunurile colective ale substanței etnice. Dar, necesitățile, nu numai creează organele de care au trebuință ci și pe cele amputate le refac. Amputarea cărturărească – plecarea cărturarilor – se va reface în virtutea pomenitei legi. La început modest, puțin câte puțin, până se va ajunge la împlinire*” (*Versuri din Transilvania nordică*, Kolozsvár, 1941, p. VII).

³⁹ *Ibidem*, p. XIX; „*La cantonament-scria tânărul sublocotenent de transmisiuni Ioan Mureșan, consătean cu Ioan Cherejan-citesc poezii despre Ardeal între care o consider foarte reușită, una a lui S.(sic!) Cherejean. Mă gândesc când și cum a reușit atâta profunzime. De, el a avut calmul și pacea necesară*” (Ioan Gh. Mureșan, *Jurnal de război*, ediție îngrijită de Ana Hancu, Târgu-Mureș, 2014, Editura Ardealul, p. 35)

⁴⁰ „*Și ne gândim că dacă, cel puțin, cei aleși, cu o educație culturală și artistică superioară, sau cu o sensibilitate artistică reală, multe din aceste produse literare nu ating măsura, pentru mulțimea cea mare românească, fără pretenții sau înțelegere de realizări înalte, înseși sentimentele exprimate simplu în aceste produse literare constituie o hrană spirituală pe care o află necesară și care e de mare folos, servindu-se neconștient în strămtorile de azi ale națiunii. Da, credem că viitorul nu va putea aduce scrisului românesc de azi învinuirea că nu e pus în slujba națiunii. Dar cu mijloacele și puterile celor de azi cum ieri s-a putut cu puterile celor de atunci.*” Referindu-se, în acest context, la „*Luceafărul*” sibian, singura revistă literară a Ardealului cu apariție regulată, Ion Agârbiceanu scria că „*are și meritul de a înfrăți în scrisul românesc pe aceleași pagini-și nu fără dificultăți-pe purtătorii de condei de aici cu puținii care ne-au mai rămas la aceeași datorie în Ardealul de Nord. În paginile Luceafărului s-au putut citi, din scrisul acestora, poezii de V. Șotropa, Iosif Morușan, Ion Cherejan (I. Agârbiceanu, Scrisul în slujba națiunii, în „Luceafărul”, octombrie 1943, p. 278).*”

⁴¹ „*Printr-o prea frustă schimbare de perspectivă printr-o prea brutală translațiune de medii culturale și printr-o prea gravă deștelenire a instituțiilor de cultură românească din Ardealul nordic, spiritul acestei regiuni fusese nevoit astfel să cadă de pe planul major al realizărilor culturale pe planul insuficient al manifestărilor jurnalistice sau, cel mult, calendaristice. Apariția câtorva volume sporadice, cu aspect*

Antologia apărea în situația în care, așa cum remarca același Gheorghe Dăncuș: „...în Transilvania nordică, am rămas puțini intelectuali, cu modeste și puține posibilități de creație culturală. Masele populare cer slovă românească – erau obișnuiți cu abundență – fără de care nu pot trăi, așa cum nu pot trăi fără pâinea cea de toate zilele. Literatura sau, mai bine zis, încercările literare (e vorba de compozițiile personale) au fost și vor rămâne nelipsite din această pagină. Tinerii – aceștia sunt majoritatea colaboratorilor – cei mai mulți au înclinații și posibilități, îndeosebi în faza inițială a începuturilor, să se manifeste în acest domeniu. Fenomenul este natural și necesar. Dar cum majoritatea cititorilor sunt imensele mase țărănești, trebuie și pe plan literar să ne gândim la dorurile și trebuințele lor. Literatura pe care ei o cetesc este fie cea scrisă potrivit gusturilor, trebuințelor și nivelului lor de înțelegere, fie literatura populară.”⁴²

Referindu-se la tânărul poet Ioan Cherejan, amintitul Radu Stanca îi prevedea o neîndoieală carieră literară: „Cel de- al treilea poet, Ion Cherejan – scria acesta – aduce în tonalitățile interioare al lucrărilor sale spiritul biblic spre care preocupările-i extraliterare l-au îndreptat, în special cel sesizat cu finețe în minunata «Cântare a cântărilor», cum este de pildă în versurile «Frumoasă ești iubita mea, frumoasă ești / Ca porumbița albă a vechilor povești» din poemul intitulat «Fata Transilvaniei »⁴³. Sunt uneori în versurile d-lui Cherejan și inegalități, dar entuziasmul care le cuprinde poartă în el multă căldură și mai ales multă pasiune literară. Printr-o mai atentă supraveghere a intensității lăuntrice, versurile d-lui Cherejan, au toate șansele să izbutească în realizări de cea mai bună calitate”.⁴⁴

Despre voluminoasa (200 pagini) antologie a lui Dăncuș, foarte puțin cunoscută azi, prin care Transilvania rănită, “ruptă-n două după hotărârea câtorva căpetenii fasciste se pregătea să-și vindece prin poezie rănile proaspete”⁴⁵ se pronunța, la 40 de ani de la apariție și Ion Oarcășu, care aprecia că: „Versurile, firește, sunt inegale. Multe s-au născut dintr-o criză trecătoare de conștiință, ivindu-se, firave, ca niște flori pretimpurii, când afară băntuia urgia războiului. Un clopot de sticlă imens ferea parcă inimile de contactul dureros cu istoria degradată. Cei nouă poeți, tineri ca vârstă în majoritatea lor, erau cu toții «flămânzi de cer», «însetați de veșnicie», ființe mistuite de patima absolutului dar și patriarhale. Elementele poeziei lor miroseau a țărână autohtonă, dar o țărână peste care plutea, alături de aburi adevărați, și duhul speculației livrești. Din când în când se ivea câte un vers

costeliv, a câtorva modeste reviste de familie sau a unui cotidian timid, marcau această tragică denivelare cu un ton, îmbietor mai mult la melancolie decât la nădejdi sau la certitudini. Evident că în atari condiții antologia pe care o prezentăm aici, umple dintr'odată un gol profund resimțit și ne obligă la constatarea plină de consecințe îmbucurătoare a trăinicie simțului valorilor din sufletul românesc și a temeinicie cu care acest spirit tinde să iasă la lumina pe care a văzut-o odată, chiar și atunci când este-prin evenimente-obligat la inhibițiuni. Căci, fără îndoială este îmbucurător a constata cum fundamentele culturale ale stăpânirii românești și zările intelectuale pe care le-a deschis au fost totuși mai puternice decât sinuozitățile momentului istoric, rodind chiar și într'un pământ nefertilizat de supravegherea atentă a autorității culturale. Tot mai des ne parvin semne ale restabilirii nivelului cultural din trecut, tot mai frecvente sunt biruințele literare ale cercurilor culturale din Ardealul de Nord, iar ultima dintre acestea-**Antologia** (s.n.) despre care însemnăm aici-le încunună pe celelalte printr'o eclatantă dovadă a gustului ales, a spiritului modern și a simțului critic care au patronat apariția ei /.../. Desigur, nu poate fi vorba încă despre o realizare cu sorți de perenitate literară. Dar pentru ceea ce vrem noi să semnalăm, antologia dela Cluj poate fi considerată ca primul pas, făcut cu curaj spre atari realizări” (Radu Stanca, *loc. cit.*, p. 61)

⁴² „Luceafărul”, serie nouă, I, nr. 1, octombrie 1945, p. 255.

⁴³ Poezia este publicată în „Luceafărul”, serie nouă, februarie 1943, p. 56.

⁴⁴ Radu Stanca, *loc. cit.*, p. 60.

⁴⁵ Ion Oarcășu, *Poezia-lacrimă a pământului*, în „Tribuna”, 11 februarie 1982.

memorabil, care mai păstrează și astăzi, ca o scoică veche, murmurul mării /.../ «Cu degete subțiri cântat-am pe albe viorile vântului / Și-n palme culcat-am sărutul pământului» (Ion Cherejan, *În căutarea visului*).

Tot dramaturgul, poetul, eseistul și regizorul de teatru care a fost Radu Stanca, în finalul prezentării sale, scria că: *“un aspect pe care însă nu l-am întâlnit decât rar în toată culegerea și pe a cărui lipsă suntem nevoiți să o remarcăm, este aspectul social, caracteristic poeziei ardelenе din timpuri de bejenie. Acest aspect își va face desigur loc cu timpul în preocupările literare ale celor ce astăzi înmuguresc primele rânduri. El este pe cât de fecund, pe atât de necesar. Pentru exemplificări, trecutul ne stă oricând la îndemână. Exceptând însă această ultimă și neînsemnată observație, notăm aici încă o dată, pentru cei ce au avut inițiativa acestei Antologii și pentru cei ce au colaborat la ea, cuvintele noastre de laudă”*.

Lipsa invocată de Radu Stanca, care, la vremea respectivă, trăia și își desfășura activitatea la Sibiu, este lămurită de Dumitru Micu, istoric și critic literar, un bun cunoscător al literaturii interbelice transilvănene, care afirma că *„în condițiile de cenzură barbară, era absolut cu neputință să răzbată la lumină vreun gând, cât de inofensiv, în care căutătorii de noduri în papură – și erau o legiune – ar fi putut identifica aluzii neconvenabile stăpânirii. Intenția de a publica Decebal către popor a fost plătită de Gheorghe Dăncuș, redactorul cultural al Tribunei Ardealului, cu un an de închisoare (într-un penitenciar din Budapesta – n a). Poeziile în tonalitate elegiacă erau, de multe ori, împiedicate să apară. Arborarea tristeții era taxată ca act subversiv.”⁴⁶*

Volumul de versuri este amintit și de Victor Iancu într-un articol din „*Luceafărul*” prin care face o analiză a scrisului românesc nord-transilvănean din primii ani ai administrației maghiare. *„În domeniul propriu-zis literar – scria cel amintit – trebuie să remarcăm, în primul rând, inițiativele ziarului «Tribuna Ardealului» dela Cluj, unicul cotidian românesc din Transilvania. Încă de la începutul apariției sale, «Tribuna Ardealului» a rezervat o pagină preocupărilor literare intitulată «Graiu și suflet românesc» /.../. În colecția acestui ziar au apărut câteva cărți, dintre care ținem să amintim cu deosebire cele două volume de antologie literară. Primul a apărut încă la începutul anului 1941 cuprinzând o culegere din versurile a nouă poeți transilvăneni /.../. Desigur este foarte greu de stabilit o judecată estetică despre versurile acestor poeți /.../. Pe cei mai mulți aici i-am întâlnit pentru prima dată sau cel mult în pagina literară a «Tribunei Ardealului». Numai domnii Victor Ilieșiu și Ioan Cherejan ne erau cunoscuți de mai înainte, dar nici versurile d-lor nu au atins acel grad al maturității care îngăduie criticei o sentință cu pretenții de durabilitate /.../ D-l Ioan Cherejan are imagini sugestive și bogate, cât și o abundență lexicală apreciabilă, secondate de un pronunțat simț pentru ritm și muzicalitate în genere. Dar, poezia sa este încă nebuloasă, încât d-sa trebuie să tindă spre mai multă cristalizare.”⁴⁷*

În anul 1943, cu sprijin E.R.A.N., Ioan Cherejan își publică singurul său volum de versuri intitulat *Plecare în cântec*, care cuprinde 39 de poeme, majoritatea apărute anterior în pagina literară a „Tribunei Ardealului”⁴⁸ (vezi Anexa IV). Despre

⁴⁶ Dumitru Micu, *Recitind pagini vechi: poezia din Nordul Transilvaniei între anii 1940-1944*, în „*Viața Românească*”, iulie 1981, p.56.

⁴⁷ Victor Iancu, *Scrisul din Ardealul de Nord*, în „*Luceafărul*”, februarie 1943, p. 46-47; vezi și I. Agârbiceanu, *Scrisul în slujba națiunii*, în „*Luceafărul*”, octombrie 1943, p. 278-283.

⁴⁸ Ion Cherejan, *Plecare în cântec. Versuri*, editor prof. Emil Hațieganu, Editura E.R.A.N., Kolozsvar-Cluj, 1943, 60 pag.; „*Această carte-se scrie pe ultima pagină-s-a tipărit în Editura Românească din*

această apariție, contemporanul său, poetul Victor Ilieșiu, scria că „*reprezintă un punct luminos în constelația nord-transilvăneană. Căci, în ultimii ani și mai bine de strădanie culturală, aportul dlui Ioan Cherejan este fecund și semnificativ. A fost remarcat ca un subtil poet, de-o rară delicatețe. Dispune de o mare doză de pătrundere în miezul lucrurilor. Lumea poetică a sa este variată*”.⁴⁹

Prin Dionis Fărcașiu, Iosif Morușan și Ioan Cherejan, aprecia D. Micu, poezia nord-ardeleană depășea orizontul semănătorist, trecând în neosimbolismul autohtonizat, în tradiționalismul interbelic. Cei amintiți foloseau versul liber, operau, adesea, nu cu simple reprezentări, ci cu imagini, întrebuițând sugestia, comunicând stări psihice necristalizate, fluide, cultivând nuanța. Cea mai acuzat simbolistă este producția lirică a lui Ioan Cherejan „*Plecând în cântec*”, prin care, acest poet, scria exegetul amintit, „*ancorează într-un simbolism eterat, expurgat de toate reziduurile decadente proprii curentului la începuturile sale, într-un simbolism filtrat nu numai prin toți acei corifei francezi și belgieni ai săi care au reușit să-l academizeze, dar și prin toți simbolistii români, cumiți sau cumițiți, mai ales, prin cei din a doua și a treia promoție (Adrian Maniu, Camil Baltazar, Radu Boureanu), și de asemenea prin neosimboliștii din deceniul al patrulea, ardeleni, mulți dintre ei (Ștefan Baciu, Vlaicu Bârna, Teofil Bugnariu, Olga Caba etc.), luați, probabil, ca modele imediate; sau într-un simbolism, în fine, efeminat, languros, plângăcios, dulceag și serafic*”.⁵⁰

Simbolismul transilvănean, nu numai prin sursele de inspirație, satul românesc, dar și prin conținutul sufletesc, se integrează aproape perfect, după părerea lui V. Iancu, în aria semănătorismului lui Iorga, care idealiza satul patriarhal în opoziție cu orașul, „viciat” de civilizație. Poetul își iubea țăranii din satul natal, îi evoca idilic alături de *fata transilvană*, modele sentimentale invocate în șezătorile literare interbelice. Din acest punct de vedere, poemele lui Ioan Cherejan pot fi, foarte bine și cu mult succes, alăturate celor care erau găzduite în paginile „*Semănătorului*”. Ceea ce îl deosebea pe autorul „*Plecării în cântec*” de semănătoriști, ca și de tradiționaliști, era tehnica versificației, prin folosirea versului liber modern, prin elocvență lejeră etc. Aerul maladiv care emană din poeziile și poemele sale în proză, specific simbolistilor începând cu Ștefan Petică și sfârșind cu Ion Minulescu, făceau din Ioan Cherejan principalul exponent al simbolismului ardelean din epoca respectivă. În ciuda situației în care se afla Transilvania la vremea plâsmuirilor literare ale lui Ioan Chereji, tonalitatea versurilor din poeziile *Rugăciunea oierilor* și *Răvaș tinerilor poeți*, exprimă, într-o manieră metaforică și curajoasă, jalea provinciei dezrădăcinate și speranța ca slujitorii condeifului „*să cioplească peste veacuri icoana de vis a Ardealului*”⁵¹.

Citind întreaga sa producție lirică, scrisul lui Ioan Chereji degajă, incontestabil, un suflet de poet. „*Un suflet de poet căruia îi lipsește – după părerea lui D. Micu – o educație artistică în măsură să-i valorifice satisfăcător resursele de sensibilitate. Când sensibleria nu devoră sentimentul, autorul Plecării în cântec realizează acorduri cu adevărat lirice*”.⁵²

Despre volumul de versuri apărut în 1943, amintitul Nae Antonescu afirma că poezia lui Ioan Cherejan „*se circumscrie unei stări de suflet legată de perioada*

Ardealul de Nord, sub îngrijirea și răspunderea lui Gheorghe Russu în „Tipografia Națională” Kolozsvár-Cluj, str. Deák Ferenc 36. Anul 1943”.

⁴⁹ „*Tribuna Ardealului*”, 29 iunie 1943.

⁵⁰ Dumitru Micu, *Recitind pagini vechi: poezia din Nordul Transilvaniei între anii 1940-1944*, în „*Viața Românească*”, iulie 1981, p.56-58;

⁵¹ Dumitru Micu, *ibidem*, p.56-58.

⁵² Idem.

tinereții sale romantice, mare iubitor de muzică, încrezător în mesajul liric sfârșit odată cu maturitatea lui intelectuală”.⁵³ În poeziile sale își fac loc influențele argheziene (*Rugă, Binecuvântare, Strofe pentru suflet, Rugă pentru moarte* ș.a), cele romantice cu neliniști existențiale acute, cu orizonturi neprecizate, cu veșnice interogații ale destinului, cu finaluri echivoce. Peste toate, sentimentul iubirii devine copleșitor și melancolia dureroasă (*Spre țara visului, Singur cerul, Strofe pentru steaua mică, Strofe pentru lună, Cine știe..., Când ai plecat, Poem trist, Prietenă* ș.a.).

Deși muzele poeziei l-a mai inspirat, dar cu mai puțină intensitate, și după evenimentul din 1943, totuși destinul său literar a evoluat spre un mecenat artistic, spre un jurnalism efemer, dar, de care se leagă aparițiile unei gazete, a unei edituri și a unei reviste literare, la fel de pasagere, date fiind condițiile politice vitrege din România de după al doilea război mondial.

Prima dintre cele două enumerate este gazeta săptămânală „*Democratul*” din Carei (1946-1947), cu redacții la Cluj și București, care a reușit să strângă în jurul ei pe foștii săi prieteni și colaboratori ai „*Tribunei Ardealului*”: Ovidiu Drimba, Iosif Morușan, Valentin Raus, Ion Apostol Popescu ș.a. În scurt timp, în jurul redacției ia ființă o casă de editură numită „*Prietenii artei*”, condusă de Ioan Cherejan, cu scopul de a publica creațiile literare ale scriitorilor tineri: poezii, proză, critică literară. Din cauza dificultăților materiale, editura s-a limitat doar la două volume. Primul intitulat *Antologia primăverii*, apărut în martie 1947, cuprindea producțiile literare ale poezilor: Ion Apostol Popescu, V. Copilu-Cheatră, Francisc Păcurariu, Dumitru C. Micu, Ioan Cherejan, A.E. Baconski, Iosif Morușan, Stelian Segarcea ș.a. Al doilea volum, apărut în aprilie același an, purta numele de *Țara lui Dragoș-Vodă* și aparținea lui Stelian Segarcea.

Săptămânalul „*Democratul*” a declanșat o adevărată efervescență literară la Carei, care, impulsionată de Ioan Cherejan, lua proporții deranjante pentru noua orientare proletcultistă care se prefigura. După fondarea editurii, apare, în iunie 1947, revista literară bilunară „*Prietenii artei*”, cu redacția în locuința directorului ei de pe strada Proletarilor nr.7. Articolul program al acesteia, intitulat *Invitație*, semnat de Cherejan, era un adevărat manifest pentru libertatea de gândire, prin cele două numere ale sale, revista „*devenind o martiră a scrisului beletristic românesc, ultima citadelă asediată de forțele întunericului /.../, o icoană a credinței literare de viitor*”⁵⁴

Referindu-se la producția sa literară, părerea lui Nae Antonescu era că, în câmpul poeziei românești, Ioan Cherejan „*a rămas o frumoasă promisiune lirică încremenită în debutul recunoscut, cu reale perspective de viitor*”.⁵⁵

Apropierea de teatru l-a îndepărtat de realizările literare propriu-zise, poate și pentru că nu a dorit să se înregistreze în rândul poezilor de curte, apostoli ai regimului pro-comunist, sau, poate a simțit că adevărata sa vocație se va împlini sub semnul Thaliei.

⁵³ Nae Antonescu, *Din presa sătmăreană de altă dată...*, p. 245.

⁵⁴ *Ibidem*, p.251.

⁵⁵ Nae Antonescu, *Un poet din Carei. Ion Cherejan (1918-1986)*, în „*Poesis*”, Satu-Mare, nr. 1-2, 1999, p.23.

CAPITOLUL III

Ioan Chereji – teatrologul

3.1.1. Pagini din istoria teatrului maghiar din Transilvania*

Ca oricare artă, teatrul își are izvoarele în folclorul poporului respectiv. Astfel, primele izvoare ale teatrului maghiar pot fi căutate în jocurile, cântecele și alte manifestări populare legate de anumite date calendaristice sau de procesul de muncă. Primele însemnări în legătura cu aceasta le găsim la Galeotto Marzio (cronicar umanist italian, care a trăit la curtea regelui Matei Corvin (sec. al XV-lea).

În secolul al XV-lea și al XVI-lea, ca urmare a influenței ideilor umaniste și a Reformei apar primele drame originale în limba maghiară. Acestea au un caracter de dispută religioasă între diferiți reprezentanți ai religiilor existente în Ardeal. Autorii acestor drame sunt necunoscuți. Ne-au parvenit doar câteva din aceste lucrări, cu titlul: *Válaszúti Komédia* – în jurul anilor 1570; o operă antitrinitară cu caracter popular, construită pe elemente folclorice. Din conflictul piesei ies învingătoare elementele plebeiene, antitrinitarii⁵⁶; *Comoedia Balassi Menihárt árultatásáról* (tipărită în anul 1569, la Abrud); ideea centrală a piesei este demonstrarea faptului că religia, în epoca feudală, este un obiect de comerț, oamenii, așa cum procedează eroul piesei, își schimbă religia după interesul material, devenind, la urma urmei, chiar și trădători. Piesa este o adevărată comedie în spiritul Renașterii.

Ne-au mai parvenit trei lucrări dramatice: *Sztárai Mihály: A papok házassága și Az igaz papság tüköre*, în care se face o critică aspră la adresa catolicismului. *Bornemisza Péter: Elektra (Tragoedia magyar nyelven)*, din anul 1558. Și această operă este îmbibată de spiritul Renașterii. Autorul se inspiră din Sofocle. Piesa este o transplantare a tragediei grecești într-un limbaj poetic frumos. Prin această operă se naște piesa cea mai valoroasă a secolului al XVI-lea.

Centrele teatrale au fost școlile, liceele confesionale, sub auspiciile diferitelor biserici.

Referitor la aceste reprezentații, posedăm câteva date: în anul 1687, la Alba Iulia s-a dat o reprezentație școlară în curtea domnească (*Schola triumphata*). În 1689, la Aiud, avem însemnări despre un spectacol cu tematică istorică. La Aiud, în această perioadă, se joacă Molière, Voltaire etc. Printre interpreții și animatorii acestei mișcări îi găsim pe acei reprezentanți care, mai târziu, vor fi fondatorii teatrului din Cluj.

Tot de la Aiud ne-a parvenit o piesă cu tematică biblică de Pápai Périz Ferenc.

* Pentru amănunte în plus vezi și notițele profesorului din Anexa V.

⁵⁶ Antitrinitarism-doctrină religioasă care neagă dogma creștină a Sfintei Treimi, adică adevărul că Dumnezeu este unul, închinat în trei persoane: Tatăl, Fiul și Sfântul Duh (n.a.).

Începând cu anul 1626, la Liceul Unitarian din Cluj s-au organizat o serie de spectacole școlare cu tematică mitologică și religioasă. Aceste spectacole s-au dat cu regularitate și în primii ani ai secolului al XVIII-lea.

În teatrul școlar ardelean au un rol foarte important spectacolele prezentate în cadrul școlilor iezuite. Iezuiții⁵⁷ au apărut prima dată în Ardeal în anul 1579, dar, numai începând cu data de 1641 avem date despre reprezentații școlare, când la Mănăstirea-Clujului au prezentat piesa *Theatrum fortitudinis*, precum în 1654, piesa *Ex rege Taurus*, în limba latină. Începând cu data de 1699 și la școala iezuită din Cluj s-au ținut spectacole, până la data de 1765. De ziua onomastică a lui Ignatius de Loyola a fost prezentată piesa *Sylvius* (28 iulie 1765). Avem date referitoare la faptul că în cadrul acestei școli, în afara reprezentațiilor cu caracter religios, s-au prezentat și spectacole cu caracter profan, ca de exemplu un *Ludis Saturnalibus*, la 1 martie 1764. Despre vitalitatea și mișcarea intensă a reprezentațiilor școlare avem documente, culegeri de texte dramatice, în posesia fostului Liceu Reformat din Cluj.

Un alt centru important al teatrului școlar iezuit, în afara Clujului a fost Alba Iulia, unde, între anii 1748-1764, s-au ținut spectacole. În repertoriul acestui centru au figurat, printre alții despre care avem însemnări, numele autorului Le Jay, precum și câteva titluri de piese ca: *Romulus și Remus*, *Genoveva* etc. Din această epocă, avem o culegere de texte dramatice cuprinzând 25 de piese dintre care 16 în limba latină, iar 9 în limba maghiară.

Iezuiții au avut reprezentații și la Sibiu, în secolul al XVIII-lea (28 august 1721) unde, cu o somptuozitate grandioasă, au prezentat piesa *Nuptiae Aetatis Aureae cum Genio Transsylvaniae*, în care era încadrat și un dans al tinerilor flăcăi mineri și dansul Fortunei.

La Oradea, între anii 1744 – 1776, iezuiții au prezentat 85 de piese, mai ales în limba latină, marea majoritate a pieselor prelucrează evenimente istorice.

Exemplul iezuiților, precum și succesul lor mare, a îndemnat și alte ordine religioase să întreprindă asemenea reprezentații teatrale. De exemplu la Bistrița, din anul 1785 ne-a rămas o însemnare privitoare la o reprezentație a ordinului piarist.⁵⁸

Printre aceste reprezentații cu o importanță deosebită, reprezentațiile date în cadrul ordinului franciscan,⁵⁹ la Șimleul-Ciucului, unde, între anii 1733-35, s-a clădit în curtea școlii o clădire specială din lemn pentru a servi la aceste reprezentații. Această clădire a ars, dar spectacolele și-au păstrat continuitatea, în diferitele săli din școala respectivă, până în

⁵⁷ Ordinul iezuit (Societatea lui Iisus), ordin călugăresc al Bisericii Catolice aflat în serviciul direct al Papei; bazele ordinului au fost puse la 15 august 1534 de către un grup de studenți ai Universității din Paris, în frunte cu Ignatius de Loyola; iezuiții au întemeiat renumite instituții de învățământ, făcându-se remarcăți atât în domeniul educației, cât și pe teren misionar; în Transilvania iezuiții au sprijinit afirmarea bisericilor greco-catolice; Universitatea din Cluj-Napoca este continuatoarea colegiului iezuit (n.a.)

⁵⁸ Ordinul Piarist, ordin călugăresc romano-catolic a cărui misiune este educarea tineretului; a fost fondat de către Sf. Iosif din Calazanz (1557-1648), în Spania, de unde s-a extins în toată Europa; urmărea un scop educativ universalist, nediferențiat și strict religios; Ordinul a fost înființat la Roma în anul 1597 (n.a.).

⁵⁹ Ordinul franciscan (Ordinul fraților minori-OMF), ordin catolic care urmează regula monastică formulată de Francisc de Assisi (Giovanni Bernardone, 1182-1226) care a impus pentru ordinul său regula sărăciei (n.a.).

anul 1784. Mare parte a pieselor a fost jucată în limba maghiară. În ceea ce privește stilul de joc al acestor reprezentații găsim multe elemente populare, cu scopul de a educa oamenii simpli. Această activitate rodnică a fost întreruptă de către politica de germanizare a Casei habsburgice, care a mers până acolo încât a interzis ținerea acestor spectacole. Un asemenea caz întâlnim și la Târgu-Mureș, unde, abia în anul 1770 încep aceste reprezentații școlare, ca în 1780 să fie interzise de către autoritățile habsburgice.

Aruncând o privire generală asupra spectacolelor din școli, putem trage concluzia următoare: în ceea ce privește tematica în genul pieselor dramatice jucate:

- 1) Piese cu caracter istoric sau religios cu un scop didactic bine determinat.
- 2) Interludii – care, în școlile confesionale catolice, au constat din pastorale, dansuri și cântece, iar, în cele protestante, din farse, deseori în limba maghiară.
- 3) Mistere și moralități, care au fost prezentate cu ocaziile sărbătorilor religioase, prezentate în limba maghiară și având un caracter profund popular.

3.1.2. Apariția teatrului maghiar permanent

La sfârșitul secolului al XVIII-lea, sub influența ideilor luminate pătrunse și în Ardeal, începe o mișcare largă având ca scop lupta pentru progresul și revendicările sociale și culturale. Burghezia nefiind încă suficient dezvoltată, conducerea acestei mișcări aparține intelectualității progresiste, care se trage din clasa nobilimii sărăcite. Unul din scopurile principale al acestor mișcări este crearea, înființarea unor instituții culturale, precum și străduința pentru înnoirea limbii. În această luptă, un loc de frunte îl ocupă lupta pentru crearea teatrului permanent. Toate acestea au dus până acolo, ca, în 1792, să ia ființă Teatrul Maghiar din Cluj. Acest teatru este continuarea organică a teatrului școlar din acest secol, primii actori fiind recrutați din rândurile celor mai bune elemente ale teatrului școlar.

De la început, teatrul a fost folosit, alături de presă și școală, ca instrument pentru răspândirea ideilor de libertate și progres, pentru formarea conștiinței naționale.

După ce primul colectiv teatral își începuse activitatea la Budapesta⁶⁰, Transilvania îi urmează imediat exemplul. În fond, condițiile și mediul transilvănean sunt mult mai prielnice pentru teatru, decât dincolo. Până când orașele maghiare din provincia ungară au în general un caracter agricol, cele din Transilvania au o pătură de meseriași și negustori suficient de dezvoltată, - procesul de îmburghezire are un ritm mult mai pronunțat. În plus, aristocrația transilvăneană este protestantă, politicește e mai îndepărtată de curte, e foarte aproape de străduințele general progresiste; nu de puține ori, are reprezentanți de seamă care afișează idei avansate. Pe de altă parte, Transilvania fiind ceva mai departe de Viena, cenzura germană e mai îngăduitoare, mai slabă. Din acest motiv, în Cluj și în general în Transilvania, s-a dezvoltat o viață spirituală mult mai timpuriu și mult mai puternică decât

⁶⁰ 25 octombrie 1790, Teatrul din Cetate, Buda.

în Ungaria. Iată câteva din motivele pentru care conducătorii de teatru maghiar din Transilvania pot să-și realizeze mai devreme și mai bine intențiile, decât în Ungaria.

Despre începuturile teatrului, despre activitatea lui Felvinczi⁶¹ dispunem de date relativ puține. Faptul nu e de mirare deoarece suntem într-o epocă grea, plină de răsturnări social-politice. După răscoala lui Thököly,⁶² anii de luptă pentru eliberare a lui Rákóczi Ferenc II⁶³ lasă urme adânci în viața Clujului. Anii de război și furtuni sociale au frânat, au întrerupt activitatea lui Felvinczi. După acest început, în Transilvania, intrată sub jugul habsburgilor, nu înregistrăm teatru maghiar aproape un secol. După trădarea lui Károlyi Sándor⁶⁴ și înfrângerea curuților⁶⁵ la Moftinul-Mare, centrul administrativ și militar se mută la Sibiu, unde, după 1761, începe o activitate teatrală în limba germană datorită turneelor de primăvară ale unor trupe din Viena. În aceeași epocă, tot la Sibiu, înregistrăm și prezența unor trupe italiene de operetă. Ca pretutindeni în lume, și aici, feudalismul considera teatrul drept un loc de distracție. Din cauza trupelor străine și a concepției de viață a claselor dominante, teatrul maghiar se refugiază între zidurile școlilor existente. În acest sens, Aiudul e un centru înfloritor. Spectacolele publice de sfârșit de an școlar, au un caracter progresist și stârnesc un ecou tot mai larg. Spre sfârșitul secolului, elevii interpretează piese de Molière și Voltaire. Reprezentațiile teatrale ale școlilor românești sunt similare. Istoria culturii transilvănene consemnează momente de colaborare strânsă, pe linie de teatru, între profesorii și elevii celor două națiuni. În general, tineretul studios român și maghiar constituie, la un moment dat, pepiniera „școlii teatrale” din Transilvania. Sub influența Vienei, în urma acțiunilor ei de colonizare și germanizare, vom găsi deci un teatru puternic la Sibiu.⁶⁶ Curând, însă, prin mutarea din 1788 a guvernatorului la Cluj, teatrul german din Sibiu intră într-o fază acută de declin. Trupa din Sibiu va începe seria turneelor la Cluj. Numai că, de data aceasta, pământul începe să se cutremure și să fugă de sub picioarele regimului moșieresc și a puterii absolute. Forțele progresiste, democratice, cresc în număr și influență. Se adună tot mai mult la un loc și trec la acțiune.

⁶¹ Felvinczi György (1645-1716), a avut un rol important la înființarea primei trupe de teatru maghiare permanente, solicitând, în 23 octombrie 1696, aprobarea împăratului austriac Leopold I, printr-o cerere redactată în limba latină. Împăratul a emis autorizația necesară pentru susținerea reprezentațiilor teatrale în mai toate localitățile din Transilvania, în castele, sate, în aer liber (n.a.).

⁶² Imre Thököly (1657-1705), om de stat maghiar, conducător al revoltei antihabsburgice. În 1690, sprijinit de turci și de domnitorul Țării Românești Constantin Brâncoveanu, a fost ales principe al Transilvaniei, dar nu și-a putut menține poziția din cauza presiunii militare și politice austriece, care l-a susținut pe Mihai Apafi II. În 1691 a părăsit definitiv Transilvania, refugiindu-se în Imperiul otoman (n.a.)

⁶³ Francisc Rákóczi al II-lea (1676-1735) a fost principe regent al Ungariei și principe al Transilvaniei. Rákóczi și-a folosit averea pentru a ajuta cauza desființării uniunii personale cu casa de Habsburg. Între 1703 și 1711, a condus răscoala „curuților” împotriva dominației habsburgice din Ungaria, fapt pentru care este considerat erou național al Ungariei. La 7 iulie 1704, Dieta Transilvaniei întrunită la Alba Iulia l-a proclamat principe al Transilvaniei, dar revolta antihabsburgică a eșuat, autoritatea Casei de Habsburg în Transilvania și Ungaria fiind restabilită în anul 1711 (n.a.)

⁶⁴ Károlyi Sándor (1669-1743), general al armatei ungare; îl trădează pe Francisc Rákóczi al II-lea și semnează pacea de la Satu Mare din 1711 cu austriecii, de la care primește rangul de conte (n.a.)

⁶⁵ *Curuți* este numele dat, inițial, răsculaților conduși de Gheorghe Doja (1514). Ulterior, prin extensie, numele a fost dat tuturor celor care au participat, începând cu secolul al XVIII-lea, la lupta antihabsburgică (n.a.)

⁶⁶ În 1788, sașii, cu sprijinul guvernatorului Bánffy György, construiesc la Sibiu o clădire pentru teatrul german permanent.

Firele conjurației lui Martinovics⁶⁷ trec peste Ciucea și împânzesc acele ținuturi în care groaza produsă de mișcarea lui Horea e vie încă în ochii stăpânilor de iobași. Pe patul de moarte, Iosif II își revocă decretul prin care instaurase tirania. Sub influența revoluției franceze, Viena se căznește să preîntâmpine exploziile sociale. Intelectualul progresist Aranka György ridică, în parlamentul transilvănean, problema întemeierii unei „Societăți pentru cultivarea limbii” fixându-i una din sarcinile de bază : organizarea „teatrului național, a teatrului în limba maghiară. Parlamentul își însușește propunerea. Prin aceasta, problema teatrului devine o problemă a Transilvaniei. E pornită mișcarea socială pentru înființarea unui teatru permanent în limba maghiară. E momentul când începe să trăiască în conștiințe Teatrul Național Maghiar din Cluj⁶⁸.

3.1.3. Teatrul din Cluj

Teatrul maghiar din Cluj și Transilvania s-a născut cu greu.⁶⁹ De la începutul existenței sale a trebuit să lupte împotriva indiferenței unora și a dușmăniei altora. De multe ori, n-a putut să-și organizeze nici măcar stagiunile obișnuite, întregi. În aceste cazuri, poposea în alte centre – Arad, Timișoara, Târgu-Mureș, Oradea, Satu-Mare etc. Însă, tocmai din acest motiv, teatrul din Cluj, pornit pe rațiuni progresiste, și-a proiectat luminile pe întinsul provinciei transilvănene și ungare. Iar prin nucleul de actori pe care îi plasa în aceste centre, a contribuit la învârtosarea mișcării teatrale din toate ținuturile locuite de populația maghiară.

Pentru motivele arătate mai sus, nu ni se pare surprinzător sau întâmplător faptul că Felvinczi György se gândește încă din 1696 să înființeze un teatru tocmai în Cluj. Organizarea colectivului tehnic-artistic are loc în 1792. La 11 noiembrie 1792 se dă primul spectacol, în sala mare din casa Rádey.⁷⁰ Director – Fejér János, actor, fost elev la Aiud.

Colectivul se autointitulează „Republica” – denumire care pledează pentru ideile democratice, de care sunt animați toți membrii.

Punctul de cotitură din activitatea colectivului e marcat prin venirea la direcțiune a celui mai mare regizor și teoretician de teatru din epocă – Kotsi Patkó János /1763-1842 /. Kotsi, în scrierile sale, dezbată în mod științific problemele teatrului realist; încetățenește cultul lui Shakespeare în Transilvania; e primul Hamlet maghiar, în 1794.

În 1795, Wesselényi Miklós, unul din cei mai bogați aristocrați ai Transilvaniei, de o cultură deosebită, un adevărat mecena al artelor, preia conducerea teatrului, Kotsi păstrându-și conducerea artistică. La propunerea lui Wesselényi, parlamentul aprobă

⁶⁷ Martinovics Ignác (1755-1795) a lucrat ca agent secret pentru împăratul austriac Leopold al II-lea până în 1792. Fiind un admirator al Revoluției Franceze, a susținut că numai autoritatea care rezultă dintr-un contract social ar trebui să fie recunoscută, afirmând că aristocrația este un dușman al omenirii și că suveranitatea aparține poporului. A fost un membru al „iacobinilor” maghiari, susținând o republică federală a Ungariei, pe baze naționale. A fost considerat incitatorul unei revolte a țăranilor iobași maghiari împotriva nobililor. Curtea de la Viena a dezavuat aceste acte subversive. A fost executat, împreună cu alți 40 de „iacobini”, în mai 1795. Loja masonică din Budapesta îi poartă numele (n.a.).

⁶⁸ La 11 martie 1821 se deschide Teatrul din strada Farkas (a se vedea amănunte la Janovics Jenő, *A Farkas utcai színház*, Budapest, Ed. Singer és Wolfner, 1881).

⁶⁹ Szentimrei Jenő, *Szentgyörgyi István élete és művészete*, București, 1957.

⁷⁰ Azi str. Napoca, nr.3 (n.a.).

proiectele de construire a unui teatru permanent și numește o „theatrale commissio” în frunte cu Wesselényi. Teatrul nou, primul teatru maghiar permanent din Transilvania și Ungaria, numit „Teatrul Național Maghiar” din Transilvania și Ungaria își începe activitatea în 1821.⁷¹ Deși înregistrează succese serioase, totuși teatrul se menține cu greu.

Clujul, deși în plin proces de îmburghezire, oraș de mare cultură în epocă, nu poate întreține singur teatrul. Ca urmare, Wesselényi decide împărțirea colectivului în două părți: o parte va rămâne și va activa la Cluj, iar cealaltă parte va colinda orașele din Transilvania și Ungaria, organizând turnee și stagiuni de sezon. Avem de-a face cu așa numita „epocă eroică” a teatrului maghiar. Regimul de teatru ambulant e cea mai proprie formă de teatru profesionist în această epocă. Prin aceasta, teatrul și-a asigurat existența și posibilitatea de dezvoltare. Importanța acestor trupe e uriașă: au împânzit provincia cu scene, făcând cunoscut teatrul în fața întregului neam. Iar din rândurile acestor pionieri va crește „marea generație” de actori din teatrul de mai târziu.

Între 1821 – 1834, teatrul din Cluj și din provincia transilvană trece prin frământări grele. Deși teatrul din Cluj avea denumirea de „național”, direcțiunea, conducerea artistică și sistemul de înjghebare a colectivelor aveau un caracter strict particular. Din acest motiv, teatrul a fost, uneori, în mare impas, ca, de pildă, în 1827, când, din lipsă de director – intendent, orașul a rămas fără teatru, sala a fost goală mai bine de un an de zile.

Datorită lipsei de experiență în problemele teatrale, datorită greutăților materiale multe, și nu rareori datorită unor concepții de conducere și atitudini greșite, în această perioadă, în fruntea teatrului se perindă un mare număr de oameni: Udvarhelyi Miklós, Deáky F. Sámuel, Pergő Celestin ș.a. E, în fond, o perioadă grea, de pionierat a teatrului clujean. În stagiunea 1833 – 34, înregistrăm, totuși, un moment de reviriment prin prezența la Cluj a colectivului teatral Kassa⁷². E o stagiune de vară bogată, care impulsionează viața teatrală a orașului.

Ca moment deosebit de important reținem data de 30 august 1834, când Egressy Gábor interpretează pentru prima oară la Cluj, un rol din **Bánk bán**.⁷³ Presa timpului relatează despre succesul colosal al spectacolului, despre marea priză la publicul spectator, subliniind, în același timp, strălucita interpretare a lui Egressy.⁷⁴

Aceeași situație grea se menține până în 1838. Până atunci, în conducerea teatrului vom întâlni numele unor actori de mare suprafață, însă mai puțin orientați în problemele de administrație teatrală. Așa au fost Pály Elek (1835), Szerdahelyi József (1836) și Göde István (1837). În acest răstimp, Clujul are doar spectacole sporadice sau, în cel mai bun caz, stagiuni ciuntite. Colectivul din Cluj, întreprinde multe deplasări și turnee în provincie, mai cu seamă vara.

⁷¹ Pe locul actualei Case a Universitarilor din Cluj-Napoca, Str. Kogălniceanu, nr. 3.

⁷² Azi Košice, în Slovacia (n.a.).

⁷³ O parte a istoriei teatrale consideră această zi drept data premierei naționale a dramei *Bánk bán*. Cercetări mai recente dovedesc, însă, că actorul Udvarhelyi Miklós a interpretat acest rol la Kassa, în 15 II 1833.

⁷⁴ Din distribuția acestui spectacol au făcut parte, printre alții, Szedohelyi József- *Endre II*, Széppataki Johhana-*Gertruda*, Egressy Gábor-*Prințul Otto*, Éder ?, – *Bibérach*, Lendvay Márton - *Bánk bán*, Szentpéteri Zsigmond - *Petur bán*, Udvarhelyi Miklós-*MikháI*, Dériné-*Melinda*, Szilágyi Pál-*Tiborc*.

Între 1838 – 1842, Clujul cunoaște o perioadă de redresare a vieții teatrale datorită activității pricepute a actorului – director Kílényi Dávid.⁷⁵ Din trupa lui Kílényi fac parte, printre alții: Füredi Mihály, Hegedüs Lajos, Latabár Endre, Farkas Lajos, Futó Lajos, de Caux Mari etc. Ceva mai târziu, se atașază colectivului și celebra Dériné, venită din Budapesta. Presa timpului relevă seriozitatea și gravitatea repertoriului din perioada de început a direcțiunii lui Kílényi, pentru ca, mai târziu, să regrete decăderea artistică a teatrului, care, la un moment dat, se pretează să înscene până și spectacole ecvestre. Aceeași situație între 1842 – 1844⁷⁶ și 1844 – 1846.⁷⁷

Cu aceasta suntem deja în preajma mișcărilor revoluționare de la 1848. Curentul de idei democratice prinde teren tot mai puternic și în teatru. În acest sens, sunt memorabile spectacolele cu teme social istorice care electrizează masa spectatorilor. E vorba, mai cu seamă, de **Bánk bán**. Din punct de vedere al măiestriei interpretative, spectacolele cu drama lui Katona József au impus, în această perioadă, numele actorului Gyulai Ferenc, apreciat de presa timpului drept "mare actor de caracter. Gyulai devine nu numai un actor de renume ci și veritabil factor de conducere al teatrului. În stagiunea 1846 – 47, îl găsim în fruntea teatrului, împreună cu Feleky Miklós și Tóth István.

Surprinzător faptul că tocmai în stagiunea 1847 – 48 Clujul nu are stagiune teatrală, nu are teatru propriu. Abia în primăvara lui 1848 vine de la Arad trupa lui Feleky Miklós. Activitatea acestui colectiv este rodnică, apreciată de public și de presă, însă, e de scurtă durată. Aceasta, deoarece colectivul artistic, în frunte cu directorul, se înrolează în armata revoluționară.

În toiul mișcărilor revoluționare, Clujul cunoaște puține spectacole teatrale. Animatorul lor e generalul Bem,⁷⁸ care, intrat cu trupele sale în Cluj, dă dispoziții „locotenentului” Feleky Miklós să organizeze spectacole „pentru însuflețirea poporului”. Împreună cu actorii scutuți de armată, dă primul spectacol în ziua de Crăciun, 1848. Seară de seară sala e arhiplină. Strădaniile lui Feleky vor fi însă zădărnice de însăși actorii săi, care, însuflețiti de ideile revoluției, se reîntorc pe front. Până la urmă, Feleky le urmează exemplul.

Înfrângerea revoluției se resimte și în teatru. Spectacolele de limbă maghiară sunt înlocuite cu cele nemțești. Spectatorii sunt din ce în ce mai puțini și aceștia recrutați mai ales din rândul ofițerilor germani. Comandamentul militar, în frunte cu prințul Karl Schwarzenberg⁷⁹ cunoscând spiritul populației, nu forțază lucrurile. Mai mult, pentru a câștiga opinia publică, va ceda sala de teatru colectivului de actori condus de Kaczvinszki János. Timpurile sunt, însă, grele, teatrul merge slab. După Kaczvinszki, la conducerea teatrului se succed Follinus János, Stöger Béla, Rónai Gyula, apoi codirectorii contele Bethlen Miklós și Páll Sándor. După aceștia, urmează Károlyi Lajos (1854-1855), Gyulai

⁷⁵ Actor remarcabil, în epocă. În războiul francez este rănit la mâna dreaptă. Pe scenă face totul strălucit cu stânga. A avut interpretări memorabile în *Hamlet* și în *Hoții*.

⁷⁶ Director Komlóssy Ferenc.

⁷⁷ În fruntea teatrului se afla o direcțiune formată din Szerdahelyi József și Havi Mihály.

⁷⁸ József Bem (1795-1850), general polonez, comandantul armatei revoluționare maghiare în timpul Revoluției de la 1848. După ce armata ungară a fost înfrântă de aliații ruși și austrieci, pe 13 august 1849, la Șiria, lângă Arad, József Bem a fugit în Imperiul Otoman, unde s-a convertit la islam și a devenit înalt funcționar sub numele de Amurat Pașa (n.a.)

⁷⁹ Karl Friedrich zu Schwarzenberg (1799-1870), a luat parte, ca ofițer austriac, la campaniile din Galiția (1846), Italia (1848) și Ungaria (1848). În 1849, a devenit general-maior în armata austriacă.

Ferencz (1855-56) și Láng Boldizsár (1856-57). De semnalat faptul că, sub Károlyi Lajos, își face debutul la Cluj celebra actriță de mai târziu, Prielle Kornélia.

Pentru scoaterea teatrului din impas, Comitetul teatral hotărăște ca, pe viitor, direcțiunea teatrului să fie concesionată pentru o perioadă de 3 ani; aceasta, pentru a contribui la stabilitatea cadrelor de conducere administrativ – artistică, pentru a opri marea fluctuație a actorilor. Ceea ce e mai important, Comitetul votează pentru teatru o subvenție anuală de 300 de forinți. Ceva mai mult: președintele Comitetului, contele Mikó Imre⁸⁰, propune să se deschidă o colecție publică pentru crearea unui fond permanent, de bază, iar dobânzile realizate să poată fi utilizate de teatru.⁸¹ Inițiativa lui Mikó e îmbrățișată de masa spectatorilor. Fondurile realizate se dovedesc însă insuficiente. Din acest motiv, Comitetul a fost nevoit să conducă teatrul și pe mai departe tot prin directori - antreprenori. S-a adoptat, însă, o măsură nouă, subvenționarea directorului.

Primul director subvenționat este Havy Mihály care, timp de 3 ani (1857-1860), conduce teatrul atât administrativ, cât și artistic. Presa timpului vorbește, pentru această perioadă, despre o activitate artistică bună. Despre spectacole bine lucrate și mult aplaudate de public. Cât despre latura economică, aceeași presă consemnează deficite serioase cauzate de unele cheltuieli neprevăzute. Balanța de cheltuieli e și mai negativă prin turneul pe care Havy îl organizează, cu întregul colectiv, în vara anului 1860, la București.

Turneul, potrivit presei timpului⁸² a fost perfectat încă din vara anului 1859, pe baza unei înțelegeri cu Gheorghe Bengescu, intendentul teatrului Național din București. În vederea turneului, la București a luat ființă un comitet de organizare în frunte cu preotul reformat Koós Ferenc. Comitetul a editat și o foaie ocazională cu titlul „Bukaresti Magyar Közlöny.” Sub conducerea lui Havy, colectivul maghiar din Cluj joacă la București între 4 iunie – 4 august 1860. Între timp, o parte a colectivului dă concerte. Succesul artistic e mare⁸³. Cu atât mai dezastruoasă este partea materială a întreprinderii. Din cauza deficitului material, trupa nu poate fi plătită. Impresarul turneului, un oarecare Mirtse⁸⁴, fuge cu banii la Istanbul.⁸⁵ Ca urmare, formând trupă aparte, o fracțiune, în frunte cu Follinus se desprinde din colectiv. Actrița Fridrich (Gara Mária) se retrage. Neachitându-și datoriile, în iulie, se sechestrează tot ce e în posesia lui Havi. Pentru transportul colectivului acasă, se recurge la ajutorul Casinoului din Cluj. Organele competente din București întreabă telegrafic Comitetul teatral din Cluj dacă „lucrurile” găsite asupra lui Havy sunt sau nu ale teatrului și dacă acestea pot fi trecute în grija lui Follinus?” În acel moment, la Cluj, din întregul comitet e prezent singur contele Lázár Miklós. Acesta

⁸⁰ Mikó Imre, conte de Hidveg (1805-1876), a condus Transilvania în timpul revoluției de la 1848-1849, ca vicepreședinte al guvernului, și ca președinte al guvernului ardelean, între anii 1860-1861. Pentru prima oară în istoria guvernului Transilvaniei, în componența acestuia au intrat și trei români: Ioan Aduleanu (ortodox), Pavel Dunca (greco-catolic) și Alexandru Lazăr (greco-catolic). În 1862 a fost ales membru de onoare al ASTRA (n.a.).

⁸¹ Mikó Imre deschide lista subscriind suma de 5000 de forinți. În 1865, Francisc Iosif I subscrie suma de 81509 fl. și 78 kr. cu titlu de „fond neachitabil”.

⁸² „Kolozsvári Közlöny”, 1860, nr. 37, 46-48, 63, 88; „Bukaresti Magyar Közlöny”, 1860, nr. 1-9, 18-19; „Kolozsvári Színházi Lap”, 1860, nr. 77.

⁸³ Vezi mai multe informații la Tereza Peris Chereji, *Interferențe teatrale româno-ungare*, Târgu-Mureș, 2000, p. 11-20 (n.a.).

⁸⁴ Este vorba despre avocatul Mirtse János care, la Cluj, îi avansase directorului Havi Mihály suma de bani necesară deplasării în capitala Principatelor Unite (n.a.).

⁸⁵ Szentimrei Jenő, *Szentgyörgyi István élete és művészete*, București, 1957.

răspunde afirmativ, rugându-l, totodată, pe avocatul bucureștean Borosnyai să salveze lucrurile teatrului.⁸⁶

În drum spre Cluj, fracțiunea lui Follinus se oprește la Brașov și Sibiu, unde joacă restul sezonului de vară, însă numai repertoriu de operă.

În stagiunea următoare, iarna anului 1861, direcțiunea teatrului din Cluj e preluată de Follinus. Acesta, timp de 6 ani, se dovedește a fi un director iscusit și un regizor excelent. Datorită calităților sale, Follinus va ști să se orienteze în politica repertorială, va ști să înjghebeze un colectiv artistic puternic,⁸⁷ va ști să redreseze economia teatrului⁸⁸.

Realizările economice ale lui Follinus sunt tocmai binevenite. Grație lor, în 1865, încep lucrările de reamenajare a clădirii teatrului.

Între 1866 – 1872, conducerea teatrului e încredințată lui Fehérvári Antal. Acesta va menține activitatea instituției la nivelul superior pe care l-a atins predecesorul său.

Privită în ansamblu, această perioadă de 12 ani este înfloritoare din toate punctele de vedere. Printr-o politică chibzuită de repertoriu, directorii Follinus și Fehérvári au izbutit să prezinte, în premieră, o serie întreagă de opere de circulație europeană. La fel de bună e și politica lor de cadre. Din rândurile puternicului colectiv artistic pe care îl sudează, notăm pe aceia despre care cronicile dramatice scriu în repetate rânduri laudativ. Astfel:

Colectivul de proză:

Jászay Mari, Nemeth Irma, Szépné Mátrai Laura, Boér Emma, Fehérvári Antalné, Eichner Anna, Hubenay Ida, Rónai Gyula, Gyulai Ferencz, Drágus Károly, Paulay Ede, Tímár János, Takács Ádám, Albisi László, Toth Soma, Komáromy Lajos. E. Kovács Gyula, Udházy Ede, Kassay Vidor, Bercsényi Bélla etc.

Colectivul de operă:

Gerencsné Melles Liszka, Fehérvári Mari, Szabó Pepi, Medgyaszai Ilka, Pajor Anna, Szerkovszka Augusztá, Daray Karolin, Follinus János, Vincze József, Odry Lehel, Insztitorisz Kálmán, Bogyó Alajos, Kápolnay János, Fekter Ferencz etc.

Și totuși, stagiunile din această perioadă nu sunt complete. Durează abia câte 5 luni, de obicei de la 1 noiembrie până la Duminica florilor. În fiecare an, însă, se organizează stagiuni de vară în centrele mai populate, în primul rând la Oradea și Ig. Mureș. Periodic, sunt cercetate și Aradul, Timișoara, Satu-Mare, Turda etc. Abia în 1868, la propunerea argumentată a lui Fehérvári, Comitetul teatral aprobă stagiunile de câte 7 luni, de la 1 octombrie la 1 mai. Cea dintâi stagiune de 7 luni, cea din 1869, e considerată de presa timpului drept o izbândă a teatrului., Între timp, în mai, iunie și iulie 1870, are loc răsunătorul turneu al lui Millo la Brașov, Sibiu, Orăștie, Cluj, Oradea, Arad⁸⁹.

În preajma sărbătoririi semicentenarului teatrului din Cluj, oficialitatea acordă instituției o atenție din ce în ce mai mare. Astfel, la 19 noiembrie 1870, se instituie o subvenție anuală în valoare de 15000 fr.

La data de 11 martie 1871, teatrul din Cluj sărbătorește 50 de ani de existență.

⁸⁶ În acest scop, Lázár îi trimite lui Borosnyai, în 8 IX, o copie oficială de inventar.

⁸⁷ În 1865, afișele teatrului îl anunță pentru prima oară, la Cluj, pe celebrul actor Ecsedy Kovács Gyula.

⁸⁸ În 1866, Ujfalvy Sándor lasă moștenire, pentru teatru, moșia sa de la Szakatura, în valoare de aproximativ 35700 de fl.

⁸⁹ "Kolozsvári Közlöny", 1870, nr. 85; I. Pervain, Trupa lui Matei Millo la Cluj, în 1870, în "Studii și Cercetări de Istoria Artei," 3-4, 1956, p. 227-232.

Cu acest prilej, Comitetul teatral decide renunțarea la sistemul de antrepriză-concesionare temporară a direcțiunii teatrului. În virtutea acestei hotărâri, în 1872, odată cu expirarea contractului cu Fehérvári Antal, teatrul trece la sistemul de autoconducere pe linie de producție artistică și administrație proprie, independentă⁹⁰. Cei dintâi directori independenți ai teatrului sunt Huszár Sándor și E. Kovács Gyula. Primul răspunde de problemele administrative-economice, al doilea, de producția artistică⁹¹.

Strădaniile Comitetului și ale Directoratului rămân, însă, fără rezultat. Situația economică a teatrului se agravează treptat. În 1873, Comitetul teatral revine asupra ultimelor dispoziții și trece din nou la sistemul de conducere concesionată, numind în fruntea teatrului pe Huszár Sándor, Lugosi József și László József. Abia în 1874, teatrul e preluat de către Korbuly Bogdán care, prin muncă intensă, pricepere și sacrificii bănești personale,⁹² va izbuti, timp de 4 ani, să refacă vechea strălucire a instituției clujene.

După Korbuly, între 1878 – 1885, în fruntea teatrului se perindă o serie întregă de oameni mai mult sau mai puțin pricepuți: contele Eszterházi Kálmán, baronul Kemény Endre, Páll Sándor, Szász Béla etc.; ca directori artistici întâlnim, printre alții, pe E. Kovács Gyula, Mátrai Béla, Fehérvári Antal, Benedek József etc.

De semnalat, pentru acest răstimp, anul 1881, când, pe cheltuiala unor mecenaji clujeni, teatrul din Cluj întreprinde un turneu la Viena, unde, pe scena Teatrului Ring, dă o serie de 27 de spectacole⁹³.

După ce, în 1886, Csóka Sándor rezistă doar un singur an în fruntea teatrului, în 1887, între 1 aprilie-16 iunie, se experimentează sistemul de spectacole pe principiul proporționalității actoricești. Experiența nu dă rezultatele scontate. Abia începând cu stagiunea următoare, situația economică începe să se redreseze datorită, pe de o parte, conducerii înțelepte a lui Nagy Bölöny József (intendent) și Ditrói Mór (director),⁹⁴ iar pe de altă parte, repertoriului excepțional compus dintr-un ciclu de opere shakespeariene.⁹⁵ Ca nivel artistic, această stagiune prezintă punctul culminant din întreaga activitate de până aici a Teatrului din Cluj.

Cu aceasta, teatrul clujean a ajuns la 100 de ani de activitate. Serbările jubiliare au loc la 11-12 noiembrie 1892. Spectacolele festive sunt închinare momentelor de pionierat și luptei eroice din perioada lui Kótsi Patkó János. Cu acest prilej, pe frontispiciul casei Rédey se fixează o tablă comemorativă, immortalizând, prin litere de aur, locul unde și-a început activitatea cel mai vechi teatru din Transilvania.

⁹⁰ Pentru întărirea bazei materiale proprii, Comitetul cumpără întreaga garderobă teatrală și biblioteca de specialitate a lui Fehérvári Antal, în valoare de 16000 fl.

⁹¹ Actorii de bază: Szentgyörgyi István, Halmi Ferencz, Mátrai B. Béla, Szilagyi Béla, Krasznay Mihály și soția, Boér Emma etc. Ceva mai târziu-Egressy Ákos.

⁹² Timp de 4 ani, Korbuly Bogdán cheltuiește personal suma de peste 54669 fl, deși teatrul primește anual o subvenție oficială de 20000 fl (în 1880, această subvenție va crește la 30000 fl.).

⁹³ Presa timpului semnaleză strălucitul succes al lui Szentgyörgyi István, care "a cucerit pe spectatori vienez". Dintre membrii colectivului notăm pe: E. Kovács Gyula (actor și regizor), Szacsay Imre, Kassay Vidor, Krasznay Mihály, Ditrói Mór, Szombathelyi Béla, Várady József, Boér Emma, Paulay Ilka etc.

⁹⁴ Ditrói Mór este cel dintâi director de teatru din provincie care vrea să scape de tutela artistică a Budapestei. Reușește, parțial.

⁹⁵ În spectacolele lui Shakespeare, presa timpului relevă, printre alți actori, pe: E. Kovács Gyula, Megyery Dezső, Pusztay Béla, Haday Sándor, Ráthonyi Ákos, Hegedüs Gyula, Ivánti Jenő, Maróthy Margit, K. Gerő Lina, Delly Emma, Szerént Gizela, Hunyady Margit etc.

3.1.4. Teatrul maghiar din Oradea

Primul spectacol teatral la Oradea are loc la 26 august 1798, în sala mare din palatul „Vulturul negru”. Acerst spectacol e dat de colectivul teatrului din Cluj, cu prilejul reînțoarcerii dintr-un turneu la Debrețin.

Inițiativa lui Wesselényi Miklós e bine primită la Oradea. Stimulați de succesul clujenilor, un grup de inimoși sub conducerea lui Kelemen László vor organiza o stagiune de iarnă cu spectacole în care apar actori profesioniști și amatori deopotrivă. După Kelemen, medicul Sándorffy József încearcă să creeze un teatru permanent. Încercarea rămâne fără rezultat.

Ideea construirii unui edificiu de teatru e veche. Curentul de opinie în favoarea acestei idei e mai puternic în anii 1807, 1857 și 1870 când, au loc mai multe acțiuni organizate. De fiecare dată, însă, fondurile adunate căpătau alte destinații.

În tot acest răstimp, Oradea e cercetată vară de vară de colectivele teatrelor din Cluj, Debrețin și Seghedin. Din punctul de vedere al organizării acestor stagiuni, Oradea are o importanță deosebită în ceea ce privește răspândirea ideii de teatru, a familiarizării spectatorilor cu producțiile dramatice valoroase; pe de altă parte, Oradea e un adevărat debușeu teatral pentru acele colective deja existente, dar care nu puteau să-și organizeze stagiunile complete la reședință.

Înainte de 1848, Oradea cunoaște trupele conduse de Kilenyi, Komlóssy, Körössi Sándor, Szerdahelyi József, Havi Mihály și Szabó József. După mișcarea revoluționară din 1848, vor avea aici succese trupele conduse de Havi Mihály și Szabó József, iar mai târziu, cele conduse de Molnár György⁹⁶. Tot în această perioadă, Oradea va atrage și trupele lui Szabó și Filippovics de la Arad, precum și pe cea a lui Follinus János.

Între 1865 – 1875, viața teatrală din Oradea cunoaște așa numita „intendentură debrețineană, când, vară de vară, teatrul din orașul de pe Tisa dă aici spectacole de succes remarcabil.

Între 1876 – 1883, stagiunile de vară sunt organizate prin alternanță de către teatrele din Debrețin și Cluj.⁹⁷ În stagiunea 1884 – 1885, trupa lui Nagy Vincze din Seghedin, în ciuda repertoriului de calitate, dă, economicește, faliment. După ce, în vara viitoare, joacă aici trupa lui Krecsányi Ignác, timp de trei ani Oradea e cercetată de trupa clujeană a lui Bölönyi József.

Între timp, sunt în plină desfășurare lucrările de construire a noului teatru permanent, plasat în mijlocul orașului. În 1900, lucrările sunt terminate. Noul edificiu capătă denumirea de Teatrul Szigligeti. Noua sală e inaugurată la 15 octombrie 1900⁹⁸.

3.1.5. Teatrul din Arad

⁹⁶ Datorită succesului uriaș pe care îl are, municipalitatea construiește, în 1857, pentru trupa lui Molnár György, un teatru de vară; mai târziu, acest teatru va fi înzestrat cu acoperiș.

⁹⁷ În această perioadă, momentele cele mai luminoase sunt marcate de trupele conduse de Mándoky Béla (Debrețin) și Mossonyi Károly (Cluj).

⁹⁸ Cuvântul de inaugurare e rostit de marea actriță Paulayné Adorján.

La Arad, prima reprezentație teatrală în limba maghiară are loc în 1813 și e dată de colectivul orădean condus de Sándorffy József. În continuare, spectacolele vor fi foarte rare. Presa timpului consemnează spectacolele din 1815, date de colectivul condus de Vándzsa Mihály și cele din 1918, de sub conducerea lui Kilyényi József.⁹⁹

Lucrările de construcție a unei săli de teatru sunt pornite în 1816 de către Hirsch Jakab. Lucrările avansează anevoios, fapt pentru care inaugurarea oficială va avea loc abia în 1820¹⁰⁰. În același an, încă, în noul teatru va da o serie de spectacole foarte apreciate de masa spectatorilor, trupa lui Kilyényi. Presa vremii are mențiuni speciale la adresa mării actrițe Dériné.

Până în 1838, municipalitatea concesionează sala; iarna pentru trupele germane, vara pentru cele maghiare.

În 1838, negăsindu-se nici un director de teatru german, sala e cedată, întâmplător, trupei maghiare conduse de Pergő Celestin. Comitetul teatral duce o luptă neîntreruptă împotriva atitudinii negativiste a factorilor de răspundere din municipalitate. Drept rezultat, se obține abia un decret prin care sezonul de vară se atribuie, cu exclusivitate, trupelor maghiare. Ca urmare, vor juca cu schimbul trupele conduse de Kilyényi, Csabay, Szerdahelyi și Havi¹⁰¹.

În anii premergători revoluției din 1848, situația teatrului maghiar din Arad pare să intre pe un făgaș sănătos. Aceasta datorită unei decizii a Consiliului orășenesc, care, în 1847, prevede că ” în viitor ” sezonul de iarnă să aparțină exclusiv trupelor maghiare, pentru trupele germane se acordă sezonul de vară. În virtutea acestei hotărâri oficiale, în stagiunea de iarnă 1847-1848, vor da spectacole trupele conduse de Göcs Ede, Szöllösy Szabó și Végsey Sándor.

În momentul culminant al mișcărilor revoluționare (martie 1848), trupa lui Göcs Ede înregistrează succese din cele mai mari.

După înfrângerea revoluției, Teatrul din Arad înregistrează o perioadă de mare înflorire artistică datorită conducerii bune a directorului Csernovics Péter. Timp de trei ani, Csernovics a montat un repertoriu bogat și valoros, organizând deplasări și turnee la Seghedin, Szabadka, Beja și Pécs. Punctul culminant e marcat de anul 1856, când colectivul din Arad prezintă la Viena, cu mult succes, un repertoriu compus din drame istorice maghiare.

Până la sfârșitul stagiunii 1865-1866, teatrul merge mai slab, repertoriul se alterează treptat, încasările scad din ce în ce mai mult. Directorii nu rezistă mai mult decât o singură stagiune¹⁰². Abia începând din 1866, directorul Follinus János va rezista până în 1873.

Între timp, gustul masei spectatorilor începe să încline înspre genul muzical de operă și operetă. Sub Follinus, alături de dramă, opera și opereta vor fi la loc de mare cinste.

⁹⁹ Toate aceste spectacole sunt organizate în sala mare din celebra casă a lui Milics.

¹⁰⁰ Spectacolul inaugural e dat de o trupă germană cu piesa *Cenușăreasa*.

¹⁰¹ În trupa lui Kilyényi Dánier activau și patru actori care cunoșteau bine limba română; fără să specifice titlul și autorul, presa vremii vorbește și despre un spectacol dat de trupa lui Kilyényi, în limba română.

¹⁰² Budai József (1859-1860); un comitet de 5: Szabó József, Filippovics István, Gyulai Ferenc, Szatmáry Károly și Takács Ádám (1860-1861); Lotobár Endre (1863-1864); Szilágyi Béla (1864-1865); Hubay Gusztáv (1865-1866) etc.

Dintre membrii colectivului din această perioadă notăm pe Mándoky Béla, Boér János, Boér Emma, Dalnokyi Béni, Lukács Sándor, Németh Irma, Madgyaszay Ilka, Tothfálussy Gusztáv etc. De câteva ori, ca invitat, joacă și E. Kovács Gyula.

Datorită amploarei tot mai mari pe care o ia teatrul din Arad, sala Hirschl devine necorespunzătoare ca scenă și cu totul neîncăpătoare pentru spectatori. În urma acestei situații, în 1868, la inițiativa baronului Bánhidyi Béla, încep lucrările de construire a Teatrului Orășenesc, care, la 21 septembrie 1874, se inaugurează¹⁰³. Între 1875 – 1880, teatrul din Arad e în declin. Are directori¹⁰⁴ și trupe slabe. Drept consecință, falimentul financiar e inevitabil. Pentru a salva instituția, se inițiază crearea unei societăți pe acțiuni¹⁰⁵ care, timp de 10 ani, să conducă, să coordoneze activitatea teatrului. În fruntea acestui comitet de conducere a problemelor teatrale e ales Insztitorisz Kálmán. Strădaniile Comitetului nu duc la rezultate bune. Tocmai pentru acest motiv, în 1880, se autodizolvă.

Între 1880-1883, conducerea teatrului e încredințată lui Mosonyi Károly, care, prin eforturi uriașe, pornește acțiunea de redresare a teatrului. Din trupa sa notăm pe actorii Hunyadi Margit, Lánczy Ilka, Külkemezey Vilma, Szathmáry Árpád, Mezey Péter, Bács Károly, Somogyi Károly, Kiss Mihály etc. Încercările lui Mosonyi sunt o reușită parțială.

Curba greutăților și necazurilor atinge punctul culminant în seara zilei de 18 februarie 1883, când teatrul e mistuit de flăcările unui mare incendiu.

Reconstrucția teatrului e pornită a doua zi, însă reinaugurarea are loc abia peste trei ani, printr-un spectacol dat de trupa lui Krecsányi Ignác.

Eforturile depuse de directorii ce vor urma (Mosonyi Károly, Aradi Gerő etc.) nu vor duce la o stabilizare artistică și economică a teatrului. Aceasta se va întâmpla abia la începutul secolului următor.

Pentru întreaga perioadă schițată mai sus, reținem, în concluzie, faptul că tolerate inițial în casa Milics, trupele maghiare din Arad nu s-au simțit „acasă” nici în sala Hirschl. Abia după instalarea lor în impozanta clădire a Teatrului Orășenesc, vor putea începe adevărata operă de încetățenire a ideii de teatru în masa largă a spectatorilor.

3.1.6. Teatrul maghiar din Timișoara

În 1776, sala de recepții a primăriei sârbești va fi înzestrată cu o scenă provizorie. Ca atare, primăria capătă atribuțiile celui mai vechi teatru din Timișoara.

Viața teatrală e pornită de niște trupe germane. Ideea de teatru are mare priză la public. În curând, sala de la primărie devine neîncăpătoare. Tocmai de aceea, în 1794, întregul edificiu al primăriei este cedat teatrului.

Primul spectacol teatral în limba maghiară are loc la 23 septembrie 1828, când, un colectiv din Kassa prezintă în premieră opera **Béla futása** (Fuga lui Adalbert). În această perioadă, Timișoara are o viață artistică – teatrală intensă.¹⁰⁶ Predomină teatrul german, care are stagiuni anuale de câte șase luni. Trupele maghiare joacă ceva mai rar. Astfel, în

¹⁰³ Primul director al noului teatru e Aradi Gerő.

¹⁰⁴ Bogyó Lajos și Mánvoky Béla (1875-1876); Sztupa Andor (1876-1877) etc.

¹⁰⁵ „Szinügy Gyámoltó Egylet” (Comitet de conducere a problemelor teatrale).

¹⁰⁶ În 1828 apare, pentru o perioadă scurtă, revista germană de teatru „Thalia”.

primăvara anului 1848, înregistrăm abia trei spectacole date de trupa lui Feleky Miklós, iar, în 1852, trupa lui Szabó dă spectacole timp de abia 6 săptămâni.

La 22 septembrie 1875, se inaugurează noua sală a teatrului din Timișoara. În fiecare an, între 1 februarie și Duminica florilor, sala e la dispoziția trupelor maghiare; restul timpului scena e ocupată de germani.

În 1883, se înființează „Societatea pentru apărarea intereselor teatrului maghiar”¹⁰⁷ Comitetul de conducere al Societății va încheia, în 1886 o „federație teatrală” cu colectivele artistice din Buda și Pozsony. Un prim rezultat al acestei acțiuni e prelungirea considerabilă a stagiunilor de teatru în aceste trei centre; la Pozsony, stagiunea va crește de la 1 la 3 luni, la Timișoara, de la 2 la 4 luni, iar la Buda de la 3 la 5 luni. Federația trăiește până în 1889. Începând cu acest an, Timișoara își organizează stagiuni independente, de câte 6 luni, în sala nouă a Teatrului Ferenc József, care devine „teatru maghiar”. Un merit deosebit în realizarea acestui fapt revine directorilor Krecsányi Ignác și Makó Lajos, care au știut să închege trupe bune și să monteze spectacole de bun nivel artistic.

3.1.7. Teatrul din Satu Mare

Primele spectacole au loc în 1790 și sunt date de o trupă restrânsă,¹⁰⁸ a lui Móricz György.

Despre teatru adevărat putem vorbi abia în 1814, când orașul Satu-Mare e vizitat pentru prima oară de clujeni, sub conducerea lui Sándorffy. Trupele din Cluj vor mai organiza, aici, stagiuni bune în 1816, 1819 și 1820. Spectacolele au loc în sala mare a restaurantului „Fehér ház” (Casa albă), sau la așa numitul „Teatru al cizmarilor”, uneori, însă, ele sunt date la „Șopronul Jeney” sau la „Kórokert” (Grădina de vară).

Prima sală de teatru e inaugurată la 20 martie 1848 de către trupa directorilor Tóth István și Döme Lajos.¹⁰⁹ Aici au dat spectacole, în cadrul unor stagiuni de vară, trupe din Debrețin, Miskolcz, Kassa, Győr, Pécs etc.

Satu-Mare va deveni oraș teatral independent începând cu 14 ianuarie 1892, dată când se inaugurează sala noului și cochetului Teatru orășenesc, cel de astăzi.

3.2. Repertoriul

După înfrângerea revoluției din 1848, condițiile social-politice nu sunt favorabile pentru teatrul de limbă maghiară. Comandamentul militar și cenzura sunt foarte vigilente. Tocmai pentru acest motiv, la Cluj, reluarea activității teatrale se face cu spectacole de limbă germană, de o trupă germană condusă de un oarecare Karl Friese¹¹⁰.

Spectacolele de limbă maghiară sunt reluate abia la 24 septembrie 1850, cu piesa *Szobri* și se continuă cu *Örökség* (Moștenirea) de Obernyik Károly (6 XI 1850) și *Zrinyi* de

¹⁰⁷ E vorba de așa numita „Magyar Sznűgy-gyamolitó Egyesület.”

¹⁰⁸ E greu de presupus, însă, că această trupă ar fi dat spectacole de seri întregi. Foarte probabil că e vorba de „seri” umplute cu programe din dans, cântec, declamări etc.

¹⁰⁹ Devenind neîncăpătoare, în 1857, i se adaugă un rând de loji și balcon.

¹¹⁰ Printre altele se joacă: *Der Talisman od. Roth, Schwarz, Blond, Gran de Nestroy, Der Ehrgeitz in der Küche* de Lambert, apoi *Der Tritschratsch, Der Thürmer von Notre-Dame* etc.

Körner (7 XI 1850). Seria spectacolelor va continua pe tot parcursul anilor 1850 și 1851, în interpretarea unei trupe condusă de Kaczvicszky János și Laczkóczy Ferdinánd.

Presa¹¹¹ menționează titlurile spectacolelor din această perioadă: **Ernani**, **Lucia**, **Norma**, **Eskü** (Jurământul), **Béla futása** (Fuga lui Adalbert), **Don Pasquale**, **Ezred Leánya** (Fata regimentului), **Linda**, **Belisar**, **Kunok** (Hunii), **Romeo și Julietta**, **Bărbierul din Sevilla**, **Martha**, **Lucreția Borgia**, **Alvajáró** (Frumoasa adormită) etc.

Titlurile enumerate indică deplasarea gustului publicului de la teatrul de proză spre teatrul de operă. E, de altfel, un fenomen general, valabil pentru toate centrele teatrale, nu numai din Transilvania, ci și din Ungaria, în frunte cu Budapesta. Fenomenul se explică prin influența tot mai puternică a Vienei și mai cu seamă prin severitatea tot mai aspră a cenzurii care, prin organele sale, intra tot mai brutal în lucrările în proză.

Alături de spectacolele de operă, au mare trecere și spectacolele de balet, dintre care, cele mai gustate sunt: **Zöld ördög** (Diavolul verde), **Molnárok** (Morarii), **Vizzel kuruksolt völegény** (Mirele vrăjite) **Szabi menekülése** (Evadarea lui Szabi), **Domi halála** (Moartea lui Domi) etc.

Dintre actorii de operă, Prielle Kornélia (Hidassyné) reușește să-și câștige o popularitate extraordinară. Alături de ea, o serie de actori de peste hotare (Cuzzani Carolina din Paris), Kurz Antonia, Campilli, frații Schier (Budapesta) vor contribui la ridicarea nivelului artistic al spectacolelor respective.

Sporadic, se prezintă și lucrări dramatice, în proză, autohtone, ca de pildă: **Atargull** de Mólnar György, **Viola** de Farkas Lajos, **Falujegyzője** (Notarul satului) de Eötvös etc. Textele, în marea lor majoritate, sunt masacrate de cenzură, iar uneori de-a dreptul slabe, fapt pentru care, cu puține excepții, nici n-au rezistat timpului.

În stagiunile 1954-55 și 55-56 (director Károlyi Németh Lajos), se introduce, alături de repertoriul vechi, și așa numita specie de népszimű (teatru popular) cu tematică din viața poporului. Presa din Cluj¹¹² notează, printre altele: **Farsangi iskola** (Școala carnavalului), **Szent László kora** (În vremea lui Szent László), **Zrinyi Miklós** de Körner, **Czigány** (Țiganul) de Szigligeti Ede etc. În repertoriu, mai figurează: **Báró és bankár** (Baron și bancher), **Maria Stuart**, **Tenger és szerelem hullámai** (Valurile mării și ale dragostei) etc. Din literatura clasică, următoarele: **Femeia îndărătnică** (1 XII 1855), **Machbeth** (12 I 1956), în traducerea lui Egressy, în rolul titular cu Gyulai Ferencz, **Richard III** (7 II 1956), în traducerea lui Vajda și Egressy, în rolul titular cu Rónay Gyula, **Un pahar de apă** (28 XI 1855), **Clavigo** (5 XII 1955), **Regele Lear** (8 XII 1956).

Cronicile teatrale din epocă vorbesc la unison despre succesul uriaș al actriței Prielle Kornélia în rolurile principale din **Lavoodi árva** (Orfana din Lavood), **Adrienne**, **Lacouvreure** și **Marguerite Gauthier**.

În timpul verii din 1856, teatrul din Cluj organizează o stagiune la Târgu-Mureș, unde prezintă o serie de spectacole înregistrând succese mai cu seamă cu piesele muzicale: **Sorel Agnes**, **Înger și demon** etc. Succesul lui Prielle depășește limitele imaginației. Spectatorii, în delir, o încununază pe scenă.

¹¹¹ "Kolosvári Lap", 1852, nr. 201.

¹¹² "Kolozsvári Közlöny", 31. III 1856, "Magyar Futár" etc.

Stagiunea următoare (1957-58) aduce o nouă piesă de Shakespeare, *Coriolan*, iar din dramaturgia maghiară, *Bánk bán*. Vara, la Târgu-Mureș, turneul se va repeta, însă, data aceasta, cu mare deficit financiar.

Peste un an, în 1859-60, repertoriul se completează cu *Árpád ébredése* (Trezirea lui Arpad), *Hűség próbája* (Încercarea fidelității) de Kisfaludi Kálmán, *Egy királyné* (Regina) de Tóth Kálmán etc. În repertoriul muzical sunt introduse operele: *Észka csillaga* (Steaua nopții), *Hughenoții și Eljegyzés lámpafőnyél* (Logodna de seară) de Offenbach¹¹³.

În această stagiune (1859-1860) are loc memorabilul turneu al clujenilor, sub conducerea lui Havi, la București.¹¹⁴ Repertoriul prezentat la București este: *Hunyadi László* (operă), 4 VI, 8 VI și 23 VI; *Esmeralda* (balet), 6 VI, cu celebra balerină Aranyváry Emilia; *Martha*, 11 VI; *Lucia*, 13 VI și 15 VI, cu Prielle Kornélia; *Rigoletto*, 18 VI; *Trubadurul*, 21 VI; *Kunok* (Hunii), 27 VI; *Zsidóhölgy* (Evreica), 30 VI și 4 VIII; *Linda și Alvajáró* (Frumoasa adormită) – câte un act, 3 VII; *Bărbierul din Sevilla* – ultima apariție la București a lui Prielle Kornélia, 5 VII; *Csikós* (Stăvarul) de Szigligeti Ede, 6 VII; *Ilka*, 9 VII; *Éjszaka csillaga* (Steaua nopții), 16 VII și 19 VII; *Stradella*, 30 VII; *Büvös vadász* (Flautul fermecat), 4 VIII.

Însăși repertoriul acestui turneu de prestigiu vădește faptul că, pe lângă toate cauzele obiective enumerate mai sus, teatrul de proză e în acută decadentă. Oamenii de cultură și conducătorii de teatru din Transilvania vor face eforturi pentru redresarea situației. Drept primă măsură, se alege un comitet de conducere care urmează să studieze problema și să ia măsurile necesare. Din acest comitet fac parte următorii: Szathmáry Károly, Szabó József, Gyulai Ferencz, Filippovics István și Takács Ádám. Strădanțiile acestui comitet vor fi însă încununuate de succes mult mai târziu.

În 1860-61 (sub Follinus) se introduce în repertoriu: *Szigetvári vértanúk* (Martirii din Szigetvár), *Marót bán* (Banul Marot), *Kemény Simon* de Kisfaludi Kálmán. Din dramaturgia Renașterii, *Othello* de Shakespeare. În această stagiune, vara, clujenii vor juca la Târgu-Mureș un număr de 93 de spectacole (repertoriu mixt) iar la Mediaș, 11 spectacole de operă.

Tot acum vor apare și unele titluri noi. Astfel, în domeniul operetei: *Rossz világban élünk* (Trăim într-o lume rea) de K. Papp Miklós, *Leányvásár Debreczenben* (Târg de fete în Debrețin) de Haray, *Podmaniék* (Familia Podmani) de Bánffy Dezső, iar pe linie de teatru în proză: *Dobó Katicza, I István király* (Regele Ștefan I), *II Rákóczi Ferencz*, etc.

Aceste lucrări de operă și dramă istorică sunt deosebit de bine apreciate de către presa timpului. Datorită aluziilor politice mai mult decât transparente, au o mare priză la public. Tocmai pentru acest motiv, oficialitățile și cenzura amenință cu scoaterea lor din repertoriu. Acest lucru, însă, nu s-a întâmplat.

În stagiunea 1861-62,¹¹⁵ spectacolele cu *Bánk bán* se bucură de un succes răsunător datorită măiestriei artistice a interpreților, mai ales a lui Molnár în figura lui Bánk și a

¹¹³ Este prima operetă care se joacă la Cluj.

¹¹⁴ Despre acest turneu am vorbit în capitolul "Teatrul din Cluj".

¹¹⁵ Pe linie de artă teatrală, în această stagiune, sunt foarte apreciate concertele date de către unii artiști străini, dintre care reținem pe: Orosz Ferenc (Budapesta)-pian, Hauser Miksa-vioară, Jankovska Odrovaz Eleonora (Polonia)-cântonete.

actriței Appraxin Julia în Melinda. Același succes cu Romeo și Julietta, datorită soților Lendvay. Din teatrul clasic se mai joacă Hamlet și Intrigă și iubire, cu același succes.

În stagiunea viitoare, 1862-63, Follinus adresează Comitetului central un memoriu în care arată că unul din motivele pentru care teatrul în proză nu poate să prospere e lipsa acută de bani; neputându-și plăti actorii, aceștia îl părăsesc; ca urmare, în stagiunea curentă, teatrul are un colectiv extrem de redus, cu care „nu poate să joace proză”. În ciuda tuturor greutăților, în această stagiune se prezintă totuși Bánk bán, **Wilhelm Tell**, **Neguțătorul din Veneția** (în traducerea lui Lukács Lajos), **Jó barátok** (Prietenii buni) de Sardou și **Kisértés** (Ispită) de Feuillet.

Stagiunea 1963-64 e marcată de un „scandal teatral” de mari proporții iscat cu prilejul prezentării în premieră a operetei **Dunanan Apó** (Bunicul Dunanan) de Siraudin și **Moineau** (la 6 XII). Opereta a fost jucată de peste 100 de ori la unul din teatrele din Budapesta. Despre succesul operetei din capitală vorbea întreaga provincie ungară și toate centrele din Transilvania. Uriașa popularitate a lucrării se datorește caracterului ei mai mult decât frivol, precum și numerelor de cancan, care condimentau spectacolul. Apariția afișelor a incitat spiritele. Organizațiile ecleziastice au făcut front comun cu scopul opririi spectacolului. Neputându-se face, au recurs la o măsură învechită și anume au organizat 100 de elevi de la gimnaziul reformat care trebuiau să provoace scandal și căderea premierei. Fluierăturile acestora au fost însă acoperite de aplauzele frenetice ale celorlalți spectatori. Premiera a avut un mare succes, iar dansurile au fost repetate de mai multe ori. În seara următoare (7 XII), conducerea teatrului și autoritățile publice au plasat în sală 20 de jandarmi. Spectacolul, la fel ca și cele următoare, s-a desfășurat în condiții normale.

Presa timpului¹¹⁶ a luat poziție criticând vehement „atitudinea negândită” și „manifestația dușmănoasă” a tineretului, argumentând că, de pe „poziția îngustă” a unor instituții, artiste Lanner Kati și Aranyváryi Emilia n-ar trebui să fie „bisate” în Rigoletto sau în Marguerite Gauthier.

Această dispută, prilejuită de Dunanan Apó nu face decât să confirme justetea unei dispoziții a Comitetului teatral, semnată și difuzată cu o lună înainte (4 XI 1863) și care vine să reglementeze o serie de probleme privitoare la repertoriu. Dispoziția prevede următoarele:

- 1) Directorul de teatru este obligat să prezinte spre aprobare repertoriul lunar. Ordinea spectacolelor poate fi răsturnată, însă, introducerea de alte piese o poate face numai Comitetul;
- 2) Săptămânal să se dea 4 spectacole cu abonament;
- 3) Prețul билетelor de intrare va putea fi ridicat numai de către Comitet;
- 4) Nu vor putea fi prezentate piese care frizează buna cuviința;
- 5) Piese din repertoriul teatrelor din Budapesta și Viena pot fi jucate fără avizul Comitetului; altele numai cu aprobarea expresă a Comitetului teatral;
- 6) Pe afișe nu se vor tipări lucruri care n-au de a face cu teatrul;
- 7) În timpul reprezentațiilor, ușile exterioare nu se vor închide, însă, vor fi păzite de oameni de serviciu;

¹¹⁶ „Kolozsvári Közlöny”, 1863, nr. 145-147, „Korunk”, 1863, nr. 145-146

- 8) Nu se vor vinde mai multe bilete de intrare decât permite capacitatea sălii; să se respecte cu strictețe comoditatea spectatorilor;
- 9) Lázár Miklós și Nagy Elek sunt numiți drept intenđenți ai Comitetului teatral;
- 10) Intenđenții se vor îngriji de respectarea întocmai a prezentei dispoziții; de asemenea vor supraveghe ordinea, curățenia și tot ce ține de igiena teatrului; vor urmări dispozițiile privitoare la paza contra incendiilor (rezerva de apă, interdicția fumatului etc.); vor controla respectarea tuturor contractelor cu actorii etc. etc.

Deoarece și în această stagiune, repertoriul e axat, în bună parte, pe piese muzicale (*Bărbierul din Sevilla, Nabucco, Rigoletto* etc.)¹⁷, Follinus, cu aprobarea Comitetului teatral, publică un concurs literar pentru piese de teatru, până la valoarea de 50 de galbeni de aur. Regulamentul concursului prevede un lucru interesant și anume: piesele respective vor fi puse în scenă și tipărite abia după selecționarea lor de către publicul spectator. Din totalul pieselor intrate în concurs, piesa *Lelencz* (Orfelinatul), dramă în 3 acte, de Szász Károly, întrunește sufragiile spectatorilor.

În stagiunea următoare, 1865-66, Follinus primește, în continuare, conducerea teatrului, însă cu condiția să asigure două seri pe săptămână pentru spectacole de proză. În aceste condiții, repertoriul dramatic prinde consistență atât cantitativ, cât, mai ales, calitativ. Sunt prezentate cu mult succes *Regele Lear și Dósz György* (în rolurile principale cu actorul Rónay Gyula), *Marót bán, Negustorul din Veneția, Hamlet, Richard III, Brankovics, Romeo și Julietta, Avarul, Coriolan, Maria Stuart* etc. Piese originale noi: *Fény árnyai* (Umbrele luminii) de Szigligeti Ede, *Az erdő szépe* (Frumoasa pădurii) de Feuillet și *Mirabeau ifjusága* (Tinerețea lui Mirabeau). Pe linie de operă, reținem data de 27 februarie 1866, când e prezentată pentru prima oară ca operă muzicală, *Bánk bán*.

Aceasta este ultima stagiune a lui Follinus la Cluj. O stagiune bogată care completează în mod pozitiv perioada sa de 6 ani în fruntea teatrului. În acest răstimp lung, Follinus a reușit să prezinte în premieră 150 de lucrări dramatice noi, 8 opere muzicale noi, 18 operete noi, 2 spectacole-parodii, 5 spectacole-balet. De asemenea, a avut o serie de spectacole extraordinare în care au apărut 27 de actori străini. Tot timpul s-a preocupat de dezvoltarea nivelului artistic al ansamblului și personal al membrilor colectivului său. Mulți dintre aceștia au primit angajamente în alte teatre. Astfel: Pauli, Ormay, Paulay și soția, Szöllősy Rózsa, Szigligeti Anna și Jólan și Kocsis Irma au plecat la Budapesta. Alții, au devenit actori de prima mână în străinătate ca de pildă: Fekter, la teatrul din Boroszló, Insztitorisz la Hanovra, Dalnokı Róza la Linz, Térey Antónia la Praga etc. Pe linie de teatru clasic, în această perioadă de 6 ani, Follinus a prezentat, în reluare sau premieră următoarele: *Cidul, Avarul, Georges Dandin, Fiesco, Maria Stuart, Wilhelm Tell, Hamlet, Negustorul din Veneția, Richard III, Romeo și Julietta, Othello, Regele Lear, Coriolan, Femeia îndărătnică și Bánk bán*.

Cauzele plecării lui Follinus de la teatrul din Cluj sunt de ordin material – administrativ. Unii din membrii Comitetului teatral își reamintesc de lucrurile pierdute cu

¹⁷ Dintre puținele bucăți în proză notăm Csikós de Szigligeti, *Avarul* de Molière și *Wilhelm Tell* de Schiller.

oazia turneului de la București. Aceștia îi pretind lui Follinus să restituie partea de garderobă și bibliotecă pierdute. Neputând satisface cererea, la 19 IV 1886, Follinus cere în scris să fie absolvit de datoriile respective. Comitetul, însă, refuză. În consecință, Follinus ia contact cu preotul Koós Ferencz din București, care, într-o scrisoare din 5 V 1886, îi comunică că „lucrurile teatrului rămase acolo sunt toate mâncate de molii”. Comitetul teatral neluând în considerare nici această comunicare și afișând, în continuare, o intransigență de neînțeles față de Follinus, acesta părăsește teatrul, plecând definitiv la Oradea. Urmează o altă perioadă, de peste 5 ani, în care teatrul din Cluj e condus în mod competent de directorul Fehérváry Antal. Acesta va căuta să păstreze principiile de bază în problemele de repertoriu și cadre, introduse de predecesorul său. În linii generale, păstrează repertoriul clasic căutând să-l îmbogățească cu piese noi.

Astfel, în 1866 – 67, alături de dramele lui Shakespeare, include piesa *Aesop*, iar în distribuții, îl introduce pe Paulay Ede în *Hamlet* și pe Feleky Miklós în *Othello*. Interpretările celor doi actori au fost foarte apreciate, atât de către publicul spectator, cât și de către presa vremii.

În stagiunea 1967-68, are în repertoriu atât proză cât și lucrări muzicale: *Bărbierul din Sevilla*, *Avarul*, *Richard III*, *Negustorul din Veneția*¹¹⁸, *Kean*, *Don Caesar de Bazan*, *Othello*, *Törvénytelen vér* (Sânge nelegitim), cu actorul E. Kovács Gyula, distribuit în locul lui Efreșsy, care plecase.

În timpul verii, Fehérváry organizează, cu același repertoriu, o stagiune lungă la Târgu-Mureș și Turda.

În 1868 – 69, stagiunea cuprinde un număr de 215 spectacole, din care: 48 drame, 43 comedii, 24 spectacole cu piese populare, 20 opere și 18 operete. În stagiunea viitoare, 1869 – 70, se adaugă, printre altele, premiere cu *Femeile savante* de Molière, iar, vara, se organizează din nou o stagiune completă la Târgu-Mureș.

Stagiunea din 1870-71 marchează, afară de unele premiere noi, ca, de pildă: *Hero și Leandru* (25 III), *Faust* (29 III) etc, serbările organizate cu prilejul împlinirii a 50 de ani de la deschiderea teatrului. Serbările au loc la 11 martie 1871 și culminează cu o apoteoză în trei tablouri intitulată „*A harcsok kora*” (Perioada de luptă), „*A nemzeti irodalom felvirágzása*” (Înflorirea literaturii naționale) și „*A magyar Tháliának emelt első oltár 1821. Márczius 11-en*” (Cel dintâi altar al Thaliei maghiare, ridicat la 11 martie 1821). De reținut faptul că în tabloul al treilea au apărut pe scenă și veteranii Néb Mária și Göde István, care, în 1821, erau membrii colectivului artistic al teatrului din Cluj. Tot cu prilejul acestor serbări jubiliare, se dau unele spectacole festive în prezența autorilor pieselor respective. Astfel, se joacă piesa *Bajusz* (Mustața), cu Prielle Kornélia, Feleky Miklós, Szerdahely Kálmán și Bogdanovics Krisztina, în prezența autorului, Sigligeti Ede, iar la 2 IV, în prezența lui Jókay, se joacă piesa *A szigetvári vértanúk* (Martorii din Szigetvár) cu Jókayné (soția scriitorului), Feleky Miklós, Szerdahely Kálmán etc.

Din repertoriul acestei stagiuni reținem spectacolele cu *Hamlet*, *Othello*, *Richard III*, *Romeo și Julietta* și *Cum vă place* de Shakespeare, *Intrigă și iubire*, *Hoții* și *Fiesco* de

¹¹⁸ Spectacolele cu „*Negustorul din Veneția*”, date între 27 II-8 III 1868, au în figura eroului principal pe actorul Dráguss Károly; pare-se că acest actor e de origine română; problema nu e lămurită încă.

Schiller, *Avarul de Molière*, *Marót bán de Vörösmarthy*, *Testamentul de Czakó*, *Brankovics de Obernyik* etc.

La 30 IV 1972, expiră mandatul lui Fehérváry Antal.

Sub direcțiunea sa, nivelul artistic al teatrului din Cluj a crescut simțitor, stagiunile de vară organizate în alte centre au avut o ținută artistică din cele mai bune, iar, din colectivul cu care a lucrat mai bine de cinci ani, au crescut câteva individualități puternice care devin mândria teatrului maghiar din Transilvania. Din rândul acestora, s-au impus, mai cu seamă, E. Kovács Gyula, Szentgyörgyi István, Odry Lehel, Ujházy Ede, Mátrai Beteg Béla și alții.

În stagiunile următoare, datorită unor împrejurări social-politice noi, datorită unor noi concepții în conducerea teatrului transilvănean, politica de repertoriu, cadre artistice și artă interpretativă, vor duce la o schimbare structurală.

3.3. Actorii

Pe la mijlocul secolului al XX-lea, arta regizorală și interpretativă maghiară din Transilvania suferă, la fel ca și întreg teatrul european, transformări structurale. Confruntarea dintre tendințele realiste și romantice se face simțită și în teatrul transilvănean deși, în Ungaria de după 1848, prezența romantismului e mult prelungită. Una din cauzele care determină această supraviețuire o găsim în ecoul și influența puternică a lucrărilor dramatice ale lui Jókay, *Martirii din Szigetvár* și *Dózsa* în care eroii, purtători de acțiune și mesaj, sunt prezentați drept exemple de urmat. Pe de altă parte, în deceniile 5 și 6, în teatrul maghiar se pune încă accent puternic pe repertoriul muzical. În teatrul transilvănean, respectiv în școala teatrală a Clujului epocii, repertoriul muzical trăiește și mai târziu., opera muzicală fiind cultivată intens și prin deceniile 7 și 8. Însuși Havy Mihály e, înainte de toate, cântăreț de operă. Operele muzicale din repertoriu, prezentate la Cluj, în orașele de provincie, sau în turneul teatrului maghiar la București, sunt, în general, opere muzicale romantice (*Hunyady László*, *Rigoletto*, *Trubadurul*, *Hunii* etc.). În ansamblul unui astfel de repertoriu, o lucrare ca *Csikós* de Szigligeti Ede, e ca o pasăre rară. E, însă, un punct de pornire a confruntării practice între romantism și realism, e primul semnal de luptă și de victorie al realismului.

În această perioadă frământată, în 1865, apare pentru prima oară pe scena din Cluj E. Kovács Gyula, iar peste un an, în 1866, Szentgyörgyi István. Numele acestor doi actori vor deveni, în scurtă vreme, sinonimele teatrului maghiar din Cluj, respectiv ale teatrului maghiar din Transilvania. E. Kovács Gyula și Szentgyörgyi István simbolizează marea perioadă a realismului în teatrul din Transilvania. Perioada care cuprinde cea mai fecundă activitate a acestor piloni ai teatrului începe cu premiera piesei *Ingyenélők* (*Paraziții*) a lui Csiki, din 1880, și se va întinde pentru E. Kovács Gyula până la sfârșitul secolului al XIX-lea, iar pentru Szentgyörgyi István până la începutul deceniului al 4-lea din secolul nostru.¹¹⁹

¹¹⁹ Secolul al XX-lea (n.a.).

E. Kovács Gyula
(1839 – 1899)

E originar din împrejurimile Sătmarului. Își face școala la Debrețin. Părinții săi, tributari ai unor concepții mic-burgheze, îl vor preot. În ciuda voinței acestora, tânărul Kovács, pătruns de timpuriu de vraja scenei, renunță definitiv la amvonul bisericesc. Își face debutul actoricesc la Teatrul Național din Budapesta. Aici, însă, e nemulțumit, vrea mai mult, sarcini artistice mai grele. Din acest motiv, pleacă la Cluj. Va rămâne aici, cu scurte întreruperi, aproape 35 de ani, ca actor, regizor, conducător artistic. Prin strălucirea artei sale, a devenit, în scurtă vreme, mândria teatrului. Diferite însemnări din epocă menționează că E. Kovács Gyula „a scos la suprafață comorile ascunse ale literaturii dramatice maghiare” și că a creat un asemenea cult shakesperian care a plasat teatrul din Strada Farkaș la loc de cinste în ierarhia europeană. A străbătut în lung și-n lat întreaga Transilvanie. Peste tot, arta sa se bucură de aprecieri superlative.

În arta interpretativă maghiară contează drept actorul ideal pentru figurile tragice. Figură impunătoare, fizic cuceritor, voce sonoră, majestuoasă. Vădea aderențe concrete față de personajele lui Shakespeare. Eroii din *Cymbeline*, *Antoniou și Cleopatra*, *Henrik IV*, *Timon din Atena*, *Povești de iarnă*, *Cum vă plece*, *Femeile vesele din Windsor*, *Regele Ioan* (traducere de Arany János), sunt interpretați la nivel de perfecțiune. La fel, eroii din *Don Carlos*, *Wallenstein*, *Wilhelm Tell* de Schiler. E de neîntrecut în *Mizantropul*, *Burghezul gentilom* de Molière și în *Faustul* lui Goethe și în alte roluri din teatrul clasic.

Preocupat de dezvoltarea dramaturgiei naționale, pune în scenă și interpretează la nivel de mare artă piese ca *Vernász* (Nuntă însângerată) și *Fátyol titkai* (Secretele vălului) de Vörösmarty, *Irène* de Kisfaludy Károly, *Moise* de Madách, *Tigrul și Hiena* de Petöfi, *János lovag* (Cavalerul Ioan) și *Szent László* (Sfântul Ladislau) de Czákó Zsigmond. Iar la începutul deceniului al nouălea are o contribuție hotărâtoare în faptul că Ditrői Mór poate să organizeze un ciclu teatral maghiar compus din 58 de spectacole cu 56 de lucrări dramatice în proză și muzică create de 48 de scriitori.

Activitatea sa în teatru are un caracter didactic – profesional și educativ. Sub influența artei sale, teatrul a încetat să fie loc de distracție, a devenit tribună socială „școală de maturizare sufletească”, „oglină fidelă a trecutului”, „loc de înnobilitare a minții”.

Moare la 2 VIII 1899 la Sighișoara¹²⁰.

Szentgyörgyi István
(1842 – 1931)

S-a născut la Diósjenő în Ungaria. Părinții l-au vrut și pe el preot. Tânărul teolog preferă, însă, scena.

În 1861, Szentgyörgyi István se angajează la teatrul din Kassa. Din acest moment, Szentgyörgyi István devine „apostolul credincios al adevărului scenic”. Timp de zece ani,

¹²⁰ E. Kovács Gyula se stinge din viață cu ocazia comemorării a 50 de ani de la moartea lui Petöfi, lângă mormântul comun în care e îngropat și poetul; moartea actorului survine în urma unei insolamii acute primită tocmai în momentul când declama o odă închinată vitejiei marelui poet și a tovarășilor lui de luptă; e o adevărată și semnificativă „moarte de actor”.

cuvintele sale străbat rampa scenelor provinciei maghiare. Abia după acest răstimp de muncă trudnică și foame îndelungată, vine, împreună cu E. Kovács Gyula, la Cluj. Aici, și acum, începe adevărata epocă de glorie a teatrului maghiar, de pe scena căruia vor răsuna toate marile opere din tezaurul dramaturgiei naționale maghiare. În scurtă vreme, scena teatrului din „Farkas – utca” devine celebră în Europa. La șlefuirea acestui prestigiu au contribuit în egală măsură, amândoi.

La vârsta de 30 de ani, Szentgyörgyi (14 aprilie 1871), își face debutul oficial, ca angajat la Cluj, în piesa lui Szigeti József, **Cizmarul stafie**. Din acest moment, a interpretat roluri în toate speciile dramatice de proză și operă. În **Bánk bán** a început cu rolul lui Petur, pentru ca, după patru ani, să-l preia pe Tiborc, din care a făcut cea mai strălucită figură din întreaga istorie a teatrului maghiar dintotdeauna. Printre primele lui mari succese înregistrate: Harpagon din **Avarul**, Tartuffe din comedia cu același nume, Jago din **Othello**, Cardinalul Wosley din **Henric al VIII-lea**, Menenius Agrippa din **Coriolan**, Falstaff din **Femeile vesele din Windsor** și din **Henric al VI-lea**, Ducele de Kent din **Regele Lear**, Mefisto din **Faust**-ul lui Goethe, Lucifer din **Tragedia omului**, Quasimodo din **Notre Dame** a lui Victor Hugo, Gessler din **Wilhelm Tell** de Schiller etc.

Paralel cu repertoriul clasic, Szentgyörgyi interpretează cu pasiune și desăvârșire artistică majoritatea rolurilor mari din teatrul popular maghiar. Cele mai mari succese le-a obținut în figura lui Zsiga din **Cigány** (Țiganul), Márton din **Csikós**, **Stăvarul** de Szigligeti Ede, în Pétaĵ din **Piros bugyeláris** (Pormoneul roșu) de Csepregĵi Ferencz, în Mravcsák din **Tolonc** (Escortatul) de Szigeti József, în Feredi Gáspár și Gonosz Pista din **Falu rossza** (Răul satului) de Tóth Ede, în rolul titular din **Vénbakancsos** (Bătrânul infanterist) de Szigeti József.

Succese la fel de mari înregistrează în figurile populare din lumea justiției ca Szilvay din **Liliomfi** de Szigligeti, Mosolygó Menyhért (Menyhért zâmbitorul) din **Proletarii** lui Csiky Gergely (ulterior, piesa a primit titlul **Paraziții**), Gelecséri din **Sárga csikó** (Mânzul galben), Brazovics Athanase din **Aranyember** (Omul de aur) de Jókay Mór, Döbrögi din **Ludas Matyi** de Balogh István etc., iar în 1871 are loc o memorabilă interpretare în figura muncitorului Ștefan din piesa **Strike** de Szigligeti Ede și Balázs Sándor.

Succesul lui Szentgyörgyi în interpretarea figurilor populare este imens. Ultima parte a secolului trecut este, de altfel, perioada de maximă strălucire a acestui gen. La aceasta, a contribuit incontestabil și arta realistă a acestui mare actor. Celebritatea lui Szentgyörgyi era bine statornicită în întreaga Transilvanie. Realismul artei sale interpretative se dezvoltă treptat atingând culmile cele mai înalte la intersecția veacurilor, pentru ca, primele două decenii din secolul al XX-lea să-i confere atributul de întemeietor de școală realistă teatrală, școală a cărei moștenire și-a însușit-o teatrul nostru de azi.

3.4. Scurt istoric al mișcării teatrale târgumureșene

Ideea de teatru la Târgu-Mureș se înscrie în contextul istoric al vieții sociale a ținuturilor mureșene. Din comentariul lui Szentimrei Jenő (*Lupta pentru teatru permanent la Târgu-Mureș*¹²¹) asupra documentelor vremii rezultă că în aceste ținuturi a existat un

¹²¹ Szentimrei Jenő, *Hart az állandó színházért Marosvásárhelyen*, Marosvásárhely, E.S.P.L.A., 1957.

teatru cu caracter permanent încă din 1733 la Șumuleu – Ciuc, unde au loc spectacole în limba latină, apoi maghiară, susținute de elevii și profesorii școlii. Alături de Șumuleu – Ciuc, documentele vorbesc despre încercări similare la Târgu – Secuiesc, Lăzarea și Călugăreni. Audiența tot mai largă a mișcării teatrale face ca în ultimul sfert al secolului al XVIII-lea să înregistrăm astfel de manifestări și la Târgu-Mureș.

În 1823, preotul Fogarasi Sámuel din Gănești își scrie, la vârsta de 63 de ani, autobiografia în care menționează că în 1870, învățătorul său, Szigethy Mihály, într-un spectacol școlar, interpreta un rol „în costumație de evreu”. Fogarasi afirmă că și înainte de această dată au avut loc spectacole. Face aprecieri asupra spectacolelor școlare din perioada anilor 1770, afirmând că „în comediile de la Colegiu au fost satirizate și ironizate viața de curte, consiliul, tribunalul regal. Acest fapt a dus la interzicerea comedilor până prin anii 1780”. E, deci, afirmarea rațiunii de bază a teatrului, aceea de a cunoaște și a transforma societatea. Tot la Târgu-Mureș, în 1780, autorul local Nagy György scrie comedia **Legények intése**, apoi altele, printre care **Konok peresködök**. Prima o satiră a vieții burgheziei de la orașe, a doua, a justiției vremii. Meritul acestor încercări constă în lansarea ideii de critică socială. Nimic surprinzător deoarece, prin 1780, mișcarea care zguduie orânduirea feudală va cuprinde întreaga Europă, iar peste 10 ani, burghezia se ridică la luptă pentru câștigarea libertăților cetățenești, printre care așezarea limbii materne în drepturile ei firești. Pe această linie, Târgu-Mureșul devine focar de inițiativă pentru întreaga Transilvanie, prin crearea de instituții culturale și artistice. Între acestea, teatrul ocupă un loc de seamă. Ca urmare, la 29 iunie 1792, are loc primul spectacol teatral în primul edificiu stabil de teatru din Târgu-Mureș, în curtea Colegiului reformat, azi Liceul Bolyai Farkas. Spectacolele cu caracter organizat se dau fără întreruperi până în 1794. Printre motivele care determină încetarea acestei activități se înscrie, eventual, și faptul că, între timp, la Cluj, pornește activitatea profesionistă; cert este că opresiunea cenzurii habsburgice înfrânge entuziasmul amatorilor de teatru din Târgu-Mureș. În consecință, între 1794 – 1803, Târgu-Mureșul e lipsit de teatru. Centrul mișcării teatrale rămâne la Cluj.

De aici, din Cluj, în mai 1803 vine la Târgu-Mureș Kótsi Patkó János care reînnoadă firul mișcării teatrale. Sub directă sa îndrumare, se construiește un nou teatru, lângă cetate, pe locul unde, astăzi, este situată Facultatea de Filologie a Institutului pedagogic.¹²² Trupa lui Kótsi dă în premieră „Educația îl face pe om” de Kotzebue. O notiță din epocă arată că frații Dénes și Bánffy József cedează trupei decorurile proprii pe care le avea în teatrul lor de curte (În ținuturile mureșene exista o bogată mișcare a teatrului de curte, similară celei tradiționale din unele părți ale Europei). Trupa lui Kótsi susține trei stagiuni succesive la Târgu-Mureș (37 de spectacole în prima, 67 în a doua și 41 în a treia) cu piese originale și străine, printre care unele de Kotzebue, de Molière (Bolnavul închipuit), de Goldoni (Slugă la doi stăpâni), de Shakespeare (pentru prima oară la Târgu-Mureș: Femeia îndărătnică” în traducerea lui Koréh Zsigmond), de Goethe ș.a. Stagiunile se succed până în 1809, pentru a fi apoi întrerupte până în 1814. Abia între 1815 – 1819, orașul găzduiește din nou stagiuni complete, de vară și de iarnă. Întâmplarea face însă ca tocmai despre această etapă să avem cele mai puține informații, doar câteva însemnări despre „Octavia” lui Kotzebue, din 1817, și despre volumul de teatru *Öt szomoru játék*” al lui

¹²² Azi, Universitatea „Petru Maior” (n.a.)

Bolyai Farkas, tipărit la Sibiu, în același an. Nu există informații despre faptul că piesele lui Bolyai s-ar fi jucat cândva la Târgu-Mureș.

Tot din studiul lui Szentimrei aflăm că de pe la 1819 până aproape de sfârșitul secolului, respectiv până la primul sau chiar al doilea război mondial, Târgu-Mureșul înregistrează o activitate teatrală sporadică, marcată doar de câteva momente de mare strălucire prilejuite de prezența actriței Déryné, în stagiunea 1843-44.

În preajma și în toiul revoluției de la 1848, Târgu-Mureșul nu are teatru. După înfrângerea revoluției, spectacolele maghiare vor fi înlocuite cu cele germane. În această perioadă, Clujul își trimite actorii în toate centrele din Transilvania. În acest fel, spectatorii din Târgu-Mureș vor cunoaște arta interpretativă a unora dintre cei mai mari actori realiști maghiari – Pergö Celesztin, Kántorné, E. Kovács Gyula și Szentgyörgyi István. Din repertoriul divers și inegal din această perioadă se impun spectacolele cu piese de Shakespeare, Schiller, Victor Hugo, Dumas-tatăl etc. Sporadică, în aparență, mișcarea teatrală din Târgu-Mureș a izbutit, totuși, să se plaseze în conștiința spectatorilor. Tradiția teatrului realist s-a păstrat vie în toate ținuturile mureșene. Strădaniile celor mai buni dintre intelectualii animați de idei progresiste au lăsat urme¹²³. Pe linia acestor idei, între cele două războaie mondiale, scriitorii locali Molter Károly, Berde Mária și Kabdebó Erna devin animatorii spectacolelor teatrale care au loc în sala fostului palat Transilvania, pe actuala stradă Bolyai.

3.4.1. Despre construirea unui teatru maghiar la Târgu-Mureș

Ideea construirii unui teatru la Târgu-Mureș pornește din discursul parlamentar al intelectualului Aranka György care cerea înființarea „Societății pentru cultivarea limbii materne”¹²⁴. Încercările de mai bine de un veac și jumătate ale luptătorilor pentru „un locaș al culturii și leagăn al sentimentelor nobile” au eșuat rând pe rând. Privite din perspectiva timpului, unele din cauzele care au dus la spulberarea unui astfel de ideal par astăzi inexplicabile.

La intersecția secolelor XVIII-XIX, Târgu-Mureșul, așezare cu aproximativ 6000 de suflete, îndeplinește funcții social-administrative de amploare. Mare număr de posesori de ranguri nobiliare și funcționarești superioare depun eforturi pentru înființarea unui teatru stabil și permanent. Fără să se realizeze. Ideea străbate ca o torță vie vicisitudinile unui veac de frământări.

Lupta pentru construirea teatrului începe încă din 1794, când Öri Fülöp István face primul demers oficial pentru obținerea dreptului de a clădi un teatru. Nereușita acestui pionier e urmată de cea a lui Teleki Ferenc și Horvát Miklós, pentru ca, în 1803, Kótsi Pátkó János să izbutească construirea unui edificiu descoperit, din lemn și scânduri, „în partea de sus a orașului, nu prea departe de centru”, undeva lângă zidul cetății. Scena acestui teatru va găzdui ani la rând stagiuni de vară îmbrățișate cu entuziasm de cetățenii

¹²³ În anii '70 ai secolului al XIX-lea a trăit aici, desfășurând o bogată activitate de scriitor și susținător al culturii, romancierul maghiar Tolnay Lajos. În revistele editate la Târgu-Mureș, acesta s-a ocupat de problemele literaturii dramatice și ale culturii scenice moderne, a militat cu curaj pentru cunoașterea reciprocă a literaturii românești și maghiare.

¹²⁴ Erdélyi Nyelvemelő Társaság.

urbei. În urma degradărilor produse de intemperii, scena devine impracticabilă pentru ca, între 1809-1814 spectatorii să-și aplaude actorii într-un nou teatru, tot din lemn, Teatrul din obor. Această clădire are, în decursul câtorva ani o soartă din cele mai triste. Va fi utilizată samavolnic ca spital militar și magazie de cereale, fără să mai amintim de vecinătatea puțin agreabilă a târgurilor săptămânale de vite. Și totuși, aici vor apare în fața spectatorilor o serie întreagă de actori, dintre care Ungăr Anna, în rolurile Julieta, Desdemona, Ofelia etc., va face epocă. Tot aici se joacă **Octavia** de Kotzbue în tălmăcirea lui Péterfi Károly, scriitor local. Însă nici acest teatru nu rezistă la infinit. Se va deteriora până la inutilizabil. Cu atât mai puternică e, însă, dragostea localnicilor pentru teatru. Această pasiune va determina consiliul orașenesc să ridice, în 1820, etajul II al palatului Apollo și să cedeze sala mare pentru reprezentații teatrale (de notat că la Cluj, „Teatrul de piatră” din strada Farkaș se deschide în 1821). Figura centrală a perioadei de început de la Apollo e actorul Farkaș József care, la un moment dat, își formează o trupă românească independentă cu care va da, în 1823, spectacole românești la Brașov (**Ceasul de seară** de Kotzbue). Aici, pe scena de la Apollo, apare în fața publicului târgumureșan celebra Déryné, într-un spectacol cu o piesă de Grillparzer. De aici, din Târgu-Mureș, actrița vă întreprinde un turneu strălucit în aproape întreaga Transilvanie, jucând și în multe centre românești, fapt care o determină să consemneze în memoriile sale că „publicul românesc i-a primit cu dragoste pe actorii unguri”. De scena de la Apollo se leagă și premierele locale din 1835, când trupa lui Göde István prezintă **Vestalele** de Fogarasi Nagy Pál și cea din 1844, când trupa lui Kislényi Dávid prezintă drama **Miclav és Banquair** a lui Székely Ádám, amândoi scriitori din Târgu-Mureș. Tot pe această scenă, își face debutul local o altă celebritate a teatrului maghiar, Kántorné, în figura țigăncii Viarda din melodrama **Precioza**. Exact peste 10 ani, în 1851, Kántorné va apare în spectacolul său de adio, pe aceeași scenă, în același rol. Spectacol emoționant, cu o fostă stea care a strălucit puternic în teatrul maghiar, cu o actriță îmbătrânită și săracă, care, pentru a-și putea câștiga existența, s-a angajat ca portar la palatul Lázár din centrul orașului.

După revoluția din 1848, febra construirii teatrului crește din nou, ajungând ca în 1856 să fie expusă în vitrina librăriei Wittich chiar și macheta teatrului, realizată pe baza unor planuri făcute la Viena. Între timp, pe scena de la Apollo, Egressi Gábor își făcuse deja apariția în piese de Shakespeare, Schiller, Hugo, Dumas-tatăl; la fel și Prielle Kornélia, în piesa **Paharul cu apă** a lui Scribe, Gyulai Ferenc, Pály Elek (care a dat spectacole românești la Brașov și a întreprins un turneu de o lună la București), Abdai Sándor, Paulay Ede, Havi Dániel și mulți alții.

Bătrânul Follinus va întreprinde în 1861 o acțiune îndrăzneată și semnificativă pentru pasiunea mureșenilor față de teatru: paralel cu spectacolele din sala Apollo, va da reprezentații în aer liber la „Elba”, în primul „teatru de vară” în accepțiunea reală a cuvântului (teatru construit pe un teren de lângă apa Mureșului). Spectacolele concomitente pe cele două scene marchează un adevărat reviriment artistic în viața orașului. Sunt prezentați autori de mare circulație ca Szigligeti Ede, Szigeti József, Nagy Ignác, Tóth Kálmán, Jósika Moklós etc.

Incendiul din 1876 învăluie în flăcări pustiitoare cvartalul de locuințe dintre străzile Kossuth – Școlii – Szentgyörgy – Cetate. E amenințat și centrul orașului. Locuitorii, în panică, salvează scena de la Apollo.

În 1884, sunt reluate discuțiile pentru construirea teatrului. De data aceasta, însă, de pe poziții mult mai realiste. Comitetul de conducere al „Clubului susținătorilor scenei” pune problema înființării unui Teatru Național permanent, cu precizarea că, până la începerea lucrărilor, se vor colecta fonduri și vor fi sprijinite trupele teatrale cele mai bune. Rațiunea acestei poziții e dată de faptul că, între timp, a fost pusă în funcțiune linia ferată Cluj – Oradea; colectivele clujene au optat, deci, pentru localități mai accesibile. Chiar și așa, Târgu – Mureșul, care are deja 18500 de locuitori, se ridică, pe plan artistic - teatral la nivelul unor centre de veche tradiție. Cea mai de seamă realizare a comitetului este cumpărarea terenului necesar teatrului (de la văduva Nagy Ferenc, în strada Sâncraiuului).

Construirea teatrului nu va reuși însă nici măcar în era Bernády, când, încă înainte de primul război mondial, se ridică în centru edificiul mareș. Nu va începe construcția nici între cele două războaie mondiale. Semnificative pentru deceniile 2 și 3 din secolul nostru sunt spectacolele strălucite ale regretatei Poór Lily /.../ și spectacolele bătrânului Szilágy Dezső, cândva harnic conducător de teatru, dar care, în perioada despre care vorbim, sfârșește prin acceptarea crudă a unui post de sinecură la primăria orașului devenind „responsabil” al unei echipe de măturători de stradă.

3.4.2. Câteva cuvinte despre începuturile teatrului românesc pe meleagurile județului Mureș

Referitor la teatrul românesc, în părțile mureșene, primele spectacole au avut loc la sfârșitul anului 1874, când, Ioan Baicu Muntenescu, inițiatorul „Societății diletanților teatrali” din Cluj, plănuise, încă din martie 1874, o „excursiune prin părțile” Transilvaniei locuite de români. Cu acest prilej, el urma să dea „în tot locul... vro trei reprezentațiuni”, dintre care una în beneficiul Societății pentru fond de teatru.¹²⁵ Din acest proiect s-au realizat reprezentațiile la Reghin, la sfârșitul anului 1874 și începutul lui 1875. În revista „Familia”, din 5/17 ianuarie 1875, la rubrica „Teatru”, este menționată o corespondență din Reghin, potrivit căreia tânărul actor I. Baicu Muntenescu a dat acolo, la 29, 30, 31 decembrie și 1 ianuarie, însoțit de câțiva amici ai săi, patru reprezentațiuni teatrale. „Cu această ocaziune dânsul a represintat pentru prima oară „**Ciobanul din Ardeal**”, canțonetă satirică de Iosif Vulcan și prelucrată acesta din nou, de autor”. O altă corespondență, trimisă din Reghin, în 12 ianuarie 1875, ziarului maghiar „Erdély” din Târgu-Mureș și publicată cu subtitlul „Actori români. Carnaval”, informa publicul său cititor că I. Baicu Muntenescu conducea o trupă formată din Vasile Filip și Ioan Găvrus, studenți (juriști) ai universității clujene și domnișoara Maria Ceontea, cu toții diletanți. Corespondentul publicației maghiare adăuga că atât familiile „intelighenției” române cât și cele săsești și maghiare, au dat o dovadă frumoasă de însuflețire față de cauza nobilă (spectacolele fiind date în scop filantropic) și de iubire de oaspeți, primindu-i prietenește, iar pe actorii amatori copleșindu-i cu recunoștință.¹²⁶

După ceva mai bine de un deceniu, „Gazeta Transilvaniei” relatează despre alte reprezentații de teatru la Reghin. „Inteligența română din Reghin și jur va arangia Dum. La 19 febr. St. N. 1888 în sala hotelului orășenesc din Reghinul săsesc o reprezentațiune teatrală în favorul școlărilor săraci de acolo”. Au fost

¹²⁵ Apud I. Pervian, „Societatea diletanților „teatrali” din Cluj (1870-1875), în Stud.Univ. Babeș-Bolyai, s. Philol., f. I., 1962, p. 69.

¹²⁶ „Erdély”, 14 ianuarie, 1875, p.22.

„representate” piesele **Cârlanii**, vodevil într-un act de Costache Negruzzi și **Drumul de fier**, comedie de Vasile Alecsandri. Era vorba de un „Teatru de diletanți” români, primul de acest fel din județul Mureș, interpreții purtând nume cunoscute pentru localnici: S. Barbu, I. Duma, V. Duma, Al. Șchiopul, Silvia Rusu, M. Ceușianu, S. Todea, Iac. Butnariu, Iul. Mera.¹²⁷

Interesul pentru teatru, declamări și concerte era, în pofida posibilităților reduse ale locuitorilor, destul de mare, de vreme ce acestea figurau chiar și în programul tradiționalelor „petreceri de vară”. O astfel de petrecere „împreună cu teatru, declamări și cântări” a avut loc cu ocazia adunării despărțământului XVIII al Asociațiunii Transilvane, la 12 iulie, în Căpușu de Câmpie, ocazie cu care s-a prezentat piesa **Piatra din casă**, comedie într-un act de Vasile Alecsandri.¹²⁸ Un reușit concert a aranjat inteligența română din Luduș și din jur, la 17 iulie 1887, la care și-au dat concursul Otilia Brândușanu, Iacob Mureșeanu, profesor de muzică vocală și instrumentală la Blaj, acompaniați de Virgil Brândușanu, „toți cu un atare rezultat și efect asupra publicului numeros, încât secerară cele mai frumoase laude din partea aceluia și chiar din partea străinilor versați în arta muzicei”. Cu același prilej, George Simu, „cleric absolut și universitar” din Cluj, „prin declamarea executată cu rară dexteritate și mult spirit a unei poezii a lăsat publicului o dulce amintire”¹²⁹ În programul adunărilor generale ale Despărțământului XXIV Mureș-Oșorhei al Astei, erau prezente și unele „declamări”. Așa de exemplu, în adunarea din 7 iulie 1892 din comuna Nazna, Ioan Pantea, „student” în clasa a II-a al gimnaziului din Târgu-Mureș, a declamat dialogul dintre tată și fiu din „Coarda inimii” de Iacob Mureșanu. În adunarea ținută la Săbed, în 1 august 1893, „studentul” G. Șeuleanu a declamat poezia „Sila” de C. Bolliac, iar eleva Maria Nașcu poezia „Către preotul român” de E. Pop.¹³⁰

O dată cu tipărirea *Anuarului Societății pentru crearea unui fond de teatru românesc*, începând din 1898, apar informații mai complete și mai precise despre mișcarea teatrală mureșană. În primul rând se remarcă prezența activă a protopopului târgmureșan Nicolae Măneguțiu la Adunările generale ale Societății, de la Orăștie, din 1897 și de la Săliște, din 1899, ca și activitatea de atragere de membri, desfășurată de către Ariton M. Popa. Remarcăm, de asemenea, că, cu ocazia Adunării generale de la Abrud, au sosit telegrame și aderențe și din Târgu-Mureș. Tot în aceeași perioadă, constatăm răspândirea „Bibliotecii teatrale”, editată de Societate și în părțile mureșene.

Între anii 1899-1906, numărul reprezentațiilor teatrale oferite românilor din județul Mureș (în configurația sa administrativă actuală) a crescut într-o manieră considerabilă, spectacolele dovedind rolul important pe care l-a avut Societatea în stimularea interesului pentru teatru, îndeosebi în mediul rural. Caracterul popular al teatrului se reflectă și în repertoriu.¹³¹ Tot atât de semnificativă, în această perioadă,

¹²⁷ „Gazeta Transilvaniei”, 4/16 februarie 1888.

¹²⁸ „Gazeta Transilvaniei”, 16/28 ianuarie 1889

¹²⁹ *Ibidem*, 20 ian./1 febr. și 22 ian./3 febr. 1888.

¹³⁰ „Gazeta Transilvaniei”, 15 dec. 1893 și 15 oct. 1892

¹³¹ În 8 ianuarie 1899, inteligența română a „aranjat” la Sighișoara „Mâța cu clopot”, comedie populară cu cântece, de I. Vulcan. Reprezentația „a fost însoțită de cântări și declamațiuni”. În același an, la 27 august, la Daneș, țărani români au prezentat „Cinel-Cinel”, de V. Alecsandri. Tot în 1899, la 1 mai, s-a prezentat în comuna Hodac-Ibănești, comedia „Un tutore” de Matilda Poni. În 7 ianuarie 1900, învățătorul Vasile Cioloca a „aranjat” la Gurghiu, comedia „Văstavoiiul Marcu” de T. Alexi, iar la 14 ianuarie, la Sighișoara s-au prezentat: „Prima rochie lungă”, monolog de I. Vulcan; „Clevetici”, cântec comic de V. Alecsandri și „Leac pentru soacre” de Trocaru. În 28 ianuarie 1900, în comuna Grebenișu de Câmpie, corul plugarilor a prezentat comedia „Săpătorul de bani” de Antoniu Pop.

a fost și aderarea a zeci de mureșeni la activitatea Societății pentru fond de teatru român.¹³²

Trecându-se la aplicarea în practică a hotărârii Adunării generale de la Oravița, din anul 1908, în anul următor a început înființarea comitetelor filiale, care trebuiau să fie „*pepinierile unde se poate cultiva în mod sistematic interesul pentru scopul societății*”. Acestea aveau menirea „*de a înscrie membri noi pentru societate și de a încasa taxele /.../ de a aranja reprezentațiuni teatrale, concerte, conferințe, excursiuni și de a iniția ori propune mijloace și dispoziții pentru promovarea scopului societății în genere și în special în ce privește ținutul unde funcționează*” etc.¹³³

Creșterea numărului membrilor Societății și al simpatizanților ei, amplificarea preocupărilor pentru teatru românesc, intensificarea activității de promovare, au făcut posibilă înființarea unor astfel de comitete și pe teritoriul județului Mureș.¹³⁴

Referitor la mișcarea teatrală, de numele lui Aurel P. Bănuț, se leagă, în bună parte, „*entuziasmul și renașterea (...) Văii Mureșului*”.¹³⁵ Dintr-un raport înaintat Comitetului, în 1910, reiese că Bănuț a organizat cu diletanții din Teaca două excursii artistice: una în Reghin, în 23 ianuarie și alta în 31 martie, la Toplița, ocazie cu care s-a prezentat piesa **Nepotul răsfățat**, comedie adaptată la realitățile locului de către Teodor V. Păcățianu. În Reghin, apreciază Bănuț „*nu s-a dat o asemenea reprezentație de 22 de ani, iar în Toplița niciodată*.” Tot în 1910, între 28 februarie și 13 martie, A.P. Bănuț a „*instruat diletanții din Reghin cari au dat piesa Două lumi, de M. Gașpar*”. Realizarea spectacolului și „*efectul*” au „*atins maximul așteptărilor*”. „*Câteva cuvinte măgulitoare, venite din partea câtorva germani pricepuți în materie și care susțineau că dâșii nu sunt în stare să facă așa ceva – mărturisește Bănuț – mi-au căzut mai bine decât orice laude jurnalistice*”.¹³⁶

Drept recunoaștere a creșterii interesului românilor reghineni pentru teatru, în anul 1910, Adunarea generală a Societății s-a ținut la Reghin, între 15/28-16/29 august. Ședințele au fost prezidate de președintele dr. Ioan Mișu, care a și conferențiat despre „*problema trupei ambulante cu actori profesioniști*”. Adunarea generală și comitetul de conducere al Societății au fost salutați, în numele reghinenilor, de către Arion M. Popa, care și-a exprimat, „*în cuvinte pline de dragoste românească*” dorința „*ca lucrările, cari se vor pune la cale să însemne o nouă și hotărâtoare întorsătură în viața societății*”. Apoi, Octavian C. Tăslăuanu, secretarul și delegatul Astrei, a relevat rostul și importanța națională a fondului de teatru. A arătat „*cum teatrul românesc va trebui să devină un factor de cultură merit să sprijinească lupta ideilor ce ne frământă, lupta noastră națională*”, cultura

¹³² A se vedea lista membrilor, în „*Anuarul XII...anul 1907-1908*”, Brașov, 1909 și urm.

¹³³ „*Anuarul XIII...anul 1908-1909*”, Brașov, 1910, p. 68-69.

¹³⁴ Au fost create comitete filiale în Reghin (președinte Iosif Popescu, director de bancă; vicepreședinte dr. I. Harșia, avocat; Sabin Popescu, secretar; Sever Barbu, casier), la Luduș (Nicolae Solomon, președinte; I.Oltean, secretar), la Toplița (Tit L. Tilea, președinte; Olimpiu Trif, secretar, G. Maier, casier), la Târnăveni (Aneta Zehan, președinte; I. Pascu, secretar) și la Sighișoara (T.Cornea, președinte, Zaharia Colceriu, secretar, Ioan Varga, casier). Aurel P. Bănuțiu a încercat înființarea unui comitet și la Târgu-Mureș, dar strădaniile sale nu au dat rezultatul dorit (*Ibidem*, p.82-83)

¹³⁵ A.P. Bănuțiu a fost unul dintre bursierii S.T.R.-ului, care a dat dovadă de entuziasm în realizarea obiectivelor asumate de această Societate. După terminarea studiilor de artă dramatică la București, în anul 1908 a fost angajat pe postul de director artistic al S.T.R.-ului. În această calitate, a organizat reprezentații cu diletanții în localitățile cu populație românească, dovedind incontestabile calități atât ca organizator cât și ca regizor.

¹³⁶ Grigore Ploșteanu, *Societatea pentru un fond de teatru pe meleagurile mureșene*, în *Centenarul Societății pentru crearea unui fond de teatru român*, Oradea, 1972, p.148.

națională fiind apreciată drept „*arma cea mai crâncenă, care ne ocrotește de toate pericolele*”.¹³⁷

Cu ocazia acestei adunări, s-a hotărât o subvenție anuală de 30 000 coroane pentru o trupă ambulantă cu 10-12 artiști profesioniști. În acest context, președintele Ioan Mișu se exprima că „*noi nu avem nevoie de un teatru în care să se facă artă pură sau artă pentru artă, nici un teatru pentru distracții ușoare. Teatrul nostru trebuie să fie o școală, un templu, un cămin, un altar pentru luminarea minților și întărirea inimilor, într-o limbă dulce românească*”.¹³⁸

Programul muzical și teatral a fost susținut de Ionel Crișan, Ștefan Mărcuș, A.P. Bănuțiu și Aca de Barbu, solistă a operei din Hamburg, fostă bursieră a Societății.¹³⁹

Programul Societății a revigorat activitatea teatrală a diletanților care i-a atras pe români spre farmecul Thaliei, în sensul că numărul membrilor cotizanți a crescut în permanență, iar comitetele filiale, între care cel din Reghin, într-un mod deosebit, „*s-au achitat de datorința ce li s-a impus*.” Comune ca Milaș și Satul-Nou „*escelează în reprezentații reușite, foarte cercetate*”.¹⁴⁰ Numărul spectatorilor crește și el. Spre exemplificare, în 1911, Despărțământul Toplița Română a organizat, la Reghin, o „*producțiune teatrală*” la care au participat în jur de 5-600 de spectatori¹⁴¹, pentru ca, în anul următor, la Târnăveni (Dicosânmartin), la un eveniment similar, să fie prezenți în jur de 700.¹⁴² Cifrele, dacă sunt reale, sunt considerabile pentru vremea respectivă, reflectând dorința și dragostea românilor pentru un teatru care să devină o permanență în viața lor culturală.

Dacă, până la sfârșitul secolului al XIX-a, reprezentațiile teatrale românești au avut un caracter ocazional, susținute fiind de trupe de „diletanți”, ajutate, din punct de vedere material, de așa numitele *Societăți ale iubitorilor de teatru*, în primele decenii ale secolului al XX-lea, s-a născut ideea unui teatru permanent și instituționalizat.

Până la Unire, românii din Târgu-Mureș nu au fost vizitați de nici o trupă ambulantă de diletanți, iar până în deceniul al IV-lea al secolului trecut, orașul nu a avut nici o trupă românească de artă dramatică, mișcarea teatrală românească fiind prezentă doar prin turneele altor teatre din țară, îndeosebi venite din capitală sau de la Cluj.¹⁴³

¹³⁷ Idem.

¹³⁸ Șt. Mărcuș, *loc. cit.*, p. 108-109.

¹³⁹ Idem.

¹⁴⁰ „*Revista teatrală*”, 1 ian. 1913, p. 52.

¹⁴¹ „*Transilvania*”, sept.-oct. 1912, p. 373.

¹⁴² „*Transilvania*”, iulie-septembrie 1913, p. 280.

¹⁴³ În 1923, consemna primarul Emil Aurel Dandea, „*artiști români buni ne-au vizitat îmbucurător de des. Sunt de amintit, în afara de trupa Teatrului Național din Cluj, care ne vizitează tot la 1-2 luni, încă o trupă a Teatrului Național din București*” (*Dare de seamă*, 1923, p. 17). În 1924, același consemnează vizita Teatrului Național din București sub conducerea lui A. Sadoveanu și Romald Buffinski, a Teatrului popular și a Teatrului Național din Cluj, dar și „*trupa de propagandă a D-lui Brezeanu*” (*Dare de seamă*, 1924, p. 39.). În 1925, în zilele de 12 și 13 martie, târgmureșenii l-au sărbătorit pe „*nestorul artei teatrale române Dl. Nottara*”. Cu această ocazie, s-a jucat piesa istorică „*Apus de soare*”. Publicul românesc din localitate „*i-a oferit cadouri frumoase, precum flori și o cunună de lauri*” (*Dare de seamă*, 1925, p. 51).

Între cele două războaie mondiale, la Târgu-Mureș activează Conservatorul orașenesc în cadrul căruia, în 1934, ia ființă o clasă de actorie și declamație, condusă de profesorul Gheorghe Chirvăsuță, fost elev al poetului Mihai Codreanu, la Conservatorul din Iași. Elevii și absolvenții clasei, români și maghiari, au prezentat, între 1934 – 1940, o serie de spectacole de producție, printre care: *Răzvan și Vidra* de Hașdeu, *Luceafărul* de Delavrancea, *Năpasta* de I.L. Caragiale, *Fata din dafin* de A. Maniu, *Trandafirii roșii* de Z. Bârsan, *Piatra din casă* de V. Alecsandri ș.a. De binemeritat succes se bucură spectacolele date în deplasare la Mediaș, Reghin, Gurghiu, Teaca, Toplița, Luduș etc., contribuind la răspândirea ideii de teatru și a culturii în rândul maselor. De notat contribuția unor intelectuali din oraș dată clasei de teatru și manifestărilor artistice ale elevilor de atunci: Vasile Netea, Maria Georgescu, Delia Bogdan, D. Loghin, Aurel Ciupe ș.a., care se preocupau intens de bunul mers al activității teatrale românești din oraș și din părțile mureșene.¹⁴⁴

3.4.3. Teatrul târgumureșan după cel de al doilea război

Pe harta geografică a teatrului românesc de după eliberare¹⁴⁵, Târgu-Mureșul devine un centru de inițiativă al îndrăznelilor creatoare, al originalității și proșpețimii.¹⁴⁶

Forțe organizatorice și politice generoase, multe și mari individualități creatoare, precum și multe forme, procedee, soluții și modalități artistice au dus la formarea unui climat artistic-spiritual prielnic dezvoltării artei scenice. Descifrarea căilor și câștigurilor dobândite în această nouă epocă e întâmpinată de un sentiment de mare bogăție. Iar sentimentul se amplifică pe măsură ce perspectiva trecutului prinde contur în imagini tot mai emoționante.

Procesul de înnoire și sporire a obiectivelor artistice, de construire a vieții teatrale a devenit, la Târgu-Mureș, după eliberare, preocuparea de căpetenie a oamenilor de teatru – înțelegem prin „oameni de teatru” totalitatea regizorilor, scenografilor, actorilor și dramaturgilor deopotrivă. Activitatea acestora trebuie luată de la capăt. Ceea ce se înscrie de la început la activul de pornire este tradiția unui teatru realist care, începând din partea a doua a veacului trecut¹⁴⁷ și continuând până în perioada dintre cele două războaie mondiale, s-a făcut simțit, până și sporadic, în viața socială a orașului.

Afară de o mână de intelectuali cu vădite preocupări artistice și teatrale, Târgu-Mureșul, la fel ca majoritatea centrelor urbane din Transilvania, este lipsit de forțe organizatorice capabile să pornească conștiința maselor pe făgașuri noi.

Eliberarea a găsit total dezorganizată întreaga viață cultural-artistică din Târgu-Mureș. Nu existau condițiile materiale și morale necesare. Câțiva oameni de mare curaj și inițiativă, în frunte cu regizorul Tompa Miklós sprijinit de Kemény János au purces la

¹⁴⁴ Vezi și Virgil Pană, *Emil Dandea. Un moț primar la Târgu-Mureș*, Târgu-Mureș, Editura ARDEALUL, 2012, p. 184-189.

¹⁴⁵ Profesorul se referă la epoca de după 23 august 1944, când a avut loc eliberarea țării de sub dominația Germaniei hitleriste (n. a.).

¹⁴⁶ Partea relativă la teatrul târgumureșan din perioada 1944-1962 este publicată și în „Cadran mureșan”, nr. XII, 1969 (n.a.).

¹⁴⁷ Este vorba de secolul al XIX-lea (n.a.).

construirea noii vieți teatrale. Bătălia s-a dat simultan pe mai multe planuri. S-a format o trupă de actori – trebuia câștigat publicul. Un public nou format din marea masă a oamenilor muncii. Acest public însetat de cultură a legitimat până la urmă existența noului teatru.

Nesiguranța primilor pași e de scurtă durată, iar, sub unele aspecte, pare azi înduioșătoare. Fără intenția de a epuiza subiectul, subliniem, totuși, faptul că deja din prima perioadă a activității sale, Teatrul din Târgu-Mureș, chiar dacă a făcut unele concesii unui public „moștenit”, și-a anunțat intențiile de a ancora pe firul major al artei profund realiste. Colectivul artistic, din care se impun numele de mare rezonanță ale actorilor Kovács György, Delly Ferenc, Borovszky Oszkár, Várady Rudolf și Köszei Margit creează, în regia artistică a lui Tompa Miklós, premisele a ceea ce, peste câțiva ani, va deveni epoca de aur a Teatrului de Stat din Târgu-Mureș. Printre realizările de început se impun spectacolele memorabile cu *Omul care a văzut moartea*, *Steaua fără nume*, *Mandragora*, *Discipolul diavolului*, *Avarul*, *Cavalerul mut*, *Bánk bán* și *Azilul de noapte*, care deschid seria strălucitelor realizări artistice cu piese din dramaturgia clasică rusă. Până la actul naționalizării,¹⁴⁸ Teatrul își consolidează situația materială și organizatorică, iar, pe de altă parte, câștigă încrederea și sprijinul maselor de spectatori. Momentul afirmării pe plan național îl constituie turneul de la București, din mai 1948, când, pentru prima oară, după Eliberare, spectatorii bucureșteni aplaudă cu entuziasm primele spectacole în limba maghiară din Capitală.

O altă etapă, cea mai strălucită, e cea până în 1955. În acest răstimp, alături de opere celebre ca *Volpone*, *Tartuffe*, *Egor Bulciiov*, *Micii burghezi*, *Pescărușul*, *Revizorul* și *O scrisoare pierdută*, sunt puse în scenă și lucrări din dramaturgia națională contemporană, *Davidoglu*, *Baranga*, *Lucia Demetrius*, precum și primele lucrări dramatice semnate de autori locali, ca de pildă *Furtună în munți* de Kiss László și Kovács Dezső. De asemenea, sunt realizate spectacole cu piese ale scriitorilor clasici și contemporani maghiari: *Fiul meu*, *Căsătorie ciudată*, *Chef boieresc*, *Paraziții*, *Învățătoarea*, *Făclia*.

Nota de realism și diversitate se accentuează treptat între 1955 – 1962, când repertoriul se îmbogățește cu piese de Shakespeare, G.B. Shaw, Goldoni, Rostand, Garcia Lorca, Vörösmarty, Mihail Sebastian, Kós Károly, Richard Nash, Vișnevski, Fr. Wolf, precum și cu piese autohtone contemporane scrise de Horia Lovinescu, Al. Mirodan, Aurel Baranga, Szabó Lajos, Sütő András etc.¹⁴⁹

Adevărata împlinire a aspirațiilor artistice și culturale are loc, însă, în 1962, atunci când își începe laborioasa activitate secția română a teatrului.

La distanță de aproximativ un sfert de secol de la înființarea Teatrului Secuiesc de Stat, prin Hotărârea Consiliului de Miniștri nr. 484/1962 se înființează

¹⁴⁸ 11 iunie 1948 (n.a.).

¹⁴⁹ Amănunte despre întemeierea și evoluția Teatrului Secuiesc de Stat din Târgu-Mureș vezi și la Magdalena Florea, *Repere istorice privind apariția mișcării teatrale maghiare în spațiul mureșan*, în *MARISIA*, XXXII – XXXIII, Studii și materiale, Istorie, Târgu –Mureș, 2013, p. 151-165.

Secția română a Teatrului de Stat Târgu-Mureș, teatru care va funcționa, în continuare, cu două secții¹⁵⁰.

Decizia înființării unui teatru românesc în Târgu-Mureș, pe atunci capitală a Regiunii Mureș Autonomă Maghiară, pe lângă semnificația politică, răspundea și unei necesități culturale reale: ponderea populației românești a orașului, care, imediat după război era majoritar maghiară, crescuse simțitor. Românii aveau și ei nevoie de instituții culturale care să-i reprezinte, iar, pe de altă parte, pe teritoriul de atunci al regiunii exista o populație covârșitor românească, căreia îi trebuia un cadru adecvat care să-i asigure accesul la arta profesionistă.

Colectivul secției maghiare – actorii, tehnicienii, funcționarii, muncitorii – i-au primit cu multă căldură și entuziasm pe colegii lor, între cele două secții statornicindu-se, la început, relații foarte bune, exemplare chiar pentru conviețuirea liniștită a celor două etnii locuitoare ale orașului.

Noua secție era formată, în marea ei majoritate, din actori foarte tineri, proaspeți absolvenți ai Institutului de Artă Teatrală și Cinematografică „I.L.Caragiale” (IATC) din București.¹⁵¹ În cartea sa de amintiri, *Székely körvasút* (Circuitul secuiesc)¹⁵², Tompa Miklós, directorul de pe atunci al teatrului secuiesc, care primise sarcina de a întemeia secția română, povestește cum a fost el personal la repartitia din 1962, care a dus la înființarea acesteia: *„La înființarea secției române mă frământam cum să alcătuiesc trupa. Exista o clasă de absolvenți considerată extraordinară, clasa Beligan. Am cerut Ministerului să-mi dea mie toată clasa, să pot depăși greutățile începutului. Ei aveau deja patru spectacole realizate în ultimul an de școală, acestea puteau fi jucate și la Târgu-Mureș. Mi-au promis. M-am prezentat la repartitie /.../ Degeaba promiteau directorii marea cu sarea, singurul criteriu era: cât mai aproape de București /.../ Din fericire, la un moment dat pornește avalanșa. „Târgu-Mureș” – spune hotărât un absolvent. Și dintr-o dată Târgu-Mureș a devenit o adevărată modă, s-au ocupat cele treisprezece locuri aprobate.*¹⁵³

Împletirea experienței cu teribilismul, uneori benefic, al tinereții, la care se adaugă verticalitatea actului de conștiință al profesioniștilor care gestionau actul de cultură teatrală din Târgu-Mureș au generat exprimări de autentice valori, cu puține derapaje spre concesii făcute ideologiei vremii. A fost epoca care a putut oferi spectatorilor un repertoriu aproape necenzurat, secția maghiară putând aborda o diversificată paletă culturală care, n-ar fi fost accesibilă nici chiar unei scene

¹⁵⁰ Pentru mișcarea teatrală românească din spațiul mureșan, vezi: Zeno Fodor, *Teatrul românesc la Târgu-Mureș, 1962-2002, Contribuții la istoria primelor patru decenii din activitatea Companiei „Liviu Rebreanu” a Teatrului Național Târgu-Mureș*, Târgu-Mureș, 2002; Magdalena Florea, Doina Pană, *File din istoria teatrului românesc din Târgu-Mureș*, în „*Angustia*”, 16, Sfântu Gheorghe 2012, p. 101-116; *Teatrul de Stat Târgu-Mureș, Marosvásárhelyi Állami Színház, 1946-1971, 25 de ani de teatru la Târgu-Mureș (25 éves a marosvásárhelyi Állami Színház)*, Târgu-Mureș, 1971.

¹⁵¹ Interpreți: Minodora Condur, Elisabeta Gabriela Daicu, Valentina Iancu, Camelia Zorlescu, Alexandru Arșinel, Barbu Baranga, Ion Chițoiu, Constantin Diplan, Mihai Dobre, Mihai Gingulescu, Valeriu Popescu, Miron Șuvăgău, Vasile Vasiliu. Acestora li s-au alăturat și mai experimentații Livia Duma-Baba, Maya Andrieș, Alexandru Angheliescu, Valentino Dain, Nae Floca-Acileni, Eugen Mercus, Anca Roșu, Nicolae Luchian, Radu Panamarenco.

¹⁵² Vezi în acest sens Bérczes László, *Székely körvasút. Tompa Miklós mesél*, Budapesta, Editura Pesti Szalon, 1996.

¹⁵³ Zeno Fodor, *op. cit.*, p.169-170.

românești. În afara traducerilor unor piese românești, impuse de autorități și prezentate de nevoie, se juca aproape orice.

Evoluția Teatrului de Stat din Târgu-Mureș, de la înființarea sa (1962) până spre sfârșitul deceniului IX al secolului trecut, perioadă la care se referă și profesorul Ioan Chereji, a cunoscut o curbă, în general ascendentă, dar cu destul de multe sinuozități care au avut drept cauze, în primul rând, conjunctura politico-ideologică a vremii, fluctuația trupelor (îndeosebi la Secția română) și nu în ultimul rând realitățile economice ale epocii.

La scurt timp de la înfiriparea trupei române, avea loc și prima premieră din istoria acesteia, la 6 noiembrie 1962, cu piesa ***Dacă vei fi întrebat***¹⁵⁴ de Dorel Dorian, în regia lui Mihai Raicu¹⁵⁵, eveniment așteptat cu multă căldură și entuziasm din partea tuturor târgumureșenilor. La premieră, printre personalitățile invitate, prezente în sală, s-au aflat regizorul Moni Ghelerter, actorul Radu Beligan, dramaturgul Aurel Baranga, teatrologul Nicolae Munteanu, reprezentanți ai instituțiilor teatrale din întreaga țară.¹⁵⁶

Primul spectacol al Secției române a avut un ecou favorabil atât în presa locală cât și în cea regională și centrală. Ioan Chereji scria o amplă cronică a spectacolului inaugural, la sfârșitul căreia menționa că *„potrivit în ansamblu, spectacolul de deschidere al secției române prin conturarea precisă a peisajului ideologic al textului dramatic, a fost primit de către publicul spectator cu căldură, datorită reușitei actului de creație artistică regizorală, cât și a dăruirii entuziaste a colectivului de actori în actul lor de creație interpretativă. Un spectacol prevestitor de stagiune teatrală bună.”*¹⁵⁷ Aceleași evoluții le intuia și Mircea Alexandrescu în revista de specialitate „Teatru”, din care reținem ultimul paragraf care definea prima premieră drept *„un spectacol –jalon, așa cum prima salvă a tunarilor este menită să regleze tirul. El ne anunță perspectivele și țelurile urmărite de un mănunchi de artiști, care, în prima lor încercare, ne-au emoționat prin sinceritatea și dorința lor de a face mereu mai bine teatru.”*¹⁵⁸ La fel și teatrologul Zsolt Gálfalvi care scria, într-o succintă relatare a ceea ce el numea *„o semnificativă îmbogățire a culturii noastre teatrale”* – că *„tinerii artiști au pășit pe scenă într-o atmosferă sărbătorească, iar primirea călduroasă, aplauzele la scenă deschisă au dovedit faptul că spectatorii i-au primit în inimile lor pe acești artiști aflați la început de drum și care, împreună cu colegii lor de la secția maghiară, într-o frățescă și strânsă colaborare, vor crește, fără-ndoială, renumele Teatrului de Stat din Târgu-Mureș”*¹⁵⁹

La jubileul de 25 de ani al Teatrului de stat din Târgu-Mureș, în 1971, conf. univ. Ioan Chereji scria că: *„În acești din urmă ani s-au realizat spectacole memorabile, ca **A douăsprezecea noapte de Shakespeare, Vedere de pe pod de***

¹⁵⁴ Distribuția : Eugen Mercus, Mihai Gingulescu, Minodora Condur, Elisabeta Daicu, Valentino Dain, Al. Arșinel, Valeriu Popescu, Nae Floca-Acileni, Livia Duma-Baba, Barbu Baranga, Anca Roșu, Valentina Iancu, Al. Anghelescu, Vasile Vasiliu, Valeriu Popescu, Mihai Dobre, Constantin Diplan, Illyes Kinga, Miron Șuvăgău, Elisabeta Daicu, Minodora Condur, Ion Chițoiu.

¹⁵⁵ „După ce cu greu și-au găsit locuințe-își amintea regizorul despre acele vremuri-membrii trupei române, veniți prin concurs sau repartiție de la Institut, au început repetițiile la piesa de deschidere „Dacă vei fi întrebat” de Dorel Dorian. Țin minte: festivitate, sală plină la premieră. Pe urmă frecvența publicului românesc a fost mai greu de asigurat. Dar, țin minte și asta, în primele luni români din Târgu-Mureș veneau la spectacol de două-trei ori, numai ca să fie spectatori. Apoi deplasări, sau aducere de spectatori din comunele care nu aveau scenă” (Zeno Fodor, op. cit., p. 172).

¹⁵⁶ „Steaua Roșie”, 11 noiembrie 1962.

¹⁵⁷ „Steaua Roșie”, 17 noiembrie 1962.

¹⁵⁸ „Teatru”, nr. 1/ianuarie 1963, p. 79.

¹⁵⁹ „Új élet”, 28 decembrie 1962.

Arthur Miller, **Dansul sergentului Musgrave** de John Arden, **Minciuna are picioare lung** de Eduardo de Filippo, **Jocul de-a vacanța** de Mihail Sebastian, „**Șeful sectorului suflete** de Al. Mirodan, „**Pe 40 m. lungime de undă** de D.R. Popescu etc. (la secția română), **Macbeth** de Shakespeare, **Unchiul Vania și Iubirile lui Platonov** de Cehov, **Puterea întunericului** de Tolstoi, **Poveste din Irkutsk** de Arbuzov, **Un tramvai numit dorință** de Tennessee Williams, **Fizicienii** de Dürrenmatt, **Familia Tóth** de Orkény István, **Ștafeta nevăzută** de Paul Everac, **Act venețian** de Camil Petrescu, **Înainte de potop** de Nagy István¹⁶⁰ etc. (la secția maghiară).”¹⁶¹

Citind printre rânduri cele scrise de Ioan Chereji relativ la activitatea artistică a Teatrului de stat din Târgu-Mureș în primii zece ani de activitate, comentarii viciate, uneori, de ideologia vremii, pe care profesorul nu o putea ignora fără să-i dăuneze carierei profesionale, identificăm și tendința de a evada din tiparele clasice, de a introduce experimente teatrale contemporane epocii, deja uzitate în Europa, chiar cu riscul ca noul public, mai puțin inițiat în filozofia teatrului modern, să refuze sofisticatele scheme regizorale, punând, astfel în pericol, realizarea planului financiar, lucru care, de altfel, s-a și întâmplat.

Din acest punct de vedere, este analizată stagiunea 1971-1972 al cărei afiș cuprindea 12 premiere, 6 la Secția română¹⁶² și 6 la Secția maghiară¹⁶³ dintre care, doar **Joc de pisici** (regizor Kovács György, artist al poporului), **Apărare** (regizor Harag György) și **O noapte furtunoasă** (regizor Nicole Scarlat) cu personaje întruchipate de Kovács György, Csorba András, Lohinszky Loránd, Szamosy Kornélia, Tanay Bella, Lucia Boga, Liviu Rozorea, Ștefan Sileanu, Florin Zamfirescu, Bács Ferenc, Toth Tamás, Farkas Ibolya, Iliés Kinga, Ferenczy István, Mihai Gingulescu, Vasile Vasiliu, Fana Geică, Gabriel Iencec și Mihai Perșă, creaseră momentele de reală valoare ale stagiunii. Printre spectacolele cu neîmplinire artistică și lipsă de public, amintește pe cele cu **Amphitrión** și **Unchiul Vanea**, despre care scria că „și într-un caz și într-altul e vorba de niște „tendințe de înnoire”, însă greșit înțelese și mai cu seamă rău aplicate. E vorba de acel „experiment teatral” din care nu are de câștigat nici regizorul nici actorul și cu atât mai puțin spectatorul de rând.”¹⁶⁴

Un punct de cotitură în viața artistică a Teatrului de Stat din Târgu-Mureș este considerat, de către teatrologul Ioan Chereji, spectacolul cu piesa **Înainte de potop** (Özönvíz előtt) a dramaturgului Nagy István, pusă în scenă de regizorul Harag György, în care au strălucit, printre alții, actorii: Bács Ferenc, Tanay Bella, Ilyés Kinga, Lohinszky Loránd, Anatol Constantin ș.a. După părerea celui amintit, piesa a validat „potențialul creator al unui colectiv artistic care ani la rând își ascunsese lumina sub obroc. Vâslind prelungit pe apele călduțe ale mediocrului, teatrul i-a

¹⁶⁰ „Spectacolul cu piesa lui Nagy István-scria în cronică sa dramatică Ion Cherejan-e un nou și real succes al Teatrului de Stat din Târgu-Mureș /.../. Regia artistică a lui Harag György și-a concentrat eforturile în direcția creării unui nou spectacol la nivelul unor îndrăznețe rezolvări cerute de prospețimile teatrului modern” („Steaua Roșie”, 26 martie 1971).

¹⁶¹ „Steaua Roșie”, 24 octombrie 1971.

¹⁶² *Săptămâna patimilor* de Paul Anghel, *Unchiul Vanea* de Cehov, *Prințesa Turandot* de Gozzi, *Procurorul* de Gh. Djağalov, *Bună seara domnule Wilde* de Eugen Mirea, *O noapte furtunoasă* de I.L. Caragiale.

¹⁶³ *Jocul ielelor* de Camil Petrescu, *Apărare* de Szabó Lajos, *Interesul general* de Aurel Baranga, *Când revolversele tac* de Tudor Negoită, *Joc de pisici* de Orkény István, *Amphitrión* de Kleist.

¹⁶⁴ „Steaua Roșie”, 5 august 1972.

obosit prea mult pe spectatori. Potecile de seară ale acestora nu mai duceau înspre teatru, iar farmecul scenei târgumureșene rămăsese undeva în amintire.”¹⁶⁵

Jubileul de 25 de ani de existență a avut loc între 12-14 noiembrie 1971, „într-un climat de recunoaștere și cinstire unanimă”. A fost un eveniment cultural cu ample rezonanțe în oraș și în țară, când slujitorii teatrului românesc au rostit sau au trimis în scris cuvinte de aleasă prețuire adresate instituției, actorilor, regizorilor, publicului târgumureșan iubitor de teatru. La ora respectivă, teatrul se prezenta cu o trupă valoroasă, cu un trecut frumos, plin de succese, dar și de neajunsuri depășite în timp, inevitabile drumului în artă, cu un prezent lăudabil și cu o perspectivă pe care anii i-au asigurat-o într-un cămin care atunci se găsea în faza ultimelor retușuri.

Academicianul, poetul și dramaturgul Victor Eftimiu scria că „atât trupa românească cât și cea maghiară se pot număra cu cinste printre primele teatre ale țării. Actori și regizori admirabili slujesc această scenă, care, deși atât de tânără, a înregistrat succese care o pun printre cele dintâi din sud-estul European.”¹⁶⁶

După momentele de căutări și incertitudini proprii oricărui început, un prim moment promițător de satisfacții culturale avea să se petreacă în 1972, când regizorul Alexa Visarion realiza spectacolul-protest cu piesa **Procurorul** de Gheorghe Djaragov, care a reprezentat a cincea premieră din cadrul stagiunii 1971-1972.¹⁶⁷ Mesajul anticomunist al piesei este sesizat și de Ion Cocora care, într-un limbaj dublu, nota faptul că regizorul, scoțând în relief suspiciunea și îndeosebi teroarea acesteia „proiectează piesa într-o lumină gravă și actuală, pledoaria sa pentru adevăr implică decis conștiința și responsabilitatea morală a omului politic.”¹⁶⁸ Același mesaj a fost sesizat și de Ioan Chereji care, printr-o subtilă aluzie, ne spune că: „Spectatorul se cutremură și vrând-nevrând ia atitudine. E un act politic și moral. Un act de conștiință civică. De-aici puterea de atracție a piesei lui Djaragov. Avem însă impresia că s-au făcut intervenții în text ... Poate că tăieturile sunt necesare uneori – însă nu în măsură să știrbească buna și logica înțelegere a evoluției conflictului, a dezvoltării psihologice a personajelor”¹⁶⁹

Cu ocazia aniversării a 40 de ani de existență a teatrului, regizorul Alexa Visarion mărturisea, pentru prima oară, protestul său împotriva denaturării doctrinei comuniste, mesaj strecurat în piesa **Procurorul**, de Gheorghe Djaragov. „Procurorul – spunea cel amintit – era un spectacol politic în care dorința de a impune adevărul m-a obligat „să vorbesc” despre raportul dintre libertate și detenție, dintre ideal și realitate. Personajul anchetatorului era plasat în public, circula obsedant printre spectatori, biciuindu-le conștiința și memoria. Oportunistul, fluturând steagul roșu, cânta Bandiera rossa, imagine ce izbea până la limita suportabilului. Plana asupra spectatorilor o interogație: când și unde, de ce și cum se poate perverti simbolul revoluției. Depinde în mâinile cui se găsește și cine flutură stindardul. Era o atitudine revoluționară, ce nega cu violență disperată mistificarea și teroarea comunistă, căci despre dictatura politică comunistă era vorba. Îmi aduc aminte cum, în sala arhiplină de la Teatrul Bulandra din București, unde Teatrul Național din Târgu-Mureș a prezentat într-un turneu de excepție (remarca îi aparține regretatului critic Dinu Kivu) spectacolul meu /.../ la pauză Liviu Ciulei i-a spus lui Radu Penciulescu: ”Radule, la

¹⁶⁵ „Vatra”, Târgu-Mureș, mai 1971.

¹⁶⁶ Teatrul de Stat Târgu-Mureș, Marosvásárhelyi Állami Színház, 1946-1971..., p. XII.

¹⁶⁷ Distribuția: Ștefan Sileanu, Liviu Rozorea, Eugen Tănase, Elisabeta Jar, Constantin Săsăreanu, Zoe Muscan.

¹⁶⁸ Ion Cocora, *Privitor ca la teatru*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1975, p. 62.

¹⁶⁹ „Steaua Roșie”, 19 februarie 1972.

sfârșit ne arestează pe toți”. La care Penciulescu a răspuns prompt:” Măcar de-ar face-o. Pentru acest spectacol nici un sacrificiu nu este inutil.”¹⁷⁰

Ioan Chereji, care, de bună seamă văzuse spectacolul din mijlocul celor din sală, avansa o părere mai nuanțată decât cea a realizatorului spectacolului: „Regia artistică a lui Alexa Visarion se dovedește inspirată, reușind să creeze un spectacol de adevărată forță dramatică. Aceasta chiar și în ciuda faptului că a acceptat o idee scenografică cel puțin curioasă. Ultra – sau falsul – modernism al lui Vittorio Holtier se vrea pe undeva în miezul problemei discutate. Aducerea actorului în sală, implicarea spectatorului în acțiunea dramatică sunt gânduri bune – însă realizarea lor necesită un act de creație scenografică; un act care să servească ideea piesei, să contribuie efectiv la crearea spectacolului dramatic. Or, smulgerea spectatorului, în momentele de reală tensiune, din participarea sa la acțiunea dramatică, e un non-sens /.../ E poate și un păcat al regiei artistice care s-a lăsat captată de o idee scenografică – pe cât de învechită, pe atât de dăunătoare textului”.

În primăvara anului 1972, trupa mureșană întreprinde un nou turneu în capitala țării. Spectacolele au prilejuit o amplă cronică publicată în revista de specialitate, care scotea în evidență progresele vizibile ale secției române de la Târgu-Mureș.¹⁷¹

După ce reliefa personalitatea lui Harag György, asupra revigorării secției române, teatrologa Mira Iosif, sublinia faptul că: „Minunea” s-a produs nu atât prin ansamblul spectacolelor propuse (inegale între ele, inegale chiar înăuntrul lor, invitând la o amplă discutare analitică), cât prin „miracolul” regenerării ideii de echipă, regenerare care se face din nou simțită în peisajul profund dislocat al ansamblurilor noastre teatrale /.../ La confruntarea cu Bucureștiul, secția română a adus trei montări, din cele cinci realizate în această parte a stagiunii – cifră record – dacă o comparăm cu numărul de premiere date de unele teatre bucureștene! Aceste reprezentații, realizate de tineri sau foarte tineri regizori, au constituit un punct de atracție pentru public și pentru oamenii de teatru.”

Cu toate cele spuse de Mira Iosif, Ileana Popovici, care participase la „masa rotundă” organizată cu ocazia sărbătoririi a 25 de ani de la instituționalizarea teatrului târgmureșan, într-un consistent articol intitulat *Nevoia de certitudini*, făcea o cuprinzătoare radiografie asupra stării în care se afla scena târgumureșană la momentul respectiv, evidențiind faptul că, referitor la Secția maghiară, ritmul ei lăuntric, dintotdeauna mai constant, stabilitatea trupei, buna cunoaștere a publicului i-au asigurat, în tot acest timp, o existență mai puțin agitată, comparativ cu secția română.¹⁷²

O asemenea analiză asupra stagiunii 1972-1973 este făcută și de către teatrologul Ioan Chereji, în care, după ce evidențiază faptul că cele 249 de spectacole prilejuite de cele zece premiere ale celor două secții fuseseră vizionate de 114000 de spectatori, pune în discuție și punctele slabe ale teatrului, apărute ca urmare a politicii repertoriale neadaptată la cerințele publicului spectator. Astfel, ponderea mult prea mare a pieselor străine din zone geografice și culturale foarte largi, în raport cu cele provenind din dramaturgia clasică, națională sau internațională, la care s-au adăugat experimentele regizorale de tot felul au condus la permanentizarea lipsei de spectatori, îndeosebi la secția română.¹⁷³ Experimentul cu orice preț, adresat unui

¹⁷⁰ Zeno Fodor, *op. cit.*, p. 205

¹⁷¹ „Teatru”, nr. 4/1972, p. 71-74.

¹⁷² „Teatru”, nr. 4/ 1973, p. 38-42

¹⁷³ „... pentru că, altfel spus, de ce să ne mai plângem că spectatorii ne evită? Ce altceva să facă atunci când, nu de puține ori, nici cei „inițiați” nu înțeleg mare lucru din ceea ce se întâmplă pe scenă.”

public nepregătit pentru așa ceva, a fost folosit și la secția maghiară, exemplul cel mai „strălucit” fiind spectacolul cu piesa **Amphitruon** de Kleist.¹⁷⁴

Evoluția artistică și administrativă a teatrului din Târgu-Mureș, repertoriul acestuia, l-au preocupat permanent pe profesorul Ioan Chereji, articolele sale publicate în presa vremii constituind pentru istoricii teatrali o adevărată sursă credibilă de inspirație. Analizând, bună oară, longevitatea spectacolelor și impactul acestora asupra publicului de limbă maghiară, Ioan Chereji sublinia succesul pieselor autohtone, alături de cele clasice, zăbovind mai mult asupra spectacolelor cu **O întâmplare ciudată** de Goldoni, care, în cinci ani înregistrase 135 de spectacole, **Scrisori de dragoste** de Virgil Stoenescu, care, în cinci ani de la premieră (18 XI 1960) se jucase de 115 ori, fiind vizionată de cca. 27000 de spectatori; de asemenea, **Grădina cu trandafiri** de Andi Andrieș, care, în numai doi ani de la premieră (2.XII. 1963) ajunsese la 150 de spectacole, vizionate de 44000 de spectatori, la sediu sau în deplasările din regiune. După părerea sa, faptul demonstra, o dată în plus, că spectatorii se entuziasmau doar în fața aceluia act teatral care îi conecta direct la procesul de cunoaștere a evoluției vieții și a societății, care le deschidea perspectiva realității, care îi solicita la meditație și acțiune, care le conferea sens și înțeles existenței umane. Totodată, selectarea pieselor și a autorilor demonstra că arta nu are limite etnice și că teatrul este o cale bună de apropiere în toate planurile vieții sociale.¹⁷⁵

Din scrierile profesorului Ioan Chereji rezultă că, din toamna anului 1976, a început o nouă perioadă a activității Teatrului din Târgu-Mureș, marcată de directoratul lui Dan Alecsandrescu. După numai doi ani de la numirea acestuia și Margareta Bărbuță constata că: „...spectacolele Teatrului din Târgu-Mureș exprimă largile posibilități ale celor două colective compuse din forțe actoricești de primă categorie ././ Important e, însă, faptul că teatrul și-a câștigat un public fidel, interesat, în continuă creștere, un public de toate vârstele și cu gusturi diferite.”¹⁷⁶

Un mare succes al perioadei Dan Alecsandrescu a fost piesa lui Radu Iftimovici, **Nu ucideți caii verzi**, regizată de Iorga –Mîndrilă Raluca, o puternică dramă – dezbateră cu virulente accente critice la adresa regimului comunist, care a văzut lumina rampei în 23 iunie 1983¹⁷⁷ și a putut fi jucată cu un enorm succes de public,¹⁷⁸ doar prin complicitatea câtorva oameni care și-au riscat posturile, conștiința că servesc o cauză importantă dar fără să se permită niciodată prezentarea ei într-un festival sau în capitală. Cronicile, este de înțeles, nu au putut

(Ioan Chereji, *Pe marginea stagiunii teatrale 1972-1973. Prilej de meditație*, în „*Steaua Roșie*”, 22 iulie 1973).

¹⁷⁴ „Efortul regiei de a actualiza cu orice preț a dus la crearea unui cadru scenic fals, străin de orice convenție, pe care ar pute-o tolera textul dramatic. Gândirea regizorală se poticnește fiind inconsecventă și ceea ce privește stilul de interpretare actoricească, punându-i pe interpreți, fie în situația de a nu înțelege, fie de a nu putea realiza personajele respective De aici o flagrantă diferență de manieră și stil actoricesc, ori, altfel spus, de aici dificultatea spectatorului de a înțelege ceea ce se petrece pe scenă” (Conf. univ. Ioan Chereji, *Teatrul de stat din Tg.-Mureș – secția maghiară, Amphitruon* de Kleist, în „*Steaua Roșie*”, 27 mai 1972).

¹⁷⁵ Ioan Chereji, *Viața spectacolelor*, în „*Steaua Roșie*”, 10 martie 1965.

¹⁷⁶ „*Teatru*”, nr. 6, iunie 1978, p.48.

¹⁷⁷ Distribuția: Aurel Ștefănescu, Mara Costea, Marinela Popescu; Monica Ristea, Kilyén Ilka, Cristian Ioan, Lidia Roșca Marinescu, Cristina Pardanschi, Smara Marcu, Dan Glasu, Dan Ciobanu, Rodica Baghiu, Doina Preda.

¹⁷⁸ La Târgu-Mureș s-a jucat de 66 de ori, în prezența a 20563 de spectatori; la Sibiu, de 14 ori, cu 8706 spectatori; la Sighișoara de 9 ori în fața a 5149 spectatori; la Cluj, de 11 ori, cu 5094 spectatori; la Mediaș, de 7 ori, în fața a 3659 spectatori; la Bistrița, de 7 ori, în fața a 3571 spectatori etc. În total, 178 de reprezentații cu 74374 spectatori (Zono Fodor, *op. cit.*, p. 163, nota 113).

evidenția deschis mesajul anticomunist al textului (pe care spectatorii l-au sesizat fără nici o îndoială), dar au subliniat calitatea deosebită a spectacolului.

Valoarea textului scris în cheie ideologică este subliniată și de teatrologul Ioan Chereji care, vorbind despre personajul Alexandru Filip, spunea că ” *partea de rezistență a întregii sale evoluții e aceea în care apare acționând hotărât, protestând vehement, luând atitudine fermă împotriva a tot ce e strâmb în viață și în conștiința oamenilor; imaginea eroului (în pofida limitelor sale omenești), animat de setea de dreptate și adevăr, de setea de a munci cinstit, e emoționantă și rămâne vie în memoria spectatorului*”.¹⁷⁹

În pofida succesului la public, în urma unui spectacol susținut la Baia Mare, în 1987, când mesajul său, care depășea tiparele acceptate, a fost sesizat de organele opresive, caili „și-au slobozit ultimul nechezat”.¹⁸⁰

Referitor la cenzura aplicată spectacolelor teatrale, nu putem afirma, totuși, că ea s-a ridicat la înălțimea “faimei” pe care deliberat și-o construisese. Mai rea decât aceasta era lipsa de curaj și de perspectivă care sufoca viața culturală și care a provocat o oarecare inhibiție în actul de creație, care a durat până la colapsul total din decembrie 1989. Și totuși, în ceea ce privește evoluția dramaturgiei pusă în scena mureșană, nu se poate vorbi despre o cenzură totală. Astăzi este un fapt unanim recunoscut că autoritățile comuniste au lăsat teatrul, chiar și în anii cei mai întunecați ai dictaturii, să-și promoveze repertoriul, excepție făcând doar activiștii cei mai *habotnici*. Cei care se ocupau de monitorizarea conținutului ideologic al pieselor jucate au realizat faptul că teatrul trebuia să funcționeze ca o supapă, prin care publicul își putea defula nemulțumirile și frustrările provocate de lipsurile cotidiene și de cultul personalității. Instituțiile teatrale au devenit, în ultimii ani ai comunismului, locul în care puteau fi demascate sau ridiculizate neajunsuri și inconveniente, puse pe seama slăbiciunilor unor persoane sau categorii sociale.

Momentele de glorie ale teatrului mureșan au fost generate, în primul rând, de valoarea actorilor și de personalitatea marilor regizori care au montat la Târgu-Mureș spectacole de referință pentru întreaga istorie a scenei românești.

Primul dintre aceștia, într-o ordine cronologică, a fost Tompa Miklós cu a sa deviză “**Spectacolul nu este niciodată terminat**”. De numele său se leagă întemeierea și întreaga activitate a Teatrului Secuiesc.¹⁸¹ În condițiile *realismului socialist*, era nevoie ca, în direcționarea unei instituții artistice, să se abordeze o atitudine duplicitară, pe de o parte, care să se dea impresia acceptării canoanelor politice, iar pe de altă parte să se creeze o independență maxim posibilă a muncii artistice. În îndeplinirea acestor deziderate, strategia lui Tompa Miklós de acomodare a personalității sale cu atmosfera politico-ideologică a anilor `50 și nu numai a avut un rol decisiv în conservarea specificului instituției teatrale și în formarea și menținerea prestigiului scenei mureșene de teatru.

În acest “*câmp ideologic*”, sub îndrumarea maestrului s-au realizat spectacole de mare virtuozitate artistică, fără ca artiștii săi (Delly Ferenc, Kovács György, Borovski Oszkár, Kőszegi Margit, Szabo Ernő, Tamás Ferenc ș.a) să fi avut ceva de suferit.¹⁸² În vecinătatea manifestărilor sale verbale de acceptare a clișeeilor

¹⁷⁹ „Steaua Roșie”, 2 iulie 1983.

¹⁸⁰ Zeno Fodor, *op. cit.*, p. 234.

¹⁸¹ Kovács Levente, „Az előadás soha sincs kész...” Tompa Miklós portréja, în *Magyar nyelvű felsőfokú színészképzés Marosvásárhelyen 1954-2008. A Szentgyörgyi István színművészeti intézet története I 1954-1962*, Szerkesztette Lázok János és Ungvári Zrínyi Ildikó, UArtPres, Marosvásárhelyi Művészeti Egyetem Kiadója, Marosvásárhely, 2011, p. 180.

¹⁸² Idem.

comuniste,¹⁸³ s-au născut, în cele mai grele perioade ale cenzurii, spectacole ca : **Ūri muri**–*Chef boieresc* de Móricz Zsigmond (1949), **Az elveszet levél**–*O scrisoare pierdută* de I.L.Caragiale (1949), **Kispolgárok**–*Micii burghezi* de Maxim Gorki (1949), **A siráli**–*Pesărușul* de Cehov, **A revizor**–*Revizorul* de N.V. Gogol (1952), **Fáklyaláng**–*Făclia* de Illyés Gyula (1954)¹⁸⁴

Referitor la aceste spectacole de început, Mihai Crișan amintea, în contextul cronicii la piesa **Csongor és Tünde** de Vörösmarty Mihály, prezentată în finala celui de al III-lea Concurs al tinerilor artiști din 1957, și considerată “*un accident*” din cauza scenografiei, că: “*Cunoaștem frumoasele spectacole ale Teatrului din Târgu-Mureș cu piesele Chef domnesc, cu O scrisoare pierdută, cu Micii burghezi și Făclia, spectacole care constituiau indiciul sigur al existenței profilului artistic al teatrului*”¹⁸⁵.

Ioan Chereji se afla, însă, într-un total dezacord cu Mihai Crișan referitor la scenografia spectacolului amintit, susținând că: “*Acest succes a fost asigurat și de larga contribuție a decorului semnat de Szakács György, decor excelent, simplu, adecvat, economic, model de împletire artistică a elementelor de realism, a basmului și a poeziei*”¹⁸⁶.

Cu ocazia turneului Teatrului Secuiesc de Stat din Târgu-Mureș în Ungaria (22 noiembrie -13 decembrie 1958), au fost prezentate și trei spectacole realizate de Tompa Miklós: **Budai Nagy Antal** de Kos Károly, **Omul care aduce ploaia** de Richard Nash și **Învățătoarea** de Bródy Sándor.¹⁸⁷

Un alt mare regizor al scenei mureșene a fost **Harag György** despre care se spune că a fost un om pentru care nu a existat nimic altceva decât teatrul. Atent la actori, punându-i întotdeauna în condiții optime pentru a putea crea personaje bine definite, relații firești, Harag a ajutat la afirmarea multora dintre ei în roluri fundamentale. Se poate menționa nenumărate situații, dar, deocamdată îi amintim doar pe Amza Pellea, căruia i-a dat prilejul în **Procesul**, să demonstreze că este un

¹⁸³ „După eliberare-spunea marele artist-din inițiativa detașamentului de avangardă al clasei muncitoare, la Târgu-Mureș, s-a înființat teatru permanent în limba maghiară. Partidul nostru, urmând pilda Uniunii Sovietice a considerat și consideră ca o sarcină importantă a sa înființarea instituțiilor culturale, cu sprijinul oamenilor de cultură și artă. Întemeierea Teatrului Secuiesc de Stat din Târgu-Mureș este o dovadă grăitoare a urmării și aplicării neabătute în practică a politicii staliniste privind naționalitățile conlocuitoare /.../ Dezvoltarea artistică și ideologică a Teatrului Secuiesc este ilustrată în modul cel mai elocvent de politica sa repertorială tot mai dezvoltată și mai actuală. În urma criticii hotărâte a celor ce muncesc, am măturat de pe scena noastră piesele burgheze găunoase și operetele ușurate /.../ N-au lipsit de pe scena noastră nici scrierile dramaturgiei naționale. Prin prezentarea pieselor clasice rusești, sovietice și a celor actuale din patria noastră, am îmbrățișat diferitele probleme ale construcției socialismului care preocupă poporul nostru muncitor. Fiind educată în spiritul acestui repertoriu, echipa de actori își însușește din ce în ce mai bine metodele teatrului sovietic. Actorii noștri au făcut primii pași hotărâți pentru înfrângerea formalismului burghez” (Tompa Miklós, *Színházaink a dolgozók színházai lettek*, în „Népújság”, 26 octombrie 1950)

¹⁸⁴ Jordáki Lajos, într-un articol publicat în „Igaz Zso”, nr. 3/1956, referindu-se la cel de al 100-lea spectacol al dramei, pus în scenă la Târgu-Mureș, accentua analiza amplă și documentată a interpretării actorilor Kovács György și András Márton, pentru care cei doi artiști au fost distinși cu Premiul de Stat cl. I, în 1955 (Olah Tibor, *O bună inițiativă*, în „Teatru”, nr. 3/1956, p. 108-109).

¹⁸⁵ Mihai Crișan, *Un accident*, în *Teatru*, nr.7/1957, p.25-27.

¹⁸⁶ Ioan Chereji, *Csongor și Tünde*, de Vörösmarty Mihály, în „Steaua Roșie” și „Vörös Zászló”, 28 martie 1957

¹⁸⁷ Realizând cronica acestui turneu, Valentin Silvestru își începea astfel articolul: „*Timp de trei săptămâni (22 noiembrie-13 decembrie 1958), Teatrul Secuiesc din Tg. Mureș a reprezentat cu cinste în Republica Populară Ungară teatrul românesc și a ilustrat pe viu unele din aspectele cele mai pregnante ale dezvoltării culturii minorității maghiare din țara noastră. Opinia publică teatrală din țara vecină a salutat cu însuflețire turneul acestui valoros colectiv, i-a urmărit cu mare atenție spectacolele și i-a consacrat cu sinceritate succesul artistic indiscutabil* („Revista „Teatru”, nr. 12/1958, p. 33).

mare interpret de tragicomedie și pe Silvia Ghelan, pur și simplu extraordinară în **Livada cu vișini** de Cehov, pusă în scenă la Târgu Mureș, în 1985.

Printre primele spectacole ce i-au impus numele ca director de scenă, au fost: **Vassa Jeleznova** de Maxim Gorki (la Târgu-Mureș, în 1957), **Mansarda** de A.Gehri (la Satu Mare, în 1958), **Hamlet** de Shakespeare (la Satu Mare, în 1959, cu Csiki Andras, în rolul titular). A rămas un admirator a lui Gorki, realizând, la Cluj, la Teatrul Maghiar de Stat, în 1979, celebrul **Azil de noapte**, în care decorul reprezenta globul pământesc, „pensionarii azilului”, stând practic pe întregul mapamond.

A fost atras și de piesele românești care, în opinia sa, reprezentau un mare interes pentru scenă ca urmare a teatralității lor, a ideilor materializate în personaje ce pot căpăta viață în interpretarea unor actori valoroși. Spre exemplificarea celor afirmate de marele regizor maghiar amintesc piesa lui Camil Petrescu, **Jocul ielelor**, pusă în scenă de trupa maghiară, în regia lui artistică a lui Emil Mandric, în care prin distribuirea lui Bács Ferenc, un actor cu farmece și putere de interiorizare, în rolul lui Gelu Ruscanu, acesta a reușit să dezvăluie toate frământările lăuntrice și procesul de conștiință ale omului care a văzut “ielele”.¹⁸⁸

La Târgu-Mureș, Harag György a pus în scenă **Ziaristii** de Alexandru Mirodan, la Teatrul Secuiesc, premiera având loc pe 2 mai 1961,¹⁸⁹ evenimentul fiind amplu comentat de criticul Florian Potra.¹⁹⁰ Pieseile lui Suhovo-Kobîlin, un uriaș creator rus de satire amare, și-au găsit pe scena românească unul din cei mai buni regizori. În afară de **Procesul**, la teatrul de Comedie, cu Amza Pellea, Harag a mai pus în scenă, într-o viziune încărcată de originalitate, la secția română a teatrului din Târgu-Mureș, **A murit Tarelkin**.

Despre spectacolul cu piesa clasicului rus și despre succesul ei la Târgu-Mureș, Ioan Chereji scria că: “*Premiera cu «A murit Tarelkin» e un succes incontestabil și se reține la activul regizorului și al colectivului artistic al secției române a Teatrului din Tg.-Mureș /.../. Odată cu derularea acțiunii dramatice, îți dai seama de adevărul cuprins în cuvintele autorului: «Ce grozăvie să-i pui unui om care are posibilitatea să vorbească, o botniță pe viață! Și pentru ce? Fiindcă satira sa nu provoacă, din păcate, râsul, ci cutremură...»*”¹⁹¹

Dintre contemporani îl considera ca favorit pe Sütő András, căruia i-a pus în scenă, în premieră absolută, fie la Târgu-Mureș, sau la alte teatre din țară, aproape toate lucrările. În toate spectacolele sale cu piesele autorului amintit, regizorul a

¹⁸⁸ În Gelu Ruscanu-scria în cronică sa Ioan Chereji-Bács Ferenc întruchipează unul din complexele personaje ale literaturii noastre dramatice. Tip rațional, pur, Ruscanu e animat de convingerea că lumea este nedreaptă. Refuză să devină complicele unei asemenea societăți. N-o acceptă. Ar vrea să o schimbe. Nu știe însă cum /.../. I se sting speranțele. Se sinucide... E un proces psihologic complex pe care Bács Ferenc l-a înfățișat artistic de o manieră deosebită, fără efort, reținut, inteligent, cu prestanță /.../. În ansamblu, deci, o creație remarcabilă” (conf. univ. Ion Chereji, „Jocul ielelor” de Camil Petrescu la Teatrul de Stat Târgu-Mureș (secția maghiară) în „Steaua Roșie”, 15 octombrie 1971.

¹⁸⁹ Distribuția : Lohinszky Lóránd, Tamás Ferenc, Sinka Károly, Szamosy Kornélia, Tóth Tamás, Tarr László; Gyarmati István, Ferenczi István, Kiss László (Gurău); Mózes Erzsébet, Magyar Gergely, Nagy József, Varga József, Nagy Imre, Bedő Ferenc, Suba Endre, Tecsú Zsuzsa.

¹⁹⁰ „Amprenta specifică activității regizorale a lui Harag György a fuzionat expresiv cu însăși calitățile substanțiale ale autorului: poezia luptei și muncii cotidiene și zugrăvirea de tipuri desprinse din țesătura acestei poezii. În acest sens, se poate vorbi eu certitudine de o topire a regiei în acțiunea de fiecare moment a spectacolului și de o contopire cu comportarea fiecărui personaj. Prin urmare, o regie prezentă nu atât prin organizarea montării, cât prin viața scenică (nu lipsită de autenticitate și de prospețime) obținută în colaborare cu interpretii” (“Teatru”, nr.7/1961, p.30).

¹⁹¹ „Steaua Roșie”, 3 decembrie 1977.

accentuat implicațiile lor în epocă, mai ales, atunci, când ele erau metaforice sau apelau la subiecte, aparent, istorice.

Printre cele mai bune spectacole, s-au numărat: **Formidabilul Ghedeon-Pompás Ghedeon** la Târgu Mureș, secția maghiară, a cărui premieră a avut loc la 5 mai 1967, **Bocet vesel pentru un fir de praf rățăcitor**,¹⁹² (4 octombrie 1977),¹⁹³ **Poveste din Irkutsk-Irkucki történet**, de Arbuzov,¹⁹⁴ **Apărarea-Mentseg** de Szabó Lajos, (10 noiembrie 1971),¹⁹⁵ **Înainte de Potop-Özönviz előtt** de Nagy István (20 martie 1971),¹⁹⁶ **Iubirile lui Platonov –Platonov szerelmei**, de Cehov, (11 ianuarie 1968),¹⁹⁷ apoi încă trei piese ale marelui dramaturg rus jucate la Teatrul maghiar din Novi-Sad, **Trei surori** (1978), **Livada cu vișini** (1979) și **Unchiul Vanea** (1981).

Montată și cu Secția română a Naționalului mureșan, în 1985, **Livada cu vișini**, a fost “cântecul de lebedă” al marelui artist, testamentul său estetic. Spectacolul a oglindit cum nu se putea mai bine drumul parcurs de regizor de la montări puse sub semnul adevărului, al realismului, chiar al reconstituirilor către

¹⁹² Distribuția: Tarr László, Lohinsky Loránd, Banyai Maria, Szabo Duci, Mozes Erzsebet, Farkas Ibolya, Adleff Ingeborg, Borbath Ottilia, Balint Marta, Ferenczy István, Györfly András, Hunyadi László, Rethy Árpád, Nagy László, Lörinczy Ica, Kovács Kati, Karp György, Mendel György. La Festivalul Național „Cântarea României”, ediția 1979, *Bocet vesel pentru un fir de praf rățăcitor* a fost distins cu *Premiul I*, acestui premiu colectiv adăugându-i-se și un *Premiu de scenografie* (Tamás Anna, premiul II) și un *Premiu pentru interpretare* (Tarr László, premiul I).

¹⁹³ În cronică sa teatrală, profesorul Ioan Chereji scria că: „textul dramatic al lui Sütő András, de mare antren, cu personaje viu conturate, trăind din plin un lanț neîntrerupt de situații scenice de comedie și farsă debordante, s-a bucurat de o montare complexă, în care alături de regizorii Harag György și Hunyadi András, scenografa Tamás Anna se dovedește a fi un remarcabil tălmăcitor pictural” („Steaua Roșie”, 18 octombrie 1977).

¹⁹⁴ Premiera piesei i-a prilejuit Valeriei Ducea o cronică comparativă cu același spectacol, montat, în aceeași perioadă, la teatrul din Galați: “Realizarea lui Harag György, de la Teatrul de Stat din Târgu-Mureș, secția maghiară poartă amprenta specifică a activității sale de până acum: străduința de a tălmăci cât mai adecvat și substanțial viața, umanitatea, ideile textului, de a crea, fără supralicitări, fără prisos de demonstrație, climatul spiritual și moral propriu operei. Cumulând experiența anterioarelor montări cu această piesă, regizorul și-a propus să ducă mai departe – și, pe cât posibil, mai în adânc – cercetarea sensurilor filozofice ale piesei.../. În spectacolul Teatrului de Stat din Galați, pus în scenă de Vlad Mugur, ambianța și imaginea teatral-scenică s-au încheșat dintr-un joc foarte ciudat de forme și culori. O viziune abstractă a regiei a despuiat piesa de orice element plastic de viață, rarefiind substanța spectacolului până la jocul unor imagini în sine, lipsite de contingente cu textul” („Teatru”, nr.2/1963, p. 56-59).

¹⁹⁵ „Într-o excelentă distribuție, care portretiza cu migală tipuri și caractere, alături de rolurile episodice bine conturate, a strălucit Kovács György, cu un rol masiv care a copleșit scena, dând forță și aură spirituală personajului (savantul medic Pápai-Pariz, figură cunoscută a iluminismului transilvănean), alături de el aflându-se Lohinsky Loránd (Szatmarnemeti Samuel), Peterffy Gyula (contele Banffy), Senkalszky Endre (contele Bethlen), Csorba András (tipograful Kis Miklós), Nemes Levente, Al. Făgărășan, Tarr Laszló, Tóth Tamás, Tamás Ferenc, Gyarmáti István, Visky Árpád, Szamosy Kornelia, Mozes Erzsébet” („Teatru”, nr.12/1971, p. 30).

¹⁹⁶ Mesajul scriitorului era transmis de Lohinsky Loránd, care a realizat o compoziție de proporții antologice, Tannai Béla, Bacs Ferenc, Constantin Anatol, Victor Ștregaru, Ilyes Kinga (pentru amănunte vezi “Teatru”, nr.5/1971, p.54). Printre premiile acordate de Comitetul de Stat pentru Cultură și Artă în cadrul Concursului național de creație și interpretare teatrală din 1971, piesa lui Nagy István primește un *Premiu pentru spectacol*, un *Premiu pentru regie*, un *Premiu pentru scenografie* (Florica Mălureanu) și *Premiul II pentru actori* (Tanay Béla).

¹⁹⁷ Spectacolul a fost remarcat de critica de specialitate cu ocazia turneului pe care teatrul maghiar l-a întreprins în București, când, pe lângă această piesă, s-a mai jucat și *Familia Tot -Tóték*, de Örkény István, în regia lui Kovács György. “Regizorul Gheorghe Harag –scria Mira Iosif-a construit pe canavaua “iubirilor lui Platonov” o montare de atmosferă și descripție sociologică, detașând pe fundalul unor efecte și situații, o suită de portrete de gen ocolind accentele comice și ispitele vodevilului detectabile în text și deopotrivă refuzând net noi judecăți critice în sondarea universului cehovian.” („Teatru”, nr.7/1968, p. 83-84).

esențializări totale, neliniștitoare. În acest ultim spectacol, cu decorurile create de R. Feneș (un cenușiu tunel al timpului, o pâlnie uriașă, cu gura spre public, ce părea că vrea să-l cuprindă și să-l înghită, așa cum îi absorbea pe eroi, până la dispariția lor) se petrecea acțiunea, situată, undeva, în afara timpului și a spațiului, un fel de oglindire a unor întâmplări din fiecare, o zbatere în zadar, într-o luptă inutilă cu imposibilul, cu trecutul mai puternic decât orice și un viitor incert, tulbure, văzut doar prin ceață. Plecarea eroilor din final era o plecare spre moarte. Din păcate, marele spectacol de la Târgu-Mureș, a fost punctul culminant și cel final al unei strălucite cariere regizorale.

“Piesa lui Cehov, de uluitoare intensitate de idei – scria Ioan Chereji în debutul cronicii sale – capătă viață strălucitoare pe scena Teatrului Național din Târgu-Mureș – scenă sedusă de teza opțiunii și răspunderii omului față de epoca în care trăim. Așteptată cu nerăbdare, reprezentarea “Livezii cu vișini” se dovedește a fi o realizare-eveniment prin care colectivul secției române câștigă în merite, iar instituția devine impunătoare.”¹⁹⁸

Premiera a avut loc la 2 iunie, cu două zile înainte ca regizorul să împlinească 60 de ani.¹⁹⁹ Chiar și în lipsa regizorului bolnav, spectacolul a fost un triumf, care, până în 10 iulie, când creatorul lui a trecut în lumea umbrelor, a înregistrat 11 reprezentații. Vestea calității sale s-a răspândit fulgerător în toată țara și numeroase personalități ale vieții teatrale din România au venit la Târgu-Mureș pentru a-l viziona, unele dintre ele mărturisindu-și în scris admirația. Alexandru Paleologu, de pildă, care, până la această **Livadă...**, la care a fost adus de Lucian Pintilie și de Clody Bertola, nici nu știa de existența lui Harag, considera că spectacolul care “ se instala pe scenă triumfător”, care i-a produs un șoc “neînchipuit de energic tocmai pentru că nu recurgea la nici un efect de șoc, la nimic senzațional, ci dimpotrivă, la o formidabilă simplitate, aproape irespirabilă, frolând continuu limita suportabilului”, s-ar putea intitula “*Tratat de melancolie, asta însemnând o poetică și o metafizică*”²⁰⁰

Livada de vișini s-a jucat la Târgu-Mureș de 26 de ori, în fața a 12714 spectatori, iar la București, în turneu, de 9 ori, în fața a 4258 spectatori.²⁰¹ Spectacolul a fost distins de A.T.M. cu *Premiul pentru cel mai bun spectacol al anului 1985*, iar Romulus Feneș a primit *Premiul pentru scenografie* pe același an.

Despre viața și activitatea de dascăl ale lui Harag György, se exprima și regizorul Nicolae Scarlat care l-a considerat tot timpul un pedagog ideal. Dar, toate realizările sale de excepție - spunea cel amintit - “n-au izbutit să-i modifice statutul de outsider. Cronicarii se întreceau în laude, dar percepția colectivă refuza să-l integreze teatrului românesc. În ceea ce poate părea și mai bizar, lumea teatrului maghiar din România menținea distanțe similare în raport cu personalitatea sa ... A fost, fără îndoială, unul dintre cei mai mari regizori ai României. Și nu un simplu director de scenă, pentru că sunt mulți actori care îi datorează împlinirea profesională. Era pedagogul ideal pentru o trupă de teatru, iar repetițiile sale depășeau printr-un farmec inefabil rutina travaliului.”²⁰²

Un alt moment de referință în istoria teatrului târgu-mureșan, sesizat și de teatrologul Ioan Chereji prin cronicile sale, a fost și perioada în care regizorul **Dan**

¹⁹⁸ „Steaua Roșie”, 6 iulie 1985.

¹⁹⁹ Distribuția: Silvia Ghelan, Luminița Borta, Marinela Popescu, Mihai Gingulescu, Ion Fiscuteanu, Cornel Popescu, Vasile Vasiliu, Livia Doljan, Dan Ciobanu, Monica Ristea, Aurel Ștefănescu, Cornel Răileanu, Constantin Săsăreanu.

²⁰⁰ „Teatrul azi”, nr. 11-12/2000, p. 39. Vezi și alte aprecieri la Zeno Fodor, *op. cit.*, p. 81-95.

²⁰¹ Zeno Fodor, *op. cit.*, p. 94-95

²⁰² Nicolae Scarlat, *Pedagogul ideal*, în „Teatrul azi”, 7-8/1990, p. 65.

Micu împreună cu dramaturgul Romulus Guga au realizat o adevărată pledoarie pentru teatrul politic angajat. În ciuda naturii sale lăuntrice înclinată spre reverie și filozofie, Dan Micu a arătat un interes special și pentru relația teatru-politică, căutând mereu corespondențele dintre scenă și problemele societății. Debutul lui ca regizor a avut loc într-o perioadă a propagandei comuniste deșănțate, care a întreținut interesul pentru o artă cu tendință, teatrul fiind principalul vehicul de diseminare, datorită naturii lui accentuat sociale, a impactului pe care îl are cuvântul rostit de la înălțimea scenei. transformându-se chiar într-un joc periculos cu puterea.

Perioada „*dezghețului ideologic*”, care a debutat odată cu venirea lui Ceaușescu la putere, în care teatrul politic românesc a fost slujit de dramaturgi și regizori de excepție, dacă ar fi să ne limităm exemplele doar la Lucian Pintile, a luat sfârșit odată cu „tezele din iulie” 1971²⁰³, după revenirea dictatorului român din vizita făcută în China și Coreea de Nord de la care a importat „*minirevoluția culturală*” cu puternice accente neostaliniste. „*Noi ne-am născut pe vremea colectivizării – observa și Florin Zamfirescu – și am terminat facultatea odată cu apariția tezelor din aprilie. Vremuri mai grele nici că se pot imagina*”²⁰⁴

Ca urmare a faimei pe care i-o adusese spectacolul său de debut,²⁰⁵ Dan Micu este invitat, de către regizorul Harag György, la Târgu-Mureș, pentru a-și realiza spectacolul de diplomă, într-o perioadă grea pentru teatrul târgumureșan care se străduia să iasă din mediocritatea criticată și recunoscută de cei criticați.²⁰⁶ După cum aminteam anterior, pași înainte pentru ieșirea din această inerție fuseseră făcuți prin spectacolul lui Alexa Visarion cu **Procurorul** de Gheorghe Dăjgarov și **Unchiul Vanea** de A.P. Cehov, regizat de Ivan Helmer. Cu aceeași intenție de revigorare a teatrului se produce și chemarea la Târgu-Mureș a lui Dan Micu și a grupului de actori absolvenți din promoția sa : Gelu Colceag, Florin Zamfirescu, Mihai Perșa și Gabriel Iencec.

“*A fost o perioadă strălucită – spunea Florin Zamfirescu – Teatrul din Târgu-Mureș făcea atunci o săritură fantastică. Cu noi au mai venit Elisabeta Jar, Liviu Rozorea, Lucia Boga, Zoe Muscan. Am format o trupă care era în acel moment printre cele mai bune din țară, la concurență cu Teatrul din Piatra Neamț, unde plecaseră alți colegi de an*”.²⁰⁷

Datorită calității promotorilor, *teatrul politic* pe care l-au făcut și teoretizat cei mai buni regizori din generația lui Dan Micu sau din cele anterioare (Ciulei, Pintile, Esrig, Penciulescu ș.a.) a fost un teatru al marilor întrebări care își propunea să redefinească poziția individului în raport cu instanțele mai mult sau mai puțin instituționalizate, în sensul redescoperirii sensului libertății, al gestului civic, al acțiunii.

Din această perspectivă, a ales să pună în scenă piesa **Speranța nu moare în zori** de Romulus Guga, care, la prima vedere ar fi putut părea o pură propagandă de partid, dacă geniul lui Dan Micu n-ar fi transformat-o într-o „*metaforă a condiției*”

²⁰³ “*Tezele din iulie*” este o sintagmă care de obicei este atribuită unui discurs pe care Nicolae Ceaușescu l-a adresat în fața Comitetului Executiv al PCR, pe data de 6 iulie 1971. Numele său complet era *Propuneri de măsuri pentru îmbunătățirea activității politico-ideologice, de educare marxist-leninistă a membrilor de partid, a tuturor oamenilor muncii*. „Tezele” cuprindeau 17 “propuneri”, care urmau a fi dezbătute într-o plenară C.C. al P.C.R. din toamna aceluiași an.

²⁰⁴ Idem.

²⁰⁵ Spectacolul **Ritmuri I**, realizat la Studioul de teatru al studenților, în 1969, primise premiul pentru cel mai bun spectacol la *Festivalul Internațional de teatru pentru tineret* de la Wrocław, Polonia.

²⁰⁶ Vezi Dan Micu, *In memoriam. Profesorul Harag*, în „*Teatru*”, nr. 9/1985, p. 83.

²⁰⁷ Doina Papp, *Dan Micu. Un destin spulberat*, Fundația Culturală „Camil Petrescu”, București, 2003, p. 36.

umane într-un context istoric magmatic”, cum avea să o aprecieze Ion Calion. Spectacolul cu **Speranța nu moare în zori**²⁰⁸ a reprezentat premiera a 5-a, absolută și a fost prezentat în 31 martie 1973.

Deși, situarea acțiunii de către autor în contextul zilei de 23 august, i-ar fi putut compromite grav destinul, fiind vorba despre un episod cu iz propagandistic, asumat de către Partidul Comunist din România, regizorul a mizat pe scoaterea textului din conjunctural. În piesa lui Guga, transformările revoluționare apăreau lipsite de orizont, aluzie la istoria contemporană. Prin rescriptul lui Dan Micu, cu acordul autorului, sentimentul dominant al spectacolului era alimentat de planul psihologic al acțiunii, traducând meditația autorilor despre libertatea interioară, riscurile alegerii în afara dogmelor și a dictatului de orice chip. *„23 August devenea astfel, pretextul unor confruntări tragice de ideal, care transformau explozia în chinuitoare dileme la nivelul fiecărui personaj”*²⁰⁹

La prima sa lectură, avancronica dramatică scrisă de Ioan Chereji pare a nu depăși în vre-un fel canoanele vremii, dar, citind-o în cheie ideologică, din subtext răzbat, totuși, unele accente care îndeamnă cititorul avizat la reflecții care ignoră litera textului: „... *intenția autorului de grefare a acțiunii piesei pe șuvoiul exploziv al mișcării forțelor populare care au dus la instaurarea primului guvern democratic*²¹⁰ *are prea puțină acoperire artistică în raportările textului și cu atât mai puțină în psihologia eroilor comuniști: lipsite de viață scenică reală, aceste personaje devin o imagine palidă a eroilor cu care ne obișnuise istoria recentă a mișcării noastre muncitorești. Oricât de avansat ar fi spectatorul de astăzi, oricâtă încredere am avea în gustul și în sensibilitatea sa ideologică, totuși principiile de bază ale educației socialiste nu admit dezgolirea de esență a eroilor luptei partidului comunist din țara noastră...*”²¹¹

Romulus Guga și Dan Micu au vrut să realizeze împreună un spectacol despre angajarea conștiință în procesele istorice, în cazul de față revoluția comunistă. În realitate, însă, evenimentele din piesa lui Romulus Guga aveau mai puțină importanță pentru regizor, istoria oprită pe loc stagnând. *„O gară în care oameni de diferite vârste și preocupări așteaptă fără rost un tren care nu vine, sau întârzie, sau nici măcar nu există, sau nu trece pe acolo – iată metafora periculos de transparentă pe care o propunea spectacolul.”*²¹²

Mesajul piesei, care nu s-a bucurat de vre-un succes la public pe măsura mesajului transmis, a provocat, în schimb, vigilența cenzorilor. Spectacolul a avut multe previzionări, care, pentru tinerii artiști, la începutul carierei, s-au dovedit deosebit de traumatizante.²¹³

Mai mult decât atât, proletcultiștii mureșeni au intentat piesei un veritabil proces. *„Reprezentanți ai oamenilor muncii”*, într-o ședință maraton au înfierat *„denaturarea adevărului istoric”*, *„prezentarea falsificată a realității”*, *„deformarea*

²⁰⁸ Distribuția: Victor Ștregaru, Florin Zamfirescu, Ștefan Sileanu, Lucia Boga, Constantin Doljan, Constantin Săsăreanu, Cornel Popescu, Ana Nagy-Scarlat, Liviu Rozorea, Ștefan Kövesdi, Dora Ivanciuc, Mihai Gingulescu, Alexandru Făgărășan, Ion Brătescu.

²⁰⁹ Doina Papp, *op. cit.*, p.44.

²¹⁰ Este vorba despre guvernul Petru Groza instalat în 6 martie 1945.

²¹¹ *„Steaua Roșie”*, 26 aprilie 1973.

²¹² Idem.

²¹³ *„Speranța nu moare în zori a avut nouă vizionări-spunea Florin Zamfirescu. Și acest lucru s-a petrecut în șase luni de zile, fiindcă nu se dădea liber de la o zi la alta. O lună se punea spectacolul la cuier.. Adică în șteptare. Timp în care, iar ne luptam pentru dreptul de reprezentare.Se lupta Harag, mai precis. Iar venea comisia locală. Până la urmă, au trimis o echipă de la București, și am primit O.K.-ul.”* (Doina Papp, *op. cit.*, p.44).

chipului și acțiunilor eroului comunist”, acuzații grave și rostite cu vehemență, cu „patos revoluționar” de oameni care habar n-aveau ce este teatrul, ce înseamnă transfigurarea artistică. Cu toate acestea, spectacolul nu a fost interzis, grație reprezentărilor Consiliului Culturii, prezenți la discuție, adevărați oameni de teatru, integri și neînregistrați dogmelor²¹⁴ cât și a primului secretar P.C.R. al județului, Nicolae Vereș, un prieten al teatrului și al slujitorilor săi, un om care nu o dată a riscat luând apărarea oamenilor de cultură.²¹⁵

În perioada în care piesa lui Romulus Guga a avut un impact deosebit la criticii teatrali și mai apoi piesa lui D.R. Popescu, **Piticul din grădina de vară**, montată tot de Dan Micu la Târgu-Mureș,²¹⁶ regimul comunist se mai bucura de încredere și avea succes de imagine datorat mai ales poziției revizioniste referitoare la perioada „obsedantului deceniu.”²¹⁷ Puse în discuție teme ca relația cu istoria, cu revoluția și cu reconstrucția, făceau din spectacolul lui Guga *manifestul unei generații*, născută după război și virusată cu ideologia comunistă, în lipsa unei alternative, dar care începea să înțeleagă și să-și exprime scepticismul. Discutarea lor era permisă doar în limitele unei pretinse libertăți de gândire în plasa căreia au căzut mulți naivi, oameni de valoare, care s-au grăbit atunci să crediteze regimul, atribuindu-i valențe democratice. Ioan Chereji, deși nu a făcut greșala să cadă în această plasă, prin aprecierea pozitivă a operei regizorale a lui Dan Micu, ne determină să credem că profesorul simpatiza cu mesajul ideatic și ideologic atât al autorului cât și al regizorului.²¹⁸ Spectacolul a fost distins cu Premiul III la Festivalul național al dramaturgiei românești, organizat între 10-20 august 1974.²¹⁹

Și modul în care a fost comentat spectacolul **Speranța nu moare în zori** reprezintă o altă fațetă a echivocului în care se complăcea intelectualitatea, în încercarea de a evita „vigilența” ideologilor și a autorităților. Cronicile la spectacol, dacă nu sunt exprimări generale la adresa autorului, regizorului și actorilor, ilustrează această ambiguitate, prin aluzii, exprimări cu dus-întors, prezente și în reprezentație.²²⁰

²¹⁴ Este vorba despre Emil Riman, un mare om de teatru, aflat atunci la Consiliul Culturii și Educației Socialiste, ulterior director la Teatrul Bulandra, apoi arestat și în final plecat din țară.

²¹⁵ Zeno Fodor, *op. cit.*, p.58

²¹⁶ Piesa a fost prezentată în amintitul „turneu exemplar” din 1974, prilej cu care Ileana Popovici scria că: „Talentul strălucitor al lui Dan Micu, mezinul, e în plină erupție, dar, deja, și-a găsit, se pare, făgașul în care să se exprime energic și adevărat. Piticul din grădina de vară e o creație deosebită. Transparența emoțională dar și intensitatea tragică, o poetică aparte, tulburătoare, dar și intuiția detaliului precis, pregnant, au impus spectacolul ca revelația Festivalului” („Teatru”, nr.9/1974, p. 84).

²¹⁷ „Obsedantul deceniu” se referă la perioada anilor 1950-1960, un deceniu plin de abuzuri staliniste. Această expresie este folosită cu referire directă la operele literare românești care, în urma destalinizării și liberalizării relative ce a urmat după anul 1960, au început discutarea abuzurile epocii.

²¹⁸ „În spectacolul de la Târgu-Mureș – scria Ioan Chereji –piesa lui D.R.Popescu se bucură de o notabilă interpretare regizorală și actoricească. Meritul de seamă al regiei talentatului Dan Micu constă în știința cu care a integrat ideile piesei în spectacol, în clarviziunea cu care le-a transfigurat, prin câteva convenții scenice luminoase, în imagini artistice de reală valoare /.../ iar rezultatul imediat al acestui proces e nașterea unui spectacol politic cu un conținut ideologic de mare puritate.” („Steaua Roșie”, 5 octombrie 1974).

²¹⁹ „Pentru al treilea premiu – se scria în revista de specialitate – s-a avut în vedere o reprezentație realizată chiar în acest an teatral: e vorba de spectacolul tinerei echipe a secției române a Teatrului din Târgu-Mureș, **Piticul din grădina de vară**, piesa lui D.R. Popescu, în regia lui Dan Micu. Premiul ce i s-a conferit confirmă și pe această cale, valoarea netăgăduită a unui spectacol care – îl cităm pe Liviu Ciulei-«confirmă tradiția cea mai bună a școlii interpretative și a regiei românești» (După festival, în „Teatru”, nr. 9/ 1974, p. 11).

²²⁰ „În spațiul unic al acțiunii-sala de așteptare a unei gări răvășite de urmele războiului-scria Ion Calion în săptămânalul târgumureșan de cultură, „Vatra” – sunt adunate de la început cele

În pofida succesului de presă, spectacolul a fost considerat un „eșec de public”, fapt care l-a determinat pe Florin Zamfirescu (după cum avea să mărturisească peste 25 de ani într-un interviu²²¹) să se orienteze spre teatrele bucureștene. Probabil același motiv sau chiar beția succesului îi vor determina și pe alți actori (Lucia Boga, Victor Ștregaru, Dora Ivanciuc, Liviu Rozorea, Elisabeta Jar, Adrian Mazarache, Răzvan Ștefănescu, Eugen Tănase) să părăsească teatrul din Târgu-Mureș și să-și încerce norocul pe la teatre mai mari. Scenograful Zsolt Kölönte a plecat și el în străinătate.

Câteva zile mai târziu, la Festivalul Spectacolelor de Teatru pentru Tineret de la Piatra Neamț, cea mai prestigioasă manifestare teatrală a colectivului târgumureșan, **Speranța nu moare în zori** a cunoscut un adevărat triumf, fiind încununată cu *Marele premiu pentru spectacol*, cu *Premiul de interpretare masculină* (Florin Zamfirescu), cu *Premiul de interpretare feminină* (Lucia Boga), precum și cu *Diploma de onoare pentru regie* (Dan Micu). Toate aceste succese i-au impus definitiv pe Romulus Guga și Dan Micu în galeria celor mai importanți dramaturgi și regizori români contemporani.

Meditând asupra stagiunii teatrale 1972–1973, teatrologul Ioan Chereji ajungea la concluzia că neîmplinirile teatrului târgumureșan din perioada respectivă (îndeosebi ale Secției române) se datorau lipsei realizărilor artistice conjugată cu alcătuirea repertoriului. Pentru demonstrație, arăta că, exceptând **Speranța nu moare în zori** de Romulus Guga, **Casa care a fugit prin ușă** de Petru Vintilă și **Molière** de Bulgakov, celelalte spectacole nu depășeau nivelul corectitudinii, de cele mai multe ori fiind doar palide retușări ale textelor dramatice respective. Avea totuși o remarcă deosebită pentru regizorul Dan Micu, „adevărat om de teatru prin rezerva de idei și forța sa artistică – spirituală, travaliul său susținut fiind un real câștig al teatrului: spectacolele sale par să contureze o modalitate proprie de exprimare, un stil personal bazat pe folosirea cuceririlor și inovațiilor dramatice în slujba unor noi semnificații artistice ...”²²²

Odată cu toamna anului 1976, începea o nouă perioadă de referință în istoria teatrului târgumureșan, când în funcția de director general a ajuns regizorul **Dan Alexandrescu**. În anii directoratului său (1976-1979), au văzut lumina rampei câteva din cele mai valoroase spectacole ale secției române. Primul dintre acestea a fost **Procesul Horia** de Al. Voitin, a cărui premieră a avut loc la 28 aprilie 1977.²²³

Cu această ocazie, în caietul program al spectacolului, Dumitru Chirilă, care urmărise întreaga carieră a regizorului, începând cu debutul său la Oradea, în stagiunea 1957/1958, scria sub titlul „*Patima teatrului*” că: „*Dan Alecsandrescu este, cred, un caz unic în peisajul teatrului românesc contemporan; înainte de a împlini 20 de ani de activitate atinsese cifra (pe cât de rotundă, pe atât de elocventă) de o sută de piese montate /.../ Dan Alecsandrescu este capabil să monteze într-o stagiune un număr de spectacole egal cu numărul total al premierelor unora dintre teatrele*

paisprezece personaje pentru a nu mai părăsi scena decât în final, după desfășurarea evenimentelor a căror turnură dă imbold rezistenței și speranței umane. Dar, până atunci, în așteptarea trenului împotmolit în zăpada care continuă să cadă la hotarul dintre iarna și primăvara istoriei, toți se înfruntă și se confruntă/.../ din câteva replici și gesturi, din tăceri prelungi și apăsătoare, dintr-o mixtură de cântece revoluționare și un tangou desuet, se fixează o stare de spirit, se încheagă o atmosferă...”

²²¹ „Teatrul azi”, nr. 1-2/ 1997, p. 2.

²²² „Steaua Roșie”, 22 iulie 1973.

²²³ Interpreți: Ștefan Moiescu, Ion Fiscuteanu, Radu Neag, Mihai Gingulescu, Alexandru Făgărășan, Constantin Anatol, Constantin Doljan, Teodor Danetti, George Custură, Vasile Vasiliu, Ion Rițiu, Vlad Rădescu, Cornel Popescu, Cristian Ioan, Livia Doljan, Marinela Popescu, Melania Ursu, Iolanda Dain, Dorina Păunescu, Marcela Andrei, Valentina Iancu, Dan Glasu, Mircea Chirvăsuță.

noastre /.../. Trecerea firească de la o piesă la alta, de la un spectacol la altul, de la o distribuție la alta este posibilă tocmai prin faptul că acest înfometat de teatru nu iese niciodată din universul artei sale, preocupările sale scenice nu cunosc hiatusuri „civile” din care cauză întâlnirea cu un nou spectacol exclude inerentele (pentru alții) perioade de tatonări, de „încălzire” /.../. Cunoscându-i bine puterea de muncă și aspirațiile, am toate motivele să cred că la Târgu-Mureș cariera regizorală a lui Dan Alecsandrescu – grație întâlnirii cu un colectiv la fel de talentat și de pasionat – va intra în etapa deplinei împliniri.”²²⁴

La rândul său, Ioan Chereji sublinia faptul că „ spectacolul cu piesa „**Procesul lui Horia**” se înscrie, prin realizările remarcabile ale fiecărui actor în parte și ale întregului colectiv în ansamblu, ca o reușită de prim rang a secției române a Teatrului de stat din Târgu-Mureș. Este incontestabil meritul regiei de a fi realizat o distribuție care demonstrează o atentă cunoaștere a forțelor și talentelor actricești ale teatrului, este meritul regiei și al actorilor de a fi adus pe scena târgumureșeană, într-o inspirată scenografie, un spectacol de aleasă ținută artistică și vibrație patriotică”²²⁵.

Spectacolul a fost „monumental, armonios, de înaltă ținută” după părerea criticului Valeria Ducea,²²⁶ realizat într-o „atmosferă realistă, dar, nu o dată, de adâncă poezie tragică”, după aprecierea Nataliei Stancu²²⁷, calități pentru care, la ediția din 1977 a Festivalului „Cântarea României”, spectacolul a fost distins cu *Premiul I*, Constantin Anatol, cu *Premiul I pentru interpretare masculină*, Dan Alecsandrescu, *Premiul III pentru regie* și Traian Nițescu, *Premiul III pentru scenografie*.²²⁸

Consecvența cu care regizorul și directorul Dan Alecsandrescu a încurajat și a slujit întotdeauna dramaturgia națională s-a manifestat, cu rezultate excelente, la inaugurarea stagiunii 1977/1978, când s-au prezentat în premieră absolută, **Noaptea cabotinelor** de Romulus Guga (la secția română, chiar în regia lui Dan Alecsandrescu) și **Bocet vesel pentru un fir de praf rățăcitor** de Sütő András²²⁹, la secția maghiară (în regia lui Harag György și Hunyadi András), spectacole de mare valoare artistică.

Premiera absolută a piesei lui Romulus Guga, **Noaptea cabotinelor**²³⁰ a avut loc în 13 octombrie 1977. Prin cea de a doua piesă a dramaturgului târgumureșan distinsă ulterior cu *Premiul pentru dramaturgie a Uniunii Scriitorilor* pe anul 1977, trupa română se impune din nou în viața teatrală a orașului și chiar a țării cu un spectacol memorabil. „Atmosfera spectacolului și pregnantă fermitate a ideilor înlănțuite de-a lungul acțiunii dramatice – scria teatrologul Ioan Chereji - desfășurată

²²⁴ Zeno Fodor, *op. cit.*, p. 69.

²²⁵ „Steaua Roșie”, 30 aprilie 1977.

²²⁶ „Teatru”, nr. 5/1977, p.39.

²²⁷ „Scînteia”, 8 iunie 1977.

²²⁸ Referitor la premiile acordate în festival, la capitolul *Montări exemplare, strălucite*, Mira Iosif scria că „Procesul lui Horia” de Al. Voitin, operă grăitoare, îndeosebi, pentru noutatea viziunii dramaturgice asupra istoriei, apelând ca o amplă punere în lumină a documentelor și a figurilor din trecutul nostru eroic și în același timp, ca o lectură contemporană, lucid-pătrunzătoare în subtextul acelor documente, în monumentalul spectacol realizat de Dan Alecsandrescu” („Teatru”, nr. 6/1977, p. 8).

²²⁹ „Spectacolul de elocvent profesionalism, scria Ioan Chereji, își are punctul de rezistență în studiul psihologiei și caracterului personajelor, în analiza atitudinii și comportamentului acestora, vizând, înainte de toate (deci, dincolo de hohotul de râs, scontat, al sălii) declanșarea în mintea și inima spectatorului a unei atitudini și stări de spirit activizatoare. Spiritul de echipă care animă colectivul de actori distribuiți e demonstrat cu prisosință („Steaua Roșie”, 22 aprilie 1978).

²³⁰ Interpreți: Ștefan Moisescu, Iolanda Dain, Cornel Popescu, Ion Fiscuteanu, Alexandru Morariu, Dorina Păunescu, Valentina Iancu, Mihai Gingulescu.

integral în planul conștiinței protagoniștilor, izvorăsc din spiritul în care regizorul face lectura scenică a piesei. Atât o poziție cât și cealaltă, dincolo de afirmarea unor atitudini și concepții politice și ideologice ferme, pledează pentru o fericită (și din păcate, rară) întâlnire de reală eficiență artistică dintre autor și regizor”²³¹

Prezentându-se la Festivalul de teatru contemporan de la Brașov, secția română a Teatrului din Târgu-Mureș a obținut pentru **Noaptea cabotinilor**, „Premiul pentru cea mai bună opțiune repertorială din dramaturgia originală”. I se mai atribuie Diploma revistei „Teatru” pentru prezentarea în Festival a două premiere absolute cu piese originale, precum și Premiul de scenografie (Romulus Feneș). La Festivalul Național „Cântarea României”, ediția 1979, **Bocet vesel pentru un fir de praf rătăcitor** va fi distins cu Premiul I, iar **Noaptea cabotinilor** cu Premiul II, acestor premii colective adăugându-li-se și două Premii de scenografie (Tamás Anna, premiul II și Romulus Feneș, premiul III) și un Premiu pentru interpretare (Tarr László, premiul I pentru rolul din **Bocet**).²³²

Dan Alecsandrescu s-a dovedit a fi un exemplu deja clasic privind convergențele teatrale prin montarea unor piese aparținând autorilor dramatici maghiari, traduse în limba română, sau români, traduse în ungurește. Una dintre creațiile maghiare jucată în limba română, spectacol cu un succes remarcabil, a fost piesa lui Sütő András, **Florile unui geambaș**, care a fost prezentată, ca premieră absolută în limba română, în 12 octombrie 1978.²³³

Considerată un succes al stagiunii teatrale 1977/1978, retranscrierea scenică a cronicii lui Heinrich von Kleist, în izbutita tălmăcire românească a lui Tudor Balteș, reprezintă, după cum scria Ioan Chereji, „reconsiderarea polemică a protestului uman, a angajării omului în raportul său direct cu problemele fundamentale ale existenței, cu problema dreptății, a puterii și a libertății sociale, care „capătă în lectura regizorală a lui Dan Alecsandrescu, valențe noi, de puternică rezonanță contemporană.”²³⁴

Piesa lui Sütő András, prin lipsa mesajului adecvat epocii, a creat multe discuții la nivelul organelor de partid și al cenzorilor profund atașați regimului comunist. Prezentată la Festivalul contemporan `80 de la Brașov, Micaela Caracaș a obținut Premiul pentru debut, pentru rolul Lisbeth, iar Dan Ivănescu o Mențiune, pentru rolul Müller.²³⁵

O realizare excepțională a lui Dan Alecsandrescu a fost și spectacolul montat la secția maghiară cu piesa **Amurgul burghez** de Romulus Guga,²³⁶ despre care critica de specialitate spunea că este o piesă declarat „nonfigurativă”, o reușită demonstrație de operă deschisă, cu conținut politic, față de care regizorul și-a adecvat instrumentarul la partitură, montarea lui situând în punctul culminant virtuozitatea interpretativă²³⁷.

²³¹ „Steaua Roșie”, 16 octombrie 1977.

²³² „Teatru”, nr.9/1979, p. 6-8.

²³³ Interpreți: Mihai Gingulescu, Micaela Caracaș, Ion Fiscuteanu, Cristian Ioan, Lidia Roșca, Cornel Popescu, Ion Rițiu, Constantin Doljan, Dan Ivănescu, Niculae Urs, Dan Ciobanu, Emil Schmidt-Stein, Dan Glasu, Traian Costea, Constantin Săsăreanu, Aurel Ștefănescu, Doina Preda, Adrian Mazarache, Ștefan Moiescu.

²³⁴ „Steaua Roșie”, 22 octombrie 1978.

²³⁵ „Teatru”, nr. 4/1980, p. 20-21.

²³⁶ Interpreți: Tarr László, Farkas Ibolya, Lohinski Loránd, Kárp György, Boér Ferenc, Szilágyi Enikő, Székely Anna, Keresztes Sándor, Meister Eva, Tóth Tamás, Tatai Sándor

²³⁷ Mira Iosif, *Cronica dramatică: „Amurgul burghez” de Romulus Guga*, în „Teatru”, nr. 4/1983, p. 8-9).

„Prezentată în premieră la Teatrul Național din Târgu-Mureș - scria și profesorul Ioan Chereji - piesa lui Romulus Guga și-a vădit virtuțile dinamice și active în opțiunile creatoare ale realizatorilor spectacolului. De aici, o primă și determinantă caracteristică: cea politică – fructificată pe fondul unor concepții artistice regizorale și interpretative de reală valoare.”²³⁸ Montarea piesei a obținut marele premiu la Festivalul dramaturgiei originale de la Timișoara.

Ca regizor, Dan Alecsandrescu a montat la Târgu-Mureș, în decurs de 20 de ani, un număr de 41 de spectacole (31 la compania română și 10 la cea maghiară). Profesorul Ioan Chereji a acordat o atenție deosebită momentului Dan Alecsandrescu, tabloul statistic al activității teatrale din această perioadă, fie el și incomplet, oferind informații valoroase care vin să confirme și să întregască analizele spectacolelor din cronicile dramatice. În stagiunea 1977-1978, de pildă, Secția română a prezentat 8 premiere care au prilejuit 197 spectacole (din care 58 în deplasări și turnee), vizionate de 58376 de spectatori (din care 20816 în afara sediului teatrului), iar Secția maghiară 8 premiere, 246 de spectacole (din care 109 în deplasări și turnee) vizionate de 94682 spectatori (din care 47102 în afara sediului). În total, deci, 16 premiere, 443 de spectacole, vizionate de 154058 spectatori, din care, în afară de reședință, 106 spectacole, vizionate de 67918 spectatori²³⁹. Retrospectiva stagiunii 1979-1980 îi dă prilejul să constate că în această perioadă, activitatea celor două secții, prin structura repertoriului și prin valoarea producției scenice, se înscria între coordonatele unor bune realizări. Din totalul celor 12 premiere, 5 fuseseră cu piese din dramaturgia națională, la care s-au adăugat 7 din dramaturgia universală.²⁴⁰ Numai în 1979, 4 din premierele amintite au prilejuit 500 de spectacole la sediu și în deplasare, vizionate de 162000 de spectatori²⁴¹. Referindu-se la stagiunea 1980-1981, cel amintit realizează un tradițional bilanț al cărui reper principal este dimensiunea culturală în care confruntarea de idei și experiențe se constituie într-un prilej de investigare a opțiunii repertoriale, de verificare a programului estetic și nu, în ultimul rând, de analiză a efortului și potențialului creator al colectivului artistic. În răstimpul pe care îl consemna, fuseseră montate 12 premiere,²⁴² cele 590 de spectacole, dintre care 250 susținute în deplasare, fiind vizionate de circa 72000 de spectatori. Printre premierele-eveniment, intrate în atenția presei de specialitate, datorită actului regizoral și al interpretării actoricești, Ioan Chereji le amintea pe: **Frații Karamazov**, regie și interpretare Constantin Codrescu²⁴³, **Opinia publică**, regia Dan

²³⁸ „Steaua Roșie”, 19 februarie 1983.

²³⁹ Ioan Chereji, *Semnificația actului teatral*, în „Steaua Roșie”, 15 iulie 1978.

²⁴⁰ ... Escu de Tudor Mușatescu, *Opinia publică* de Aurel Baranga, *Proștii sub clar de lună* de Teodor Mazilu, *Scene din viața unui bătăran* de Dumitru Solomon, *Nu închidem ușa cu cheia* de Kocsis István, *Regele Lear* de Shakespeare, *Femeia mării* de Ibsen, *Frații Karamazov* de Dostoievski, *Ciocârlia* de Annouilh, *Vinul* de Gárdonyi Geza, *Sinucigașul* de Erdman și *Umbra soarelui* după Moricz Zsigmond

²⁴¹ Ioan Chereji, *Carnet teatral. Retrospectiva '79-'80*, în „Steaua Roșie”, 13 septembrie 1980.

²⁴² *Cartea lui Ioviță*, de Paul Everac, *Vara celei de a 17-a păpuși* de Ray Lawler, *33 de scrisori anonime* de Méhes György, *Comedie de modă veche* de Alexei Arbuzov, *Judecată în noapte* de Antonio Buero Vallejo și *Moartea accidentală a unui rebel* de Dario Fo, la Secția română; *Jocul vieții și al morții în deșertul de cenușă* de Horia Lovinescu, *Cum îți vei așterne* de Csávossy György, *Strada salcâmului 92* de Szigyártó Sándor, *Există și o asemenea dragoste* de Hajdu Gyözö, *Pensiunea doamnei Olimpia* de I.D.Șerban și *Banul Bánk* de Katona Jozséf, la Secția maghiară.

²⁴³ „Gândind și imaginând teatral-se exprima profesorul Ioan Chereji-regizorul Constantin Codrescu știe să construiască pe sensurile și subtextele piesei și ale personajelor. Exploatând adânc, cu abilitate și rafinament structura intimă a eroilor, efortul lor de afirmare a credinței și voinței personale, C. Codrescu caută și pune în valoare teatralitatea operei în substanța ei cea mai intimă, în resorturile

Alecsandrescu²⁴⁴, **Proștii sub clar de lună**, regia Kincses Elemér²⁴⁵ precum și recitalul actriței Adám Erzsébet.²⁴⁶

Într-un bilanț mai cuprinzător, vizând perioada 1965-1985, profesorul Chereji consemnează că, în cei 20 de ani, teatrul a prezentat 10 012 spectacole, în fața a 3 514 473 spectatori. Din cele 226 de premiere realizate (117 de Secția română și 109 de Secția maghiară), 30 au fost în premieră absolută, cuprinzând piese din dramaturgia românească. Tot în acest răstimp, teatrul târgumureșan a obținut, la diferite festivaluri, 96 de premii colective și individuale, diplome și distincții.²⁴⁷

Succesele naționalului mureșan consemnate de profesorul Chereji pentru momentul Dan Alecsandrescu s-au înregistrat în perioada când proiectele optimiste ale conducerii teatrului s-au văzut minate de reducerea treptată a sumelor alocate de la buget, începând cu 1 aprilie 1984, când s-a introdus autofinanțarea. Subvenția pe care o primea Teatrul Național din Târgu-Mureș, de pildă, era, uneori, mai mică decât asigurările sociale și impozitele pe care instituția trebuia să le achite statului.²⁴⁸ În asemenea condiții, instituția s-a văzut pusă în fața unei probleme capitale – cea a supraviețuirii sale, prin măsuri de economii extreme și prin recurgerea la diferite soluții paleative.

„Și totuși –spunea fostul director, Iulius Moldovan – s-au găsit oameni de suflet care au fost alături de teatru cu sufletul și cu...banii, al căror nume ar merita

care animă voințele în relațiile lor scenice /.../. Dincolo de eficiența ideii de integrare în producția artistică, subliniem aportul studenților de la Institutul „Szentgyörgyi István” care, prin roluri individuale sau prin evoluție în masă, devin factori de creare și intensificare a atmosferei spectacolului” („Steaua Roșie”, 8 decembrie 1979); „Istoria spectacolului târgu-mureșean începe tot în sălile unei școli de teatru, Institutul „Szentgyörgyi István”, unde Constantin Codrescu a pregătit o producție de sfârșit de an cu opera lui Dostoievski, apoi aceasta a trecut pe scena mare a Naționalului, regizorul integrându-și învățăceii util și inspirat, alături de profesioniști într-un joc bine studiat. Rezultatul este revelatoriu prin rigoarea elaborării, prin știința compoziției psihologice și plastice, oferind numeroase sugestii notabile, prilejuri reale de accentuare și aprofundare caracteriologică, linie fermă, clar-obscururi, desen marcat” (Constantin Paraschivescu în „Teatru”, nr.1/1980, p. 55-56).

²⁴⁴ „Posibilitățile textului lui Aurel Baranga sunt multiple și îmbietoare. Ambiționată profesional, regia artistică a spectacolului s-a lăsat antrenată în căutarea unor căi noi, menite să îmbogățească țesătura textului, să amplifice posibilitățile interpretative și, în efect, să multiplice rezonanța mesajului piesei. Citind și gândind inteligent textul dramatic, regizorul Dan Alecsandrescu conturează atât viziunea de ansamblu a spectacolului, cât și nuanțele partiturilor actoricești în ideea demonstrării faptului că viciile biciuite nu emană dintr-un așa zis minus de inteligență, ci din neputința de a descoperi forța constructivă a noului vieții-din opacitatea personajelor care nu înțeleg că merg contrar cu evoluția societății...” (Ioan Chereji în „Steaua Roșie”, 23 septembrie 1979); „ Mai multă strălucire a convenției teatrale i-am fi dorit acestui spectacol, în care adevărurile, valoarea și ecourile piesei unui autor prezent încă printre noi, cu verva lui necruțătoare, au fost cu fidelitate și talent reproduse” (Constantin Paraschivescu în „Teatru”, nr. 11, noiembrie 1979, p. 56).

²⁴⁵ „În sfera raporturilor dintre piesa lui Mazilu și spectacolul regizorului Kincses Elemér - scria Ioan Chereji - e necesară, credem, sublinierea contribuției textului în limba maghiară – text care, grație traducătorului Oláh Tibor, etalează calitățile artistico-literare ale originalului, devenind prin exigența și proprietatea limbajului, un instrument valoros și de mare finețe în fixarea partiturii interpretative. /.../ Regizorul Kincses Elemér, plin de vitalitate și deschis experiențelor înnoitoare, intuind cu finețe situația fără sens a eroilor, lipsa de tragism a destinului lor, crează un spectacol înscris în coordonatele majore ale ideilor textului dramatic” („Steaua Roșie”, 5 octombrie 1979).

²⁴⁶ Ioan Chereji, *Retrospectivă la stagiunea Naționalului*, în „Steaua Roșie”, 11 iulie 1981.

²⁴⁷ Prof. univ. dr. Ioan Chereji, *Teatrul și înaltele cerințe sociale*, în „Steaua Roșie”, 17 iulie 1985.

²⁴⁸ Iuliu Moldovan, care a deținut două mandate de director al Naționalului târgumureșan (1973-1976; 1985-1991) spunea că "... a urmat „al doilea mandat”, între 1985-1991, cea mai „obsedantă” din istoria de până atunci a teatrului românesc. Finanțare de doar 15%, viziunări repetate ale unor spectacole de către faimoasa comisie ideologică, frica de a nu evada din „indicațiile tovarășului”, emoții până la aprobarea repertoriului de către „tovarășa de renume mondial”, teama de a nu putea achita salariile etc.” (Zeno Fodor, *op. cit.* p.225).

consemnat în cronica teatrului...Și au fost niște spectatori care umpleau sălile, răsplătind generos valurile de transpirație de pe scenă. Au fost...²⁴⁹

²⁴⁹ *Ibidem*, p. 226.

CAPITOLUL IV

Despre începuturile Școlii târgumureșene de teatru

4.1. Scurtă privire asupra învățământului teatral românesc*

De la început, teatrul a fost folosit, alături de presă și școală, ca instrument pentru răspândirea ideilor de libertate și progres, pentru formarea conștiinței naționale. Existența teatrului românesc era condiționată de existența unei școli de teatru care să pregătească viitorii actori români. Iar acest lucru este posibil abia după întemeierea Societății Filarmonice (1833) și a școlii acesteia (1834), dată când începe, propriu-zis, drumul învățământului artistic românesc. Pentru a putea înființa această școală națională de artă dramatică, Ion Eliade Rădulescu²⁵⁰ trebuie să lupte mai întâi împotriva tuturor prejudecăților care desconsiderau pe profesioniștii scenei, să lupte pentru acreditarea morală și cetățenească a actorului care să nu mai fie considerat „un comediant lăsat la voia întâmplării”. Ideea de bază care animă lupta lui Eliad este aceea că „teatrul, însoțit de învățatură publică, este cel mai de-a dreptul mijloc de a dărăpăna obiceiurile cele urâte și a forma gustul unei nații”. Plasată direct în circuitul ideilor progresiste care animau viața spirituală a Principatelor, această școală începe să pregătească profesioniștii de care avea nevoie teatrul românesc. Semnificativ în acest sens este primul curs românesc de arta actorului, inaugurat în 1834, de Costache Aristia²⁵¹, „Cursul de mimică și declamațiune”, completat apoi de „Cursul de istorie a literaturii” al lui Ion Eliade Rădulescu. Aici, în cadrul acestei școli, se pregătește repertoriul pentru viitorul teatru național. Traducerile din Voltaire, Molière, Alfieri, Goldoni pledează pentru aspirațiile sociale și artistice ale membrilor Filarmonicii. Programul de învățământ al acestei prime școli naționale de teatru vădește o orientare strict realistă a concepțiilor artistico-pedagogice profesate de primii noștri profesori de arta actorului, istoria literaturii, muzica vocală, dans și scrimă. În ansamblul său, programa școlară ținea să formeze actori „culți”, „pătrunși de misiunea lor”, adevărați „profesori ai norodului”. Această primă școală românească de teatru, împreună cu Conservatorul Filarmonic Dramatic din Iași, a dat teatrului nostru prima generație de actori și primul repertoriu în limba română.

Din păcate, după doi ani de rodnică existență, lipsită fiind de sprijinul material al oficialității, școala a trebuit să-și închidă porțile.

După desființarea Societății Filarmonice, teatrul românesc nu a avut, din păcate, o perioadă îndelungată, o școală în care să se desăvârșească arta diletanților. Însă, experiența didactică-artistică acumulată de această școală constituie baza pe care s-a dezvoltat, mai

* Notele de subsol referitoare la acest capitol aparțin autorului cărții

²⁵⁰ Ion Eliade Rădulescu (1802-1872), scriitor, filolog și om politic român, membru fondator al Academiei Române și primul său președinte.

²⁵¹ Constantin (Costache) Aristia (1800-1880) actor, scriitor și om politic român, de origine greacă. A participat la răscoala lui Tudor Vladimirescu și la Revoluția de la 1848.

târziu, formarea profesională a actorilor români, în cadrul unor trupe teatrale, sau a unor cursuri oficiale, ca de pildă cele inițiate de C.A. Rosetti²⁵² (1859) și N. Istrați (1860).

Problema învățământului artistic va căpăta o rezolvare mai complexă în timpul domniei lui Alexandru Ioan Cuza, când, în 1864, sunt înființate, ca școli de stat, Conservatoarele de muzică și declamațiune și Școlile de arte frumoase de la București și Iași. Învățământul artistic devine pentru prima oară o preocupare a statului. Pe baza unui „Proiect pentru reorganizarea teatrului român și înființarea unui conservator de artă dramatică și muzicală”, al cărui autor principal este C.A. Rosetti, și cu sprijinul efectiv al guvernului unionist, în care ministru al Instrucțiunii era Alexandru Odobescu, teatrul și învățământul teatral devin, în 1864, instituții naționale subvenționate de stat. Școlile de artă nou înființate, chiar dacă nu se bucură de condițiile preconizate de autorii proiectului, vor avea în fruntea lor pe artiștii cei mai reprezentativi ai vremii, pe aceia care au impulsivat și orientat viața artistică românească din a doua jumătate a secolului trecut. Alături de profesorii de la clasele de arte frumoase (Theodor Aman, Gh. Tattarescu), de cei de la Conservatorul de muzică (Flechtenmacher²⁵³, Wachmann²⁵⁴), se numără cei de la clasele de actorie și declamațiune: Matei Millo²⁵⁵, Costache Caragiale²⁵⁶, Ștefan Vellescu²⁵⁷. Noua clasă de actorie și declamațiune, deși nu avea un program didactic complet, își reîncepe activitatea pe coordonatele pregătirii actorilor români în spiritul teatrului realist. Prezența lui Matei Millo la catedra de artă dramatică înseamnă un moment crucial în evoluția pedagogiei artei actoricești. Orientarea pe care Matei Millo o imprimă teatrului românesc și clasei de actorie se bazează pe ideea funcției sociale a teatrului, pe ideea influenței pozitive pe care actorul trebuie s-o exercite asupra colectivității, pe ideea formării unui actor capabil să oglindească veridic realitatea în artă și s-o exprime prin mijloace de interpretare ce respectă adevărul vieții. Noua orientare artistico-pedagogică a lui Millo se face simțită și dincolo de clasa unică a Conservatorului, prin influența pe care o exercită chiar și asupra acelor care nu i-au urmat direct cursurile, ca de pildă Frosa Sarandî²⁵⁸, Ștefan Iulian²⁵⁹, M. Mateescu²⁶⁰, Aristizza Romanescu²⁶¹, Grigore Manolescu²⁶², C.I.

²⁵² Constantin Alexandru Rosetti (1816-1885), om politic și publicist român, unul dintre conducătorii Revoluției de la 1848 din Țara Românească și ai luptei pentru Unirea Principatelor Române.

²⁵³ Alexandru (Adolf) Flechtenmacher (1823-1898), compozitor, violonist, dirijor și pedagog; în perioada anilor 1864-1869, a fost director la Conservatorul de Muzică și Declamațiune din București, viitoarea Universitate Națională de Muzică; este autorul primei opere românești, *Baba Hârca*, pe text de Matei Millo; a compus muzica pentru *Hora Unirii* pe versuri scrise de poetul Vasile Alecsandri.

²⁵⁴ Ioan Andrei Wachmann (Johann Andreas Wachmann, 1807-1863) compozitor și dirijor român de origine germană; în 1835, a inițiat învățământul muzical în București; din inițiativa sa și a lui Ludovic Wiest a fost înființat Conservatorul de muzică din București (1851) al cărui director a fost numit.

²⁵⁵ Matei Millo (1814-1896), actor și autor dramatic român. La Iași și la București, a fost pe rând actor, apoi director de scenă, autor dramatic, director de teatru, profesor.

²⁵⁶ Costache Caragiale (1815-1877) actor român, dramaturg și profesor de artă dramatică; nepotul său a fost marele dramaturg român Ion Luca Caragiale.

²⁵⁷ Ștefan Vellescu (1838-1889), actor și regizor român, istoriograf și memorialist al teatrului; elev al lui Matei Millo și al lui Mihail Pascaly; s-a dedicat predării artei dramatice la Conservatorul din București, fiind profesorul lui Grigore Manolescu, Constantin Nottara, Ion Brezeanu ș.a.

²⁵⁸ Frosa Sarandî (1840-1904), actriță română, discipolă și parteneră a actorului Matei Millo. În repertoriul său au predominat rolurile de comedie, gen în care excela prin autenticitate și forță de caracterizare. Multe dintre creațiile sale au rămas modele ale genului, preluate în tradiția artei interpretative românești.

²⁵⁹ Ștefan Iulian (1851-1892), actor și regizor de teatru; s-a impus, mai ales, prin rolurile jucate în piesele lui Caragiale și Vasile Alecsandri.

Nottara²⁶³, Vasile Hasnaș²⁶⁴ etc. Părăsind catedra după doi ani, activitatea lui Millo e continuată de Costache Caragiale și apoi de Ștefan Vellescu, care îi reiau ideile, le îmbogățesc și le perfecționează cu noi experiențe didactice. Astfel, Costache Caragiale predă celor peste 20 de elevi Cursul de declamațiune și de Istoria teatrului universal. Însă, pentru a stimula interesul și entuziasmul elevilor, Costache Caragiale ține, pentru prima oară în învățământul nostru artistic, prelegeri de istorie a tânărului nostru teatru românesc. Urmașul lui C. Caragiale, Ștefan Vellescu, predă, în 1870, în fața a 50 de elevi, cursuri în spiritul noii școli dramatice pornind de la principiul legăturii indestructibile între teorie și practică, afirmând că „teoria artei teatrale nu se poate preda cu succes fără aplicațiunea practică a principiilor teoretice”. Prin însăși titularea sa, cursul său de „Istoria artei dramatice și de declamațiune” e un indiciu asupra principiilor pedagogice pe care le-a promovat. Cursurile sale sunt frecventate de elevi care vor deveni marile personalități artistice de la sfârșitul veacului trecut. Printre aceștia, un loc de seamă îl ocupă Grigore Manolescu, C.I. Nottara, Ana Dănescu²⁶⁵, Petre Liciu²⁶⁶, Aristide Demetriade²⁶⁷ etc.

După abdicarea lui Cuza, școala românească de teatru străbate o perioadă grea. Atitudinea de indiferență și ostilitate a monstruoase coaliții burghezo-moșierești²⁶⁸ față de teatru se repercutează și asupra învățământului. Între 1852 (întemeierea Teatrului Național) și 1887 (constituirea Societății Dramatice) se scurge un sfert de veac, negru, în care slujitorii scenei trebuie să înfrunte politica claselor stăpânitoare care vor să văduvească teatrul de funcția sa social-educativă, iar după 1877, teatrul și școala teatrală duc o existență mizeră, caracterizată prin acțiuni de proteste și încercări de reorganizare profesional-artistică a vieții actorilor români. Ca obiectiv permanent al revendicărilor rămâne Conservatorul, grație importanței sale covârșitoare în formarea cadrelor de actori și ridicarea nivelului cultural-artistic. Ideea formării unui actor apt să interpreteze realist o gamă multilaterală de roluri continuă să rămână în centrul preocupărilor mișcării noastre

²⁶⁰ Mihai Mateescu (1858-1891), actor român; s-a afirmat cu roluri din dramaturgia caragialiană (Cetățeanul turmentat, Rică Venturiano, Catindatul ș.a.).

²⁶¹ Aristizza Romanescu (1854-1918), renumită acriță română și profesoară de declamație la Conservatorul de Artă Dramatică din București.

²⁶² Grigore Manolescu (1857-1892), actor român, un star al teatrului românesc de la sfârșitul secolului al XIX-lea, celebru, între altele, pentru interpretarea rolului lui Hamlet.

²⁶³ Constantin I. Nottara (1859-1935) actor român, una dintre personalitățile cele mai proeminente ale teatrului românesc din toate timpurile; a avut o bogată activitate și ca director de scenă (regizor) și ca profesor la Conservatorul dramatic din București; printre elevii săi se numără actori de renume precum: Tony Bulandra, Ion Manolescu, Maria Ventura ș.a.

²⁶⁴ Vasile Hasnaș (1860-1900), actor român care s-a făcut remarcat în rolurile Rică Venturiano (1882-1883, 1885), Cațavencu (1884); Pristanda, (1887), Un catindat (1885), Girimea (1899) ș.a.

²⁶⁵ Ana Dănescu (1852-1891), prima interpretă a rolului Veta din „O scrisoare pierdută” de I.L. Caragiale.

²⁶⁶ Petre Liciu (1871-1912), actor român și pionier al cinematografului românesc.

²⁶⁷ Aristide Demetriade (1872-1930), actor român și regizor de film (peliculele: „Înșir-te mărgărite”, 1911, alături de Gr. Brezeanu, „Independența României”, 1912, „Scheci cu Jack Bill”, 1913 și „Oțelul răzbună”, 1913).

²⁶⁸ Profesorul se referă, în termenii istoriografiei marxiste, la alianța dintre conservatorii și liberalii radicali denumită Monstruoasa coaliție (11/23 februarie 1866), realizată în scopul îndepărtării principelui Alexandru Ioan Cuza de la putere. Denumirea respectivă a fost promovată în epocă de presa favorabilă lui Cuza. În monstruoasa coaliție se aflau mari proprietari de terenuri și oameni de afaceri care erau nemulțumiți de politica domnitorului.

teatrale de la sfârșitul secolului trecut și începutul secolului nostru. Astfel, în 1893-1894, Aristizza Romanescu și C.I. Nottara, numiți profesori la Conservator, vor continua tradiția foștilor lor înaintași. Principiile pedagogice din „Manualul de artă dramatică” (apărut în 1906) al lui Aristizza Romanescu îl îndrumă pe viitorul actor la studiul aprofundat al textului, iar C.I.Nottara își desfășoară activitatea pe ideea educării unui actor capabil să contribuie prin arta sa la împlinirea creatoare a textului dramatic. Acești doi profesori devin educatorii generației care va da strălucire teatrului românesc dintre cele două războaie mondiale: Maria Filotti²⁶⁹, Lucia Sturdza Bulandra²⁷⁰, Ion Livescu²⁷¹, Aristide Demetriad, Tony Bulandra²⁷², V. Maximilian²⁷³, G. Ciprian²⁷⁴, G. Storin²⁷⁵ etc.

4.2. Câteva cuvinte despre începuturile învățământului teatral maghiar

După părerea teatrologilor, despre un teatru maghiar profesionist în Transilvania se poate vorbi odată cu 17 decembrie 1792, când a avut loc primul spectacol al unei trupe profesioniste din Ardeal, în sala palatului Rhédei²⁷⁶. În august 1792, Fejér István²⁷⁷, Fejér János²⁷⁸, Fejér Rozália²⁷⁹, Jancsó Pál²⁸⁰, Kontz József²⁸¹, Sáska

²⁶⁹ Maria Filotti (1883-1956), actriță română și directoare de teatru.

²⁷⁰ Lucia Sturdza-Bulandra (1873-1961), renumită actriță, una dintre marile figuri ale scenei românești; a fost profesoară la Conservatorul de artă dramatică din București timp de 30 de ani, perioadă în care a format generații întregi de actori, precum: Nicolae Băltățeanu, George Calboreanu, Dina Cocea, Radu Beligan, Victor Rebenciu ș.a.

²⁷¹ Ion Livescu (1873-1944), actor român; a urmat Conservatorul de artă dramatică din București apoi și-a continuat studiile la Viena și Paris; despre el, Ion Marin Sadoveanu spunea că „făcea parte din familia actorilor „de cap” /.../ alături de Liciu și Alexandru Davilla. Își stăpânea ca nimeni altul mijloacele de expresie, mai ales dicțiunea, pe care o avea limpede, sigură, ajutată de o voce răsunătoare, cu vibrații metalice /.../ care îl făcea pe Caragiale să-i spună, la începutul carierei sale actricești : „Vorbești ca oamenii! Bravo Livescule!” (Ion Marin Sadoveanu, *Ion Livescu 1873-1944*, în „Teatru”, nr. 12, 1963, p. 97).

²⁷² Tony Bulandra (1881-1943) renumit actor român, elev al lui Constantin I.Nottara; a fost căsătorit cu Lucia Sturdza-Bulandra.

²⁷³ Velimir Maximilian (1882-1959), actor român care s-a impus în roluri variate de operetă, comedie și dramă; cu umor, discreție și măsură a creat tipuri remarcabile, precum: Jupân Dumitrache din “O noapte furtunoasă” de Ion Luca Caragiale, Topaze și Marius din piesele cu același nume de Marcel Pagnol etc.; preocupat de rolul social al teatrului, a scris cartea „Teatru, actor și public” (1913).

²⁷⁴ George Ciprian (1883-1968), dramaturg român, actor și om de teatru, considerat un precursor al teatrului absurd și cunoscut mai ales pentru piesa sa *Capul de rățoi*

²⁷⁵ George Storin (1883-1968), actor român, elev al lui C.I.Nottara, despre care V. Maximilian spunea că: „L-au făcut părinții mare, voinic și cu o forță dramatică corespunzătoare. Într-un cuvânt, i-a fost hărăzit tot ce trebuia rolurilor din repertoriul dramatic universal” (Ion Foțsa, *George Storin 1883-1968*, www.centrul-cultural Pitești); a strălucit în *Regele Lear* (1955), piesa jucându-se timp de 11 ani. În 1933, a jucat în filmul românesc „*Trenul fantomă*”, realizat la Budapesta (pentru mai multe detalii vezi Ileana Berlogea, *G. Storin-monografie*, Ed. Meridiane, Buc., 1965).

²⁷⁶ Kötö József, *Színészképzés felsőfokon. Felsőfokú magyar színészoktatás Erdélyben a kezdetektől napjainkig*, în *Symbolon*, nr. 1-2, 2001, p. 131-136. Marosi Ildikó situează data evenimentului pe 11 noiembrie 1792 (Marosi Ildikó, *Câteva date istorice*, în „Teatru”, nr. 12 (an XII), dec. 1967, p. 101-103).

²⁷⁷ Fejér István (?-?) actor maghiar; între 1792-1794 a fost student al colegiului reformat din Cluj.

²⁷⁸ Fejér János (?-?), actor și regizor de teatru, provenind dintr-o familie nobilă din județul Turda; a fost student la colegiul reformat din Cluj; a strălucit în roluri de comedie.

²⁷⁹ Fejér Rozália (1777-1811), actriță maghiară din Transilvania; în 1792, împreună cu frații săi, s-a numărat printre fondatorii Teatrului Național Maghiar din Cluj; a fost soția lui Kótsi Patkó János (vezi și Ferenczi Z., *A kolozsvári színészet és színház története*, Kolozsvár, 1897).

János²⁸², Verestói Mihály²⁸³ și Keszeg Terézia²⁸⁴ au înaintat o cerere către Dieta Transilvaniei *pentru a obține drept de joc în fața privitorilor*. O parte din acești entuziaști nobili tineri activaseră în cadrul teatrului școlar de la faimoasele colegii iezuite, piariste, unitariene și protestante din Transilvania epocii, dar cei mai mulți au fost studenți ai Academiei înființate de Bethlen Gábor²⁸⁵ la Cluj și mutată la Alba Iulia, în 1622, renăscută apoi la Aiud.²⁸⁶ Arta dramatică era considerată o componentă importantă în creionarea profilului moral al tinerilor studioși, foarte la modă în epoca respectivă, lucru repede sesizat de principele Transilvaniei. Studiile teatrale au fost introduse, experimental, în curricula școlii de la Alba Iulia și predate de cunoscuți profesori străini, printre care se aflau Johann Alstedius²⁸⁷, Johann Bisterfeld²⁸⁸ și Ludwig Piscator²⁸⁹ din Germania. Modelarea profilului uman prin teatru este subliniată și de către unul dintre pionierii teatrului profesionist, Kótsi Patkó János²⁹⁰, care spunea la un moment dat: „...rezultă că, pentru îmbunătățirea sau și stricarea modelării inimii și a caracterului națiunii, mintea omului încă n-a descoperit un instrument mai potrivit decât teatrul”.

Încercările de la Sárospatak (Ungaria) ale pedagogului ceh Comenius au fost permanentizate de Academia lui Bethlen Gabor, care și-a asumat teatrul școlar ca parte integrantă a procesului instructiv-educativ.²⁹¹ Nașterea teatrului profesionist n-a însemnat, însă, și instituționalizarea învățământului teatral, multă vreme încă autodidactica actorului constituind izvorul principal al măiestriei și științei scenice. Abia peste 180 de ani, primul manual considerat de specialitate, apărea sub semnătura lui Kótsi Patkó János, cu titlul *A Réggi és új theatrom históriája és egyéb irások* (Istoria teatrului vechi și nou și alte scrieri), lucrarea cuprinzând între paginile sale conferințele ocazionale ale autorului.

În secolul al XIX-lea, formarea muzicală era considerată mult mai necesară decât declamația teatrală, fapt pentru care, în 1819, a fost întemeiată Asociația Muzicală din Cluj, o remarcabilă „școală de învățătură” pentru instrumentiști și cântăreți, în

²⁸⁰ Jancsó Pál (1761–1845), actor de origine secuiască, tenor; a fost student al colegiului din Aiud; în 1792 devine membru fondator al Teatrului Național Maghiar din Cluj; personalitatea sa s-a impus, îndeosebi, în comedie, interpretând roluri de cavaleri, intelectuali excentrici, funcționari vicleni.

²⁸¹ Kontz József (?-?), actor, translator; membru fondator al Teatrului Național Maghiar din Cluj; a jucat la Debrecen, Cluj și Târgu Mureș; în 1816 a tradus în limba română drama *Vitéz Mihály*.

²⁸² Sáska János (?-?), actor maghiar; în 1792, a devenit student la colegiul reformat din Aiud și primul membru fondator al Teatrului Maghiar din Cluj, unde a jucat până în 1807; între 1807-1810 a jucat la Budapesta, apoi la Debrecen, până în 1812, după care a revenit la Cluj; a excelat în roluri de dragoste.

²⁸³ Verestói Mihály (?-?), actor maghiar; membru fondator al Teatrului Maghiar din Cluj.

²⁸⁴ Keszegh Terézia (?-?), actriță; membru fondator și administrator, între 1792-1797, al Teatrului Maghiar; a fost căsătorită cu prefectul Clujului, Gazda Jozséf.

²⁸⁵ Bethlen Gábor (1580-1629) a fost principe al Transilvaniei între 1613-1629; începând cu anul 1619 a fost lider al mișcării antihabsburgice din estul și nordul Ungariei.

²⁸⁶ Kötö József, *op. cit.*, p. 131

²⁸⁷ Johann Heinrich Alsted (1588-1638) teolog calvin german; a fost un enciclopedist care a avut preocupări multiple și în domenii ca: matematica, pedagogia, geografia, optica, muzica, teatrul etc.; în 1629, a fost invitat de către principele Gabriel Bethlen ca profesor la *Collegium Bethlenianum* din Alba-Iulia, unde a venit și cu foștii săi elevi, Bisterfeld și Comenius.

²⁸⁸ Johann Heinrich Bisterfeld (1605-1655) filosof german, elevul lui Johann Heinrich Alsted; Bisterfeld a devenit șef al Academiei din Alba Iulia, oraș în care a și murit.

²⁸⁹ Philipp Ludwig Piscator (1575/1580-?), teolog german, profesor; în 1630, la invitația lui Bethlen Gábor, a venit la Academia din Alba-Iulia, oraș în care a și murit.

²⁹⁰ Kótsi Patkó János (1763-1842) actor maghiar, dramaturg, traducător, scriitor, regizor de teatru.

²⁹¹ Jan Amos Komenský (1592-1670), reformator educațional și lider religios ceh, amintit în special pentru inovațiile sale în metodele de predare a limbilor străine, în special a limbii latine, pentru a facilita studiul culturii europene

primul rând, dar care a abordat și texte dramatice, din care va apărea Opera Națională Maghiară.

Totuși, chestiunea națională a teatrului maghiar a căpătat importanța cuvenită în Dieta reformatoare din 1841-1843, dar problema învățământului de specialitate a fost acceptată doar ca o propunere venită din partea lui Vachot Imre²⁹² care cerea înființarea unei școli de teatru, pledând pentru o corelare mai strânsă a teatrului cu deja existentă școală de muzică, dar, lipsit fiind de susținerea factorului politic, planul a eșuat.

Problema învățământului teatral pentru maghiarii din Ungaria și Transilvania s-a rezolvat parțial, prin înființarea la Budapesta, în 1865, a Școlii de teatru, care a avut drept dascăli eminenți pe: Szigligeti Ede,²⁹³ Egressy Gábor²⁹⁴ și Paulay Ede²⁹⁵. În 1893, s-au pus bazele Academiei Naționale de Teatru din Cluj, destinată maghiarilor de pretutindeni. În afara școlilor de stat au funcționat, la cumpăna secolelor, în capitala Ungariei, și școli particulare formând numeroși actori care au jucat și în Ardeal.

După Unire, la sugestia lui Tiberiu Brădiceanu²⁹⁶, Gh. Dima²⁹⁷, Zaharia Bîrsan²⁹⁸ ș.a., autoritățile îmbrățișează ideea înființării unui „Conservator al statului,” la Cluj, director al acestuia devenind, din 17 septembrie 1919, Gheorghe Dima. Între cele două războaie mondiale, la acest Conservator s-a impus figura actorului Ion Stănescu-Papa²⁹⁹, după care a urmat la conducerea clasei de actorie Zaharia Bîrsan, Ion Sîrbul, Virgil Vasilescu, care au devenit profesori titulari. După Dictatul de la Viena, Conservatorul a funcționat la Timișoara cu A.Popescu-Voicu, I. Vanciu și Lilly Bulandra ca profesori de artă dramatică. Pentru formarea actorilor maghiari, a funcționat o școală teatrală pe lângă Teatrul Național, sub formă de „Studio” și Secția de artă dramatică de pe lângă amintitul Conservator, rezultatul acestor încercări fiind mai mult decât meritoriu. O seamă de actori valoroși de limbă maghiară și-au făcut aici ucenicia, pentru a deveni mai târziu, adevărați piloni ai teatrului maghiar din România. Totuși, problema unei școli de stat pentru formarea actorilor maghiari, deși, s-a pus cu multă vizibilitate după Unirea de la 1 Decembrie 1918, a rămas nerezolvată. Aceeași soartă au avut-o în primii ani ai deceniului trei al secolului trecut și demersurile particulare pornite, în 1919, de la Târgu-Mureș, prin directorul teatral Pál Szabo, și Arad, în 1920, când Róna Deszö³⁰⁰ a încercat să întemeieze o școală de teatru. Abia începând cu stagiunea 1923-1924 s-a înființat și

²⁹² Vachot Imre (1820-1879), avocat maghiar, dramaturg, editor.

²⁹³ Szigligeti Ede (inițial Joseph Szathmary, 1814-1878), dramaturg, regizor, membru al Academiei Maghiare de Științe

²⁹⁴ Egressy Gábor (născut Galambos Gábor, 1808 - 1866.); actor, membru al primei trupe a Teatrului Național Maghiar din Budapesta, membru al Societății Kisfaludy (1863), prieten cu Petöfi Sándor.

²⁹⁵ Paulay Ede (1836-1894), actor maghiar, regizor, dramaturg, director, traducător, director general al Teatrului Național din Budapesta, membru al Societății Kisfaludy.

²⁹⁶ Tiberiu Brădiceanu (1877-1968), compozitor și folclorist român.

²⁹⁷ Gheorghe Dima (1847-1925) compozitor, dirijor și pedagog român, membru de onoare (din 1919) al Academiei Române.

²⁹⁸ Zaharia Bârsan (1878-1948), dramaturg român, fondator al Teatrului Național din Cluj și primul său director; cea mai importantă operă a sa este poemul dramatic în trei acte „*Trandafirii roșii*” (1915).

²⁹⁹ Ion Stănescu-Papa (1873-1926), actor român, director de teatru (pentru biografie vezi N. Tistu-Georgescu, *Actorul Ion Stănescu- Papa*, Editura revistei „*Societatea de mâine*”, Cluj, 1927).

³⁰⁰ Róna Deszö (Arad, ?-Bp., ?), cântăreț de operă (bas), director, manager; în septembrie 1920, în orașul său natal, a încercat să întemeieze o școală de artă cu trei secții: operă, operetă și proză. După primul sezon complet, au început problemele financiare; în 1943 a ajuns la Pécs; începând cu anul 1947 a funcționat la Departamentul Național de Operă și Teatru, la Teatrul Armatei, la Teatrul popular din Ungaria.

a funcționat, la Oradea, școala de teatru a lui Elemér Hetényi³⁰¹, iar la Cluj cea condusă de Miklós Izsó. În anii 1925-1926, la Timișoara, regizorul principal Jakabffy Dezső³⁰² și dirijorul Csányi Miklós au fost și ei întemeietorii unei școli de teatru. Începând cu anii `30, teatrele însele s-au ocupat cu formarea viitorilor actori, așa cum a fost cazul "Thalia" RT, care a pus în mișcare amintitele Studiouri ale Teatrului Maghiar. Absolvenții acestor școli care, erau susținute de instituțiile dramatice, erau obligați să-și susțină examenul de absolvire în fața juriului desemnat de Sindicatul Actorilor. Această modalitate de pregătire a viitorilor actori s-a dovedit neperformantă fiind purtătoare de tot felul de compromisuri, începând cu asigurarea numărului suficient de studenți pentru a se putea realiza încasările minime necesare pentru întreținerea teatrelor, iar, pe de altă parte, lipseau și dotările tehnico-materiale necesare pentru buna funcționare a procesului instructiv-educativ. Toate acestea au dus la o selecție dezastruoasă a viitorilor ucenici într-u actorie, majoritatea manifestând, la sfârșitul școlii, o incredibilă lipsă de cultură și pricepere profesională, fapt ce a dus la eșuarea lor în teatrele provinciale. În 1941 s-a deschis, pe lângă Teatrul Național Maghiar din Cluj, prima școală maghiară de teatru aprobată și subvenționată de către autoritățile maghiare, ca formă de învățământ cu durata de trei ani, mai întâi sub conducerea lui Táray Ferenc³⁰³, apoi sub cea a lui Mihályfi Béla³⁰⁴. Printre dascăli se aflau personalități didactice care vor deveni proeminente după al doilea război mondial: Kőmives Nagy Lajos, Szabó Lajos, Tompa Miklós ș.a.

Abia după cel de al doilea război mondial, s-a reușit instituționalizarea învățământului teatral maghiar din România. Precursorul legal al Universității de Artă Teatrală din Târgu-Mureș este Conservatorul Maghiar de Muzică și Artă Dramatică din Cluj care a fost înființat în 1946, prin Decretul-lege nr. 276 din 9 aprilie, semnat de Regele Mihai, de Ministrul Artelor, Mihail Ralea, și de Ministrul Finanțelor, Gheorghe Tătărescu.

Despre istoricul acestei școli, una dintre cele două instituții de învățământ superior de profil din România, la vremea respectivă, a doua fiind I.A.T.C. „Ion Luca Caragiale din București”, scrie și profesorul Ioan Chereji, cel care cu devotament, determinare și profesionalism i-a servit interesele timp de aproape trei decenii. Întrucât, în perioada scursă de la sfârșitul perioadei descrisă de autorul următorului text până în zilele noastre au apărut o serie de scrieri care vin să completeze fondul problemei, ne-am permis, la subsolul paginii, să aducem un plus de informație, fără a umbri, sperăm, în vre-un fel, valoarea aportului consistent al profesorului.

4.3. Institutul de Artă Maghiară din Cluj

³⁰¹ Hetényi (Döme) Elemér (1866-1943),actor, regizor, profesor.

³⁰² Jakabffy Dezső (1895-1965), actor, regizor, director de teatru; între 1918 și 1925 a jucat și a regizat la Arad, Timișoara, Târgu Mureș, Satu Mare; după al doilea război mondial, până în 1948, la Teatrul Municipal Satu Mare; după desființarea instituției, a lucrat într-o cooperativă, apoi la Teatrul Maghiar de Stat din Sfântul Gheorghe, începând din 1953 până la pensionare.

³⁰³ Táray Ferenc (1884-1961): actor, regizor, director de teatru; între 1909-1911 a jucat la Győr, apoi, între 1919-1924, la Teatrul Maghiar din Cluj; între 1925-1926 a fost membru al Teatrului Downtown din Budapesta; în 1928-1929 este invitat să joace la Cluj, iar, între 1929-1933, joacă la teatrul din Szeged; între 1941-1944 a fost actor al Teatrului Național Maghiar din Cluj.

³⁰⁴ Mihályfi Béla (1891-1948),actor maghiar,regizor de teatru și film; după absolvirea unei școli de drept,începând cu anul 1918, a urmat studii de specialitate în teatru.

“Institutul de teatru „Szentgyörgyi István” își desfășoară activitatea propriu zis din anul 1948 de la înființarea Institutului de Artă Maghiară din Cluj. Despre un învățământ teatral superior, înainte de această dată nu putem vorbi.

E adevărat că și înainte, în cadrul Conservatorului Maghiar de Muzică, ba și în cadrul Sindicatului Muncitorilor din teatre au existat sporadic unele încercări de învățământ. Sunt însă forme primare, lipsite de un caracter propriu, universitar. În plus, în cadrul acestor forme, programele de învățământ erau limitate la un cerc restrâns, concentrându-se la inițierea elevilor doar în tainele cele mai elementare ale meșteșugului actoricesc. Preocupările didactice, deși erau asigurate de către cei mai valoroși actori ai vremii, nu aveau în vedere formarea unei culturi generale estetico-teatrale temeinice.

Această situație precară a învățământului teatral pare cu atât mai stranie cu cât mișcarea teatrală maghiară exista deja cu mult înainte – se răspândește și se dezvoltă treptat; fără să mai vorbim de teatrul în limba germană, făcut de trupe nemțești, în majoritatea localităților săsești – cu repertoriu de mare valoare care răspunde unor deziderate social-politice contemporane.

Despre școală de teatru putem vorbi abia începând cu perioada dintre cele două războaie. E vorba de școala teatrală de limbă maghiară, sub formă de „Studio” de pe lângă Teatrul Național și de Secția de Artă Dramatică de pe lângă Conservator.³⁰⁵ Rezultatul acestor încercări e mai mult decât meritoriu. O seamă de actori valoroși, de limbă maghiară, și-au făcut aici ucenicia, pentru a deveni, apoi, mai târziu, pilonii teatrului de limbă maghiară de la noi.

Despre școală teatrală profesionistă se poate vorbi numai după reforma învățământului din august 1948. Această reformă dă o nouă înfățișare învățământului de toate gradele. Naționalitatea teatrelor și reorganizarea lor creează posibilități reale teatrelor de stat din Cluj, Târgu-Mureș, Oradea, Timișoara, Baia-Mare și Sfântu Gheorghe pentru îndeplinirea sarcinilor ce le sunt fixate. Iar completarea și împropătarea cadrelor artistice din aceste instituții ideologice a dus la necesitatea înființării instituției de învățământ superior.

Reforma învățământului a creat posibilitatea pregătirii cadrelor artistice la un nivel corespunzător cerințelor revoluției teatrale din țara noastră. Învățământul artistic, dobândind grad universitar, a fost organizat pe baze noi, științifice, asigurând o structură specifică pentru școlile de artă. Reforma învățământului înseamnă crearea școlii moderne de artă dramatică.

La 26 octombrie 1948 se înființează la Cluj două institute de artă cu următoarele facultăți:

- a) Institutul Român de Artă, cu facultatea de teatru, facultatea de muzică și facultatea româno – maghiară de dans;*
- b) Institutul Maghiar de Artă, cu facultatea de muzică, facultatea de teatru și facultatea româno – maghiară de arte plastice.*

Facultatea de teatru din cadrul Institutului Maghiar de Artă a avut o secție de artă dramatică, una de regie și una de istorie a teatrului, fiecare cu câte patru ani de studii, cu limba de predare română și maghiară asigurând, astfel, învățământul în limba maternă.

³⁰⁵ Autorul se referă la instituțiile existente în Cluj la vremea respectivă.

Faptul că studenții români și maghiari au învățat împreună, în aceeași școală, că au trăit și locuit în aceleași cămine și s-au împrietenit cunoscându-se bine a dus la încheierea unei legături adânci, bazate pe respect reciproc ...

Institutul Maghiar de Artă și-a început activitatea la 1 februarie 1949. În primul an, Institutul cuprindea în total un număr de 18 profesori. Peste câțiva ani acest număr a crescut la 35.

Festivitatea de deschidere a celor două Institute de Artă, român și maghiar, s-a ținut la Teatrul Național din Cluj, la data de 6 februarie 1949 ...

Facultatea de teatru – decan Poór Lili³⁰⁶, director de studii Szabó Lajos³⁰⁷ – și-a început activitatea cu un număr de 71 de studenți.

Primul plan de învățământ a cuprins materii practice și teoretice. Atenția principală a fost îndreptată spre disciplinele de specialitate. Cursurile de artă dramatică și regie au fost încredințate unor cadre de specialitate ca Poór Lili, Kömives Nagy Lajos³⁰⁸ și Tompa Miklós³⁰⁹. Au fost introduse cursuri de mișcare scenică, mimică, gest, atitudine, machiaj.

Având în vedere principiul dezvoltării armonioase a actorului, planul de învățământ al secției de artă dramatică a fost extins cu două discipline teoretice de profil: Istoria teatrului /profesor Szabó Lajos/ și Estetica /profesor Szentimrei Jenő³¹⁰/ având ca scop formarea culturii artistice a studenților. La acestea, s-a mai adăugat studiul limbilor străine. Majoritatea disciplinelor cuprinse în planul de învățământ trebuiau luate de la capăt, începând cu formarea cadrelor de predare și terminând cu întocmirea programelor analitice. Cu toate greutățile ivite, o bună parte a problemelor esențiale au început să fie rezolvate chiar din primul an de activitate. O mare dificultate prezenta alegerea celor mai talentați studenți pentru anul I. Deoarece un număr însemnat de talente, depistate de către cadrele didactice competente, n-au avut bacalaureat, s-a recurs la o modalitate aprobată de Ministerul Învățământului și anume ca acești tineri să urmeze paralel cursurile facultății și ale liceului.

*În primul an de activitate a facultății de teatru s-au ivit multe greutăți în ce privește cazarea studenților, dar forurile superioare și-au dat tot sprijinul, asigurând, astfel, desfășurarea procesului de învățământ în condiții satisfăcătoare. S-au pregătit spectacole valoroase ca *Antigona* de Sophocle și *Prețioasele ridicole* de Molière. În anul următor /1950/ - programul facultății de teatru se completează cu noi discipline de studiu ca: *Materialism dialectic și istoric*, *Economie politică*, *Istoria artelor plastice*, *Dans și scrimă scenică* ...*

Pentru a putea satisface exigențele crescânde în realizarea planului de învățământ, numărul profesorilor a crescut la 14 – față de 8 din anul școlar precedent. Printre noii profesori, la catedra de specialitate au activat actori de mare talent și prestigiu ca Dolly

³⁰⁶ Poór Lili (1886-1962), actriță, soția lui Janovics Jenő; după al doilea război mondial a predat la Institutul de Artă Dramatică "Szentgyörgyi István" din Cluj al cărui decan a fost între anii 1948-1949; a fost distinsă cu titlul de Artist al Poporului.

³⁰⁷ Szabó Lajos (1912-1983), actor, profesor; a fost rectorul Institutului de teatru "Szentgyörgyi István" de la înființarea acestuia până la pensionarea sa, în 1976.

³⁰⁸ Kömives Nagy Lajos (1885-1977), regizor, profesor, director de teatru.

³⁰⁹ Tompa Miklós (1910-1996), profesor, regizor și director de teatru.

³¹⁰ Szentimrei Jenő (1891-1959), poet maghiar din Transilvania, scriitor, dramaturg, critic, istoric de teatru, regizor.

Ferenc³¹¹ și Kovács György. Activitatea pedagogică și educativă din institut s-a ridicat simțitor. Nivelul artistic și conținutul științific al procesului de învățământ a început să se apropie de nivelul, calitatea și conținutul învățământului universitar.

Stabilirea repertoriului de studiu, care să corespundă din punct de vedere artistic și educativ în același timp, a fost una dintre preocupările cele mai importante ale cadrelor didactice.

În același an, s-au îmbunătățit condițiile de învățatură și cazare. S-au făcut multe amenajări la cămine și la institut ca: sală de dans ritmic, sală de lectură, - s-a reorganizat biblioteca și altele. Toate aceste măsuri au dus la îmbunătățirea rezultatelor la învățatură. Astfel, din cei 73 de studenți prezentați la examene 61 au promovat. În același an, Institutul de Artă Maghiară din Cluj a dat prima promoție: 16 absolvenți – dintre care putem aminti actori și regizori de seamă ca: Lohinszki Loránd³¹², Tanai Bella³¹³, László Gerő³¹⁴, Harag György³¹⁵, Horváth Béla³¹⁶, Orosz Lujza³¹⁷ și alții, repartizați la teatrele maghiare de stat din Cluj, Târgu-Mureș, Oradea și Sfântu Gheorghe.

Spectacolele de absolvență: *Azilul de noapte* de M. Gorki, *Argilă și porțelan* de A. Grigulis, *Iarbă rea* de Aurel Baranga, subliniate elogios în presa vremii și primite cu căldură de public, au dovedit activitatea artistico-pedagogică susținută care s-a desfășurat în acest an.

4.3.1. Institutul de teatru „Szentgyörgyi István” din Cluj

În anul 1950, s-au putut semna multe rezultate obținute prin reforma învățământului în domeniul învățământului artistic. Institutele de Artă cu cele trei facultăți / muzică, teatru, artă plastică / au obținut o experiență pedagogică în domeniul organizării noii forme de învățământ artistic superior. Au fost elaborate noi metode didactice, diferențiate pe profilul facultăților, care, pe lângă unele note de asemănare au avut și o serie de caractere specifice domeniului de activitate. Exigențele față de pregătirea actorilor, muzicienilor și artiștilor plastici crescând din ce în ce mai mult, a fost nevoie de regruparea facultăților de învățământ artistic, în vederea specializării lor.

³¹¹ Delly Ferenc (1903-1960), actor, profesor de artă teatrală, unul dintre fondatorii Teatrului Secuiesc din Târgu-Mureș (1946); în 1954 a fost distins cu Premiul de Stat.

³¹² Lohinszki Loránd (1924-2013), actor, profesor de artă teatrală, unul dintre membrii fondatori ai Teatrului Secuiesc din Târgu-Mureș.

³¹³ Tanai Bella (1930-?), actriță a Teatrului Secuiesc din Târgu-Mureș, apoi a Teatrului Național; în 1977 s-a mutat în Ungaria devenind membră a Naționalului din Miskolc, iar din 1990, până la pensionare, a Teatrului Kiszfaludy Károlyi din Győr.

³¹⁴ László Gerő (1928-?), actor; membru al Teatrului Maghiar de Stat din Cluj.

³¹⁵ Harag György (1925-1985), regizor, actor; din 1947-1953 și din 1975 până la moartea sa a fost actor la Teatrul Maghiar din Cluj; personalitate remarcabilă, performanțe impresionante; ca regizor a realizat spectacole faimoase cu elemente expresioniste și suprealiste; a regizat la Cluj-Napoca, Ploiești, Târgu-Mureș.

³¹⁶ Horváth Béla (1927-1981), actor, regizor; între anii 1952-1954, a fost asistent universitar, apoi actor la Opera de Stat Maghiară din Cluj.

³¹⁷ Orosz Lujza (1926-?), actriță; în 1950 a absolvit Institutul de Artă din Cluj, dar, încă din 1948, era membră a Teatrului Maghiar de Stat din Cluj; între anii 1950-1954 a fost profesor asistent la Institut, iar între 1954-1957 a predat Arta vorbirii la Conservatorul „Gheorghe Dima” din Cluj; în 1977 s-a retras din activitate. În 1992 a devenit membru pe viață al Teatrului Maghiar din Cluj.

Printr-o hotărâre de stat³¹⁸, fostele facultăți ale institutelor de artă din Cluj au fost transformate în institute independente de învățământ superior. Astfel, facultatea de teatru s-a transformat într-un institut – în Institutul de teatru Szentgyörgyi István” cu limbile de predare română și maghiară. Anul 1950/1951 marchează, astfel, un eveniment hotărâtor în dezvoltarea învățământului teatral pe o treaptă superioară. Noul institut de teatru independent a fost organizat din facultățile de teatru ale celor două foste institute de artă din Cluj, având două secții separate, română și maghiară. Primul director al noului institut a fost actrița Maria Cupcea de la Teatrul Național din Cluj, iar director de studii Szabó Lajos, fostul decan al facultății de teatru din Institutul de Artă maghiară din Cluj. Noul institut a fost instalat în fosta clădire a Institutului de Artă Maghiară din strada Moșilor nr. 5.

*Numărul studenților a fost de 181, dintre care la secția română 83, iar la secția maghiară 98. Numărul profesorilor a fost de 33. S-a început organizarea noului institut, prin amenajarea sălilor de cursuri, a unei săli festive, a scenelor de clasă și a altor obiective necesare studiului. Inaugurarea scenei din Sala festivă s-a făcut cu ocazia comemorării a 20 de ani de la moartea lui Szentgyörgyi István. Cu acest prilej, studenții au interpretat din rolurile marelui actor / în limba română au fost jucate scenele lui Iago din *Othello*, iar în limba maghiară scenele lui Tiborc din „Bánk – bán”/.*

În timpul anului școlar, 128 de studenți au primit burse. Din cei 181 de studenți au promovat 126. Dintre absolvenți, 14 au fost repartizați în producție / 6 din secția română și 8 din secția maghiară /.

*Spectacolele studenților absolvenți, cu **Trei surori**” de Cehov și **Csongor és Tünde** de Vörösmarty au avut un succes meritoriu.*

În anul universitar 1951/1952 a fost numit ca director al institutului artistul poporului Ștefan Braborescu³¹⁹. Exigența față de cei admiși în institut a crescut simțitor, fapt care a dus la scăderea numărului celor primiți. În acest an, Institutul a dispus de o bursă republicană. Studenta Krasznai Paula³²⁰ din anul III a primit această bursă – pentru rezultatele excepționale la învățătură.

În acest an, au fost înscriși 213 studenți din care au promovat 135. Numărul bursei a crescut; în acest an, 119 au primit bursă întreagă, 58 – cantină, 19 ajutor lunar de câte 1000 lei, 13 - indemnizații de locuință de câte 1000 de lei lunar și 62 indemnizații de îmbrăcăminte.

Numărul profesorilor a fost de 38. Absolvenții, în număr de 6, 4 au fost repartizați la Cluj și 2 la Târgu-Mureș / Csorba András³²¹, Erdős Irma³²² /.

³¹⁸ Hotărârea Consiliului de Miniștri, nr. 1137/1950, în *Monitorul Oficial.*, nr. 101, 6 noiembrie 1950.

³¹⁹ Ștefan Braborescu (1880-1971), actor clujan, regizor și profesor; a întrucipat pe scenă peste 300 de personaje și a regizat peste 60 de piese.

³²⁰ Krasznai Paula (1931-?), actrită ; între 1953 -1955 a jucat la Teatrul Maghiar din Baia Mare, iar în perioada 1955-1988 la Teatrul Maghiar din Cluj-Napoca.

³²¹ Csorba András (1927-1987), actor, profesor, regizor de teatru; începând cu anul 1952 și până la sfârșitul vieții sale a lucrat în Târgu-Mureș, la Teatrul Secuiesc de Stat și la Institutul de Teatru „Szentgyörgyi István” (1954-1981), ca actor, regizor, profesor și rector.

³²² Erdős Irma (1929-?), actriță; a jucat pe scena Teatrului Secuiesc de Stat din Târgu-Mureș și a lucrat la Institutul de teatru ca profesor de Tehnica vorbirii; la mijlocul anilor șaptezeci a plecat în Suedia.

Trebuie să remarcăm ca fapt pozitiv că, din anul 1951, absolvirea școlii medii este o condiție obligatorie pentru toți care se prezintă la examenul de admitere. Astfel, nivelul de cultură generală al studenților a crescut treptat. S-au introdus o serie de măsuri în vederea ridicării nivelului științific și artistic al procesului de învățământ.

Introducerea examenului de stat după absolvirea institutului a contribuit la pregătirea mai temeinică a viitorilor actori.

În anul școlar 1952/1953 numărul locurilor pentru anul I a fost limitat la 10. În acest an, numirea ca profesor a actorului Szábó Ernő,³²³ regizor principal la fostul Teatru Secuiesc din Târgu-Mureș, a contribuit simțitor la ridicarea nivelului catedrei de regie.

Rezultatele cele mai strălucite pe linie de spectacole de producție au fost înregistrate de promoția anului 1952/53 /. Notăm că din cei 50 de studenți din anul I au absolvit abia 18. Acești actori talentați, în decursul anului au prezentat 4 spectacole de mare valoare ca: **Liliomfi** de Szigligeti, **Furtuna** de Ostrovschi, **Visul unei nopți de vară** de Shakespeare și **Tineretea părinților** de Gorkov. În anul 1952/53, din cei 18 absolvenți, 15 s-au prezentat la examenul de stat.

Cu ocazia repartizării absolvenților, avându-se în vedere nivelul excepțional al clasei, Ministerul, la cererea lor, a hotărât ca din acești absolvenți să se creeze nucleul colectivului artistic, de limbă maghiară, al noului Teatru de Stat din Baia-Mare. Cu excepția absolvenților Toduțiu Gyula și Gergely Géza, care au fost reținuți în institut, toți ceilalți absolvenți / Ács Lajos, Bán Anna, Cseresznyés Gyula, Csiky András, Diószegi Iván, Elekes Emma, Friedmann Béla, Kiss Imre, Krasznai Paula, Kosma Lajos, Nagy Izabella, Nagy József, Reisman András, Soós Angella, Tompa Attila, Török István, Wolf Katalin / împreună cu regizorul Harag György, de asemenea absolvent al institutului, au fost repartizați la Baia Mare³²⁴.

Această promoție a câștigat premiul II la concursul pe țară al tinerilor actori cu piesa **Tineretea părinților** de Gorkov, pregătită încă în institut, precum și alte premii individuale. Acest colectiv a depus o activitate artistică de înalt nivel și și-a fixat ca sarcină cultivarea nu numai a teatrului ci și a poeziei și răspândirea ei.

Pentru anul școlar 1953/54, Ministerul a fixat pentru anul I, secția maghiară, un număr de 5 locuri. În acest an, au terminat cu succes 11 studenți. Comisia de repartizare a plasat, la Teatrul Maghiar de Stat din Cluj, 4 absolvenți / Bereczki Julia, Pásztor János, Shazer Richard, Bárko György /, 2 absolvenți la Teatrul Secuiesc de Stat din Târgu-Mureș / Tarr László, Tóth Erzsébet /, 1 absolvent la Teatrul Maghiar de Stat din Sfântu Gheorghe, 2 absolvenți la Teatrul de Stat din Timișoara, secția maghiară, 2 absolvenți la Teatrul de Stat din Baia Mare.

În anul 1953/54 s-au realizat spectacole bune ca **Csikós** de Szigligeti – Móricz, **Oameni de azi** de Lucia Demetrius. Piese **Avarul** de Kisfaludi Károlyi, **Școala bărbaților** de Molière și **Jubileul** de Cehov au fost prezentate în afară de program. S-au organizat recitaluri de poezii, serate literare strâns legate de ideile contemporane.

³²³ Szábó Ernő (1900-1966), actor și regizor; din 1946 a fost prezent la Târgu-Mureș, la Teatrul Secuiesc de Stat și la Institutul de teatru; la început s-a dovedit a fi un mare actor de comedie și dansator, dar mai târziu a interpretat și roluri profunde de dramă.

³²⁴ Pentru biografia și cariera profesională a absolvenților Institutului de Teatru din Târgu-Mureș vezi și *Magyar színházművészeti lexikon*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1994.

Activitatea secției de regie

Între anii 1948-1954, în cadrul institutului a funcționat secția de regie. Au intrat 38 de studenți din care au terminat 16, iar 4 au depus examenul de stat.

Prin mutarea institutului la Târgu-Mureș, în anul 1954/55, studenții de la secția de regie au fost preluați de Institutul de artă teatrală și cinematografică „I.L. Caragiale din București. De atunci, în cadrul institutului, nu mai funcționează secția de regie.

4.3.2. Institutul de teatru „Szentgörgyi István” din Târgu-Mureș

În vederea asigurării cadrelor necesare teatrelor de limba maghiară din țară, Consiliul de Miniștri, prin decretul din 14 august 1954, a înființat, la Târgu-Mureș, Institutul de teatru „Szentgörgyi István” cu limba de predare maghiară, ca institut independent ...³²⁵

Institutul de teatru „Szentgörgyi István” a fost dotat cu cele mai moderne obiective necesare desfășurării procesului de învățământ artistic în condiții optime.

Primul an de activitate la Târgu-Mureș, Institutul începe cu 38 de studenți, cu 8 profesori încadrați cu normă didactică întreagă și 13 profesori cu norme reduse.

Din numărul celor 38 de studenți înscriși, au primit burse 28, dintre care 1 bursă republicană / Szamosy Kornélia³²⁶ /. În anul 1954/55 au absolvit 12 studenți dintre care 9 au depus examenul de stat.

Au fost repartizați 4 la Târgu-Mureș, 5 la Timișoara, 1 la Cluj, 1 la Sfântu Gheorghe și 1 la Oradea.

Cu toate greutatea mutării institutului la Târgu-Mureș, absolvenții acestui an au prezentat două spectacole de valoare, **Cum vă place** de Shakespeare și **Primăvara timpurie** de Gyárfás Miklós. Spectacolul „Cum vă place” s-a bucurat de un real succes. Pe lângă spectacolele prezentate la Târgu-Mureș, au fost realizate câte două reprezentații la Cluj și Oradea. Cu ocazia aniversării a 10 ani de la înființarea Institutului Medico-Farmaceutic din Târgu-Mureș, institutul a prezentat piesa „Primăvara timpurie” de Gyárfás Miklós, ca premieră pe țară. Veniturile unui spectacol au fost cedate integral I.M.F.-ului.

Posturile de radio din Cluj și București, prin imprimările unor fragmente din spectacol au contribuit la popularizarea institutului.

Nu se poate trece cu vederea peste greutatea întâmpinate în acest an, în pregătirea și reprezentarea spectacolelor, deoarece institutul nu dispunea de sală de spectacole, costume scenice, recuzite, decoruri și altele. Teatrele din Cluj și Târgu-Mureș au dat în acest sens tot ajutorul necesar. Acest prim an de activitate la Târgu-Mureș e un an de mari încercări, din

³²⁵ Zsigmond Ferenc, asistent universitar la vremea respectivă, evidențiază faptul că transferarea Institutului de la Cluj la Târgu-Mureș s-a datorat, în primul rând, motivelor de ordin artistic, avându-se în vedere că la Teatrul Secuiesc activau cei mai mulți actori emeriți care au și profesat la această facultate. În 1955, de pildă, din cei 24 de membri ai corpului didactic, cu funcție de bază erau doar 4 (2 profesori, un conferențiar și un lector), restul fiind actori cu funcții cumulate între 50 și 80% (Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Mureș-în continuare SJAN-Mureș, fond Institutul de Teatru „Szentgyörgyi István”, dosar nr. 15/1955, f.11).

³²⁶ Szamosy Kornélia (1932-?), actriță la Teatrul Secuiesc de Stat și asistent universitar la Institutul de teatru; în 1979 s-a stabilit în Germania de Vest.

toate punctele de vedere – pedagogic, educativ, organizatoric. Entuziasmul conducerii, al cadrelor didactice și studenții au învins totul. Adevărat „spiritus rector”, profesorul Szabó Lajos, ajutat de colectivul colaboratorilor săi din rândul cadrelor didactice și administrative a știut, tenace și lucid, să realizeze totul din nimic. De real sprijin s-a bucurat și din partea forurilor competente locale /.../ precum și din partea conducerii de atunci a Teatrului Secuiesc de Stat. Azi, pare de domeniul fantasticului sau al romanticului faptul că aproape fiecare curs, nu de puține ori aproape fiecare lecție, erau făcute în diferite puncte ale orașului în condiții absolut improprie. Și totuși, rezultatele n-au întârziat să apară. Spectacolele de absolvire au demonstrat din plin că studenții cunosc menirea, că profesorii răspund cu cinste și competență încrederii ce li s-a acordat în vederea educării noii generații de actori.

Repartizarea clădirii din Kőteles Sámuel 6, cu excepția etajului II, pus la dispoziția I.M.F., drept cămin de fete, s-a făcut în urma restructurării rețelei de învățământ mediu din țara noastră. Abia în acel moment, în decembrie, s-a transportat întregul material didactic din Cluj, care aștepta împachetat de mai multe luni. În clădirea din strada Kőteles Sámuel au început lucrările de transformare și reamenajare / înainte acest imobil servise drept o Școală de statistică /. Au fost create scenele de clasă, biblioteca, sala ritmică, sala de machiaj, sala de lectură³²⁷. Primul an universitar la Târgu-Mureș /.../ a dat o promoție de 12 absolvenți, repartizați în producție după cum urmează: Timișoara: Ebergényi Tibor, Rác Béla, Rindt Rudolf, János János, Tulogdi Béla, Peris Teréz; Cluj: Palóczy Frigyes; Oradea: Nagy Imre; Sft. Gheorghe: Zsoldos Árpád; Târgu-Mureș: Szigeti Tibor, Gyarmati István, Szamosy Kornélia.

Dintre acești absolvenți, au primit încadrări de preparatori în institut: Szamosy Kornélia, Peris Teréz, Nagy Imre rechemat de la Oradea.

În anul universitar 1955/56, au urmat cursurile 38 de studenți și au absolvit 5 cu spectacolele de producție **Căinele grădinarului** de Lope de Vega și **Kisunokám** de Afigenov, în regia profesorului Kőmives Nagy Lajos; cei 5 absolvenți au fost repartizați în producție, după cum urmează: Timișoara: Adleff Ingeborg, Fábíán Ferenc, Sinka Károly, Szabó Lajos; Satu Mare: Török Katalin.

Acești studenți s-au bucurat în tot timpul pregătirii lor universitare de condiții materiale mereu îmbunătățite grație lărgirii spațiului de învățământ prin obținerea celui de al doilea etaj, căminul I.M.F. a fost evacuat, iar celelalte transformate și reamenajate pentru a servi țelurilor procesului de învățământ.

În anul universitar 1956/57, institutul a fost frecventat de un număr de 35 de studenți din care au absolvit 6. Aceștia au fost repartizați în producție în felul următor: Oradea:

³²⁷ Referindu-se la mutarea Institutului de Teatru „Szentgyörgyi István” din Cluj la Târgu-Mureș și la poziționarea sa pe strada Kőteles Sámuel, nr. 6, profesorul Kovács Levente scrie că acest lucru era de bun augur întrucât, prin poziția sa centrală, aproape de Teatrul Secuiesc, unde lucrau profesorii, în primii ani, puteau și studenții să ajungă pe scenă, când își susțineau examenele în spectacole publice. De asemenea, nu era indiferent faptul că marea majoritate a corpului profesoral locuia în apropiere, studenții putând fi mai tot timpul supravegheați (Kovács Levente, *Az illúzió iskolája. Színészképzés marosvásárhelyen 1954-1962 között*, în *Magyar nyelvű felsőfokú színészképzés Marosvásárhelyen 1954-2008. A Szentgyörgyi István színművészeti intézet története I 1954-1962*, redactori Lázok János și Ungvári Zrínyi Ildikó, Editura UartPres a Universității de Artă Teatrală, Târgu-Mureș, 2011).

Ballá Miklós; Satu Mare: Borbáth Éva, Korcsmáros Jenő; Sft. Gheorghe: Molnár Gizella; Timișoara: Varga Vilmos; Oradea: Vitályos Ildikó.

*Spectacolele de producție ale acestor absolvenți, cu piesele **Steaua fără nume** de M. Sebastian și **Mirandolina** de Goldoni, regizate de profesorul Tompa Miklós / date în Sala Mare a Palatului Culturii / s-au bucurat de un succes remarcabil.*

Aceasta a fost cea de-a doua promoție care a efectuat schimbul de experiență cu colegii lor din București, - de astă dată, însă, schimbul s-a lărgit prin prezentarea la București a spectacolului absolvenților din Târgu-Mureș. Succesul de la București a depășit mult limitele de rigoare ale complezențelor protocolare: a fost, la modul real, un mare succes, mult comentat în rândul specialiștilor și al studenților bucureșteni.

*În 1957/58, cursurile institutului au fost frecventate de un număr de 35 de studenți, - din care au absolvit patru.³²⁸ Și totuși, în acest an au fost prezentate în fața marelui public, drept spectacole de producție și absolvire, trei piese de mare anvergură: **Fii bun până la moarte** de Móricz Zsigmond, **Antigona** de Sofocle și **Nora** de Ibsen – în regia profesorului de clasă Kömives Nagy Lajos. Toate cele trei premiere și spectacolele /date tot în Sala Palatului Culturii / s-au bucurat de un succes meritat. Cei patru absolvenți, au fost repartizați după cum urmează: Sft. Gheorghe: László Károly, Szamosközi László; Timișoara: Balogh Éva; Târgu-Mureș: Tóth István.*

*În 1958/59, din cei 39 de studenți pe institut, au absolvit 8. Producțiile lor de examene, date tot la Palatul Culturii, au fost: **Într-un ceas bun** de V. Rozov și **Pigmalion** de G.B. Shaw, - în regia profesorului de clasă Tompa Miklós, maestru emerit al artei.*

Absolvenții din acest an universitar au fost repartizați în producție după cum urmează: Târgu-Mureș: Ferenczy István, Farkas Ibolya, Székely Anna, Székely Ferenc. Oradea: Herczeg Rozália, Laczó Gusztáv; Timișoara: Makra Lajos, Mózes Erzsébet.

*Anul universitar 1959/60, a început cu un număr total de 39 de studenți, din care au absolvit 5. Examenele de producție, date în sala mare a Palatului Culturii, au fost: **Vulpea și strugurii** de Figueirado și **Matei găscarul** de Móricz Zsigmond, în regia profesorului de clasă, regizorul Tompa Miklós. Absolvenții au fost repartizați în producție în felul următor: Târgu-Mureș: Bács Ferenc, Magyar Gergely; Sft. Gheorghe: Bathó Ida; Satu-Mare: Boár Ferenc; Timișoara: Kataró István.*

*În anul universitar 1960/61, început cu un număr de 40 de studenți, a dat o promoție mai mare de absolvenți. Au terminat, în total, 11 studenți. Acești absolvenți, conduși de profesorul de clasă Kóvacs György, au dat examene publice de absolvire, tot la Palatul Culturii, cu piesele: **Fedra** de Racine, **În căutarea fericirii** de V. Rozov și **Secunda 58** de*

³²⁸ Prin Hotărârea Consiliului de Miniștri cu nr. 1003 din iunie 1957, procentul celor proveniți din rândurile muncitorilor și țăranilor urma să se ridice la peste 70% din numărul total al celor înscriși în urma examenelor de admitere. În această situație, concursul de admitere cuprindea două etape; în prima aveau loc probele de examen pentru candidații cu burse, propuși, câte unul, de către sfaturile populare ale regiunilor în care existau teatre maghiare (Oradea, Cluj, Autonomă Maghiară, Baia Mare, Stalin, Hunedoara și Timișoara), iar în faza a doua aveau loc probele concursului general de admitere pentru ocuparea locurilor vacante, până la completarea cifrei de școlarizare. În situația în care, cei propuși de către sfaturile populare nu reușeau să promoveze examenul (de cele mai multe ori din cauza lipsei de aptitudini), la propunerea Institutului, bursele acestora puteau fi acordate celorlalți studenți, în urma unui examen special. Într-un raport privind desfășurarea anului de învățământ 1957/58, trimis ministerului, se aprecia că „compoziția socială a studenților e mult îmbunătățită față de trecut, deși, în domeniul învățământului artistic, e o problemă dificilă, deoarece aici contează calitățile artistice ale studenților” (SJAN-Mureș, fond. cit, dosar 29/1958, f. 365).

Dorel Dorian. Cei 11 absolvenți au fost repartizați după cum urmează: Satu Mare: Bosy Anna; Târgu-Mureș: Czikiéi László, Illyés Kinga; Cluj: Dehel Gábor; Sft. Gheorghe: Fülöp Ksára; Oradea: Gáll Ernő, Halassy Erzsébet; Satu-Mare: Kömives Balázs; Timișoara: Péter Ágnes; Cluj: Péterffy Gyula; Sft. Gheorghe: Péterffy Lajos.

În ultimul an universitar, înaintea înființării studioului - anul școlar 1961/62, au urmat cursurile institutului tot 40 de studenți, an care au absolvit 7. Spectacolele publice ale acestora au cuprins: **Repetiția** de Albert Maltz și **O noapte furtunoasă** de Caragiale, în regia lectorului Gergely Géza, precum și **Liliomfi** de Szigligeti Ede și **Oameni care tac** de Al. Voitin, în regia profesorului de clasă Kömives Nagy Lajos. Cu spectacolul „Liliomfi” s-a făcut și un schimb de experiență la București, cu studenții de la I.A.T.C. Absolvenții au primit următoarele repartizări în producție: Timișoara: Ferenczy Csongor, Kakasssy Ágnes, Papp László, Weiszgerber József; Târgu-Mureș: Kakucs Ágnes, Nemes Levente; Satu-Mare: Kisfalussy Bálint.

Începând cu anul universitar 1962/63, în viața institutului are loc o schimbare radicală. Se inaugurează, în incinta institutului Studioul de teatru.³²⁹ Evenimentul merită o atenție în plus. De unde până aici, absolvenții institutului erau forțați, prin forța împrejurărilor, să dea spectacole la Palatul Culturii, în condiții nu întotdeauna satisfăcătoare, de aici încolo dau spectacole la ei acasă, pe scena lor proprie.

În acest an universitar, cursurile institutului sunt frecventate de 42 de studenți. Cei 7 absolvenți își susțin examenul de producție pe scena Studioului. Îndrumați de profesorul de clasă Kömives Nagy Lajos, vor da spectacole publice cu piesele **Tartuffe** de Molière³³⁰ și **Povestea unei iubiri** de K. Simonov. Asistent de regie e lectorul Gergely Géza, care pune în scenă cel de al treilea spectacol cu piesa **Fiucele** de Sidonia Drăgușanu.

Demn de reținut este faptul că în spectacolul inaugural de la Studio, rolul titular din piesa lui Molière e interpretat de Kovács György, artist al poporului, profesor, șeful catedrei Arta actorului. Faptul are semnificații multiple, cu urmări directe în activitatea profesională și etică a studenților.

La sfârșitul anului universitar, cei 7 absolvenți au fost repartizați în felul următor: Sft. Gheorghe: Biluska Annamária; Darvas László; Kiss Attila; Visky Árpád; Timișoara: Kiss Erzsébet; Satu-Mare: Kocsis Antal; Cluj: Nagy Réka;

În anul universitar 1963/64, cursurile institutului sunt frecventate de 46 de studenți, iar la sfârșitul anului își vor încheia cursurile 8 absolvenți.³³¹ În timpul anului școlar, studenții absolvenți prezintă, sub conducerea artistică a profesorului Tompa Miklós, asistat de Farkas István, piesele **Căsătoria ciudată** de Mikszáth Kálmán și **Romeo și Julieta** de Shakespeare, iar în reluare este prezentată piesa Sidoniei Drăgușanu „Fiucele”. Cei 8 absolvenți sunt repartizați la următoarele teatre: Satu-Mare: András Gyula; Sft. Gheorghe: Elchlinger József, Kömives Mihály; Târgu-Mureș: Hája Sándor, Réthy Árpád; Cluj: Katona Éva; Oradea: Orbán Károly; Timișoara: Óss Enikő.

³²⁹ Construirea Studioului de Teatru a avut la bază o Hotărâre a C.C. al P.M.R din iunie 1957, el urmând a fi folosit împreună cu Teatrul Secuiesc, care nu avea un edificiu propriu, funcționând în Palatul Culturii din Târgu-Mureș.

³³⁰ Vezi și Ana Maria Narti, *Stagiunea Institutelor de Teatru din București și Târgu-Mureș*, în „Teatru”, nr. 1, ianuarie 1963, p. 97.

³³¹ Vezi și Szabó Lajos, *Școala de teatru din Târgu-Mureș*, în „Teatru”, nr. 8, august 1964, p. 94-98.

Din punct de vedere al numărului de studenți, anul universitar 1964/65 este cel mai mare. Un număr de 49 de studenți frecventează cursurile practice și teoretice. Dintre aceștia, 13 studenți vor absolvi institutul prin examene publice cu piesele **Vrăjitoarele din Salem** de Arthur Miller, **Mielul turbat** de Aurel Baranga, **Cei din urmă** de Gorki și /în reluare/ **Romeo și Julieta** de Shakespeare. Regia artistică a fost semnată de profesorul Tompa Miklós, asistat de lector Tarr László.

Cei 13 absolvenți au fost repartizați după cum urmează: Oradea: Bányai Irén, Botár Endre; Satu-Mare: Fülöp Ildikó, Kriszovánszky Szidónia; Cluj: Higyed Imre; Timișoara: Krausz Isván; Târgu-Mureș: Mihály Pál, Madar Livia; Cluj: Nagy Dezső, Stief Magda, Széles Anna; Sft. Gheorghe: Vásárhelyi Katalin, Vitályos András.

În anul universitar 1965/66, cursurile institutului nostru sunt urmate de 38 studenți. Cei 10 absolvenți reprezintă la Studio **Liliomfi** de Molnár Ferenc, **Toți fiii mei** de Arthur Miller, **Tezaurul lui Iustinian** de Al. Voitin și **Troienele** de Euripide – Sartre. Profesorul de clasă al absolvenților este Kovács György, artist al poporului și Nagy Imre, lector.

Un deosebit succes de public are spectacolul cu „Troienele”. În rolul personajului Hecuba este distribuită Erdős Irma, lector. Faptul acesta are semnificații pedagogice și profesionale deosebite.

Cei 10 absolvenți sunt repartizați în producție în felul următor: Târgu-Mureș: Bodó Zoltán, Toszó Ilona; Timișoara: Borbáth Julia, Rajhona Ádám, Szélyes Imre, Moldován Éva, Sft. Gheorghe: Dobos Imre; Cluj: Flórián Antal; Oradea: Miske László; Satu-Mare: Szöke István.

În anul universitar 1966/67, un număr de 34 de studenți vor frecventa cursurile institutului nostru. Dintre aceștia, 8 studenți își vor încheia studiile prin examene publice cu piesele: **Familia anticarului** de Goldoni, **Cântăreața cheală** de E. Ionescu, în regia lectorului Gergely Géza; cu **Troienele**, în reluare, și cu **Casa de dărâmat** de Tennessee Williams, în regia conferențiarului Lohinszky Loránd și asistent Bács Ferenc.

Cei 8 absolvenți vor fi repartizați după cum urmează: Sft. Gheorghe: Bartis Ildikó, Brătescu János, Tácsi Sándor; Timișoara: Kiss Ildikó, Mátray László; Satu-Mare: Sebők Klára, Tóth Pall Miklós; Târgu-Mureș: Siklódi Elemér.

În anul universitar 1967/68, cursurile institutului nostru vor fi audiate de 75 de studenți. 10 absolvenți vor prezenta în cadrul examenelor publice spectacole cu piesele **Pasărea cântătoare** de Tamási Áron, **Șase personaje în căutarea unui autor** de Pirandello și **Gaițele** de Al. Kirițescu.

Profesorul de clasă al absolvenților este conferențiarul Lohinszky Loránd, asistat de lectorul Bács Ferenc. Cei 10 absolvenți vor fi repartizați după cum urmează: Satu-Mare: Bálint Márta, Kovács Klára; Sft. Gheorghe: Bogdán Tibor, Borbáth Ottilia, Csergőffy László, Györy András, Lacz Pap Márton; Cluj: Jancsú Miklós, Kincses Elemér; Oradea: Rácz Mária.

În anul universitar 1968/69, cursurile institutului nostru vor fi audiate de 32 de studenți, din care 9 studenți vor da examene de absolvire sub conducerea profesorului Tompa Miklós, asistat de lectorul Tarr László, cu piesele **Orfeu în infern** de Tennessee Williams, **Copiii soarelui** de Gorki și **Insula** de M. Sebastian.

Cei 9 absolvenți vor fi repartizați în felul următor: Târgu-Mureș: Ádám Erzsébet, Zongor István, Benczédi Sándor; Oradea: Csiky Ibolia; Satu-Mare: Czintos József; Sft. Gheorghe: Dengyel Iván, Vajda István; Márton Erzsébet; Cluj: Geréb Attila.

În actualul an universitar, 1969/70, institutul nostru are 38 de studenți. Până la 31 decembrie 1969, studenții din anul IV, sub conducerea profesorului de clasă Kovács György, asistat de lectorul Nagy Imre, au prezentat public spectacole cu piesele *Luna dezmoșteniților* de O'Neill și *Britanicus* de Racine.

Recitaluri de poezie

În perioada de la Târgu-Mureș, studenții institutului nostru au dat mai multe recitaluri de poezie închinată diferitelor evenimente din calendarul politic și cultural-artistic. Această preocupare are antecedente încă din timpul când institutul funcționa la Cluj, unde au fost organizate astfel de manifestări începând din 1952. Printre acestea menționăm seratele de poezie din creația lui Petőfi Sándor și Ady Endre, intitulate „Lantom – kardom tiéd óh, szabadság”, „Ifju szivekben élék én”, „Vezessen a Párt”.

Pe linia acestei tradiții, studenții institutului nostru au organizat și la Târgu-Mureș câteva serate de poezie, care au fost deosebit de apreciate de public. Seria recitalurilor este deschisă cu o serată din poezia lui József Attila și continuată apoi cu următoarele: „Szabadság – szerelem” /1957-1958/, „Kigyult a csillag”, „A mi ünnepünk” și „November 7” /1958-59 /, „Madách Imre emlékünnepség” /1965-66 /, „Pe tine te cinstește” / cu prilejul celei de a XX-a aniversări a proclamării republicii / și „George Coșbuc emlékünnepség” /1966-67 /, „30 Decembrie” / 1967-68 /, „Ady emlékünnepség” și „Petőfi emlékünnepség” /1968-69 /. Organizate sub directa îndrumare a catedrei Arta actorului, aceste manifestări artistice, pe lângă semnificația lor social-politică, erau studii asupra vocii și dicției studenților, principalele mijloace de transmitere a mesajului și emoției în arta declamării teatrale.

Date statistice despre activitatea de la Studio

Anul școlar	Premiere	Nr. spectacole	Nr. spectatori	Nr. deplasări
1962 – 1963	3	118	21919	4
1963 – 1964	2	80	16259	2
1964 – 1965	3	62	12650	1
1965 – 1966	4	133	28322	4
1966 – 1967	4	60	10463	4
1967 – 1968	3	92	16664	5
1968 – 1969	3	82	13562	5
31 XII 1969	2	31	4716	3
Total	24	658	124535	28

Dezvoltarea școlii de teatru

Încercând o cât de sumară analiză a celor relatate până aici, se desprinde faptul că relația dintre institutul nostru și teatrele de limbă maghiară se prezintă sub un aspect dublu. Întâi: relația dintre catedră și teatru, sub raportul identității dintre cadrele didactice de specialitate și actorii de teatru; al doilea: toți absolvenții sunt repartizați direct în teatre. De aici, apoi, în mod necesar, fixarea judicioasă a principiilor care stau la baza procesului de învățământ: concepția realistă despre artă. Faptul că, atât în perioada de Cluj, cât și din 1954 până azi, disciplinele din cadrul catedrei de specialitate erau acoperite cu cele mai bune cadre artistice din teatrele din Cluj, respectiv din Târgu-Mureș, a determinat trăsătura de bază a lucrului la catedră., și anume fidelitatea față de viață cuprinsă într-un sistem pedagogic evoluat, științific. O analiză de strictă specialitate ar demonstra că principiile după care se călăuzește învățământul teatral sunt strict realiste, verificate de tradiția interpretării scenice naționale și universale. Din această tradiție izvorăsc toate generalizările științifice noi care fundamentează metodele didactice și pedagogice din învățământul nostru. Cel de al doilea aspect se referă la interdependența organică între institut și teatre, la necesitatea permanentă a pregătirii de noi cadre pentru scenele de limbă maghiară din țara noastră. Sub raportul acestui aspect, trebuie să ne orientăm după Legea din 3 august 1948, cu privire la Reforma învățământului, care fixează bazele unui învățământ cu un conținut și o structură nouă, potrivit necesităților materiale și morale complexe ale socialismului. Această lege propulsează mișcarea cultural-artistică din țara noastră în circuitul direct al luptei pentru socialism, iar prin aceasta cultura și arta devin expresiile vii ale conștiinței sociale. Prima consecință e aceea că teatrul va exercita o acțiune directă asupra omului epocii. Iar prin aceasta, teatrul va renaște, atât sub raportul literaturii dramatice, cât și sub cel al artei interpretative și regizorale. Mișcarea teatrală va căpăta o dinamică în care actorul, smuls din vechile rețete, va deveni ceea ce cunoaștem sub numele de „actor – cetățean”, omul purtător al concepțiilor politice, morale și estetice care se înfruntă pe scenă.

Educarea acestui om devine sarcina principală a școlii de teatru, a institutului nostru. De aici, raportul de interdependență, de reciprocitate între teatru și școală.

Reforma învățământului din 1848 legiferează măsurile prin care școala de teatru devine sector activ și factor eficient al mișcării teatrale din țara noastră. Acordarea gradului universitar înseamnă organizarea acestei școli pe baze noi, științifice, înseamnă asigurarea unei structuri specifice a procesului instructiv – educativ.

Ca urmare a instrucțiunilor de aplicare a Legii învățământului, prin decretul publicat în Monitorul Oficial nr. 249 din 26 octombrie 1948 se înființează Institutul de Arte Maghiar din Cluj, cu facultățile Muzică, Teatru și Arte Plastice /. Institute asemănătoare se înființează, tot atunci, la București, Iași, Timișoara; la Cluj se înființează paralel, Institutul de Artă Român. Crearea acestor instituții e concepută ca o formă de tranziție, menită să generalizeze metodele pedagogice în procesul de învățământ artistic.

Prin Decizia nr. 9905 din 13 noiembrie 1948, Ministerul Artelor stabilește normele de funcționare a institutelor de artă. Potrivit îndrumărilor, Facultatea de teatru din Institutul de Arte Maghiar din Cluj funcționează cu o secție de artă dramatică și o secție de regie, fiecare cu câte patru ani de studii.

În 1949 se elaborează primul plan de învățământ care încearcă să rezolve problema unității dintre materiile practice și teoretice; încearcă să pună bazele primelor programe analitice de perspectivă.

Atenția principală este îndreptată spre disciplinele de profil. Cursul de artă dramatică este încredințat celor mai mari personalități din teatrul de limbă maghiară, dintre care amintim pe Dolly Ferenc, Kovács György, Senkálzsky Endre, Imrédi Géza, iar cursul de regie îl țin Tompa Miklós și Szabó Ernő. Calitățile artistice remarcabile și aplicația lor pentru munca didactică au avut darul să îmbogățească pedagogia dramatică cu noi elemente metodologice.

În sprijinul cursurilor de profil sunt introduse o serie de discipline auxiliare ca de exemplu: vorbirea scenică, mișcarea scenică, istoria teatrului și altele, predate de cadre didactice de mare prestigiu. Pregătirea studenților este asigurată și prin alte discipline ca: machiaj, cunoștințe muzicale, cunoștințe din domeniul artelor plastice, scrimă scenică; cultura de specialitate este asigurată de mai multe încercări ale istoriei teatrului, istoriei spectacolului, prin disciplinele sociale, prin însușirea bazelor unor limbi moderne etc. Toate aceste cunoștințe se însușesc pentru valorificarea dialectică – estetică a textelor dramatice de la clase, iar mai apoi de la Studio. În fond, toate disciplinele din planul de învățământ – care se contura tot mai concret – urmăreau formarea intelectuală – profesională, educarea studentului - actor multilateral pregătit.

Aceste preocupări urmărite sub forma Institutului de Artă Maghiar constituie faza de început a experienței pedagogice. Rezultatele obținute dovedesc că Reforma învățământului își atinsese scopul. Din punct de vedere organizatoric, persistau însă unele dificultăți evidente mai cu seamă pe linia coordonării activității didactice de la o facultate la alta. Pregătirea actorilor, muzicienilor și artiștilor plastici trebuia făcută în raport cu volumul tot mai mare al noilor exigențe. Se impunea, cu necesitate, o regrupare a unităților de învățământ artistic în vederea unui cât mai bune specializări. Prin decrete de stat, fostele facultăți de teatru din fostele institute de artă se unesc – astfel ia naștere Institutul de teatru „Szentgyörgyi István”, cu secția română și maghiară – iar în 1954, secția maghiară este transferată la Târgu-Mureș, ca institut independent, numai cu facultate de teatru.³³²

Una din măsurile cele mai eficiente pentru cristalizarea procesului de învățământ teatral este introducerea condiției obligatorii pentru studenții în arte a obținerii diplomei de bacalaureat. Această măsură permite o selecționare mai bună a candidaților din punct de vedere al culturii generale. Iar ca o desăvârșire a concepției despre pregătirea actorului se introduce examenul de stat.

Odată create toate condițiile de optimă desfășurare a procesului pedagogic, nu se putea să nu iasă în evidență principiile educării actorului modern de teatru. Catedra de specialitate, condusă de profesorul Kovács György, artist al poporului, și-a îndrumat în

³³² În 1972, au fost reluate studiile de regie în limba maghiară, absolvite de o singură promoție, iar în 1976 s-a reînființat linia de studiu în limba română, specialitatea actorie, Institutul transformându-se în unitate de învățământ cu limbile de predare română și maghiară. În 1991, s-a reorganizat studiul în domeniul regiei de teatru, iar în 1995, s-a înființat specializarea teatrologie. În anul 1992, denumirea instituției se schimbă din Institutul de Teatru „Szentgyörgyi István” în „Academia de Artă Teatrală”, pentru ca, în 1998, prin Hotărârea Guvernului României nr.57/2 februarie, denumirea instituției să se schimbe din „Academia de Artă Teatrală” în „Universitatea de Artă Teatrală” din Târgu-Mureș, iar din 2009 în „Universitatea de Arte”.

permanență cadrele de la disciplinele de profil înspre căutarea celor mai eficiente mijloace pedagogice pentru a-l apropia pe student cât mai mult de posibilitatea întruchipării personajului scenic. Pentru aceasta, studentul este îndrumat spre rezolvarea problemelor complexe ale creației scenice. Studentul-actor, interpret al personajului, este purtător al ideilor politice, morale, estetice care stabilesc valoarea artistică a operei respective. În esență, deci, studentul este îndrumat ca, îmbinând cunoștințele teoretice cu cele practice, să facă legătura organică între latura logică și afectivă în procesul de construire a personajului.

Nu vom încerca să facem aici analiza principiilor predării artei dramatice, principii care stau la baza întregii activități a catedrei Arta actorului, nu vom analiza nici rezultatele obținute în această activitate; e o problemă de strictă specialitate profesională. Vom reține doar faptul că această activitate a dat roade din cele mai bune atât pe linie de spectacole integrale de mare răsunet în opinia publică, cât și pe linie de formare a unor personalități actoricești în continuă creștere.

Astfel de actori, absolvenți ai institutului sunt *Ložinsky Loránd, Csorba András, Tanai Bella, Bisztrai Mária, Orosz Lujza, Széles Anna, Ács Alajos, Csikó András, Tóth Tamás, Sinka Károly* etc. Enumerarea tuturor absolvenților evidențiați în activitatea lor teatrală ar fi și inutilă și imposibilă. De reținut doar faptul că majoritatea actorilor de bază din cele șase teatre de limbă maghiară / Cluj, Târgu-Mureș, Sft. Gheorghe, Satu-Mare, Oradea ³³³ sunt absolvenții institutului. Teatrul din Satu-Mare a provenit dintr-o grupă integrală de absolvenți care și-au început activitatea la Baia-Mare, cu profesorul regizor și cu repertoriul de absolvire a Institutului. Un alt fapt de reținut e acela că în cinematografia națională s-au impus câteva nume de actori care și-au început activitatea încă din timpul studenției, ca de pildă *Széles Anna, Sebők Klára, Nagy Réka* și alții.

Cât despre spectacolele de producție, care depășesc de obicei limitele pedagogiei teatrale, subliniem faptul că specialiștii și publicul, judecător sensibil și exigent, au aplaudat „Tinerețea părinților”, „Troienele”, „Tartuffe”, „O noapte furtunoasă”, „Căsătorie ciudată”, „Orfeu în infern”, „Cum vă place”, „Vrăjitoarele din Salem”, „Fiicele”, „Cântăreața cheală”, „Căinele grădinarului”, „Insula” și multe alte încercări îndrăznețe și entuziaste, care au făcut un bun renume institutului”.

Concluzii

Privind în ansamblu, drumul parcurs de Institutul de teatru, de predare în limba maghiară, putem afirma că procesul de învățământ artistic s-a dezvoltat încontinuu și în ultimii ani s-a înregistrat un progres vădit. Perfecționarea metodelor de predare a cadrelor didactice prin lărgirea orizontului lor artistic, cultural și ideologic a determinat imprimarea unei note de exigență ridicată în creația artistică a studenților. Schimburile de experiență ale specialiștilor noștri cu profesori din țară și din străinătate, vizitele reciproce ale cadrelor de specialitate din multe țări au avut o influență pozitivă asupra activității instructiv – educative din institut. Se accentuează din ce în ce mai mult latura științifică a procesului instructiv artistic obținând astfel spectacole valoroase. În cursul ultimilor ani, institutul nostru se poate mândri cu realizări scenice de nivel artistic ridicat, atât din repertoriul

³³³ Cel din Baia Mare a fost omis din înșiruire

dramaturgiei autohtone cât și din cel universal. Măiestria artistică a unor profesori ca artistul poporului Kovács György, a maestrului emerit al artei Tompa Miklós, a artistului emerit Lohinsky Loránd și alții a fost, este și va fi o garanție și în viitor a perfecționării și ridicării pe o treaptă mai înaltă în formarea noilor generații de actori cetățeni.

Aceeași contribuție substanțială, dublată de efortul organizatoric și de conducere a adus-o și profesorul emerit Szabó Lajos, rectorul institutului.

În cursul celor 20 de ani de existență a institutului, prin aportul tuturor cadrelor didactice, prin ajutorul substanțial al forurilor de conducere s-au obținut rezultate apreciate de oamenii de specialitate și de publicul larg³³⁴. În condițiile optime în care se desfășoară activitatea instructiv-educativă se vor putea realiza în viitor spectacole de înaltă calitate artistică. Institutul de Teatru „Szentgyörgyi István”, pe lângă Institutul de Artă Teatrală și Cinematografică „I.L.Caragiale” din București, se înscrie în rândul realizărilor pe tărâmul artistic-cultural al României.”

³³⁴ În 1974, profesorul Ioan Chereji făcea un bilanț asupra activității Institutului din care rezultă că, de la înființare până la momentul respectiv, promoțiile de absolvenți au prezentat în spectacole publice 91 de premiere cu piese din repertoriul dramatic național și universal, clasic și contemporan. Cei 286 de absolvenți, susținuseră, până la data respectivă, 1201 spectacole vizionate de 274533 de spectatori din Târgu-Mureș, Cluj, București și alte centre urbane sau rurale din țară. În stagiunea studențească 1984-1985, a Institutului de teatru „Szentgyörgyi István”, Ioan Chereji scria că au fost montate 9 premiere, se prezentaseră 164 spectacole (din care 23 în deplasare în diverse centre din toate zonele Transilvaniei), vizionate de circa 32000 de spectatori. Spectacolele absolvenților (clasele conf. univ. Adriana Piteșteanu și conf. univ. Ferenczy István), îndrumați, din punct de vedere regizoral, de Călin Florian, Adriana Piteșteanu, Kincses Elemér, Ferenczy István, Gergely Géza, Kovács Levente, prin sprijinul competent al lui Selyem Ildiko (mișcare), Clara Alexandrescu (muzică), Papp Judith, László Ildiko și Kemény Árpád (scenografi) „ s-au dovedit , în ansamblul lor, expresive, bogate în imagini și sugestii, capabile să exprime idei majore, mesaje contemporane”.

Ioan Chereji. Crâmpenie de cultură transilvană

Rezumat

Profesorul Ioan Chereji, cunoscut și sub pseudonimul literar de Ioan Cherejan, s-a născut la 26 septembrie 1918, în comuna Sanislău, județul Satu-Mare.

Studiile primare le-a făcut la școala din sat, iar cele medii la Oradea. În 1938, după bacalaureat, s-a înscris la Seminarul Teologic Greco-Catolic al Eparhiei de Oradea, pe care l-a absolvit în 1942. După examenul de absolvire, s-a înscris la Facultatea de Filologie a Universității „Ferenc József” din Cluj. Pe perioada studiilor universitare, a fost, timp de trei ani, președinte al *Societății studenților români din Cluj*, avându-i printre colaboratorii apropiați pe Francisc Păcurariu, Valentin Raus, Gavril Scridon, Tudor Bugnariu și Raul Șorban. Ca președinte al studenților, a obținut, prin intermediul Legației române de la Budapesta, burse în bani pentru studenții români din Cluj și a contribuit la înființarea E.R.A.N.-ului (Editura Românească din Ardealul de Nord), care a publicat plachete și volume de poezii ale unora dintre tinerii scriitori români din provincia cedată. Ioan Cherejan a fost unul dintre aceștia. Primele sale producții poetice au văzut lumina tiparului într-o antologie publicată în 1941 și apoi într-un volum personal apărut în 1943.

În 1942, a fost numit profesor de limba română la Școala normală de băieți din Oradea. Pe lângă activitatea didactică și de colaborator de presă la publicațiile românești, a înființat *Societatea de lectură George Coșbuc* a elevilor, în cadrul căreia a organizat șezători literare precum și o serie de conferințe publice la care au fost invitați Cezar Petrescu, Vasile Netea, Olga Caba ș.a. Totodată, a extins activitatea acestei societăți prin punerea în scenă a unor piese de teatru de Alecsandri și Caragiale, regia artistică fiind asigurată de către actorul Szabó Ernő, pe atunci director al teatrului din Oradea. Ca urmare a unor greutăți familiale, și-a cerut transferul la Carei, pentru a fi mai aproape de părinți, unde a funcționat ca profesor de limba și literatura română la liceul „Vasile Lucaciu”. În paralel cu activitatea didactică, a luat parte activă la acțiunea de alfabetizare, a fost directorul ansamblului artistic de amatori din localitate și redactorul-șef, timp de trei ani, al săptămânalului „*Democratul*”, înființând și editura acestei publicații în care a tipărit două volume antologice de poezie cu producții lirice ale tinerilor scriitori. A organizat șezători literare la Carei și Satu-Mare, la care a invitat personalități ale vremii precum: Ovidiu Drimba, Gheorghe Bulgăr, Ion Caraion, George Dan, Ion Apostol Popescu ș.a. În noiembrie 1948 a fost transferat la Surduc, plasa Jibou, la o școală minieră, unde a profesat până în ianuarie 1949, când a fost chemat la Institutul de Artă Român din Cluj, la catedra de Istorie a teatrului, unde, deși asistent, i s-a încredințat susținerea cursului de Istoria teatrului universal la anii I și II, precum și seminariile la anii III și IV. În paralel cu activitatea didactică, a susținut examenele de diferență, finalizând, astfel, cursurile universitare prin examenul de licență din 1950.

După reorganizarea învățământului teatral, a fost transferat, tot ca asistent, la secția română a Institutului „Szentgyörgyi István”, din Cluj, fiind avansat la gradul de lector universitar. În anul 1954, Institutul a fost mutat la Târgu-Mureș. Aici, în condiții cu totul noi, i-au fost repartizate cursurile de Istoria teatrului românesc și de Limba și literatura română. La 1 octombrie 1961, a fost avansat la gradul de conferențiar universitar. Timp de trei ani, 1972-1975, a fost șef al catedrei de Istoria teatrului, începând cu anul universitar 1978-1979, după susținerea tezei de doctorat, a

promovat, prin concurs, în gradul didactic de profesor universitar. Între anii 1954-1980 a deținut și funcția de prorector.

A încetat din viață, pe neașteptate, în duminica de 15 iunie 1986, după ce, cu o zi înainte, asistase, încă, la examenele de sfârșit de an.

A fost o personalitate complexă; un om bun și atent cu cei din jur, un profesor plin de vervă la catedră, care capta atenția prin ceea ce spunea și cum spunea, foarte apropiat de studenți, punând mai presus autoexigența decât exigența.

A scris peste 250 de cronică teatrale, cea mai mare parte dintre acestea fiind publicate în presa de limbă română și maghiară locală și națională. Citite și apreciate de publicul larg iubitor de teatru, de specialiștii de artă și cultură, scrierile sale consemnau atât valoarea artistică a spectacolelor prezentate de cele două secții ale Naționalului târgumureșan, cât și evoluția actorilor, fiecare fiind, de fapt, eseuri care apelau la conștiință, imaginație și înțelepciune. A fost un adevărat mecena pentru tinerii actori cărora le-a insuflat curaj, subliniindu-le sincer atât realizările cât și minusurile constatate în prezența scenică ori în opera de conturare a personajelor. În completarea scrierilor sale cu caracter dramatic, care profilează evoluția artistică a celor două secții teatrale, a elaborat o mulțime de articole cu subiecte diverse, care, împreună cu cronicile dramatice, pot constitui importante surse pentru completarea și actualizarea istoriei complete a instituției teatrale din orașul Târgu-Mureș

Ca profesor universitar, este autor al mai multor cursuri de istorie a teatrului național și local, majoritatea nepublicate, care, prin reproducerea lor în această carte, alături de notițele sale din bibliografia de specialitate, maghiară îndeosebi, pot fi de folos pentru cei care îmbrățișează cariera de teatrolog. Excelent cunoscător al limbii maghiare, profesorul Ioan Chereji a tradus în limba română piese de teatru semnate de Szabó Lajos și schițe de Asztalos István și Takács Ferenc .

Ioan Chereji. Fragments de culture transylvaine

Résumé

Le professeur Ioan Chereji, également connu sous le pseudonyme de Ioan Cherejan, est né le 26 septembre 1918, dans la commune Sanislău, département de Satu Mare.

Enseignement primaire rendu à l'école dans le village et l'éducation secondaire à Oradea. En 1938, après le lycée, il entra au Séminaire théologique gréco-catholique d'Éparchie d'Oradea, où il a obtenu le diplôme en 1942. Après l'examen d'obtention du diplôme, il s'inscrit à la faculté de philologie de l'Université « Ferenc József » de Cluj. Au cours des études universitaires, a été, pendant trois ans, le Président de la *Société des étudiants roumains de Cluj*, avec des collaborateurs proches y compris: Francisc Păcurariu, Valentin Raus, Gavril Scridon, Tudor Bugnariu et Raul Șorban. Comme le Président des étudiants, il a obtenu, par le Haut-Commissariat Roumain à Budapest, de bourses pour les étudiants roumains de Cluj et a contribué à la mise en place de la E.R.A.N. (maison d'édition Editura Românească din Ardealul de Nord), qui a publié des brochures et des livres de poèmes de quelques-uns des jeunes écrivains roumains de la province cédée. Ion Cherejan a été l'un d'entre eux. Ses premières productions poétiques ont vu la lumière dans une anthologie publiée en 1941, puis dans un personnel volume paru en 1943.

En 1942, il est nommé professeur de langue roumaine à l'école pour garçons à Oradea. En plus d'activité d'enseigner et de collaborateur aux publications de presse roumaines, il a fondé la *Société de lecture des élèves George Cosbuc*, par laquelle a organisé des rencontres littéraires et une série de conférences publiques à lesquelles ont été invité Cezar Petrescu, Vasile Netea, Olga Caba etc. En même temps, cette société a étendu ses activités par la mise en scène de pièces de théâtre d'Alecsandri et Caragiale, sous la direction artistique de Szabó Ernő, acteur, puis directeur du théâtre à Oradea. À la suite de difficultés familiales, il a demandé d'être transféré à Carei pour se rapprocher de ses parents, où il a travaillé comme professeur de langue et littérature roumaine au lycée "Vasile Lucaciu". A côté de son activité d'enseignement, il a participé activement à l'action d'alphabétisation, a été directeur artistique de l'ensemble d'amateurs de localité et le rédacteur en chef, pendant trois ans, du journal " *Le démocrate*". Il a établi aussi l'édition de cette publication dans laquelle a imprimé deux volumes d'anthologie de poésie avec des productions lyriques de jeunes écrivains. Il a organisé des soirées littéraires à Satu Mare et Carei, dans lesquelles il a invité des personnalités de l'époque tels que : Ovidiu Drimba, Gheorghe Bulgăr, Ion Caraion, George Dan, Ion Apostol Popescu et autres. En novembre 1948, il a été transféré à Surduc-Jibou, à une école de mines, où il a travaillé jusqu'en janvier 1949, quand il fut appelé à l'Institut d'Art de Cluj, Département d'histoire du théâtre universel, où, cependant, il est assistant universitaire enseignant le cours d'histoire du théâtre universel aux années I et II, ainsi que les séminaires au III et IV. Parallèlement à son activité académique, il a soutenu les examens de différence, complétant ainsi ses études universitaires à travers l'examen d'autorisation en 1950.

Après la réorganisation de l'enseignement théâtral, a été transféré à la section roumaine de l'Institut « Szentgyörgyi István », Cluj-Napoca, étant promu au grade de maître de conférences. En 1954, l'Institut a été transféré à Târgu-Mureș. Ici, dans des conditions totalement nouvelles, ont lui été attribués des cours de théâtre

roumain et l'histoire de la langue et littérature roumaine. Le 1er octobre 1961, il est promu au grade de professeur agrégé. Pendant trois ans, 1972-1975, il a été chef du Département d'histoire du théâtre, à partir de l'année scolaire 1978-1979, après l'appui de la thèse, est promu par concours, au grade de professeur universitaire de théâtre. Entre les années 1954-1980 il y a été vice-recteur.

Il est mort subitement dimanche 15 juin 1986, après quoi, le jour avant, a participé aux examens de fin d'année.

C'était une personnalité complexe; un homme bon et prudent avec l'autre, un enseignant dans la bonne humeur à la chaire, qui retiennent l'attention par ce qu'il dit et comment il dit, très proche des étudiants.

Il a écrit plus de 250 critiques théâtrales, la plupart publiés dans la presse de langue roumaine et hongroise, locale et nationale. Lus et appréciés par le public amoureux du théâtre, par les spécialistes de l'art et la culture, ses écrits enregistreraient non seulement les performances artistiques présentées par les deux sections du Théâtre de Târgu - Mureş, mais aussi l'évolution d'acteurs, chacune d'entre les chroniques étant, en fait, des essais avec des appels à conscience, imagination et sagesse. C'était un vrai bienfaiteur pour les jeunes acteurs et actrices à qui il a instillé courage, soulignant leurs réussites et lacunes observées en présence sur scène où dans l'opéra de contournage des personnages. En plus de ses écrits, qui dramatiquement décrit l'évolution des deux sections théâtraux, il a développé beaucoup d'articles sur divers sujets, qui, ainsi les chroniques aux côtés visées, peuvent être des sources importantes pour compléter et mettre à jour l'histoire complète de l'institution théâtrale de Târgu-Mureş

Professeur universitaire, est l'auteur de plusieurs cours d'histoire du théâtre national où local, la plupart d'entre eux inédits, qui, par leur reproduction dans ce livre, avec ses notes de la bibliographie spécialisée, hongrois en particulier, peut être utiles pour ceux qui embrassent la carrière de théâtrologue. Fin connaisseur de la langue hongroise, le professeur Ioan Chereji a traduit en roumain des drames écrits par Szabó Lajos et des croquis par Asztalos István et Takács Ferenc .

ANEXE

Dosar personal

Diploma

51118

se conferă Doi. *Cheregi Ioan*
 absolvent..... al..... Facultății *Filologie*
 Secția *Limba și liter. română* de la Universitatea
 „*Victor Babeș*” din *Cluj*
 care, prin hotărârea Comisiei pentru examenul de Stat
 din sesiunea *iulie* anul *1950*.
 a fost declarat *Diplomat universitar*
 în specialitatea *Limba și literatura română*
Cluj, 10 decembrie 1955.

(Locul și data)

PREȘEDINTELE
 Comisiei pentru Examenul de Stat

RECTOR,

SECRETAR,

Nr. *2195*

-----C O P I E-----

Partidul Comunist Român Comitetul Județean Mureș, Tîrgu-Mureș, 8 aprilie 1975
Nr.... RECOMANDARE Secretariatul Comitetului județean de partid Mureș, în ședința sa din data de 7 aprilie, a aprobat tovarășului CHEREJI IOAN, conferențiar universitar al Institutului de teatru "Szenetgyörgyi István" din Tg.Mureș să-și susțină teza de doctorat: "Dinamica regiei teatrale actuale". Secretar, Chiorean Pavel, stampila, Partidul Comunist Român Comitetul Județean Mureș, 2 ex.RM.

REPUBLICA SOCIALISTA ROMANIA

MINISTERUL EDUCATIEI ȘI ÎNVĂȚĂMÎNTULUI

UNIVERSITATEA BABEȘ-BOLYAI DIN CLUJ-NAPOCA

Str. M. Kogălniceanu nr. 1

Intrat în 1. VIII. 1978
828
Personal

TELEFOANE:

GENERALA	16100
	27202
	14276
CAB. RECTOR	11982
SECRETARIAT	22519
DIR. ECONOM.	22544
SERV. PERS.	13474
SERV. PLAN.	11410
SERV. APKOV.	22875
SERV. AD. TIV.	22544
SERV. TEHNIC	12834

RECTORATUL 5256 24 iulie 1978

CATRE INSTITUTUL DE ARTA

Vă trimitem în copie extras adresa nr. 1167/15 iunie 1978
a Comisiei superioare de diplome, pentru luare la cunoștință.

RECTOR,
Prof.dr. I. Vlad

SECRETAR,
Doamna Iurascu

MINISTERUL EDUCATIEI ȘI ÎNVĂȚĂMÎNTULUI COPIE EXTRAS
Direcția personal și învățămînt. Comisia superioară de diplome.
Nr. 1167/15 iunie 1978

CATRE UNIVERSITATEA DIN CLUJ-NAPOCA - Rectorat -

Vă facem cunoscut că, prin hotărîrea nr. 1167 din
5 iunie 1978, a fost aprobată confirmarea titlului de
doctor dată în ședința plenară a Comisiei superioare de diplome
din 27 mai 1978, pentru următoarele persoane:

5. Chereji Ion doctor în filologie
Secretarul științific al Comisiei superioare de diplome.
ss. Prof. C. Dinculescu

1978.06.05 10:00

Pt. dir. Secretar

COPIE

REPUBLICA SOCIALISTA ROMANIA. MINISTERUL EDUCATIEI SI INVATAMINTULUI. UNIVERSITATEA BABES-BOLYAI DIN CLUJ-NAPOCA. Str. M. Kogălniceanu nr. 1. Rectoratul nr. 5255 din 31 iunie 1978. Către Institutul de artă. Vă trimitem în copie extras adresa nr. 1167/15 iunie 1978 a Comisiei superioare de diplome, pentru luare la cunoștință. Rector. ss. Prof. dr. I. Vlad. L.S. Secretar ss. Doina Iuragcu. MINISTERUL EDUCATIEI SI INVATAMINTULUI. COPIE EXTRAS. Direcția personal și învățământ. Comisia superioară de diplome. Nr. 1167/15 iunie 1978. Către UNIVERSITATEA DIN CLUJ-NAPOCA - Rectorat - Vă facem cunoscut că prin hotărârea nr. 1167 din 5 iunie 1978 a fost aprobată confirmarea titlului de doctor dată în ședința plenară a Comisiei superioare de diplome din 27 mai 1978 pentru următoarele persoane: 5. Chereji Ioan doctor în filologie. Secretarul științific al Comisiei superioare de diplome. ss Prof. C. Dinculescu. L.S. Pt. conf. secretar ss. indescifrabil.

REPUBLICA SOCIALISTA ROMANIA
MINISTERUL EDUCAȚIEI ȘI ÎNVĂȚĂMÎNTULUI
UNIVERSITATEA „BABEȘ BOLYAI” DIN CLUJ-NAPOCA

DIPLOMA DE DOCTOR

RECTORUL UNIVERSITĂȚII „BABEȘ BOLYAI” DIN CLUJ-NAPOCA

CONSTATÎND CĂ **CHEREJI I. IOAN**

NĂSCUT ÎN Sanișlău, jud. Satu-Mare LA DATA DE 26 septembrie 1918

A SUSȚINUT TEZA DE DOCTORAT

LA FACULTATEA DE filologie

PE BAZA HOTĂRÎRII COMISIEI DE DOCTORAT

DIN ZIUA DE 16 decembrie 1976

CONFIRMATĂ DE COMISIA SUPERIOARĂ DE DIPLOME

ÎN ȘEDINȚA DIN 27 mai 1978

ÎI CONFERĂ TITLUL ȘTIINȚIFIC DE DOCTOR *în* **FILOLOGIE**

CLUJ-NAPOCA, ÎN ZIUA DE 16 septembrie 1978

RECTOR,

PREȘEDINȚELE
COMISIEI DE DOCTORAT,

SERIA C. NR. **1978**

NR. **643**

A P R E C I E R I

asupra tezei de doctorat Dinamica regiei teatrale actuale, a
tovarăşului Ioan Chereji (conducător ştiinţific Pff. univ. dr.
Gavril Scridon)

Fără a fi specialist, în sensul că tema dezbătută de tov. Chereji
ar intra, în aceeaşi măsură, în sfera de preocupări a subsemnatu-
lui, aş vrea să fac următoarele aprecieri:

- 1/ Consider că stă tema cercetărilor concretizate în această
teză, cât şi optica asupra problemelor în discuţie prezin-
tă gradul de interes care să le reclame şi să le justifice
ca atare.
- 2/ Noutatea constă, după părerea noastră, în "centrarea" mul-
titudinii de aspecte discutate în jurul "axului" unei con-
cepţii estetice şi ideologice ferme, a specialistului con-
temporan, care priveşte dialectic la fenomenul teatral actu-
al, complex şi contradictoriu.
- 3/ Punctul acesta de vedere (sau principiul !) lucrează spor-
nic în interiorul ansamblului, putându-se întrevădea şi des-
cifra de la prima la ultima pagină; el "vine de undeva", se
întemeiază pe tradiţiile progresiste ale mişcării noastre
teatrale şi pe experienţa în materie de aiurea, şi conturea-
ză ceva: un raport posibil între inovaţie şi tradiţie în re-
gia actuală. (Cap. III Tradiţie şi contemporaneitate în regia
românească). Or o asemenea poziţie prezintă întotdeauna şi
un ridicat coeficient de risc, pe care autorul tezei de fa-
ţă şi-l asumă cu luciditate. Din acest punct de vedere lucra-
rea este o opţiune, şi nu o oserecare opţiune.
- 4/ Judecând sub aspectul documentării, apreciem că teza se înal-
tă, creşte, ~~diverge~~ din generalizarea datelor unei experien-
ţe de secole, din diferite puncte ale globului, experienţă
ale cărei succese şi eşecuri sînt interpretate prin prisma
cercetătorului de azi.

Tg. Mureş, 5 decembrie 1976

Ion I. Mileşan

Ion I. Mileşan

INSTITUTUL DE TEATRU
„SZENTGYÖRGYI ISTVÁN”
SZINMŰVÉSZETI INTÉZET
TG-MUREŞ STR. KOTÉLES SAMUEL 4
TELEFON 3677

Nr. 1002-1976.

A D E V E R I N T A

Prin prezenta se adevăreşte de noi că CHEREJI IOAN
fiul lui Ioan şi Maria, născut în 1918.07.26 în comuna Samislău,
judeţul Satu-Mare, a fost promovat la funcţia de conferenţiar,
prin concurs la data de 01 octombrie 1961.

Susnumitul de atunci şi pînă azi, activează fără în-
trerupere în această funcţie.

Prezenta adeverinţă s-a eliberat pentru a-i servi la
completarea dosarului.

Tirgu-Mureş 27 noiembrie 1976.

R E C T O R ,
Tompa
Prof. univ. Tompa Miklós

Resp. cu probl. pers.
Julia
Hána Iulia planif. pr.

INSTITUTUL DE TEATRU
„SZENTGYÖRGYI ISTVÁN”
SZINMŰVÉSZETI INTÉZET

71. MUREȘ, STR. KÖTELES SÁMUEL 6
TELEFON 15677

PARTIDUL COMUNIST ROMAN
COMITETUL JUDEȚEAN MUREȘ
Secția propagandă
Nr.87 din 20 XII 1977

Secretariatul Comitetului județean Mureș al
P.C.R., în ședința sa din 19 XII 1977, a aprobat cererea
tovarășului IOAN CHEREJI, conf.univ. la Institutul de
Teatru din Tg.Mureș, prin care solicită înscrierea la
concursul pentru ocuparea postului de profesor univ.
la disciplina "Istoria teatrului" din cadrul aceluiași
institut.

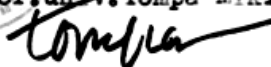
Tg.Mureș, 20 XII 1977

L.S. S E C R E T A R,
Pavel Chiorean.

Pentru conformitate cu
originalul

Director

Institutul de teatru
„Szentgyörgyi István”
Prof.univ.Tompa Miklós

12 Oct. 1954.

Dragul meu prieten,

Sunt ani multi decand nu ne-am mai intalnit. Dar prietenia noastra pare ca este de eri si pare neschimbata.

Am incercat de cateva ori sa-ti dau de urma, dar abia acum am reusit.

Vacanta din vara asta am petrecut-o la Manastirea Neamt, unde am fost oaspetele familiei Sadoveanu. Maiestru se intereseaza foarte mult de limba si folclorul din diferitele regiuni ale tarii noastre. Am povestit mult despre Valea Muresului, despre Toplita, regiunea Secuasca si altele.

In aceasta ordine de idei, am ajuns sa vorbesc si despre tau, despre vederile largi pe cari le aveai in cece priveste convietuirea celor trei natiuni in Ardeal; despre lucrarile tale literare, despre antologia ardeleana pe care o pregateai si altele.

Maestrul Sadoveanu a fost bucuros ca auda toate cele cate i-am putut eu apune despre tine si a aratat viu interes pentru cunoasterea activitatii tale literare (artistice si culturale).

Te rog deci daca crezi ca poti aduce o contributie de lamurire in privinta unui aspect atat de interesant al vietii culturale artistice din Ardealul anilor 1920-1943, sa intocmesti pe seama Maestrului Sadoveanu un referat (o descriere) asupra activitatii tale in privinta colaborarii celor trei natiuni conlocuitoare pe taram cultural.

Cred ca ar fi bine ca alaturi unele lucrari ale tale, cari aderesc aceasta preocupare a ta, sau sunt chiar rezultatul ei.

Daca ai timp sa pregatesti acest material, trimite-l pe adresa mea, iar eu il voi preda personal maestrului.

In capul cand im gasesti utila si interesanta prezentarea pe care o cer, te rog, sa-mi raspunzi cit mai curind.

Te rog sa scrii ungreste, caci eu pot traduce perfect; numai de scris ungreste mi-e frica, de oarece sunt multi ani decand nu am

mai scris in limba ta.

Astept un raspuns cat ma grabnic dela tine, mai ales ca am spreanta sa-ti pot fi de folos in cazul cand ai intentionarea sa mai activezi pe teren literar si artistic.

Cu toate prietenie si dragoste

Marin Ciortea

Adresa

M.Ciortea

Bucuresti

Raionul Stalin
Str. Dionisie Iupu nr.11-13.

13 Bucuresti 17 Dec.1954
str.Dionisie Lupu nr.11-13

Régi, jó Barátom,

Hosszu idő telt, mióta megpróbáltam a viszontagságos élet fonalát kettőnk között újra összeffüzni. Végre itt a válasz és az öröm.

Ha te tudnád milyen gyakran csillognak azok a szép napsütéses idők, melyeket együtt töltöttünk! S ez inkább akkor, mikor szerencsés körülmények újra és újra, a másként szomorú és bizony szürke életemet felelevenítik.

Igy volt a nyáron. Sadoveanu mester és családja vendégül látott pár héttig a moldvai ^aManastii Neamtului kolostor környékén fekvő szép villájukban. Csodálkozni, hogy a remek tájék, a meleg barátság és művészi társaság Tégedet is újra eszembe juttattak? Sokat beszélgettünk a nép művészetéről, Erdélyről és a különféle befolyásokról, melyeknek a népművészet alá van vetve. Így aztán felkeltettem a mester érdeklődését irántad.

Nagyon örültem, hogy újra érdekesebb foglalkozásod van, amikl is inkább, hogy most talán több időt tudnál a művészetnek szánni (különben ez érdekli a mestert is). Szerencsés körülménynek látom azt is, hogy foglalkozásod nem éppen oly messzire sodor el abból az eszméleti környezetből, mely irodalmi tevékenységnek szükséges, mint ez például velem történik.

Nekem bizony kevés energiám marad a festészet és irodalom részére, de azért is minden szabad pillanatomat a művészetnek szánom. Nem mullando életemet akarom én remekművekkel pillanatokkal hosszabbítani, hanem azt az ösztönszerű imperatívumot kielégíteni, mely egész életemben a szép iránti érzelmeimnek és leginkább a mély begyomásoknak, melyek halomra gyűltek bennem, valamely kifejezési módját keresni kényszerített.

Nagyon örültem levelednek és remélem hogy jövőben gyakrabban legalább írásban kerülünk közelebb egymáshoz.

Sadoveanu mester jelenleg Moszkvában van és nem tér csak január

- 2 -

közepe táján vissza. Hamár a válasszal annyira késtünk, most nem olyan sürgős. Elég ha januárban kezemhez kerül.

Feleségem részéről tiszt. családnak és neked, örömmel, egy boldog új év kívánságát adom át;

szeretettel Ülel

Marin

TS Tíz éve hogy egy sort sem irtam magyarul. Légy tehát elnéző! M.

Memoriu de activitate

I. Cursuri dactilografiate

1. Istoria teatrului românesc (curs integral)
2. Istoria teatrului universal (de la origini până la sfârșitul sec. XIX)
3. Istoria literaturii române (curs integral)
4. Gramatica limbii române (curs pentru studenții maghiari de cetățenie străină)
5. Cultura și civilizația română (curs pentru studenții maghiari de cetățenie străină)

II. Studii (în manuscris)

- 1) Teatrul maghiar din Transilvania
- 2) Istoricul teatrului feudal occidental
- 3) Teatrul lui Shakespeare în România
- 4) Începuturile teatrului în ținuturile mureșene
- 5) Scurt istoric al mișcării teatrale din Târgu-Mureș

III. Traduceri

1. *Cuibul familiei* (piesă de teatru) de Szabó Lajos
2. *Refugiul* (piesă de teatru) de Szabó Lajos
3. *Buruieni și flori* (piesă de teatru) de Asztalos István
4. Schițe și nuvele de Asztalos István

IV. Scrieri publicate

1. Articole, poezii, cronici (între anii 1938 – 1940) în *Universul literar*, *Decalogul*, *Cele trei Crișuri*, *Familia*
2. Articole social-culturale, poezii, cronici (între anii 1940-1950) în *Tribuna Ardealului*, *Săptămâna*, *Almanahul literar*, *Steaua*, *Făclia*
3. Articole social-politice (săptămânal) în *Democratul* (ca redactor-șef), Carei, între 1948-1949
4. *Plecare în cântec*, volum de poezii, Ed. ERAN, 1943
5. *Prietenii artei*, 2 volume antologice de versuri în Editura săptămânalului *Democratul*, Carei, 1948
6. Cronici de teatru, teatru de păpuși, film, recenzii de cărți, reportaje cultural-artistice, interviuri, cronici de politică externă, scrieri comemorative în cotidienele locale *Steaua Roșie* și *Vörös Zászló*, în revistele locale *Cadran*, *Vatra*, *Igaz Szó*, *Új Élet*, precum și în *Teatrul*, *Contemporanul*, *Tribuna* și *Utunk*, începând din 1954. Dintre acestea, selectiv, menționăm următoarele:

Poezii, articole eseuri publicate de către Ioan Cherejan în revistele:

„Tribuna Ardealului”

- 2 martie 1941 – *Prietene* (poezie)
- 5 martie 1941 – *Timotei Cipariu* (proză)
- 13 martie 1941 – *Căutare* (poezie)
- 15 martie 1941 – *Marină* (poezie)
- 23 martie 1941 – *Poemul tânărului călător* (poezie)
- 30 martie 1941 – *Domnița* (poezie)
- 7 mai 1941 – *Doamne* (poezie)
- 11 mai 1941 – *Romanța primului navigator* (poezie)
- 16 mai 1941 – *Bucură-te* (poezie)
- 18 mai 1941 – *Poem*
- 29 mai 1941 – *Strofe*
- 1 iunie 1941 – *Semnificația dramatismului* (proză)
- 5 iunie 1941 – *Scrisori din Nagyvárad-Oradea* (proză)
- 5 iunie 1941 - *Quo vadis!* (proză)
- 5 iunie 1941 – *Cronică dramatică* (proză)
- 12 iunie 1941 – *Bibelou* (poezie)
- 13 iunie 1941 – *O stea* (poezie)
- 17 iulie 1941 – *Regalele umbre* (poezie)
- 19 iulie 1941 – *Gânduri de început de vacanță* (proză)
- 19 iulie 1941 – *Pe marginea poeziei* (proză)
- 27 iulie 1941 – *Maria Magdalena* (poezie)
- 31 iulie 1941 – *Misterul stelelor* (poezie)
- 3 august 1941 – *Portret basarabean* (proză)
- 13 august 1941 – *Rânduri pentru mama* (poezie)
- 17 august 1941 – *Apostazia femeii* (proză)
- 19 august 1941 – *Fata Transilvaniei* (poezie)
- 20 august 1941 – *Ochi albaștri* (poezie)
- 28 august 1941 – *Poem*
- 3 septembrie 1941 – *Mama* (poezie)
- 6 septembrie 1941 – *Seara* (poezie)
- 7 septembrie 1941 – *Soare* (poezie)
- 10 septembrie 1941 – *Rânduri pentru Nelly* (poezie)
- 14 septembrie 1941 – *Caleidoscop* (proză)
- 16 septembrie 1941 – *E toamnă* (poezie)
- 3 octombrie 1941 – *Toamnă* (poezie)
- 14 octombrie 1941 – *Octombrie* (poezie)
- 30 octombrie 1941 – *Binecuvântare* (poezie)
- 31 octombrie 1941 – *Dumnezeul necunoscut...*(proză)
- 6 noiembrie 1941 – *Rugăciune* (poezie)
- 23 noiembrie 1941 – *Ultimul cânt* (poezie)
- 30 noiembrie 1941 – *Era când nu era* (proză)
- 3 decembrie 1941 – *Scena* (proză)
- 30 decembrie 1941 – *Poveste* (poezie)
- 31 decembrie 1941 – *Serbare de Crăciun la Nagyvárad* (proză)
- 6 ianuarie 1942 – *Iarna* (poezie)

- 14 mai 1942 – *S-a împlinit legea* (proză)
- 17 mai 1941 – *Poate-ai vrea* (poezie)
- 2 iunie 1941 – *Strofe pentru lună* (poezie)
- 13 ianuarie 1942 – *Corbii* (poezie)
- 18 ianuarie 1942 – *Isus* (poezie)
- 23 ianuarie 1942 – *Reconstituire* (proză)
- 8 februarie 1942 – *Despre tinerețe* (proză)
- 11 februarie 1942 – *Convertirea scriitoarei Sigrid Undset* (proză)
- 2 iunie 1942 – *Cine știe* (poezie)
- 7 iunie 1942 – *Strofe pentru steaua mică*
- 3 iulie 1942 – *După o mică întâlnire...* (proză)
- 3 iulie 1942 – *Despre artă* (proză)
- 8 noiembrie 1942 – *Singur cerul* (poezie)
- 19 februarie 1942 – *Franța creștină* (proză)
- 22 februarie 1942 – *Rugăciune* (poezie)
- 28 februarie 1942 – *Tristețe* (poezie)
- 17 martie 1942 – *Joc nebun* (poezie)
- 10 mai 1942 – *Strofe pentru suflet*
- 10 mai 1942 – *Steaua* (poezie)
- 10 decembrie 1942 – *Ultimul cânt* (poezie)
- 22 decembrie 1942 – *Caleidoscop* (proză)
- 14 noiembrie 1942 – *Mesianismul artei* (proză)
- 15 noiembrie 1942 – *Mistica orientală* (proză)
- 18 noiembrie 1942 – *Credințe* (proză)
- 25 noiembrie 1942 – *Ceva despre influențe* (proză)
- 2 decembrie 1942 – *Poveste* (proză)
- 6 decembrie 1942 – *Poetul a plecat în cântec* (poezie)
- 13 ianuarie 1943 – *Prietenă* (poezie)
- 14 ianuarie 1943 – *Tangoul pasnicului* (poezie)
- 17 ianuarie 1943 – *Poveste pentru Nelly* (poezie)
- 17 ianuarie 1943 – *Fumul amintirilor* (poezie)
- 31 ianuarie 1943 – *Rugă pentru moarte* (poezie)
- 28 februarie 1943 – *Ți-am luat un măștișor* (poezie)
- 6 martie 1943 – *A crescut un cânt...*(poezie)
- 7 martie 1943 – *Dor* (poezie)
- 8 aprilie 1943 – *Frate* (poezie)
- 9 aprilie 1943 – *Cântarea Transilvaniei* (poezie)
- 6 mai 1943 – *N-a fost nimic* (poezie)
- 9 mai 1943 – *Sfârșit* (poezie)
- 14 mai 1943 – *Poem de dragoste*
- 15 mai 1943 – *Rânduri pentru femeia poem*
- 26 mai 1943 – *Întoarcerea la literatură* (poezie)
- 9 iulie 1943 – *I.L.Caragiale* (proză)
- 15 iulie 1943 – *Poem de dragoste*
- 17 iulie 1943 – *Ceva despre simbolism* (proză)
- 22 iulie 1943 – *Jean Arthur Rimbaud* (proză)
- 4 august 1943 – *Divertisment* (proză)
- 5 august 1943 – *Poezia câmpiei la Pavel Dan* (proză)
- 17 august 1943 – *Poem*
- 28 august 1943 – *Morală și teatru* (proză)

- 23 septembrie 1943 – *Cele trei* (poezie)
- 5 octombrie 1943 – *Magie, poezie și mistică* (I)
- 6 octombrie 1943 – *Magie, poezie și mistică* (II)
- 10 octombrie 1943 – *Eu sunt via* (poezie)
- 21 octombrie 1943 – *Strugure copt* (poezie)
- 24 octombrie 1943 – *Luptă în vie* (poezie)
- 3 noiembrie 1943 – *Rânduri noi* (poezie)
- 16 noiembrie 1943 – *Neguri* (poezie)
- 18 noiembrie 1943 – *Toamna* (poezie)
- 28 noiembrie 1943 – *În vie* (poezie)
- 2 decembrie 1943 – *Poem pentru femeea albă*
- 2 decembrie 1943 – *Foot-ball* (proză)
- 12 decembrie 1943 – *Basm* (poezie)
- 14 decembrie 1943 – *Caligrafie* (poezie)
- 16 decembrie 1943 – *Rânduri pentru vița viei* (poezie)
- 14 ianuarie 1944 – *Edgar Allan Poe* (proză)
- 31 martie 1944 – *Pe margini de cărți* (Touchard)
- 31 martie 1944 – *Verosimil și teatru* (proză)
- 2 aprilie 1944 – *Văduvele* (poezie)
- 4 aprilie 1944 – *O precizare* (proză)
- 9 mai 1944 – *Tineretul și arta* (proză)
- 14 mai 1944 – *Poem*
- 14 mai 1944 – *Mefisto* (proză)
- 13 iunie 1944 – *Presa și tineretul* (proză)
- 15 iunie 1944 – *I.P.S.S. Hossu în în Szanisló* (proză)
- 17 iunie 1944 – *Rânduri pentru steaua clară* (poezie)
- 18 iulie 1944 – *Eroism și tineret* (proză)
- 25 iulie 1944 – *Un demon al tinereții în literatură* (proză)
- 5 august 1944 – *Balada domniței*
- 15 septembrie 1944 – *Ceva despre poezia lui Francisc Păcurariu* (proză)
- 15 septembrie 1944 – *Rânduri despre Nelly* (poezie)
- 19 septembrie 1944 – *Proust și muzica* (proză)
- 2 noiembrie 1944 – *Cădere* (poezie)
- 2 noiembrie 1944 – *Amintire* (poezie)
- 3 noiembrie 1944 – *Pentru fata din vecini* (poezie)
- 25 decembrie 1944 – *Valsul fulgilor* (poezie)

„Săptămâna”

- 22 martie 1942 – *Când ai plecat* (poezie)
- 19 aprilie 1942 – *Rugăciunea oierilor* (poezie)
- 10 mai 1942 – *Măr domnesc* (poezie)
- 31 mai 1942 – *Poveste* (poezie)
- 19 iunie 1942 – *Transilvanie* (poezie)
- 9 august 1942 – *Medievală* (poezie)
- 30 august 1942 – *Răvaș poezilor tineri* (poezie)
- 27 septembrie 1942 – *Frate* (poezie)
- 20 decembrie 1942 – *Pe aceleași clape* (poezie)

„Viața ilustrată”

- 6 aprilie 1941 – *Ion...*(proză)
- 12 aprilie 1941 – *Lui Iosif Vulcan* (proză)
- 19 aprilie 1941 – *Țăranii* (poezie)
- 19 aprilie 1941 – *Olimp și calvar* (proză)
- 27 aprilie 1941 – *Rânduri pentru primăvară* (poezie)
- 4 mai 1941 – *Chemare* (poezie)
- an X, nr. 11, noiembrie 1943 – *Nicicând* (poezie)
- an X, nr. 11, noiembrie 1943 – *Pe front, în vie* (poezie)
- an XI, nr.6, iunie 1944 – *Halucinație* (poezie)
- an XI, nr. 7, iulie 1944 – *Scrisoare* (poezie)

V. Cronici teatrale

1955

- *Varga Katalin*, de Horváth Ágoston, în „*Steaua Roșie*”, 2 aprilie 1955

1956

- *Învățătoarea*, de Bródy Sándor, în „*Steaua Roșie*”, 5 martie 1956
- *A néma levente* de Heltai Jenő, în „*Vörös Zászló*”, 9 aprilie 1956
- *Cavaletul mut*, de Heltai Jenő, în „*Steaua Roșie*” și „*Vörös Zászló*”, 10 aprilie 1956

1957

- *Budai Nagy Antal*, de Koós Károly, în „*Steaua Roșie*”, 14 ianuarie 1957
- *Csongor și Tünde*, de Vörösmarty Mihály, în „*Steaua Roșie*” și „*Vörös Zászló*”, 28 martie 1957
- *Refugiul*, de Szabó Lajos, în „*Steaua Roșie*”, 29 mai 1957
- *Donna Diana*, de A. Moreto, în „*Steaua Roșie*”, 22 iulie 1957
- *Profesiunea doamnei Warren*, de G. B. Shaw, în „*Steaua Roșie*”, 8 octombrie 1957

1958

- *Omul care aduce ploaia*, de R. Nash, în „*Steaua Roșie*”, 28 mai 1958
- *Citadela sfărâmată*, d H. Lovinescu, în „*Steaua Roșie*”, 28 septembrie 1958

1959

- *Tragedia optimistă*, de V. Vișnevski, în „*Steaua Roșie*”, 23 octombrie 1959

1960

- *Profesorul Mamlock*, de Fr. Wolf, în „*Steaua Roșie*”, 18 decembrie 1960

1961

- *Casa Bernardei Alba*, de F.G.Lorca, în „*Steaua Roșie*”, 14 februarie 1961
- *Rădăcini adânci*, de J. Gow, în „*Steaua Roșie*”, 24 aprilie 1961
- *Ziariștii*, de A. Mirodan, în „*Steaua Roșie*”, 16 mai 1961

1962

- *Dacă vei fi întrebat*, de Dorel Dorian, în „*Steaua Roșie*”, 17 noiembrie 1962
- *Poveste din Irkutsk*, de Alexei Arbuzov, în „*Steaua Roșie*”, 13 decembrie 1962

1963

- *Minciuna are picioare lungi*, de Eduardo de Filippo, în „*Steaua Roșie*”, nr. 112, 1963
- *Oceanul*, de Al. Stein, în „*Steaua Roșie*”, 10 februarie 1963
- *Titanic vals*, de T. Mușatescu, în „*Steaua Roșie*”, 23 martie 1963
- *Unchiul Vanea* de A.P. Cehov, în „*Steaua Roșie*”, 11 mai 1963
- *Tache, lanche și Cadâr*, de V.I.Popa (avancronică), în „*Steaua Roșie*”, 14 noiembrie 1963
- *Tache, lanche și Cadâr* de V.I.Popa, în „*Steaua Roșie*”, 23 noiembrie 1963
- *Grădina cu trandafiri*, de Andi Andrieș (avancronică), în „*Steaua Roșie*”, 1 decembrie 1963
- *Scandaloasa legătură* de J.B.Priestley, în „*Steaua Roșie*”, 29 decembrie 1963

1964

- *Gâlcevile din Chioggia*, de C. Goldoni, în „*Steaua Roșie*”, 21 martie 1964
- *E lung drumul spre casă*, de E. O'Neill, în „*Steaua Roșie*”, 20 mai 1964
- *Două premiere: Domnișoara Nastasia* de G.M. Zamfirescu și *Cuibul familiei* de Szabó Lajos (avancronică), în „*Steaua Roșie*”, 5 decembrie 1964
- *Cuibul familiei* de Szabó Lajos, în „*Steaua Roșie*”, 26 decembrie 1964

1965

- *Judecata*, de Teodor Bocșa, în „*Steaua Roșie*”, 9 ianuarie 1965
- *O singură viață* de Ionel Hristea, în „*Steaua Roșie*”, 27 martie 1965

1966

- *Mitică Popescu* de Camil Petrescu (avancronică), în „*Steaua Roșie*”, 6 octombrie 1966
- *Simple coincidențe* de Paul Everac (avancronică), în „*Steaua Roșie*”, 15 octombrie 1966
- *Răzvan și Vidra* de B.P. Hașdeu (avancronică), în „*Steaua Roșie*”, 21 octombrie 1966
- *Răzvan și Vidra* de B.P. Hașdeu, în „*Steaua Roșie*”, 2 noiembrie 1966

1967

- *Puterea întunericului* de Lev Tolstoi, în „*Steaua Roșie*”, 21 ianuarie 1967
- *Electra* de Sofocle (avancronică), în „*Steaua Roșie*”, 26 ianuarie 1967
- *Electra* de Sofocle, în „*Steaua Roșie*”, 4 februarie 1967
- *Spectacol Schisgal (Dactilografii, Tigrul)* în „*Steaua Roșie*”, 11 februarie 1967
- *Urechile* de Csávossy-Komzsik în „*Steaua Roșie*”, 15 martie 1967
- *Scaunul fără picioare* de Simion Macovei, în „*Steaua Roșie*”, 26 martie 1967
- *Doisprezece oameni furioși* de Reginald Rose, în „*Steaua Roșie*”, 1 aprilie 1967
- *Jaguarul roșu* de Petre Luscalov, în „*Steaua Roșie*”, 24 aprilie 1967
- *Mătrăguna* de N. Machiavelli, în „*Steaua Roșie*”, 7 octombrie 1967
- *Baloane de săpun* de Csiky Gergely, în „*Steaua Roșie*”, 14 octombrie 1967
- *Petru Rareș* de Horia Lovinescu, în „*Steaua Roșie*”, 23 octombrie 1967

1968

- *Mariaj sentimental* de Jan de Hertog, în „*Steaua Roșie*”, 12 ianuarie 1968
- *Cursa de șoareci* de Agatha Cristie, în „*Steaua Roșie*”, 19 mai 1968

1969

- *Mușcata din fereastră* de V.I.Popa, în „*Steaua Roșie*”, 25 ianuarie 1969
- *Act venețian* de Camil Petrescu, în „*Steaua Roșie*”, 22 februarie 1969
- *Căminul* de Szabó Lajos (avancronică) în „*Steaua Roșie*”, 5 martie 1969
- *Căminul* de Szabó Lajos, în „*Steaua Roșie*”, 9 martie 1969
- *Critis sau gâlceava zeilor* de Radu Stanca, în „*Steaua Roșie*”, 22 martie 1969
- *Macbeth* de W. Shakespeare (avancronică), în „*Steaua Roșie*”, 9 mai 1969
- *Macbeth* de W. Shekespeare, în „*Steaua Roșie*”, 24 mai 1969
- *Transplantarea inimii necunoscute* de Al. Mirodan, în „*Steaua Roșie*”, 25 mai 1969

- *Croitorii cei mari din Valahia* de Al. T. Popescu, în „*Steaua Roșie*”, 4 octombrie 1969
- *Ulise și coincidențele* de M. Șeptilici și Gh. Dumbrăveanu, în „*Steaua Roșie*”, 18 octombrie 1969
- *Acești îngeri triști* de D.R. Popescu, în „*Steaua Roșie*”, 22 octombrie 1969
- *Arca lui Noe* de Méhes Cyörgy, în „*Steaua Roșie*”, 16 noiembrie 1969
- *Regele sub tron* de Szekernyés László, în „*Steaua Roșie*”, 29 noiembrie 1969
- *Dansul sergentului Musgrave* de John Arden, în „*Steaua Roșie*”, 6 decembrie 1969

1970

- *Domnul Puntila și sluga sa Matti* de B. Brecht, în „*Steaua Roșie*”, 31 ianuarie 1970
- *Cei doi Bolyai* de Németh László, în „*Steaua Roșie*”, 28 ianuarie 1970
- *Convertirea căpitanului Brassbound* de G.B. Shaw, în „*Steaua Roșie*”, 11 aprilie 1970
- *Omul care a văzut moartea V. Eftimiu*, în „*Steaua Roșie*”, 9 mai 1970
- *Un individ suspect* de Branislav Nușici, în „*Steaua Roșie*”, 7 mai 1970
- *Gaițele* de Al. Kirițescu, în „*Steaua Roșie*”, 2 iulie 1970
- *Camera de alături* de Paul Everac, în „*Steaua Roșie*”, 26 decembrie 1970

1971

- *Evantaiul doamnei Windermere* de Oscar Wilde, în „*Steaua Roșie*”, 23 ianuarie 1971
- *Pisica în noaptea Anului Nou* de D.R. Popescu, în „*Steaua Roșie*”, 4 martie 1971
- *Regele mincinoșilor* de Jovan Steria Popovici, în „*Steaua Roșie*”, 20 martie 1971
- *Înainte de potop* de Nagy István, în „*Steaua Roșie*”, 26 martie 1971
- *Jocul ielelor* de Camil Petrescu (avancronică), în „*Steaua Roșie*”, 6 octombrie 1971
- *Săptămâna patimilor* de Paul Anghel, în „*Steaua Roșie*”, 9 octombrie 1971
- *Jocul ielelor* de Camil Petrescu, în „*Steaua Roșie*”, 15 octombrie 1971
- *Unchiul Vanea, de A. P. Cehov și Apărarea* de Szabó Lajos (anancronică), în „*Steaua Roșie*”, 6 noiembrie 1971
- *Unchiul Vanea* de A. P. Cehov, în „*Steaua Roșie*”, 18 noiembrie 1971
- *Prințesa Turandot* de Carlo Gozzi, în „*Steaua Roșie*”, 25 decembrie 1971

1972

- *Când revolverele tac* de Tudor Negoită, în „*Steaua Roșie*”, 8 ianuarie 1972
- *Procurorul* de Gheorghii Djagarov, în „*Steaua Roșie*”, 19 februarie 1972
- *Interesul general* de Aurel Baranga, în „*Steaua Roșie*”, 19 martie 1972
- *Joc de pisici* de Örkény István, în „*Steaua Roșie*”, 29 martie 1972
- *Bună seara domnule Wilde* de Eugen Mirea, în „*Steaua Roșie*”, 1 aprilie 1972
- *O noapte furtunoasă* de I.L.Caragiale, în „*Steaua Roșie*”, 30 aprilie 1972
- *Amphitruon* de H. Kleist, în „*Steaua Roșie*”, 27 mai 1972
- *Insula* de M. Sebastian, în „*Steaua Roșie*”, 14 octombrie 1972
- *Nu pot trăi fără muzică* de Móricz Zsigmond, în „*Steaua Roșie*”, 29 octombrie 1972
- *Noaptea iguanei* de T. Williams, în „*Steaua Roșie*”, 23 decembrie 1972

1973

- *Casa care a fugit prin ușă* de Petru Vintilă, în „*Steaua Roșie*”, 6 ianuarie 1973
- *Strigoii* de H. Ibsen, în „*Steaua Roșie*”, 3 februarie 1973
- *Speranța nu moare în zori* de Romulus Guga, în „*Steaua Roșie*”, 26 aprilie 1973
- *Gloria și moartea lui Joaquin Murieta* de Pablo Neruda, în „*Steaua Roșie*”, 26 mai 1973
- *Molière* de M. Bulgakov, în „*Steaua Roșie*”, 8 iunie 1973
- *Cine ucide dragostea?* De Petru Vintilă, în „*Steaua Roșie*”, 20 octombrie 1973
- *Puterea și adevărul* de Titus Popovici, în „*Steaua Roșie*”, 21 octombrie 1973
- *Cvadratura cercului* de V. Kataev, în „*Steaua Roșie*”, 22 decembrie 1973
- *Iubire* de Barta Lajos, în „*Steaua Roșie*”, 22 decembrie 1973

1974

- *Pogoară iarna* de Maxwell Anderson, în „*Steaua Roșie*”, 25 ianuarie 1974
- *Un asasin ciudat* de N. Ștefănescu și C. Șerban, în „*Steaua Roșie*”, 17 februarie 1974
- *Vilegiaturiștii* de Maxim Gorki, în „*Steaua Roșie*”, 9 martie 1974
- *Premiera* de John Cromwell, în „*Steaua Roșie*”, 30 martie 1974
- *Procesul rebelilor de pe „Caine”* de Hermann Wouk, în „*Steaua Roșie*”, 6 aprilie 1974
- *Micul infern* de M. Ștefănescu, în „*Steaua Roșie*”, 27 aprilie 1974
- *Piticul din grădina de vară* de D.R.Popescu, în „*Steaua Roșie*”, 5 octombrie 1974
- *Nicnic* de Anca Bursan și Gh. Panco, în „*Steaua Roșie*”, 12 octombrie 1974

- *Femeia fericită* de Corneliu Leu, în „*Steaua Roșie*”, 16 noiembrie 1974
- *Siciliana* de Aurel Baranga, în „*Steaua Roșie*”, 14 decembrie 1974
- *Tartuffe* de Molière, în „*Steaua Roșie*”, 19 decembrie 1974

1975

- *Cu sunetul curat al clopotelor* (recital Ádám Erzsébet), în „*Steaua Roșie*”, 18 ianuarie 1975
- *Vrăjitoarele din Salem* de A. Miller, în „*Steaua Roșie*”, 8 martie 1975
- *Pasărea cerului* de Móricz Zsigmond, în „*Steaua Roșie*”, 19 aprilie 1975
- *Kismadár* de Móricz Zsigmond (secția maghiară), în „*Vörös Zászló*”, 19 aprilie 1975
- *Viteazul* de Paul Anghel, în „*Steaua Roșie*” și „*Vörös Zászló*”, 17 mai 1975
- *Play Strindberg* de Fr. Dürematt, în „*Steaua Roșie*” și „*Vörös Zászló*”, 24 mai 1975
- *Soacra cu trei nurori* de George Vasilescu, în „*Steaua Roșie*” și „*Vörös Zászló*”, 4 octombrie 1975
- *Egy anyósna három menyje* de George Vasilescu în „*Vörös Zászló*”, 4 octombrie 1975
- *Trei surori* de A.P.Cehov, în „*Steaua Roșie*” și „*Vörös Zászló*”, 15 octombrie 1975
- *Három nővér* de A.P. Csehov (secția maghiară), în „*Vörös Zászló*”, 15 octombrie 1975

1976

- *Cocoșul de tablă* de Dan Rebreanu, în „*Steaua Roșie*” și „*Vörös Zászló*”, 17 ianuarie 1976
- *Fidelitate* de Szabó Lajos (secția maghiară), în „*Steaua Roșie*”, 17 ianuarie 1976
- *A Szelkakas* de Dan Rebreanu, în „*Vörös Zászló*”, 17 ianuarie 1976
- *Patru lacrimi*, de V. Rozov, în „*Steaua Roșie*” și „*Vörös Zászló*”, 31 ianuarie 1976
- *Négy könnyecsapp* de Viktor Rozov, în „*Vörös Zászló*”, 31 ianuarie 1976
- *Pălăria florentină* de E. Labiche, în „*Steaua Roșie*”, 8 martie 1976
- *O scrisoare pierdută* de I.L.Caragiale, în „*Steaua Roșie*”, 14 aprilie 1976
- *Gaițele* de Al. Kirițescu, în „*Steaua Roșie*”, 17 aprilie 1976
- *Aici zorile sunt liniștite* de Boris Vasiliev, în „*Steaua Roșie*”, 28 aprilie 1976
- *Mincinosul* de Carlo Goldoni, în „*Steaua Roșie*”, 22 octombrie 1976
- *Nu suntem îngeri* de Paul Ioachim, în „*Steaua Roșie*”, 23 octombrie 1976
- *Ascensiunea lui Arturo Ui poate fi oprită* de B. Brecht, în „*Steaua Roșie*”, 24 noiembrie 1976
- *Balconul* de D.R.Popescu, în „*Steaua Roșie*”, 11 decembrie 1976
- *Dragă mincinosule* de Jerome Kilty, în „*Steaua Roșie*”, 25 decembrie 1976

1977

- *Rătăcire* de Tudor Negoită, în „*Steaua Roșie*”, 8 ianuarie 1977
- *Fidelitate* de Szabó Lajos, în „*Steaua Roșie*” și „*Vörös Zászló*”, 5 martie 1977
- *Oh, tinerețe* de E O`Neill, în „*Steaua Roșie*”, 5 martie 1977
- *Fii bun până la moarte* de Móricz Zsigmond, în „*Steaua Roșie*”, 2 aprilie 1977
- *Idolul și Ion Anapoda* de George Mihail Zamfirescu (secția română), în „*Steaua Roșie*”, 23 aprilie 1977
- *Procesul Horea* de Al. Voitin, în „*Steaua Roșie*”, 30 aprilie 1977
- *Două ore de pace* de D.R.Popescu, în „*Steaua Roșie*”, 28 mai 1977
- *Dundo Maroje* de Marin Drzic, în „*Steaua Roșie*”, 2 iunie 1977
- *Noaptea cabotinelor* de Romulus Guga, în „*Steaua Roșie*”, 16 octombrie 1977
- *Bocet vesel pentru un fir de praf rătăcitor* de Sütő András (secția maghiară) în „*Steaua Roșie*”, 18 octombrie 1977
- *A murit Tarelkin!* de A.V. Suhovo-Kobîlin, în „*Steaua Roșie*”, 3 decembrie 1977

1978

- *Doctor fără voie* de Molière, în „*Steaua Roșie*”, 1 ianuarie 1978
- *Don Carlos* de Friedrich Schiller (secția maghiară), în „*Steaua Roșie*”, 14 ianuarie 1978
- Două premiere: *Piatră la rinichi* de Paul Everac și *Jurnalul unui nebun* de Ferenczy Csongor (avanpremieră), în „*Steaua Roșie*”, 11 februarie 1978
- *Efectul razelor gama asupra anemonelor* de Paul Zindel, în „*Steaua Roșie*”, 4 martie 1978
- *Recital de poezie populară „Flori de măceș”* susținut de actrița Ádám Erszébet), în „*Scânțeia*”, 16 martie 1978
- *Doctor în filozofie* de Branislav Nușici (secția maghiară), în „*Steaua Roșie*”, 8 aprilie 1978
- *Omul care aduce ploaia* de Richard Nasch, în „*Steaua Roșie*”, 22 aprilie 1978
- *Emigranții* de Slawomir Mrozek, în „*Steaua Roșie*”, 6 mai 1978
- *Povestea dulgherului* de Radu Stanca, în „*Steaua Roșie*”, 12 iunie 1978
- *Fedra* de Jean Racine, în „*Steaua Roșie*”, 17 iunie 1978
- *Domnișoara Nastasia* de Mihail Zamfirescu (secția maghiară) în „*Steaua Roșie*”, 1 iulie 1978
- *Florile unui geambaș* de Sütő András, în „*Steaua Roșie*”, 22 octombrie 1978
- *Noaptea pe asfalt* de Theodor Mănescu (secția maghiară), în „*Steaua Roșie*”, 24 octombrie 1978
- *Interviu* de Ecaterina Oproiu, în „*Steaua Roșie*”, 28 octombrie 1978
- *Bostanul găunos* de Jovan Sterija Popovic, în „*Steaua Roșie*”, 23 decembrie 1978

- *Pasărea cântătoare* de Tamási Áron (avanpremieră), în „*Steaua Roșie*”, 2 decembrie 1978
- *Bethlen Kata* de Kocsis István, în „*Steaua Roșie*”, 30 decembrie 1978

1979

- *Totul în grădină!* de Edward Albee, în „*Steaua Roșie*”, 6 ianuarie 1979
- *Cum vă place* de William Shakespeare, în „*Steaua Roșie*”, 17 martie 1979
- *Adolescenții* de I.C. Cătina, în „*Steaua Roșie*”, 9 mai 1979
- *A cincea lebedă* de Paul Everac (secția maghiară), în „*Steaua Roșie*”, 26 mai 1979
- *Proștii sub clar de lună* de Teodor Mazilu, în „*Steaua Roșie*”, 5 octombrie 1979
- *... Escu* de Tudor Mușatescu (secția maghiară), în „*Steaua Roșie*”, 27 octombrie 1979
- *Frații Karamazov* dramatizare de B.N.Livanov după Dostoievski, în „*Steaua Roșie*”, 8 decembrie 1979
- *Scene din viața unui bădăran* de Dumitru Solomon, în „*Steaua Roșie*”, 22 decembrie 1979

1980

- *Regele Lear* de William Shakespeare (secția maghiară), în „*Steaua Roșie*”, 25 ianuarie 1980
- *Nu închidem ușa cu cheia* de Kocsis István, în „*Steaua Roșie*”, 24 februarie 1980
- *O noapte furtunoasă* de I.L.Caragiale (secția maghiară), în „*Steaua Roșie*”, 12 mai 1980
- *Vinul* de Gárdonyi Géza (secția maghiară), în „*Steaua Roșie*”, 31 mai 1980
- *Umbra soarelui* de Moricz Zsigmond (recital Ádám Erzsébet), în „*Steaua Roșie*”, 21 iunie 1980
- *Ciocârlia* de Jean Anouilh, în „*Steaua Roșie*”, 24 iulie 1980
- *Femeia mării* de Henrik Ibsen (secția maghiară), în „*Steaua Roșie*”, 1 august 1980
- *Cartea lui Ioviță* de Paul Everac, în „*Steaua Roșie*”, 27 septembrie 1980
- *Jocul vieții și al morții în deșertul de cenușă* de Horia Lovinescu, în „*Steaua Roșie*”, 4 octombrie 1980
- *Vara celei de-a 17-a păpuși* de Ray Lawler, în „*Steaua Roșie*”, 6 decembrie 1980
- *33 de scrisori anonime* de Méhes György, în „*Steaua Roșie*”, 20 decembrie 1980

1981

- *Comedie de modă veche* de Alexei Arbuzov (secția maghiară), în „*Steaua Roșie*”, 14 februarie 1981
- *Cum îți vei așterne* de Csávossy György (secția maghiară), în „*Steaua Roșie*”, 14 februarie 1981
- *Judecată în noapte* de A.B. Vallejo, în „*Steaua Roșie*”, 28 III 1981
- Recital din lirica lui József Attila „*Ora tainelor când vine*”, în „*Steaua Roșie*”, 12 aprilie 1981
- *Strada Salcâmului 92* de Szigyártó Sándor, în „*Steaua Roșie*”, 18 aprilie 1981
- *Există și o asemenea dragoste* de Hajdu Győző, în „*Steaua Roșie*”, 16 mai 1981
- *Pensiunea doamnei Olimpia* de Ion D. Șerban, în „*Steaua Roșie*”, 6 iunie 1981
- *Banul Bank* de Katona József, în „*Steaua Roșie*”, 4 iulie 1981
- *Moartea accidentală a unui rebel* de Dario Fo, în „*Steaua Roșie*”, 11 iulie 1981
- *Paraziții* de Csiky Gergely, în „*Steaua Roșie*”, 29 IX 1981
- *Tot ce avem mai sfânt* de Ion Druță, în „*Steaua Roșie*”, 7 noiembrie 1981
- *Steaua fără nume* de Mihail Sebastian, în „*Steaua Roșie*”, 10 noiembrie 1981
- *Salcâmul liliachiu* de Szép Ernő, în „*Steaua Roșie*”, 14 noiembrie 1981
- *O scrisoare pierdută* de I.L. Caragiale (secția maghiară), în „*Steaua Roșie*”, 26 decembrie 1981

1982

- *Jolly Joker* de Tudor Mușatescu, în „*Steaua Roșie*”, 27 februarie 1982
- *Poveste din grădina zoologică* de Edward Albee, în „*Steaua Roșie*”, 20 martie 1982
- *Visul unei nopți de iarnă* de Tudor Mușatescu, în „*Steaua Roșie*”, 13 aprilie 1982
- *Atenție la cotitură* de Méhes György, în „*Steaua Roșie*”, 14 aprilie 1982
- *Invitație la castel* de Jean Anouilh, în „*Steaua Roșie*”, 17 aprilie 1982
- *Femeia care a vrut să rupă o floare* (recitat poetic Ilyes Kinga după *Scrisoarea unei mame către copilul său care urma să se nască* de Oriana Fallaci), în „*Steaua Roșie*”, 8 mai 1982
- *Arena* de Kinkses Elemér, în „*Steaua Roșie*”, 5 iunie 1982
- *Oameni și șoareci* de John Steinbeck, în „*Steaua Roșie*”, 11 iunie 1982
- *Căsătoria* de N.V.Gogol, în „*Steaua Roșie*”, 2 octombrie 1982
- *O stea pe rug* de Sútó András, în „*Steaua Roșie*”, 7 octombrie 1982
- *Mizerie cu ifose* de Csiky Gergely, în „*Steaua Roșie*” 6 noiembrie 1982
- *Ciuta* de V.I.Popa, în „*Steaua Roșie*”, 4 decembrie 1982
- *Opinia publică* de Aurel Baranga, în „*Contemporanul*”, 17 decembrie 1982
- *Umbra soarelui -100*, în „*Contemporanul*”, 17 decembrie 1982
- *Interesul general* de Aurel Baranga, în „*Steaua Roșie*”, 28 decembrie 1982

1983

- *Între patru ochi* de Alexandr Ghelman, în „*Steaua Roșie*”, 16 ianuarie 1983
- *Amurgul burghez* de Romulus Guga, în „*Steaua Roșie*”, 19 februarie 1983
- *Laureata* de Kocsis István, în „*Steaua Roșie*”, 15 martie 1983
- *Hamlet* de William Shakespeare, în „*Steaua Roșie*”, 21 mai 1983
- *Nu ucideți caii verzi* de Radu Iftimovici, în „*Steaua Roșie*”, 2 iulie 1983
- *Transmitem în direct* de Tudor Popescu, în „*Steaua Roșie*”, 3 august 1983
- *Tata, fata și trei crai* de Al. Popovici (versiunea muzicală după piesa cu același nume de B.P. Hasdeu), în „*Steaua Roșie*”, 22 octombrie 1983

1984

- *Viața e ca un vagon?* De Paul Everac, în „*Steaua Roșie*”, 14 ianuarie 1984
- *O chestiune de onoare* de Méhes György (secția maghiară), în „*Steaua Roșie*”, 28 ianuarie 1984
- *Cafeneaua amintirilor* (spectacol de divertisment – secția maghiară), în „*Steaua Roșie*”, 4 februarie 1984
- *Fetele Didinei* de Victor Eftimiu, în „*Steaua Roșie*”, 7 aprilie 1984
- *Dădaca* de Brody Sándor (secția maghiară), în „*Steaua Roșie*”, 28 aprilie 1984
- *Madridul în carnaval* de Calderon de la Barca, în „*Steaua Roșie*”, 19 iunie 1984
- *Buna noapte nechemată* de Alexandru Popescu, în „*Steaua Roșie*”, 1 octombrie 1984

1985

- *Goana* de Paul Ioachim, în „*Steaua Roșie*”, 18 ianuarie 1985
- *Fii cuminte Cristofor* de Aurel Baranga, în „*Steaua Roșie*”, 6 februarie 1985
- *Intrigă și iubire* de Schiller, în „*Steaua Roșie*”, 24 aprilie 1985
- *Antigona* de Sofocle (examen public), în „*Steaua Roșie*”, 24 aprilie 1985
- *Livada cu vișini* de Cehov, în „*Steaua Roșie*”, 6 iunie 1985
- *D-ale carnavalului* de I.L. Caragiale, în „*Steaua Roșie*”, 2 octombrie 1985
- *O casă onorabilă* de Horia Lovinescu, în „*Steaua Roșie*”, 6 noiembrie 1985
- *A douăsprezecea noapte* de W. Shakespeare, în „*Steaua Roșie*”, 16 noiembrie 1985
- *Două premiere: Puricele în ureche* de Georges Feydeau (secția română) și *Praf în ochi* de Eugène Labiche (secția maghiară), în „*Steaua Roșie*”, 30 noiembrie 1985
- *Cadrilul* de Liviu Rebreanu, în „*Steaua Roșie*”, 22 decembrie 1985

1986

- *Curcubeul înșelător*, de Tamási Áron, în „*Steaua Roșie*”, 19 martie 1986
- *Un suflet romantic* de Tudor Popescu, în „*Steaua Roșie*”, 22 martie 1986
- *Preșul* de Ion Băieșu, în „*Steaua Roșie*”, 29 martie 1986
- *„Peripețiile bravului soldat Șvejk”* de Jean Grossu (dramatizare după Jaroslav Hašek), în „*Steaua Roșie*”, 12 aprilie 1986

V. Articole, eseuri etc.

- *Din activitatea Institutului nostru*, în „*Steaua Roșie*”, 26 decembrie 1954
- *Ceva din activitatea Ansamblului secuiesc de stat de cântece și dansuri din Tg.-Mureș*, în „*Steaua Roșie*”, 26 decembrie 1954
- *Doamna noastră. Spectacolul Teatrului Secuiesc de stat din Tg.-Mureș*, în „*Steaua Roșie*”, 2 aprilie 1955
- *Despre realizarea spectacolului „Doamna noastră”*, în „*Steaua Roșie*”, 2 aprilie 1955
- *Examen la Institutul maghiar de teatru*, în „*Contemporanul*” 1956, nr. 10
- *Cărți care apropie*, în „*Steaua Roșie*”, 30 martie 1957
- *Szentgyörgyi István*, în „*Steaua Roșie*”, 15 iulie 1957
- *62/63*, în „*Steaua Roșie*”, 31 decembrie 1962
- *Mihail Pascaly*, în „*Igaz Szó*”, nr. 1, ianuarie 1963
- *Talent și tinerețe*, în „*Steaua Roșie*”, 17 ianuarie 1963
- *Carnet teatral. Alfabet-împărat*, în „*Steaua Roșie*”, 31 martie 1963
- *Târgu-Mureș – centru universitar*, în „*Steaua Roșie*”, 27 februarie 1965
- *Viața spectacolelor*, în „*Steaua Roșie*”, 10 martie 1965
- *Teatrul lui Alecsandri*, în „*Steaua Roșie*”, 14 august 1965
- *A színműirő*, în „*Vörös Zászló*”, 20 august 1965
- *Matei Millo (1814-1896)*, în „*Új Élet*”, nr. 18, septembrie 1966
- *Semnificațiile începutului*, în „*Steaua Roșie*”, 24 decembrie 1966
- *Két román klasszikus mű Marosvásárhelyen* în „*Utunk*”, 20 ianuarie 1967
- *Néhány szó a leendő színeszokről*, în „*Előre*”, 26 martie 1967
- *Școala și arta*, în „*Steaua Roșie*”, 30 martie 1967
- *Catedra și scena* în „*Steaua Roșie*”, 8 septembrie 1967
- *Introducere la „Căminul” de Szabó Lajos*, în „*Steaua Roșie*”, 5 martie 1969
- *Începuturile mișcării teatrale pe meleagurile mureșene*, în „*Cadran mureșean*”, decembrie 1969
- *Strădaniile deșarte. Din trecutul teatrului din Târgu-Mureș (II); Epoca împlinirilor (din istoricul teatrului din Târgu-Mureș)*, în „*Cadran mureșean*”, aprilie 1970
- *Tudor Arghezi. 90 de ani de la naștere*, în „*Steaua Roșie*”, 3 iunie 1970
- *Gânduri despre stagiunea estivală*, în „*Steaua Roșie*”, 31 iulie 1970
- *Omul din culise*, în „*Steaua Roșie*”, 1 august 1970

- *Epoca împlinirilor (din istoricul teatrului din Târgu-Mureș), în „Cadran mureșan”, august 1970*
- *„...Vivat professores” în „Thália”, nr. 8-9/1970*
- *„...Vivat professores!” în „Vatra”, Târgu-Mureș, nr.2, mai 1971*
- *Teatrul proletar din România, în „Steaua Roșie”, 17 aprilie 1971*
- *La jubileul a 25 de ani al Teatrului de stat din Târgu-Mureș*
- *Un teatru militant, în „Steaua Roșie”, 24 octombrie 1971*
- *Locul artei în viața noastră, în „Steaua Roșie”, 12 noiembrie 1971*
- *Két nagy színész. Eufrosina Popescu születésének 150, George Vraca születésének 75 évfordulója, în „Új Élet”, nr. 22/1971*
- *Stagiunea teatrală 1971-1972 din Tg.-Mureș. Între experiment și educație comunistă, în „Steaua Roșie”, 5 august 1972*
- *Un teatru contemporan, în „Steaua Roșie”, 29 decembrie 1972*
- *70 de ani de la naștere. Tudor Mușatescu, în „Steaua Roșie”, 24 februarie 1973*
- *Pe marginea stagiunii teatrale 1972-1973. Prilej de meditație, în „Steaua Roșie”, 22 iulie 1973*
- *„Institutul de teatru „Szentgyörgy István” din Târgu-Mureș. Sensuri contemporane”, în „Steaua Roșie”, 10 martie 1974*
- *„... și în artă 2x2=4”. Interviu cu Kovács György, în „Vatra”, Târgu-Mureș, 20 august 1974*
- *Un teatru contemporan, în „Vatra”, Târgu-Mureș, 20 septembrie 1974*
- *„Semnificațiile politice ale repertoriului”, în „Steaua Roșie”, 30 noiembrie 1974*
- *Tragedia omului – capodoperă de valoare universală, în Caiet program, Teatrul de Stat Târgu-Mureș, 17 ianuarie 1975*
- *Recitalul actriței Ádám Erzsébet, în „Steaua Roșie”, 18 ianuarie 1975*
- *Viteazul, în „Vörös Zászló”, 17 mai 1975*
- *1977 és művészet, în „Vörös Zászló”, 12 februarie 1977*
- *Independența și teatrul”, în „Steaua Roșie”, 26 martie 1977*
- *Recital de poezie populară „Flori de cireș”, în „Scânteia”, 16 martie 1978*
- *Semnificația actului teatral, în „Steaua Roșie”, 15 iulie 1978*
- *Recitalul actriței Ádám Erzsébet. Umbra soarelui”, în „Steaua Roșie”, 21 iunie 1980*
- *Retrospectivă `79-`80 în „Steaua Roșie”, 13 septembrie 1980*
- *Mihail Kogălniceanu 1817-1891, în „Új Élet”, nr. 12, iunie 1981*
- *Retrospectivă la stagiunea Naționalului, în „Steaua Roșie”, 11 iulie 1981*
- *Recital din lirica lui József Attila. „Ora tainelor când vine...”, în „Steaua Roșie”, 12 aprilie 1984*
- *Retrospectivă, în „Steaua Roșie”, 31 martie 1985*
- *Teatrul și înaltele cerințe sociale, în „Steaua Roșie”, 17 iulie 1985*
- *Stagiunea de la „Studio”, în „Steaua Roșie”, 31 august 1985*

GRAI ȘI SUFLET ROMÂNESC

VERSURI
DIN TRANSILVANIA NORDICĂ

KOLOZSVÁR

1941.

ION CHEREJAN

Născut la 26 Septembrie 1918 în comuna Szaniszló județul Szatmár.

Studii:

Primare: în satul natal.

Secundare: liceul în Nagyvárad și Nagyvárád.

Superioare: actualmente student la Academia teologică română-unită din Nagyvárád.

Colaborări:

la „Decalogul“, „Vestitorul“, „Universul literar“, „Țara visurilor noastre“, „Curentul literar“, „Afirmarea“, „Gazeta de Vest“, „Tribuna Ardealului“ și în calendarul acesteia.

25

Prolog lămuritor

Facem numai câteva însemnări din care să se vadă cum s'a procedat, în cursul anului, până s'a ajuns în situația actuală, când putem înfățișa cetitorilor acest prim mănunchi din versurile colaboratorilor ziarului.

Misiunea noastră a fost dăscălească.

Cât ne-au ajutat puterile și priceperea, prin tot ce-am făcut și scris, am urmărit „chemări“, „hotăriri“, „îndemnuri“, și „stimulări“. Către aceia, din partea acelor și pentru aceia care existau - - deși, cei mai mulți, în stare embrionară - , care stăteau necunoscuți, care trebuiau să apară, să se manifesteze. Indiferent în ce condiții. Pentru noi nu se punea problema estetismelor, ci problema necesităților: cea etnică. Și cum există acea cunoscută lege naturală că **necesitatea crează organul**, trebuiau să iasă la iveală cei așteptați. Aceștia există în adâncurile și bunurile colective ale substanței etnice. Dar, necesitățile, nu numai crează organele de care au trebuință, ci și pe cele amputate le refac. Amputarea cărturărească - plecarea cărturarilor - se va reface în virtutea pomenitei legi. La început, modest, puțin câte puțin, până se va ajunge la împlinire.

*

În lunile dela început - - înaintea sărbătorilor Crăciunului din anul trecut (1940), - când semne de manifestări literar-culturale nu se arătau, am scris câteva foiletoane în ziar („Dor și jele“, „Doina“, „Dorul și pribegia“, „Dorul și codrul“, „Dorul și libertatea“), în care făceam unele comentarii, pe marginea poeziei populare, cu vrei și învățături etnice.

*

După sărbători, în Ianuarie (1941), a apărut pagina a doua a „Tribunei Ardealului“, cu material literar-cultural, pe frontispiciul căreia s'au pus cuvintele „Grai și suflet românesc“. La început, nu-

VII

mai Dumineca, mai mult cu reproduceri din clasicii noștri de pretutindeni, cu scurte comentarii și îndemnuri și, apoi, cu colaborări din ce în ce mai promițătoare. După câteva timp, de două ori pe lună, iar de la 18 Mai, de când numărul colaboratorilor s'au înmulțit și cererile și necesitățile cetitorilor au crescut, pagina apare zilnic.

Că ce rol îndeplinește această pagină și ce foloase aduce, atât pentru cetitori cât și pentru colaboratori, nu este cazul să o spunem noi, acum și aici.

*

În locul altor considerații, reproducem câteva spicuiți, din cele scrise, la diferite date, în „Tribuna Ardealului“, cari oglindesc, în oarecare măsură, trebuințele și vrerile noastre.

*

La 26 Ianuarie 1941:

„În această pagină ne propunem să aducem la cunoștință cetitorilor — măcar odată pe săptămână — și fapte care privesc spiritualitatea românească. Ne dăm seama însă că nu vom putea ține pe cetitori în curent cu tot ce se produce în acest domeniu. Atât din lipsa informațiilor suficiente, cât și din alte considerații. Deci, fie că vom pomeni din cele ce aparțin trecutului, fie că vom prezenta din creațiile nouă, va trebui să ne restrângem la sumare creștături pe marginea faptelor și la reproducerea unor crâmpie mai semnificative. Ceea ce am dori și ceea ce ar fi nevoie, probabil, se va putea face în eventualele săptămânale sau reviste lunare ce se intenționează.

Titlatura generală și permanentă, „Grai și suflet românesc“ — ce va sta în fruntea paginei — arată dorința și vrerea noastră. Producțiunile spirituale (literatură, arte, științe) — culte și populare, — tot ce contribuie la păstrarea și întărirea etnicului, trebuie să formeze un far ale cărui raze să lumineze și ardă pretutindeni!”.

La 9 Februarie 1941:

„Și cei rămași aici e bine să avem, drept călăuză, unele idei conducătoare. Să se înceapă, deocamdată, măcar în domeniul spiritualității. Chiar puțini și cu puține posibilități, câți și cum suntem, trebuie să năzuim să se facă maximul de efort pe plan cultural. E domeniul în care afirmările ne-au justificat și altădată și ne vor justifica și de acum înainte, în fața lumii, drepturi la existență și înălțare etnică.

VIII

Când zicem idei conducătoare, noi, aici, nu trebuie să ne gândim numai decât la isme. Nu vom putea fi nici *parești* cum vreau unii, nici *numai futuriști*, cum ar dori alții. Variatele isme nu-și vor putea zidi diaorice. Alimentarea din seva sănătoasă a trecutului, vigoarea, dărzenia, dorul de înălțare și progres (pe toate planurile), vor fi și mai departe noștre dominante.

Dacă ne gândim la ce-a fost și mai continuă, nume sunt destule: *Mureșanu, Coșbuc, Șt. O. Iosif, Slavici, Goga, Agârbiceanu, Rebreanu, Blaga, Cotruș, Petru Neagoe*, etc. Le înșirăm numai ca memento.

Poate unii vor zâmbi considerându-le premature aceste vreri, acum și aici. Dar nu ne interesează scepticii și zâmbitorii. Cei ce simțese vre-o chemare, cei ce au ceva de spus, și-și pot exterioriza stările sufletești, chiar în condiții mai puțin pretențioase, e bine să înceapă. Începând și încercând, vom ajunge, prin selecționare și cernere, la creațiile ce se așteaptă. Tineretul, mai ales, studențimea universitară și cea secundară — după îndeplinirea obligațiilor școlare — să nu negligeze svăcnirile inimii și dorurile sufletului pentru înălțare și trăire în lumea simțirilor și ideilor etnice și progresiste.

Până va putea lua ființă o revistă pentru aceste năzuințe — care ar purta chiar titlul acestei pagini — pagina ziarului, va fi tribună și pentru încercări și începuturi de acest fel!”.

La 16 Februarie 1941:

„E vorba de colaboratorii și cetitorii acestei pagini. De studențimea universitară și de elevii mai marișori ai școlilor secundare. Și de toți aceia ce sufletește rămân mereu tineri. Cu aceștia vrem să stăm de vorbă. De la ei așteptăm colaborare, de la ei așteptăm să-și exprime intențiile și dorințele. Lor vrem să le dăm posibilități să-și poată exprima gândurile ce-i frământă și sentimentele de care le sunt stăpânite sufletele și inimile.

Pentru a nu face muncă fără folos și neducătoare la scop, mereu trebuie să avem în vedere unele principii și idei călăuzitoare. Mai adăunzî, scriind despre calendare, spuneam: „Asemănarea ce am făcut între felul producțiilor noastre culturale, de acum și de aici, cu ceea ce se producea cu aproape un secol și jumătate mai înainte, se potrivește, în oarecare măsură, și în ceea ce privește calitatea. Dacă ținem socoteală de marele gol ce se simte, de puținele posibilități ce deocamdată avem, până la ivirea celor așteptate, nu credem ne folositoare nici chiar admiterea to-

IX

zincii lui Ion Heliade Rădulescu, cel care a fost supranumit „Părintele literaturii române”. Aceste considerații cer lămuriri.

Cunoscutul îndemn al lui Heliade: „Scrieți băeți, scrieți...” (care a fost zeflemisit și răutăcios completat cu „orice, oricât și oricum”), noi nu trebuie să-l înțelegem în sens pejorativ. Cu toate că golul de atunci era mult mai mare ca acum, neavând o tradiție literară și o literatură națională cum avem acum, impusă și apreciată în cadrul celei universale: totuși nu s'a gândit prin acel îndemn să încurajeze lipsa de talent și superficialitatea. Că s'a scris mult, în acele vremuri, și de către cei chemați și de către cei nechemați, multe compoziții și inutile, neținându-se socoteală nici de originalitatea, nici de proprietatea literară, este adevărat. Dar așa era spiritul și mentalitatea vremii. Heliade, dintre multele producții și încercări, a încurajat și selecționat numai valorile.

Noi, aici și astăzi, cum am spus, încă simțim un mare gol în acest domeniu. Dar avem în urma noastră și alături o literatură deja ajunsă în plină maturitate, o literatură cu valori deja impuse în cadrul celei universale.

Stele călăuzitoare, în general, sunt toți clasiții noștri. În mod special vor fi cunoscuți în tot ce au creat și asimilați până în cele mai mici amănunte, cei doi luceferi ai poeziei: *Eminescu* și *Cosbuc*.

La 2 Martie 1941:

„Cum știți bine, toți cei ce scrieți în această pagină, sunteți tineri clevi, studenți sau nu de mult ieșiți de pe băncile școlii. Cu alte cuvinte, începători. Dacă sunt sau vor fi și de aceea ce au trecut deja peste faza inițială — și au oarecari pretenții — credem că, aici și acum, nu se vor simți incomodați chiar în vecinătatea clevilor de prin clasele mai mici ale școlilor secundare. Deocamdată trebuie să ne acceptăm așa cum suntem și cu ceea ce putem. Selecțiunea se face dela sine, o face timpul, treptat și cu socoteală. La noi, aici și acum, nu se aplică adagiul „orice epocă își are scriitorii pe cari îi merită” (după cum nu se poate aplica nici în celelalte domenii). Fiindcă, aici, a fost, mai ales în ultimii ani, o efflorescență literară și spirituală care ne-a situat în fruntea tuturor celorlalte provincii. Golul ce s'a produs se va umple iarăși, în mod fatal. Planiurile acestea au fost și vor fi totdeauna productive.

Începătorii, de obicei, se acață de *problemele cele mai grele*. Cei mai mulți încep cu ceea ce ar trebui să sfârșească. În toate domeniile. Când e vorba de poezie, artă, filosofie, o seamă dintre ei, — și nu mi-

x

noritatea — cu greu se pot debarasa de o accentuată notă *pesimistă*. Și ar trebui să se întâmple contrarul. Tinerețea fiind voioșie, sburdălnică, elan, dragoste de viață, luptă.

Alte note caracteristice Începătorilor — lăsând la o parte excepțiile — sunt *imitația* și *lungimea compozițiilor*. Dar, experiența și timpul le vindecă pe toate. Ce privește, mai ales, forma și cei mai mari creatori (mai exact zis, cei ce au devenit mari creatori), au imitat, de multe ori, servil pe înaintași. E suficient să amintim numai pe Eminescu, ale căror prime poezii ne amintesc de Bolintineanu și ceilalți pe cari îi preamărește în „*Epigonii*”.

La 4 Mai 1941:

„De câte ori am scris despre ale noastre realități și treburi — fie spunând în întregime cele necesare și dorite, fie parțial, fie făcând doar sugestii sau numai semnalând intențiile în acest sens, după cum era cazul și cum permiteau împrejurările și posibilitățile — am accentuat mereu: acum și aici.

Acest memento implică averea în vedere a întregului complex de împrejurări și considerente, atunci când se fac reflexii asupra ceea ce există și despre modul cum se acționează.

Un fapt îmbucurător și mângător pentru noi sunt noile colaborări. Cei noștri încep să vadă în coloanele ziarului nu numai începători, de acum și de aici, ci și nume dragi și cunoscute din publicațiile anterioare: Victor Iancu, Zevedeu Barbu, Victor Marian. Și vor mai urma.

Considerațiile „*Despre transilvanism*” din acest număr, ale d-lui *Victor Iancu* — cunoscutul și fostul redactor al săptămânatului „*Fară Nouă*”, sunt contribuții prețioase la luminarea și înțelegerea realităților și necesităților la care ne gândim, indiferent cum ar fi numite: „fenomen ardelean” sau „transilvanism”.

Noi, acum și aici, punând sau, mai bine zis, repunând în discuție problema transilvanismului și cerând acționare — pe toate planurile — în cadrul și conform cu realitățile și necesitățile existente, ne-am gândit și ne gândim la ceea ce este în primul rând util, atât pentru frântura etnică, cât și pentru totalitate.

În acest scop, contribuțiile, clarificările și îndrumările dela toți cei chemați, ori unde s'ar afla, ne sunt de mare folos.”

xii

„Nu ne gândim la bilanțuri, la aprecieri, la judecări de valoare. Ar fi prea timpuriu. Suntem încă la începutul primei etape a începuturilor și începuturilor. Abia dacă s'au împlinit 3 luni de când apare partea „Grai și suflet românesc” cu material literar-cultural. Și totuși, când ne aducem aminte de ceea ce a fost, de felul cum se simțeau și apreciau atunci aceste realități și când ne gândim la ceea ce se vede și crede acum, parcă simți fiori dătători de speranțe pentru ameliorarea penuriei ivite, pentru umplerea treptată, măcar parțial, a marelui gol.

La modestele îndemnuri s'a răspuns cu modestele dar multe și variatele încercări și începuturi. Evident, nu toate câte se scriu și ni se trimit vor putea vedea lumina tiparului. Prin aceasta nu vrem să se înțeleagă că multe din acele compoziții cari încă n'au fost publicate, sunt mai prejos ca unele din cele ce au apărut sau apar. În limita posibilităților — poate vom avea în scurtă vreme și săptămânal și o revistă lunară — vor apărea toate acele care îndeplinesc măcar ceva din condițiile unor compoziții corespunzătoare și indicatoare de speranțe.”

La 18 Mai 1941:

„Începând, deci, cu numărul de față partea „Grai și Suflet românesc” va apare nu numai Duminecă, ci în fiecare zi, cuprinzând obișnuitul material, plus unele inovații. În acest scop credem necesar unele note informative. O seamă din ele au mai fost anunțate în creațiile anterioare.

Primum zilnic mult material, mai ales versuri. Zeci și zeci de tineri, mulți cărturari în vârstă, chiar și unii țărani, s'au pus pe scris cu tot sufletul.

Faptul este cât se poate de îmbucurător și înviorător. Toți merită laude. Și, satisfacția că și-au făcut datoria, contribuind la înălțarea lor sufletească și a semenilor, va fi mare.

Din acest material — ținând socoteală de posibilități, de spațiul ziarului și de minimele cerințe ale selecționării — o parte se publică, altă parte își așteaptă rândul, iar restul face parte din categoria începuturilor nepublicabile. După aceste începuturi — chiar nepublicabile — ne însemnează că respectivii începători (începător nu implică numai decăt și copilărie sau tinereță, ci orice vârstă), nu vor face alte compoziții, bune și mai bune decât ale celor ce se publică. Deci, cei ce au început

XII

și cei ce vor începe de acum — cari au dorul creațiilor și desfătărilor spirituale — nu trebuie să aștepte până ce vor vedea publicate cele trimise, ci să gândească și să scrie mai departe.”

La 14 August 1941:

„Grai și suflet românesc”, deviza de pe frontispiciul paginei a doua din „Tribuna Ardealului”, s'a pus cu scopul de a arăta ce este și, mai ales, ce trebuie să fie această pagină.

Cum se știe, aici, în Transilvania nordică, am rămas puțini intelectuali, cu modeste și puțin posibilități de creație culturală. Masele populare însă cer slovă românească, cer hrană sufletească — erau obișnuite cu abundență, — fără de care nu pot trăi, așa cum nu pot trăi fără pâinea cea de toate zilele. Și cum, deocamdată, avem numai acest ziar, cu actualele posibilități (plus săptămânalul din Besztercze), suntem siliți ca aici să ne înregistrăm și prin el să aducem la cunoștința maselor toate puținele manifestări din toate domeniile.

Pagina a doua, deci, (până când vom putea avea și alte organe de publicitate: reviste pentru diferite domenii) nu este și nu poate fi o pagină literară propriuzisă, ci una larg culturală. „Grai și suflet românesc” trebuie (sau ar trebui) să conțină material cultural și informații din toate domeniile etnicului nostru. Evident, mai ales acum și aici, este imperios necesar ca totul să fie scris într'un îngrijit și curat grai românesc.

Literatura sau, mai bine zis, încercările literare (e vorba de compozițiile personale) au fost și vor rămânea nelipsite din această pagină. Tinerii — aceștia sunt majoritatea colaboratorilor, — cei mai mulți, au înclinații și posibilități, îndeosebi în faza inițială a începuturilor, să se manifeste în acest domeniu. Fenomenul este natural și necesar.

Dar, cum majoritatea cetitorilor sunt marile mase țărănești, trebuie și pe plan literar să ne gândim și la dorurile și trebuințele lor. Literatura pe care ei o cetesc este fie cea scrisă potrivit gusturilor, trebuințelor și nivelului lor de înțelegere, fie literatura populară: creația însăși a marelui geniu colectiv și anonim al poporului.

Noi avem o bogată și variată creațiune populară ale cărei valori estetice și morale (culturale în general) ne îndreptățesc să ne mândrim între alții. S'au făcut și s'au publicat pân'acum multe și variate culegeri dar niciodată nu se va termina culegerea acestei comori, fiindcă este un izvor inepuizabil. Mereu se descoperă producțiuni necunoscute — păstrate de secole și milenii în sufletul poporului — și mereu se crează altele nouă.”

XIII

Dintre clasici — în ordinea de urgență — se simte nevoia măcar a unui mănunchi din versurile „poetului țărănimii”, cel născut pe plaiurile Naszód-ului și devenit, alături de Eminescu cel mai mare creator de poezie românească. Mănunchiul ar cuprinde „100 de poezii de Gheorghe Coșbuc” (din volumele „Balade și idile”, „Fie de tort” și „Ziarul unui pierde-vară”), alese potrivit cu realitățile și trebuințele de aici.

*

Înfăptuirea necesităților — ce reies din cele de mai sus — nu va fi ușoară. Va cere muncă, eforturi, sprijin și sacrificii din partea tuturor celor chemați.

În speranța împlinirii lor, încheiem cu zicala rămasă dela bătrâni:

Per aspera ad astra.

Kolozsvár, la Sărbătorile Crăciunului, 1941.

GHEORGHE DĂNCUȘ

XV

RUGĂCIUNE

Ingeraș la porți de raiu,
Vis neîmplinit pe plaiu,
Ne trimite'n fulgi de nea
Binecuvântarea ta;
S'o sărute 'ncet, cuminte
Înflorirea de cuvinte.

Ingeraș la porți de vers,
Prinde soarele în mers
Și-l trimite'n legănări
— Vis neprihănit de zări —
Ca să-l cânte la ureche
Inima, de jale veche.

Ingeraș la porți de vis,
Cerul inimii te-a închis,
Dorul tânăr fără rod
Urcă-al lacrimilor pod,
Așternut peste muștrări:
Scrise 'n cărțile din zări.

Ingeraș la porți de dor,
'N cerul lacrimilor mor,
Visurile, — dragi grămezi,
De zâmbete și zăpezi,
Îngropate în cuvinte:
Dorm de-apururi în morminte...

27

POEM TÂNĂR

Adio! . . .

Măine,
Porni-voiu cu zâmbetul candid pe față,
Spre albe și clare climate de vis . . .
Măine, porni-voiu spre-o nouă viață:
Să-i sorb în tăcere umflatul izvor.
Măine, cu o roză în suflet, voios călător,
Spre basmul din stele și mii de luceferi,
Tovarăș cu vântul și zorii cei teferi,
Spre luna-argonaută,
Spre mări cu sirene,
Spre-un nou paradis,
Porni-voiu,
Porni-voiu cu sete spre-o nouă viață de vers și de vis.

Adio!
Măine,
Porni-voiu cu sete spre-o nouă dimineață,
Spre marea claritate
A flamurilor roșii.
Ce fâlfâie tăcute în antica cetate
A morții
Și-amagiei . . .

Adio!
Porni-voiu cu sete spre-o nouă viață
Ce arde în turnuri de fildeș, de foc și zenit.

Măine,
Voiu țese pe veacuri stindard poeziei
Din fire de glorii ce cresc în abis . . .
Adio!
Măine, porni-voiu spre țările calme de vis . . .

FATA TRANSILVANIEI

Frumoasă ești iubita mea, frumoasă ești
Ca porumbița albă a vechilor povești...

Frumoasă ești fecioară mlădie și înaltă
Și harnică și bună cum nu mai este altă
În Țară și în sat...
În glasul tău aseară cerul și-a culcat
Un cântec românesc cu floare-albastră.
Fecioară, zâmbetul ți-e floare în fereastră...
Ochii tăi sunt stele ca visurile 'n noapte,
Gura ta e mică ca vișinele coapte,
Trupul tău e dulce ca plânsul de vioară...

Frumoasă ești iubita mea, frumoasă ești
Ca și Ileana noastră din vechile povești...
Frumoasă ești fecioară și ochiul ți-e umbros,
Luceafăr mic în ape pe țârm de chiparos...
Frumoasă ești și mersul tău frumos e și e lin,
Frumoasă 'ntre fecioare, cu răs primăverin..

Frumoasă ești iubita mea, frumoasă ești
Ca și Ileana noastră din vechile povești...

81

POEM TRIST

De mult n'a mai trecut pe lângă mine-un cânt
Cu zâmbetul de mână mic și sfânt...

Acum îmi biciue fața și tâmpia: tăcerea
Și'n piept îmi sărută amarul toți macii,
Culeși de pe-un taler de lună. Gândacii,
Ce urcă pe stele, îmi picură'n palme durerea...

Iar visul cu svonu-i de umbre se pierde în juru-mi...
Copti, muguri de lacrimi, se sparg în vânzolul
Nebunelor clipe ce râd de sobolul
Ce-mi roade în taină și floarea albastră din gându-mi...

Și golul din mine e greu, e plumb și e gheață...
La noapte îi voi pune luceafăr de aur în brață...

8

88

MAMĂ

De câte ori...
Și câte stele fluturau spre mine
Chipul tău...
Invăluindu-te 'n cununi de frumuseți --
Când adormeam în miriști de parfumuri pline
Și sufletu-mi îmbrățișa cocori de vis — drumeți.

De câte ori m'am înecat în valuri de tăceri
Și-am vrut ca buzele-mi să bee timpuri,
Să dăltuesc în mine din doruri și dureri
Icoana ta:
Dulci zâmbete...
Dulci flori... dulci mituri...

De câte ori...
Cu albe mâini îmi scormoneam în suflet
Și'n zori,
Îl răsfoiam cum răsfoiești un trandafir...
'De câte ori mi-apari pe mări de-alint,
O, mamă,
Cotrobăiesc cu sufletul cu mâna'n reci izvoare
Ca să te văd ca'n visul ce zorii îl destramă:
Albă,
Și ușoară floare... zăpadă pe mioare.

BUCURĂ-TE

La țară merii își scutură florile...
În Țară dimineața sângeră zorile...

Bucură-te Țară, ți-s merele în pârgă;
Bucure-te!...

Că'n răsul lor iubim domoalele visări
Și'n svonul lor noi îți simțim neimplinitul dor,
În mustul lor noi îți gustăm ogorul roditor
Și'n svonul lor noi îți simțim neimplinitul dor,
De-a mângăia un zâmbet cald de mamă...

O, Țară, bucură-te...
Bucură-te că azi îți cerem vamă
Din crengile'ndoite de merele în pârgă...

La țară seara lăcrimează zările...
Țară, bucură-te,
Spre azur sunt pline de flori cărările...

TOAMNĂ

Cad stele din ceruri și frunze din pomi.
Afară e frig... și'n suflet e gol...
Și'n piept o crenguță de vis cu ochi de bolnavă,
Te-așteaptă, Domniță, cu buze și mâni de aramă...
Toamnă, vino, te-așteaptă'n grădină
Și'n suflet flori galbene, roșii și-albastre...
Te-așteaptă'n grădină și suflet frunzele toate...
Vino, vino în mantii de ceață și păr de rugină
Și-așterne-le'n noapte pe iarbă culcușuri de tină...

Toamnă, în cale-ți trimis-am un cântec bolnav,
Sărută-l... sărută-l cu buză de moartă
Și-l mângăie cu degete pale de ceață
Și'n sânul tău rece'ncălzește-l
Și-apoi îl îngroapă'n mormânt de rugină...

Vino... vino-apoi, Toamnă, Domniță,
Ca tu să săruți cu buze de ghiață grădina
Cu flori și cu pomi și cu frunze
Și-apoi să le'ngropi pentru iarnă'n mormânt de rugină...
Vino... vino-apoi, Toamnă, Domniță!
Și-ajută-mi să'ngrop pe vecie un vis în culcușuri de tină.

PREOTUL

Fruntea umbrită de-argintul din plete,
Și-o pleacă'n țărână gârbovul mag;
Cu buzele arse de chin și de sete,
Ingână o rugă pe boabe'n șirag...

Iar ruga-i se 'nalță spre tronul Puterii,
Pe aripi de îngeri din cer înflorit,
Rugă de pace, din lumea durerii:
Inalță moșneagul de vremuri albit...

Și-obrajii-i cu crețe sunt albi și lumină
Și ruga-i cernită e aur curat,
Iar liniștea 'n templu e-atâta de plină
Ca 'n clipa când Domnul pe hoț l-a iertat...

IN CĂUTAREA VISULUI

Peste munți, peste mări, peste zări, undeva, departe, aici...

Ești cer, ești pământ, ești suflet, ești sânge, ești bici...

Cu degete subțiri cântat-am pe albe viorile vântului
Și'n palme culcat-am sărutul pământului.
Atunci, când Domnul gongul bătut-a la poartă de cer...

De-atunci, visule drag, prin ceață, prin ploi, rănit și stingher,
In suflet cu-alăute de aur, te caut prin miriști,
Prin toamne, prin vânturi, prin iniști și liniști;
In zor, când dealul sărută buze de ceruri, te caut,
In raze, în zvon, în murmur, în umbră și 'n cântec de flaut;
La-amează, când soarele doarme pe coame de deluri,
Pe tine te caut în lacrimi de salcie plânsă, pe maluri, în valuri;
Iar seara, când moare amurgul și 'n piept îmi sângeră anii,
In stâna din suflet, de tine-mi vorbesc miorițele, mieii câinii,
[cobanii...]

Visule drag te simt cum plutești, porumbel ori săgeată,
Peste păduri, peste pajiști — și, câteodată,
Te simt cum cobori să ciugulești grăunțe de lumină 'n fânețe...
O, visule drag, iată, în palme-mi se trezește o întreagă tinerețe
Ce te chemă să vii din svonul mărunț al pădurilor, vara,
Și din cănițele fulgilor iernilor, seara...

Și'n stufărișul din suflet, cu rugă, pe soare, pe ploi, pe furtună,
Tinerețea din palme te-așteaptă s'o mângâie cu aripă caldă și
[bună...]

Ești cer, ești pământ, ești suflet, ești sânge, ești bici...
Peste munți, peste mări, peste ochi, peste mâni, departe... aici...

RÂNDURI PENTRU NELLY

Măicuță, tu știi, tu singură știi
Că-mi plac a poemelor albe stihii
Și rugăciunea brazilor tineri din zări
Și pașii gândului foșnind pe stelare cărări...

Măicuță, tu știi, tu singură știi
Că-mi place să sărut genunchiul alb al ploilor,
Că-mi place din frunzele clipelor să fac așternut micuțelor, oilor,
Că seara din fântână îmi place cu palmele ude să culeg trandafiri
[stelelor.
Ca noaptea să-i svârî în mălinii visului și-a pruncilor ielelor...]

Măicuță, tu știi că-mi place să dorm în pridvorul mic al cerului,
In deget cu inel rouă să mângâiu obrajii misterului...
Măicuță, tu știi, tu singură știi...
... Doar tu m'ai învățat să-mi placă a dimineților albe stihii,
Tu știi... tu știi, că-mi place să văd cum crește sub lujer de
[soare grăul și via,

Măicuță, tu știi, o tu singură știi
Că mi-e dragă ca tine... Maria!...

.....
Maria! amurgul mângâia liniștit pleoapele serii
Când i-am spus, măicuții, că am sărutat obrajii sufletului tău
[și a verii...]

ȚĂRANII

Acolo unde pașii se pierd pe cărări de lumină și umbră,
Departe, sub stelele negre scăldate în apa cerului sumbră,
Departe, unde bolta apasă pe umerii zării prea greu,
Acolo departe, cu porțile închise și plânse... e satul meu...

Și'n satul meu cresc țărani cu umeri de stâncă,
Țărani ce adoră pământul... și'n noaptea adâncă
Când amarul le țese între gene lacrimi de sânge,
Când avana ursită izvorul de lacrimi li-l stânge
Țăranii, cer să-i răsbune pământul și cerul...
Și'n satul meu țărani cresc cu brațele tari ca și fierul.
Țărani, ce știu să se lupte cu vântul,
Țărani, ce știu să'mblânzească pământul,
Țărani, ce știu să îndoaie cu pumnii săgețile ploii...
Și'n satul meu, când noaptea pe uliță umblă strigoi,
Țăranii, în jurul icoanei, cu ochii aprinși de vinete cercuri,
Cu fața brăzdată de durerea lungilor zile de Miercuri,
Cu zâmbete negre, răstignite pe crucea avană a sorții,
Țăranii sărută Ardealul cu buzele arse de setea mirifică-a morții
Acolo, unde pașii se pierd pe cărări de lumină și umbră,
Departe, unde bolta apasă pe umerii zării prea greu,
Acolo: țărani așteaptă deschiderea porților plânse a satului meu...

DOMNIȚA

Cerul fericirilor mi-se aprinde'n orice seară
Și toți idolii iubirii creați pentru Domnița într'un vis de vară,
Imi mușcă inima — ca seceri de smaralde aurul din grâu
Și râd nebuni... și mor, ca un narcis pe margini de pârâu...

Când luna își razimă capul pe-un umăr de cer
Și stele coboară din bolțile roșii de ger,
Când anii trecuți cu visele moarte sunt grei
Și fingerii își fac din lucefieri noptii cercei,
Atunci, o, atunci, Domnița suavă cu părul de grâu,
Cu steaua mării prinsă în lanț de rubine la brâu,
Te aștept... te aștept
Să-mi reclădești toți idolii dragostei și-a crinilor roșii în pept...

POEM NOU

Iartă că mi-am plecat sufletul peste fila de zăpadă
Să-l scutur cum se scutură un măr înflorit în livadă,
Iartă — dar astăzi își acordă în mine trecutul toate viorile,
Să-ți cânte un poem de pe vremea când sărutam cu buzele zorile...

Eram micuț și cel mai bun prieten cu cerul...
Mă tăvăleam în nisip de luceferi fără să știu de misterul
Ploilor calde de stele, căzute în nopțile albe pe miriști...
Iar seara mă rugam lui Dumnezeu cu măicuța în lanuri albastre
[de liniști ...

Eram micuț, iar noaptea mă jucam de-a ascunsa cu scumpi
[îngerăși.
Mă ascundeam în corole albastre și roșii de mici toporași,
Ori visam că beau cu îngerii apă curată din ochi de căprioare,
Ori că dam călătorilor trudnici să bea din cupa cioplită în aur
[din soare ...

Eram micuț și dimineața culegeam pentru măicuța lacrimile
[aurorii
Să ude florile râului pentru arșița, ce-o'mprăștie'n raze toți sorii.
Și mergeam la biserică agățat de rochia neagră a bunicii.
Și-l rugam pe Dumnezeu să-mi ajute la căratul poverii furnicii...
Atunci... eram bun... o, mă desmierdau pe frunte atâtea fășii
[albastre de seri.

Când măicuța mă învățase să-mi scriu numele meu pe tăbliță...

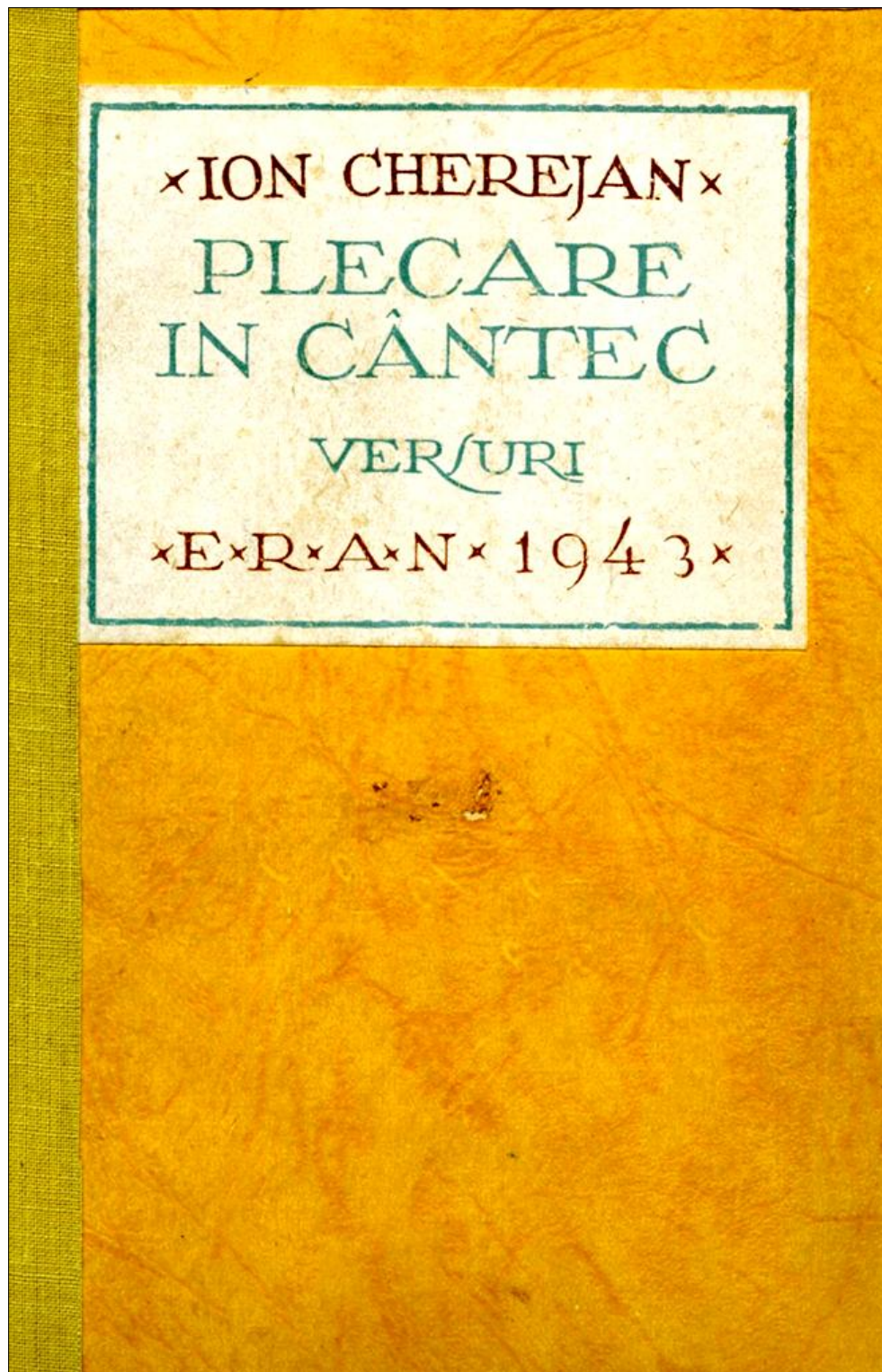
O, dar iartă, nu-mi mai pot scutura sufletul pe fila de zăpadă,
[frate Gheorghită,

Căci mătăși sunt rău și'n mine trecutul își acordă viorile să
[plângă prea multe îngenuncheri...

OCTOMBRE

Prietene, vezi, au început să putrezească clipele.
Bolnav, Octombre îți strigă: taci! mă dor aripele.
Taci, prietene. Octombre îți strigă să taci...
Nu vezi? încolțesc mugurii morții 'n copaci.
Nu simți? pumnalul tăcerii pătrunde până la os.
Cald, sângele neliniștei, se pierde în toamnă. Iar jos,
Pe pământ mocirlos, se târește o umbră de vis...
Stai! să n'o calci de vrei să nu mori în al stelelor negru abis...

Taci! nu vezi, copacii în toamnă miroase-a sicrie.
Taci! descopere-ți fața: moartea-și întinde brațele calde 'nspre
[tine...
Dar... plângi... prietene, plângi?... Să-ți fie rușine!...
[rușine...

Ion Cherejan: *Plecare în cântec*

Editura Românească din Ardealul de Nord, Kolozsvár-Cluj, 1943

„Cu volumul său de debut, dl. Ion Cherejan parcurge întreaga gamă a unui univers poetic tumultuos, aş spune tenebros, peste care planează, stăruitor duhul agonic al tristeţii indelebile. E, poate, drama de neînălăturat a unei anumite vârste, care nu vede decât un singur cer, acela al purităţii şi transfigurării, plin, însă, de zbuciumul înalt al oricărei plecări – fatal însoţită şi de o întoarcere.

Din acest exod spre azurul iluziei, nu e de mirare, dacă cei mai mulţi – ajutaţi şi de mirajul vârstei, nu ne vorbesc decât prin îngenunchiere de cuvinte de natură pur emotivă, substituind logicei, candoarea jocului de imagini sau, uneori, vibraţia eruptivă a sufletului extaziat.

Totul în această carte e izbucnire tulbure şi fluturare gingaşe, litanie aproape stinsă şi îngenunchiere. Expresie a unei sensibilităţi aproape feminine, poezia dlui Cherejan clocoteşte de muzicalitate, de aici nota ei de imprecizie şi nesubstanţialitate tematică. În văpăile acestea printre care îşi face drum poetul, pe lângă versuri abundente în sonorităţi, dar fără rezonanţe mai ample, e şi multă aurărie suflească, de o incontestabilă frumuseţe lirică, peste care, parcă, a suflat duhul pastoral al Cântării Cântărilor (în continuare sunt reproduse versuri din poezia *Fata Transilvaniei* – n.a.), sau alte frumuseţi asemănătoare (versuri din poezia *Sbor* – n.a.) .

În afară de vădita influenţă rilkeriana ingenios însuşită (versuri din poezia *Reconstituire* – n.a.), celelalte poeme au toate nota specifică, unitară, de trăire subiectivă şi de melancolie nereţinută. În acest spaţiu, poetul e la el acasă, în lumea lui de vagi fluturări spre un ţarm părăsit de viaţă (versuri din poezia *Strofe pentru suflet* – n.a.). Am redat poemul aproape în întregime pentru frumuseţea lui stranie şi confuză, care place inimii tocmai prin simpla-i muzicalitate. Aşa mai sunt poemele „*Poveste*”, „*Îngerul*”, „*Căutare*”, „*Poetul a plecat în cântec*”, adevărate incantaţii auditive, toate izbucnite din pasiunea poetului pentru sonorităţi suave de cuvinte.

Semnificativă şi plină de nostalgie şi justificată tristeţe e poezia „*Când ai plecat*”, unde poetul încearcă o coardă a sensibilităţii colective /.../.

Ascunzând în poemele sale astfel de cutezanţe, suntem îndreptăţiţi să vedem în poezia aceasta tristă un talent reţinut pe care noi ştim să-l citim şi sub obroc”.

Eugenia Mureşan

³³⁵ „*Viaţa ilustrată*”, Kolozsvár-Cluj, iulie 1943, p. 28-29.

Editor PROF. EMIL HAȚIEGANU

RUGĂ

Pentru cine, Părinte, adun în potirele versului
zâmbet și stele,
Pentru cine înfloresc nemărginirii din suflet
mărgele
Ș'n palme, pentru cine adun, seara, calde săruturi
de ploii,
Când, iată, pieptul mi-e plin de noroi
Iar ochii mi-i mușcă ingeri de tină?...

Părinte, liliacul crescut lângă inimă îi bate vânt
de rugină,
Iar frunzele visului, seara, îmi sângeră tâmpla
de lut...
Părinte, seara, pentru cine îmi înfloresc în degete
vers ne'nceput?...

Părinte, iată, cerul a 'nceput să-și scuture 'n mine
zăpezile.
Iată, nemărginirea-mi biciuie'n suflet toate livezile,
Iar visul în mine se'ndoaie de prea mult azur...

TOAMNĂ

Cad stele din ceruri și frunze din pomi.
Afară e frig... și'n suflet e gol...
Și'n piept o crenguță de vis cu ochi de bolnavă,
Te-așteaptă, Domniță, cu buze și mâni de aramă...
Toamnă, vino, te-așteaptă'n grădină
Și'n suflet flori galbene, roșii și-albastre...
Te-așteaptă'n grădină și'n suflet frunzele toate...
Vino, vino în mantil de ceață și păr de rugină
Și-așterne-le'n noapte, pe iarnă, culcușuri de tină...

Toamnă, în cale-ți trimis-am un cântec bolnav.
Sărută-l... sărută-l cu buze de moartă
Și-l mângăie cu degete pale de ceață,
Și'n sânul tău rece'ncălzește-l,
Și-apoi îl îngroapă'n mormânt de rugină...

Vino... vino-apoi, Toamnă-Domniță,
Ca tu să săruți cu buze de ghiață grădina,
Cu flori și cu pomi și cu frunze,
Și-apoi să le'ngropi pentru iarnă'n mormânt de
rugină...

Vino... vino-apoi, Toamnă-Domniță
Și-ajută-mi să'ngrop pe vecie un vis în culcușuri
de tină...

BINECUVÂNTARE

Măine, sărutând lacrima zorilor voiu murmură:
Unde ești liniștea mea, unde ești liniștea mea?

Când soarele va răsări, voiu cădea în genunchi
și-i voiu spune:
Peste durerile mele nu mai apune, nu mai apune.

La amieaz, îi voiu spune, când leneș se urcă'n
copaci ca gândacii:
În piept nu-mi scutura florile, nu-mi scutura toți
macii.

Iar seara îi voiu spune când vrea să se culce în
leagăn de zări:
Poartă-mi durerile în larguri de mări, svârle-le'n
funduri de mări.

Apoi, în genunchi, mângăind pleoapa amurgului,
voiu murmura:
Binecuvântată fii liniștea mea, binecuvântată,
liniștea mea...

POEM NOU

Iartă că mi-am plecat sufletul peste fila de zăpadă,
Să-l scutur cum se scutură un măr înflorit în livadă,
Iartă — dar astăzi își acordă în mine trecutul
toate viorile,
Să-ți cânte un poem de pe vremea când sărutam
cu buzele zorile...

Eram micuț și cel mai bun prieten cu cerul...
Mă tăvăleam în nisip de luceferi fără să știu de
misterul
Ploilor calde de stele căzute în nopțile albe pe
miriști...
Iar seara mă rugam lui Dumnezeu cu măicuța în
lanuri albastre de liniști...

Eram micuț, iar noaptea mă jucam de-a ascunsa
cu scumpi îngerași,
— Mă ascundeam în corole albastre și roșii de
mici toporași,
Ori visam că beau cu îngerii apă curată din ochi
de căprioare,
Ori, că dam călătorilor trudnici să bea din cupa
cioplită în aur din soare...

Eram micuț, iar dimineața culegeam pentru
măicuța lacrimile aurorii

Să ude florile răsului pentru arșița ce-o 'mprăști'e'n
raze toți sorii — călătorii,
Apoi, mergeam încet la biserică agățat de rochia
neagră a buncii,
Și-l rugam pe Dumnezeu să-mi ajute peste zi la
cărutul poverii furnicii...

Atunci... eram bun... o, mă desmierdau pe
frunte atâtea făși albastre de seri,
Când măicuța mă'nvățase să-mi scriu numele meu
pe tăbliță...

.....
.....
O, dar iartă, nu-mi mai pot scutura sufletul pe
fila de zăpadă, frate Gheorghită,
Căci astăzi sunt rău și'n mine trecutul își acordă
viorile să plângă prea multe îngenunchieri...

RUGĂCIUNE

Doamne, în piept au început să înghețe toate
fântânile.
Seara, buzele zărilor nu-mi mai sărută albele mănăile,
Iar degetele, Doamne, triste, nu mângâie pe față
izvoarele,
Nici ochii nu mai adună din creștet de cetină soarele...
Și nici ciutele gândului, Doamne, nu fug ca în
svonul de vară
Printre crinii din vis, după albul surâs de vioră,
Că... Doamne, în piept îmi fâlfâie a doilu sbor
de cocostârci,
Iar visele toate, pătate de sânge sunt hârci
Cu care, îngerii, în zori se bat printre vreji de
gorani...
Doamne, rogu-Te Doamne, lasă-mă să mângâi aripe
de vis și iăstuni,
Și-un pas, rogu-Te, un pas mă lasă, să port în
palme zefirul de leat,
Și-apoi... vino — apoi Doamne, să-Ți dau, tot
ce mi-ai dat!

RÂNDURI PENTRU NELLY

Măicuță, tu știi, tu singură știi
Că-mi plac a poemelor albe stihii
Și rugăciunea brazilor tineri din zări
Și pașii gândului foșnind pe stelare cărări...
Măicuță, tu știi, tu singură știi
Că-mi place să sărut genunchiul alb al ploilor,
Că-mi place din frunzele clipelor să fac așternut
micuțelor, oilor,
Că seara din fântână îmi place cu palmele ude să
culeg trandafirii stelarilor,
Ca noaptea să-i svări în mălloii visului și-a pruncilor
itelilor...
Măicuță, tu știi că-mi place să dorm în pridvorul
mic al cerului,
În deget cu inele de rouă să mângâiu obrații
misterului...
Măicuță, tu știi, tu singură știi...
... Doar tu m'ai învățat să-mi placă a dimineților
albe stihii.
Tu știi... tu știi, că-mi place să văd cum crește
sub lujer de soare grâul și via.

Măicuță, tu știi, o, tu singură știi,
Că mi-e dragă ca tine... Maria!...

.....
Maria! amurgul mângâia liniștit piecapele serii
Când i-am spus, măicuții, că am sărutat obrații
sufletului tău și ai verii...

STROFE PENTRU SUFLET

Un sbor de porumbel s'a frânt de-o stea,
Un porumbel ce mă purta spre moarte.
N'a fost nimic... un porumbel și-o stea departe...
De-atunci, eu nu voi mai muri și nu voi învia.

De-atunci, nici gând de moarte să mă tem.
Ea e pentru mine primăvară.
Doar licărul de vis în seară
E pentru suflet rugă și blestem.

De-atuncia, nu mi-e frică nici de ploaie,
De stele sfărâmate la fântână...
Suflete, zădărnice mă mai prinzi de mână.
Mâna mea-i rugină și noroi.

Cu mâna mea e ultimul poem ce-ți scriu.
Versul meu se sparge'n moarte.
Umbra ta de lut ne'mparte
În tineri și bătrâni târziu... târziu...

Suflete, eu nu voi mai muri și nu voi învia.
De mult s'a spart un sbor de porumbel departe.
Porumbelul mă purta sub aripă, spre moarte,
Când mâna mea voia să prindă pentru tine-o stea...

SPRE ȚARA VISULUI

Măicuță, vreau un ultim sărut pe pleoape mâine'n
amurg...

În piept, toate apele tristeții îmi curg
Și se respiră peste suflet, — și-l înneacă...

Măicuță, pașii dorului în căutarea Țării visului îmi
pleacă...

Măicuță, închisă în cănițele gândului, icoana ta
de vis și lumină,

Și urmele mâinilor tale în pletele pline de nopți
și rugină,
Și urmele buzelor tale pe mâini, pe obraz și pe
frunte,
Le-oiu duce cu mine peste țări, peste mări, departe,
spre-al cerului munte...

Măicuță, de drum, fata cu ochii de vers, mi-a dat
din flori de cicoare, alțiță,
Și'n deget inel de lumină, și'n gând, un ultim sărut
de albă mioriță...

Măicuță... să-i dai, pentru mine, mănăstirea cu
versuri și visuri
Ce-o am, acolo, în colț, lângă cărțile pline cu îngeri,
cu stele și lacrimi și-abisuri...

Și-acum, noapte bună, Măicuță... o ultima noapte.
Ție îți las bucuriile toate și albe ca zămbetul
merezor coapte...

Din potirul lor, dă să beie și tată și frate și soră,
Eu plec... Țara visului mă cheamă spre-a
ierurilor horă...

IMPRIMĂVARARE

Mi-e dor de albe ancorări în primăvară,
Cu gungurit, de porumbei în seară,
Cu cripit de visuri și fluturări de soare,
Pe prispe de lumină în svonuri de izvoare.

Mi-e dor de sboruri albe cu doinele de mână,
De steluțele scaldate în ochiuri de fântână,
De joc în praf de soare în ritm de poezie,
De zâmbet de tovarăși în prag de pascălie.

Mi-e dor de poposirea în vis, în răs, în soare,
În înfloriri de stele și 'n înstelări de floare...
Mi-e dor de'ngemănarea primăverii somnului
Ca toate să le dau, în dar, odată, Domnului.

RUGĂ PENTRU MOARTE

Doamne, de ce-mi sunt diminețile, în toate diminețile
Ochii înegriți de toate tristețile? ...
Și visele, Doamne, de ce-mi sunt pătate, toate, pătate,
Cu lacrimi de sânge, — și-s sânge... pătate...
Și'n plept, de ce Doamne'n plept, e-atât de fierbinte
Inima... ce-odată, ... îți aduci aminte?...
Era bună... și se'ncchina'n tăcere serilor și Ție...
Iar azi, e-atât de fierbinte și-atât de pustie...
Și'n suflet, Doamne, de ce se scutură atâtea zăpezi,
De ce atâtea stele, de ce atâtea lacrimi și-atâtea
tristeți?...
Și'n sboruri, seara, Doamne, de gând, spre
ceruri sparte
Deci mi-e ruga plânsă, rugă pentru moarte?...
Doamne,
Lasă, lasă-mă, de poți, să-mi smulg
și inima și sufletul, din plept, cu mâinile, mâinile,
Trimite-apoi, Tu, Doamne, un înger să
le-arunce căinilor, ca'n seară de Dumineci, albele
pâinile...

LINIȘTI

O, liniștile mele... mi-au nins cu pulberi ani,
Ani, ce nu mai știu de-au fost ori o să fie, —
Și gândurile toate, alb de-argint, ca banii
Se-aștern încet pe suflet, cu pulberi de vecie.

Din depărtări adunu-mi liniștile mele...
Mi-a ochii grei de ceruri, — și'n inimă se'ndoale
Peste viori de liniști arcușuri mici de stele...

O, de ce mai plâng în suflet fire lungi de ploale?...

Cu degetele dîbul prin ploii de liniști sure
Și peste fruntea ninsă ghirlânzi de cer îmi pun...
O, nu!... de ce-ai mai vrea, Domniță, ca mâna ta
să-mi fure
Tot ce adun în suflet și'n gânduri tot ce-adun?

SINGUR CERUL

Că te iubesc cum alții nu pot să te iubească,
Nu sunt de vină eu, nici sufletul din mine.
De vină-i singur cerul cu dungi primăverine
Care-a'nceput pe umeri, blând, să-ți înflorească.

Și poate e de vină și mâna ta cea pură
Cu degetele albe, subțiri ca trandafirii,
Ce s'a purtat odată ușor ca și zefirii
Peste o frunte neagră și grea de seară sură.

Și poate e de vină și zâmbetu-ți de inger
Dulce ca aroma de piersici moi și coapte,
Ce-mi picură în suflet balsam pierdut în șoapte
Când sufletul în mine e greu și este sănger.

Și graul tău, iubito, e mai de vină încă...
El zămislește 'n taină atîta mulțumire
Atunci când îmi șoptește cuvinte peste fire
Dulci, ca și un mormur de șipot pe sub stîncă.

Și e de vină încă făptura ta întreagă,
Și sufletul tău alb ca și un steag de neaună
A cărui dulce-aromă de vis desprins din steaună
Eu o adun în palme, iubita mea și dragă.

Că te iubesc cum alții nu pot să te iubească
Nu sunt de vină eu, nici sufletul din mine,
De vină-l singur cerul cu dungi primăverine
Care-a'nceput în vară, în ochi să-ți înflorească...

FATA TRANSILVANIEI

Frumoasă ești iubita mea, frumoasă ești
Ca porumbița albă a vechilor povești...

Frumoasă ești fecioară mlădie și înaltă
Și harnică și bună cum nu mai este altă
În Țară și în sat...
În glasul tău aseară cerul și-a culcat
Un cântec românesc cu floare-albastră.
Fecioară, zâmbetul ți-e floare în fereastră...
Ochii tăi sunt stele ca visurile'n noapte,
Gura ta e mică ca vișinele coapte,
Trupul tău e dulce ca plânsul de vioară...

Frumoasă ești iubita mea, frumoasă ești
Ca și Ileana noastră din vechile povești...
Frumoasă ești fecioară și ochiul ți-e umbros,
Luceafăr mic în ape pe țărm de chiparos...
Frumoasă ești și mersul tău frumos e și e lin,
Frumoasă 'ntre fecioare, cu răs primăverin...

Frumoasă ești iubita mea, frumoasă ești
Ca și Ileana noastră din vechile povești...

STROFE PENTRU LUNA

Ai trecut plângând odată
Pe la noi prin sat,
Toată lumea a aflat,
Numai eu nu... niciodată.

Era o seară parfumată.
Vișinii s'au scuturat,
Cu steluțe 'n păr buclat
Toată erai argintată.

Lumea-a spus că ești o fată
Cum alta nu mai este 'o sat...
Și toată lumea a aflat,
Numai eu nu... niciodată.

Cu privirea 'ntârziată
Zadarnic zările le cat...
Știu... de-acuma niciodată
Nu vei mai veni prin sat...

ȚIE

Din ochi de cer mirat adun
Lumini pentru făptura ta,
Din raze noi și mici de stea
Cunună-ți pun.

Din sbor sglobin de porumbel
Spre-albastre-a zărilor ferești,
Așa ca'n vechile povești
Îți fac inel.

Culeg din primăveri brășări
De vie, pentru mânăța ta
Subțire, ca de rândunea
Un sbor sub zări.

Din cântec nou și greu de-azur
Crescut pe-al sufletului prag,
Îți dărui visul cel mai drag
Și gândul pur.

STROFE PENTRU STEAUA MICĂ

Niciodată nu mi-ai spus de ce ești tristă
Când te plinești în zarea 'nmiresmată,
Și poate nu-mi vei spune niciodată
De ce-ți ascunzi o lacrimă'n batistă.

Niciodată nu mi-ai spus de ce ești plânsă
Când te cobori ca o romanță 'ntârziată,
Și poate nu-mi vei spune niciodată
De ce îmi cânți la geam cu voce stinsă.

Niciodată nu mi-ai spus în seara parfumată
De vrei să-ți cânt un basm cu sbor de îngeri
Scris în zări pe floarea marilor înfrângeri...
Niciodată nu mi-ai spus, nu... niciodată...

CINE ȘTIE...

Te-am așteptat în fiecare seară în ogradă
Ca să apari pe cărăruia dinapre șură.
Ruga florilor de vișină era pură
Ca sborul alb de îngeri în livadă.

Te-am așteptat în fiecare seară ca să-mi spui
Povestea crizantemelor bolnave din fereastră...
Poate și-ai fi spus povestea inimii, albastră,
Ce n'am mai spus-o niciodată, nimănu!

Poate ne purtam cu degetul pe gât de flori,
Sau poate ne jucam cu îngeri'n lumină.
Cine știe... poate te făceam în cortul inimii regină...
Dar, n'ai venit... și te-am chemat de-atâtea ori...
de-atâtea-ori...

POATE-AI VREA

Poate-ai vrea 'n odale să-ți aduc un câmp de flori,
Când peste suflet cad tristețile 'n ninsori.

Sau poate-ai vrea tristețea să ți-o svârl pe geam
Și'n seară să te port pe fluviul de lumină într'un
ceam.

Cu degete subțiri ai vrea să-ți pun steluțe în batistă,
Ori poate'n buzunar ai vrea un corn de lună tristă.

Ori poate-ai vrea luceferi în șirag la gât,
Spuneai doar că-i dorești atât, atât...

Poate-ai vrea din fir de curcubeu cercei,
Ori, cine știe, poate-ai vrea un basm cu smei.

Sau poate-ai vrea să-ți spun povești cu Cosânzene,
Cu Feți frumoși și doine din seri transilvănene.

Ori, poate-ai vrea, iubita mea, să-ți spun
De ce 'nflorește liliacul dragostei acum...

De ce plesnesc bobocii zâmbetului cald în soare,
Ori poate-ai vrea să-ți spun cum e a primăverii
cingătoare...

Ori poate-ai vrea să-ți prind în degetele dela mâini
Un sbor de porumbel aglobiu, când cade la fântâni.

Poate-ai vrea și azi, ca și atunci când erai mică,
Să-ți dau în inserări în dar un smeu sau o furnică.

Ori, poate ai dori să cresc cu mugurii în primăvară,
Să fiu zori, să fiu amiază, poate-ai vrea ca să fiu
seară...

Sau poate-ai vrea să fiu luceafăr în cerurile de
tristețe,
Să te sărut pe fruntea albă cu raze moi și cu
binețe...

Sau... poate-ai vrea 'n odale să-ți aduc un cer
de sorii,
Când peste suflete și mâini tristețile ne sunt ninsori.

Sau poate-ai vrea tristețea să ți-o svârl pe geam,
Iar seara să te port spre țări de vis cu'n ceam...

Sau poate-ai vrea... de ce nu spui ce-ai vrea?...
ți-aș da și-un univers,
Dacă-ași putea să-mi ferec tristețile 'ntr'un vers...

Chiar marele poem din dungii de curcubeu
Ți l-ași cânta, iubita mea... ori poate nu... căci
și tu ești femeie...

ȚI-AM LUAT UN MĂRȚIȘOR...

E cel din urmă mărțișor
Ce ți-l trimit în dar acum,
Cu degete subțiri de fum
Dibui beznele ce dor.

E mărțișorul cel mai mic
Ce ți-l trimit acum în dar...
— Și ce-i de-i moartea vin amar?...
Beznele șoptesc: nimic... nimic...

E mărțișorul cel mai sfânt.
Tu să ți-l culci în palme.
Târziu, odat',... în clipe calme
Îți va șopti de-un vis și-un cânt.

De-ți va șopti și de-un poet
Cu cerul tot pe umeri,
Și ani de-a încerca să numeri,
Să pui și darul în buchet...

E cel din urmă mărțișor
Ce ți-l trimit în dar acum,
Cu degete subțiri de fum
Dibui beznele ce dor.

A CRESCUT UN CÂNT

Din înfloriri în primăveri,
Din bucurii, tristeți și vveri
Și din azur de visuri, sfânt,
In seară, a crescut un cânt.
Și-având albastre aripi mici,
— Ca 'n sbor aglobiu de rândunici
Ce săgetează 'n cer și mări
Vapoarele după plecări,
(Exact ca și plecarea ta
Spre satul cu sclipiri de stea)
S'a abătut sub geamul meu...

— De-atunci, îl cânt și eu...

CÂND AI PLECAT

In dimineața aceea tăcută au lăcrimat zorile...
Ingerii-acordau în funduri de cer, triste violile...

In dimineața aceea tăcută de ultimă vară,
N'a zâmbit niciun crin și niciun fluture n'a
cântat din chitară.
Doar un porumbel s'a repezit să deschidă soarelui
poarta din cer...

O, in dimineața aceea tăcută, era atâta de trist
drumul de fier...

Drumul de fier, în dimineața aceea mergea să
sărute pe-obraz zările.
Alături de el, fugeau cu cântece plânse de mână
albe cărările...

In dimineața aceea tăcută era atâta de trist
drumul de fier...
Îți amintești, pe margini de cer,
Soarele își deschidea ochii mari de codană,
Iar tu, îți amintești, te-ai repezit să-l săruți ca
pe Făt-Frumos o Cosânzeană...

Când ai plecat în dimineața aceea tăcută de
ultimă vară,
... Doar ingerii cântau cântecul lebedei, triști,
din vioară...

DOMNIȚA

Cerul fericirilor mi se aprinde'n piept în orice seară
Și toți idoli' iubirii creai pentru Domnița într'un
vis de vară,
Imi mușcă inima, — ca seceri de amaratde aurul
din grâu
Și răd nebun!... și mor, ca un narcis pe margini
de pârâu...

Când luna își reazimă capul pe-un umăr de cer
Și stele coboară din bolțile roșii de ger,
Când anii trecuți cu visele moarte sunt grei
Și îngerii își fac din luceferii nopții cercei,
Atunci, o, atunci, Domniță suavă cu părul de grâu,
Cu stelele mărlă prinse în lanț de rubine la brâu,
Te aștept... te aștept
Să-mi reclădești toți idoli' dragostei și-ai crinilor
roșii în piept...

CĂUTARE

Ca să găsec poteca întoarcerii spre Ieri,
Spre Ieri — un miez de pâine și-un picur roș de vin,
Doamne, te-am căutat în ceruri, dar cerul Tău senin
Imi tâlhărise visul clădit în primăveri...

Iar îngerii de aur cari picură argint
Pe albele duminici, ce le mai port în piept
Sunt pentru mine, Doamne, semnul ce-l aștept
Să'nconjur luminișul cărărilor ce mint.

Dar... ei, nu-mi arată Doamne, în seri de foc,
troițe...
Ori prin păduri de aur, ei și-au pierdut cărarea?...
Nu vezi că-mi hohotește în inimă 'nserarea
Când pe cărări de lapte, pasc bucăți de cer, oițe...

De ce te-ascunzi de mine în ceața serii, Doamne?
Nu vezi că la răspântii tălpile-mi sânger?...
Iartă... ce-ș de vină... când după-un alb înger
Eu am svârliit cu stele... Că le-a ucis!... în
seri de toamne...

DOINĂ

Din munți când coboară ciobanii,
Doină, scutură-ți anii.

În văi, în munți și în creștete,
Din fluier de fag împlinește-te.
Mândră ca zorile crește-te.
Miorițele, brazi, înclăste-te,
În suflet, cu cerul, oprește-te.
Din fluter de fag împlinește-te
În văi, în suflet și creștete.

Doloă, scutură-ți frunzele, anii,
Din munți când coboară ciobanii.

MAMA

De câte ori...
Și câte stele fluturau spre mine
Chipul tău...
Învăluindu-te'n cununii de frumuseți —
Când adormeam în miriști de parfumuri pline
Și sufletu-mi îmbrățișa cocori de vis — drumeți.

De câte ori m'am înecat în valuri de tăceri
Și-am vrut ca buzele-mi să beie timpuri,
Să dăltuesc în mine din doruri și dureri
Icoana ta:
Dulci zâmbete...
Dulci flori... dulci mituri...

De câte ori...
Cu albe mâini îmi scormoneam în suflet
Și'n zori
Îl răsfoiam cum răsfoiești un trandafir...
De câte ori mi-apar pe mări de-alint,
O, mamă,
Cotrobăiesc cu sufletu, cu mâna'n recli izvoare,
Ca să te văd ca'n visul ce zorii îl destramă:
Albă,
Și ușoară floare... zăpadă pe mioare.

Pleacă

POETUL A PLECAT ÎN CÂNTEC

Cerul, nu-l voi scutura nicicând,
De flori și fulgi, de-asupra voastră.
Prieten, prea am oboșit cântând
Din tamburina lunii'n seara-albastră.

De-acum, și degetele prea subțiri
Au oboșit... Poate că vor mai putea
Peste păduri de via și vechi iubiri
Să tragă-o ultimă perdea.

Și n'o să mă mai joc în veci
Nici în zăpezi și nici în ploii
Și nici n'o să mai bat poteci
Pe care treceți, mândri, voi.

Prea multe stele am furat
Și-am râs prea mult de ele,
Din clipa 'n care am visat
Că sunt copil din stele.

Am rîs cu ele

Iar astăzi prea sunt oboșit,
Lumina lor mă doare,
Prea mult am fost, și am iubit
Pădurea de cicoare.

Peste ce-a fost, de-acum, încet
Voi trage doar perdeaua,
Cum peste visuri de poet
În seară, cade neaua.

Să nu mă mai cățați nicicând,
Nici în iubiri și nici în vers...
Poetul a plecat cântând
Departat 'n univers...

RUGĂCIUNE

Ingeraș la porți de raiu,
Vis neîmplinit pe plaiu,
Ne trimite 'n fulgi de nea
Binecuvântarea ta,
S'o sărute 'ncet, cuminte,
Înflorirea de cuvinte.

Ingeraș la porți de vers,
Prinde soarele în mers
Și-l trimite 'n legănări
— Vis neprihănit de zări, —
Ca să-l cânte la ureche
Inima, de jale veche.

Ingeraș la porți de vis,
Cerul inimii te-a 'nchis.
— Dorul tânăr fără rod
Urcă-al lacrimilor pod,
Așternut peste muștrări
Scrise 'n cărțile din zări.

Ingeraș la porți de dor,
'N cerul lacrimilor mor,

Visurile, — dragi grămezi
De zâmbete și zăpezi,
Îngropate în cuvinte
Dorm de-apururi în morminte...

INGERUL

L-am recunoscut fără să-l fi văzut vreodată
A sosit în sat într'o seară 'nmiresmată.
N'avea nimic... Nici pinten de argint și nici spadă.
Cobora spre casa noastră prin colbul de pe stradă.

Trecând pe lângă zarzării dela fântână,
Le-a surâs și i-a binecuvântat cu-o mână.
Era trist... Avea fața ca de fată moartă.
Zice-se că haina-i pe la umeri era spartă.

Cobora spre casa noastră prin colbul de pe stradă.
N'avea nimic... Nici pinten de argint, nici spadă.
Părea obosit, cu sandale prăfoase și sparte.
Și era trist... Poate venea de departe...

L-am recunoscut fără să-l fi văzut vreodată.
A sosit în sat într'o seară 'nmiresmată.
Mi-a făcut semn, cu mâna, de departe,
Să-i arăt căraruia ce duce spre moarte.

N'avea nimic... nici pinten de argint și nici spadă,
I-am țesut înainte în colbul din stradă
Să-i arăt căraruia ce duce spre capăt de sat...
M'a privit trist, mi-a zâmbit... și-a plecat...

N'avea nimic... nici pinten de argint și nici spadă.
Era atâta de trist în colbul din stradă...
A sosit în sat într'o seară 'nmiresmată...
De-atunci nu l-am văzut niciodată... niciodată...

POEM TRIST

De mult n'a mai trecut pe lângă mine-un cânt
Cu zâmbetul de mână mic și sfânt...

Acum îmi biciue fața și tâmpla tăcerea,
Și'n plept îmi sărută amarul toți macii
Culeși pe un taler de lună. Gândacii,
Ce urcă pe stele, îmi picură'n palme durerea...

Iar visul cu svonu-l de umbre se pierde în juru-mi...
Copti, muguri de lacrimi, se sparg în vânzolul
Nebunelor clipe ce răd de sobolul
Ce-mi roade în taină și floarea albastră din
gându-mi...

Și golul din mine e greu, e plumb și e ghiață...
La noapte îl voi pune luceafăr de aur în brață.

JOC NEBUN

Sufletul meu, tu crești cu toate revărsările clipelor
Trist ca o toamnă bolnavă în jocul nebun al
aripelor...

Sufletul meu, te naști în svon de mănăstire
domnească.

Sub cerul tău, primăvara merii încep să'nflorească
Și'n rodul lor, te pierzi ca și îngerii'n seară.

Sufletul meu, tu crești cu unduire de spic în lan
de secară

Și'n mângălerea albăstriței înveți să nu-ți
numeri pașii.

În altițe de doină, seara, te'mbracă cosașii,

Și'n revărsarea spre sat te poartă tălângile verii
de mână —

Pe tine, suflet al meu, prieten cu miorițele albe
din stână...

Sufletul meu, tu crești semeț spre ceruri, cu munții.

Răvnești mările zărilor și'nfrățirea cu brazil, cărunții

Și rugăciunea câmpilor triste la răsărituri de steaună

Și purpura crăiască a baladei cu îngeri de neaună.

Sufletul meu, tu vrei în diminețile albe să crești
cu copacii

In livezile cerului, când iată, în vis ne sângeră
macii

Și stelele gândului mor în nimic, — ca'n apa
fântânilor

Jocul nebun al urmelor mâinilor...

Sufletul meu, tu crești cu toate revărsările zorilor
Trist ca o toamnă bolnavă în jocul nebun al
viorilor...

POVESTE

Iartă-mă... iartă-mă... inimă era atâta de somn
Când Te plimbal cu ucenicii pe ape, bunul
meu Doamne.

Încât nu mă'nduram să Te urmez în seara
aceea de cleștar...

Și-apoi... era trist și abătut sufletul meu de
pescar...

Crede-mă, Doamne, am ieșit cu barca în larg
Când ultimele stele se spărgeau de catarg.
Aurora se plimba peste ape cu zorii 'n cingătoare
Și-și purta peste valuri trena din bucle de soare.

O vedeam cum venea albă, măreață...
Eu, i-am ieșit înainte în brațe cu o dimineață
Și'n suflet cu'n sărut... Ea, când m'a zărit,
Doamne, crede-mă... nu știu dece, dar a fugit...

Și'n fugă... i-au căzut din cingătoare toți zorii,
Și-a fugit peste ape, ca peste vârfuri de
cetină norii...

Și'n spaimă, pumnul inimii mi s'a făcut atâta de mic
Încât până în seară, crede-mă... n'am prins nimic...

Pentru-aceea era trist și abătut sufletul meu de
peșcar,
Încât nu mă'nduram să Te urmez în seara
aceea de cleștar,
Când Te plimbai cu ucenicii pe ape, bunul
meu Domn...
Și-mi era, Domnul meu, iartă-mă... atâtă de somn.

RECONSTITUIRE

Petru, a fugit departe de vnetul mulțimii,
Voină să rămână singur pe țărmul, prieten cu
un gând,
Și-a 'nceput să culeagă din mare, pentru rugă,
stelele crinii,
Când ceasul veșniciei a 'nceput să bată pe marginea
cerului atâtă de grav
Încât, cântecul inimii i s'a uscat pe buze ca și
un fir de iarbă,
Iar pașii lui Isus îi auzeau cum sue pe-ale cerurilor
maluri,
Iar gândul lui Isus ce 'mbrățișa cu brațe de
minuni o taină,
Il auzea cum încolțește în stelele pierdute'n valuri...

Și neștiind să-și împlinească negrul golului din gând,
A 'mbrățișat cu ochi de rugă țărmul și a zis:
— „Nnicicând,
Isuse, nu te-am simțit mai viu, mai cald și
mai aproape...
Cu degetele nu te-am atins nnicicând pe tâmpo,
pe picioape,
Iar părul tău, în care se ascunde'n fiecare seară
steana,
Nu l-am mângâiat nnicicând cu mâna mea ca neana..."

O, Domnul meu, tu ești aicea lângă mine și îmi spui
Cu glasul tău de fagure — că nu-
În cer și'n pământ, un vis, să ne poarte
Dulceața cuvintelor tale, din viață, în moarte ..."

Petru, culegând pentru ruga de seară stelele și
crinii din mare,
A văzut pe Isus cum vine pe-a valului albă cărare,
Și-a zis: „O, Domnul meu, tu ești aici, lângă
mine, aproape ...“
Și-atingând valurile, ca în vis pe Isus, pe
mâini și pleoape,
I-a ieșit înainte, — pe valul ce se simțea făcând
minuni ...
I-a ieșit înainte, — ca 'n fața celei mai
curate rugăciuni ...

Așa ne povestesc în orice seară malurile,
Că i-au înghițit pe sfântul Petru valurile ...

PRIETENA

De ce mai plângem seri la rând
Când gândul cade trist în ieri,
Când visul alb și-atât de blând
Se pierde'n nicăieri? ...

A cui însingurare-o plângem noi
În seri când dragostea ne doare? ...
Ne doare'n inimă noroi
Sau poate'n piept ceva ne moare? ...

De ce ne'ntoarcem capul trist
Spre tot ce-i alb și cald și pur
Când mâini de lut sau de-ametist
Se vreau în seri de foc, azur? ...

De ce ne dor, — când bănuim
Cu mâini de gând, — însingurări? ...
Ori... prea sunt multe 'nfrigurări
Închise în: iubim... iubim ...

SBOR

Cu orice sbor de porumbel mă'nalț spre soare
Și cad cu fiecare stea ce cade la izvoare.

Cu fiecare vârf de plop mă sui încet spre stele
Și cad cu fiecare fulg peste țărâna mâinii mele.

Tainic mă renasc în răsărit de lună plină
Și mor în zori cu raze sfărâmate de lumină.

Cresc în zări cu albe 'mbujorări de doină
Și mă răsfrâng în zvon de țară, fie soare, fie moină.

Tainic mă renasc în vis sub fruntea anilor cărunți,
Cu fiecare sbor de porumbel spre vârf de munți.

Cu fiecare spic străpuns de sulți de lumină,
Mă plec peste ogor s'adun și rod și rădăcină.

Tainic mă răsfrâng în plânse infloriri de visuri
Și'n taină mă destram ca fulgii peste guri de-abisuri.

Cu fiecare porumbel ce cade la izvoare,
Se stinge'n suflet câte-o stea de prea mult soare.

Cu fiecare vis crescut din pale de lumină,
În suflet mă cobor să-i smulg și rod și rădăcină.

Cu fiecare vis pierdut pe urme de lumină,
Din piept cu degetele smulg și Spirit Sfânt și tină.

Și totuși... tainicului din vis crescut în svon de seară,
Mă pierde'n logodiri de vera și nouă primăvară...

LUNA

O mângâiam pe față, pe frunte, pe mână
Și-o urcam cu degete albe pe masă,
Când binevoia să coboare în casă,
Luna — Crăiță, — a stelelor mândră stăpână.

Când încercam a trage storul peste geamuri,
Mă oprea cu gesturi de albă castelană.
Se tolinea pe masă, ca pe o caldă blană
Și încerca s'adoarmă, — cu visele prin ramuri...

Când așipea, — o învăleam c'o glugă albă.
Tiptil, veneau prin geamuri, ingeri albi și stele,
În mână cu flori albe și'n gât cu mahmudele,
Ca să-i sărute fața și mâna, ca o nalbă...

Apoi, în cerc, în juru-i, cu ingerii de mână,
Toți îi cântam: — să dormi ușor...
Să mângâi, astă noapte, al visului căpșor,
Tu lună și Crăiță și-a stelelor stăpână...

Atunci, când printre geamuri cobora în casă,
A visului Crăiță și-a lumilor stăpână,
Cu degetele albe o urcam pe masă
Și-o sărutam pe față, pe frunte și pe mână...

OCTOBRE

Prietene, vezi, au început să putrezească clipele.
Bolnav, Octobree îți strigă: taci mă dor aripele.
Taci, prietene. Octobree îți strigă să taci...
Nu vezi: încolțesc mugurii morții 'n copaci.

Nu simți: pumnalul tăcerii pătrunde până la os.
Cald, sângele neliniștii se pierde în toamnă. Iar jos,
Pe pământ mocirlos, se tărește o umbră de via...
Stai! stai, să n'o calci de vrei să nu mori într'al
stelelor negru abis...

Taci, taci, nu vezi, copacii în toamnă miroase-a
sicrie.
Nu vezi, Octobree pe flori de rugină poemele morții
îți scrie...
Taci, descoperă-ți fața: moartea-și întinde brațele
calde 'nspre tine...
Dar... plângi... prietene, plângi?... Să-ți
fie rușine... rușine...

STEAUA

Bă!... să știi... mă cheamă s'o sărut pe frunte...
O văd de mii de ani în fotele-i solemne.
De ieri însă nebuna-mi face semne:
Ar vrea să urc l'un pas de ea în munte...

Luna chiar... nu știu de când... sunt ani...
Cocoșată'n vârf de șuri, de brazi, de lemne,
M'a luat la ochi și-mi face semne
Să urc la stea, — că-mi dă poleiul ei în gologani...

Chiar și brazii... seara mai ales, în munți
S'au pus cu toții disperați să-mi facă semne...
Ha-ha-ha... spre stea ar vrea să mă îndemne,
Ei... sărmani de ei, pigmeni cărunți...

Dar... ce-și închipuește steaua... chiar și
brazii, sau chiar luna,
C'o să-mi pierd eu astăzi vremea cu un nasture
de-argint,
Când peste plept îmi curg într'una apele
de mărgărint
A fântânilor din suflet... Sau, ce-ar mai vrea?...
Să nu-i spun una!...

ULTIMUL CÂNT

Toamnă, de-acuma n'o să-ți mai cânt,
De-acuma, să-mi mângâi pleoapa n'o să-ți mai cer.
Toamnă, visul crescut din urzeală de cer,
În zori, la cântat de cocoși, în suflet s'a frânt...

Toamnă, de-acuma nu voi mai vrea
Să-mi culegi cu degete lungi trandafiri din fântână,
Nici să mă porți printre vise de mână,
Nu... căci în zori, căzut-a în suflet o stea.

De-acuma, Toamnă, nu-ți voi mai spune: Crăiță...
Nici nu-ți voi cere corn de lumină de lună,
Și nici nu-i voi cere măicuți să-ți spună
Cum să'mpletești din fire de soare aitiță...

De-acuma, nu-ți voi mai cere nici vin din ulcior,
Nici sfat când mi-oiu țese din flori ruginite surman,
Nu... căci spre-al zărilor albe liman
Mă poartă al dorului sprinten picior...

Toamnă, de-acuma n'o să-ți mai cânt...
În mine, cerul, pământul, sunt sparte,
Iată, ultimul cânt ne desparte...
Cu bine, Toamnă-Domniță... de-acuma,
visul s'a frânt...

Notițe

Dr. Fali Béla

- A magyar színház története
(A kispfaludi-társaság által juttatva az országba)
- Budapest, Signor Lajos, 1887
(p. i-464)

p. 192 : IV. fejezet

11

- 21 júl. 1891: br. Naldézy József - cere speturi de la Kelenen László, pentru o trupă permanentă în Budal...
... scurta, în august ntr, va pune problema în discuția
sieteii ardelene...

① Kelenen: se duce, pt. iernă, la Chișinău, în Pesta...

② Aranka György, királyi táblai bír, a várótt felállítás színház
alapítása ügyében levelet írt Sodó Mártonhoz; acceti răspuns
să, plauul de 2,9044 fr. (a lui Kelenen) e prea mare; se poate și
cu mai puțin; să înceapă numai construcția... la preșterea actrii
(e suficient: 2 leu); să-i pregătească directorul trupă, gimnaziu - haci
ste impuncte; dacă nu ste - atunci, un actor în Buda, va pleca la
Chișinău, cu aprobarea gr. Ráday Pál, șef școlii; dacă nici aste nu

merge, atunci, unul în fișur-ii „világított” erőszakjok le 1 a.)
gróf Ráday Pál feladajára a gond es ispágnak vezetlelre...

(p. 195)

- plauul lui Kelenen... } acceti sortu!
- propunerea lui Sodó...

- Aranka n-a putut convince pe nimeni să stea în șuntea actrii...

(p. 195)

• Prima acțiune seriosă poneste de AIUD...

IV.

2.

- Atud : sept. 1791 : „togás deakok és úrfiak” körében indul a mozgalom, mielőtt mintegy 35-en elhatározzák egy értekezleten, hogy:

III „Az iskolai gyakorlatok közt különösen a magyar nyelv oktatására, vagy inkább maguknak a magyar ékesszólásban való gyakorlására egy társaságot létesítenek”

... végre 22-re apadt számuk;

- Scopul: ① latin, német, francia, görög nyelvből szavakat fordítani;
② minden tag galérija eredeti költemények irásában mutat;
③ eredeti magyar szavakat alkalmazó kötet, akár kötetlen beszédben gyakorolni
... Ifjú gyermekeket is felkeltet realkivüli társul, hogy szókincsük és nevelődjenek példájukon...

(p. 195-196)

IV

- Forma de organizare a elevilor din Atud, e adoptata de Clujeni... 3.
- Cei mai talentati, desin urambii dupa Clujeni...

... dupa exemplul celor din Atud, br. Wesselynyi Miklós și gr. Teleky László, vor porni actiunea la Cluj...

- Seci: cel dinti exemplu : „Enyed Theateris Társaság” ...

- Seci: Wesselynyi Szececi infintara unei trupe la Cluj...
• apalerazi la Kötai Pálka János!

1

(p. 196)

IV

4.

• Kötai Pálka János

- se naște la Derecke, în jud. Bihor; 24.12.1763; + 14.11.1842
- face școală la Sárospatak (colecție reformist) și Cluj (col. ref.);
- cadet în regimentul Splényi; a ajuns, probabil, până la gradul de ofiter (o în același regiment : Wesselynyi = căpitan; k-aci, procuror...)
- ultoră viteză; studiază lit. și dramaturgia franceză, germană, engleză, greacă; studiază pictura, muzica;
• securitate prin holozi;
• face scenarii de actiune pt. actori

- ii recomanda, la recomandarea lui Wesselynyi, la la Atud, pe:

- ① Sibőfalvi János Pál
 - ② Gyulai Sárka János
 - ③ Kovács Károly József
- ... li de atunță:
- Őri Filip István
 - Hunyadi Sámuel
 - Kovács Miklós
 - Keszegh Terézia
 - Fejér János
 - Fejér István
 - Kis Terézia
 - Fejér Rozália

(p. 197-198)

IV

• În 1792, în cea de-a 22-a sesiune a Comuniunii anuale 5,
că se aprobă spectacolele de teatru, cu avizul cenzurii, pentru
postrarea moravurilor...

- Donatii: gr. Boduffy Szűcs: 400 rfr.
- gr. Bethlen István: 100 rfr.
- b. Wetzeldy M.: 300 rfr.

- gr. Rédey Mihály: gratuit: sala de bal!
- Kötsi scoprează plecarea plecarea turpe semana dival (de la Rédey)
- la 11.XI. 1792: "Tikkos Ellenkezés", vagy "Koloss"

(p. 200-201)

Trupa la	Haralyi Fejer János	Szalai István János	Keszegh Teresia
prezic.	Öri Fülöp István	Haralyi Fejer István	Tárdos Anna Maria
re.	Kötsi István János	Fejer Rozália l.a.	Susanna l.a.
	Örvednyeskei Koncz József	Rajkó Teréz l.a.	Juliana l.a. → date atâta!...

IV.

• În nov. 1793, trupa de muzică în sala Pataki Samuel 6,
(incluzând de totuși lui Kötsi)
• Aici, deși, caușă, independent, Kötsi P. János...

• într-o timp, la TP. Mures...

(p. 201)

IV

• "Mădăra az erdélyi rendek oly határozott jóakarattal vettek
tárgyalás alá a kolozsvári színházról kérdését, ugyancsak
egy Máros-Vásárhelyt létesítéséről színház felépítésre vértelt
indított mozgalomát M. Vásárhelyen Öri Fülöp s mintán
nehány lelkes hölgy által terve helyezésre talált, egy
tervezetét nyújtott be a kolozsvári Magyar nyelvű "Társ-
sághoz 1794. május 27-én!"

(p. 202-203)

IV

• Scopul: menținerea posibilității de a avea a unui teatru pus în schimbul paștelor naționale, — pentru menținerea „főművelődés” și neves közönség“..

• Creșterea costurilor locale, vrea să facă totul „legszeregyebben és legkevesebben“..

• Hora și clădire: cu un interior: de

- lungime: 6 1/2 il	} cu o clădire asemănătoare, un mai mare de 80 fr.
- lățime: 3 1/2 il	
- înălțime: 2 il și 2 băb	
• scena: 10 m	

• brăveți, pt. lucrări de tapiserie, calice, zăperci, tușoniere etc: 185 fr.
 • It. unele lucrări („feston“), se angajează, el, personal...

(p. 202)

II

• It. economii la bugetul „actori“ — propune invitații, prin invitații, fricte și trăiri care sunt să vor...

• clădire și ține „kücsök“ și jei navel și tristesse megbárlatába velkül... „jutalmazás” igérve velkül fellel pru“..
 ... cum în un spațiu în un seară, e de drut angajarea a 2 actori, coroni, teacumbate, la fixarea 400 fr.

• Un „gondviselet”, cu 150 fr.
 • Un „iradék”, pt. „maloldás”, cu 150 fr.
 • „Szerzői jogdíj”, anual, 50 fr.

• toate cheltuielile, pe 1 an, 1085 fr. și 34 krajczar.

(p. 203)

III

• La creșterea: propune ca:

- 30 de <u>főművelődés</u> , pt. 10 spectacole, à 15 zl. fr. = 450 fr.
- pt. locuri de rangul 2, 40 vâllalkozó, à 7 fr. 430 krajczar = 300 fr.
- pt. locuri de rangul 3, 40 vâllalkozó, à 4 fr. = 160 fr.
- pt. locuri de rangul 4, 40 vâllalkozó, à 3 fr. = 120 fr.
- pt. locurile în spate, 40 vâllalkozó, à 2 fr. = 80 fr.
<u>Total</u> = 1110 zl. fr.

• invitații de trăiri spectacole, 1/2 de locuri, și se incorporează...
 • se înțeleg „plumb” și „pru” membru „Nagaryalanyok” előjárás“;
 • Membru ca „kezdő” în trăiri și văzese” a szrijelők a neves szrijelők szrijelők feljegyzés alatt;
 • Se se examinează („... madip... un un vizsgálók...”) totu totu de...;

• Costurile ropeuse, creșterea, plumb, ca revela zab...
 (p. 203)

IV „Carte verde” („Zöldknyv”) : porvita în 1802; pînă în 1809 a făcut ^{II} circuitul țării (Ardeal + Ungaria).

• 1. an adunat: 12.572 fr. 36½ kr.

cluj

• 2. anul, din care, Oficiul național de construcții a primit proiectul cel mai bun; la 27 sept. 1803, pe baza acestui proiect, construcțiile clujene Alföldi Antal, începu lucrarea...

(p. 214)

III • 1802: „hojós hárszrak 20-án bemutatvóna bussuelőadásukat ^{II} Marosvártól helyre változtattak. Június 12-én kezdték meg előadásukat. Szemük előtt látták, mintegy a labor véget társulatoktól való megkülönböztetés végett akon előt, minteként földrekerve a társulatnak a jó előkésést a maga példaképeivel is tisztelendőltővé tenni, a az illendőséggel meg nem lehetni.”

TP. Mures

... július 31-én Schreambe költöztek át...

(p. 217)

IV • 1806: „... majus elején Marosvártól helyre fele utnak indították, hogy az itt megszállta miatt kiüríthetetlen elhagyott után csak tíz nap muldval juttattak el.” ^{13.}

TP. Mures

(birtok elterjesztés, a tupa: Sáska, Kolozs, Kóka, Kátia, Székely József, László Atán, János Józ, Sándor Józ) ^{un proiect de sept.}
 o joca, aici, în luna mai, iunie, iulie...; apoi la Braşov; proiectul nu se realizază; zămis la TP. Mures, pînă la (vezi: pag. 221, sus...)
 H. cup. 9 cînd joca: „A poporuy keresetén” de Buda: zupusand; apoi, pleacă, la cluj;

(p. 220-221)

IV • 1806, 31 aug. la Cluj, deschiderea stăpînirii, cu „PAROLA”;
 • debutarea: UNGAR ANNA...

- Zieta din 1809 - nu discută problema teatrului...
- Mona Wetzelényi...
- la Cluj, din nou, nemții; trupa maghiară, din nou, pe numele...
 (sintetizăm în 1813...)
- Târnaveu, la Debetin; actorii, îl revin pe Koltai; îl alog pe Enyey;

(p. 222-224) 1

IV • Koltai, revintors la Cluj, îl pune pe Szekely József (actor pesteni)^{15,}
 și Vandza Mihály (student „ki külföldön a postaközben gyakorolva magát”)
 să organizeze o trupă Transilvăneană...

• Alta, îi angajează pe: Siményi Borbála + Ej și Ungár Anna (sotia lui Szekely)
 Patali Anikó
 danes P. P.

Anuar!

- Vandza în contact cu vîd. Wetzelényi: Csereghelena...
- EA, leapt contact cu EL...
- în virtutea contactului, trupa din Debetin, e a lui... în Meszeha Sándor, îi rechemă, la Cluj; trupa refuză...
- EA, nu areste „mecenatul”; pretinde, anual, 100 fr....
- Debetinul, nu-i lasă să plece, - procesul pt. restituirea Károlyné...

(p. 226-227)

IV • În aug. 1804, a megeri arabalomból, a gróf Károlyi család ^{16,}
 jogközigazgatójától Burján Schmeltől, értezték kapott (trupa)
 melynekint özveg gróf Károly Józsefnek a magyar nyelvű gyorapi-
 tásca és terjesztésére törekvő magyar színházasoknak a me-
 geri arabalomban levő, s a gróf család tulajdonát képező, annak mulatódjára használt s kényszerített
 helyes színházi fűlzetvelet minden utólagos kötele-
 zettel, terhe nélkül odaajándékozása...

Megterve
Károlyné

(p. 227) 1
 • Meszeha o roapă pe vîd. și totuși, totul, orasului; liga: da!..
 • de-aici, procesul!...

IV

... scena cu sechely - jános = Perșo Celestina! ..

17,

(vezi: pag. 233-234)

- 1811: iarna: a jucat la Cluj;
- 1814: la Tp. Mares...

1

- în casa "Wesselyujine", - apoi, în casa profesorii lui MÉHES SAMUEL...
- 1812, ianuarie 28: Shakespeare: R. Lear
- 1812, decembrie 12: "Hanyati László" - Amintiri naționale...

• Giida László: performanță gandy, piedbir-taka; a scris:

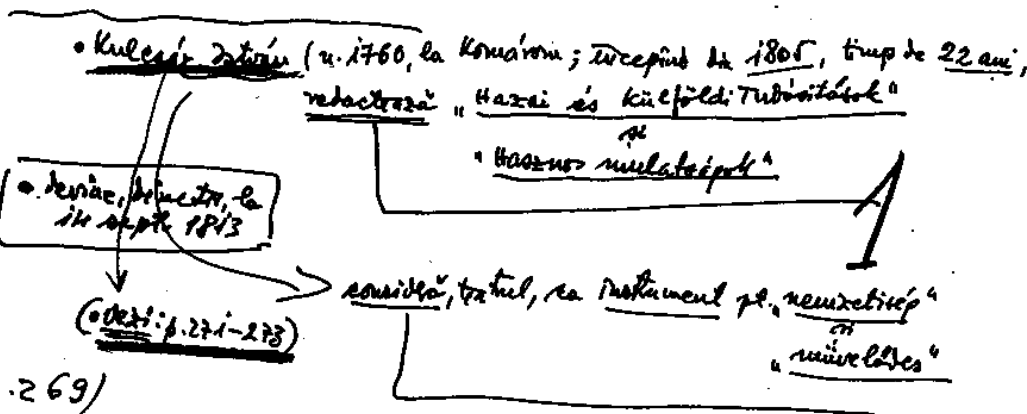
- "Laurus és Lidia" (3 acte)
 - "Berend" (vașcă a "Litelcsfej" magarilor "meghívandja") - 3 acte
- donesei 2000 rpf.

(p. 252-253)

IV

- Scholtz: „A magyarok hűsége és nemzeti lelke”; în traducerea lui Ferzeghy Ferencz, are succes surmă la Posta și Buda;
- (• trăgă: a magar fellekél!..)

18,

V

- 1802 (mai): directorii Cibulka Alajos și Jandl Antal, dau spectacole de oplu în lb. maghiară:

19,

„Tettetvény”, „Medea” (de Benda), „Tejáros ledny”, „Atala”

„Tervezetem az elindító közben kimondott magyar szó fellebánta a nemzeti lelkesedési szalmalánggitt, de a bécsi lapok magyar levelezést kivéve sarki sem figyelte azt, hogy a magyar sajtó hona fővárosában ijennet is helytelen örülni jobb hiányában”

1

(p. 238)

I

• 9. 6. 1812 : Pesta : inaugurarea noului edificiu al
teatrului german ;

207

"Egyedül Beethoven Lajos híres zeneszerző által az
szekelemből itt zeneszerző az, minék nagy becsé van
és leend."

(p. 294)

1

VI

• "A kolozsvári magyar színház idős, március 11-én nyitotta 21,
meg a emlékeztető vették maguk a főrangnak jeltették benne
elérte, addal is növelni szajtrán a színháztervező bizottsághoz
adott napi jövedelmét, mármost pedig a színház palca kéréses
vették jövedni a nagyközönség előtt előadásuk által." (Eötvösök
zrínyi Miklós történetek.)

(Adaptzi, a "Muzsika Játékok-Társaság" jácó
"Könyv Művészet" című darabot...)

(p. 334)

1

VII

• directiv : gr. László János ... "meg" hogy némileg megpihenésen, 22.)
a társulatát udc kora János Ernyet,
Károlyfehérvár Marosváros Mogyorós, Bra-
só és egyéb szász városokba vendégszerzési
küldte...

(p. 335)

1

V

• „1823 (...) a magyar színháza számára a neveléssel felváltva 23,
 kellett játszania, miáltal a különben is csekély jövedelével
 mel biró magyar társulat újra az anyagi bukás szélére
 jutott s a helyzet lehetségesével bedőlött egyúttal a társulat
 könnyművésze is, mi próbákról elmaradt, korhelységet,
 sőt dorobáltozásokat is vult maga után. Nem egyszer,
 a férfiszereplők mindegyike ittasan lépett ki a színpadra.”

(p. 335)

• Repetitorium, sub direcția lui Hollaki Antal (următorul lui Lázár)
 e „ipen egyhangy”; în tot anul se joacă doar câte o
 piesă nouă de: „Nemesi László”, „Kenderogy Ferenc”, „Kecsi Pál” și alții;

% (p. 335)

VI

Traduceri făcute de:

24,

gr. Teleki Pál, br. Wenckelny József, Katzi Pál și József,
Deák Fülöp Sámuel, Lécsai Samu, Mátffy Ferenc,
Nagy Spörny, Pataki József, Brassai Sámuel, Bölggy
Ferenc

„ipen nem bírték a közönség érdeklődését
kingyoni”

(p. 335)

VI

... Kisteleki László ... (+ 28. V. 1844)

25,

... expansiunea creșterea Teatrului de la Balchidjered.

• arhivele oficiale: 2. VII. 1831;

... spectacolul începe cu prezenta:

„Nemzeti ének”

(p. 340 - sus!)

VII

• 22 aug. 1834 : inaugurarea Teatrului Național din Pesta 26,

Spectacolul de inaugurare:

- ① Prolog de Vörösmarty Mihály
- ② „Thalia drăgăla az előjáték”, prolog muzical, scris (compus) de Heinrich József
- ③ „Anpád elvadás”, de Vörösmarty Mihály
- ④ „Belizár”, (opere) de Schenk János, în trat. lui Kiss János (fragment)

• Nete deschise în ridicarea teatrului : Földesy Sándor, Fest-magye udvar. alapszín, și Bajza József, director;

• 1865: inaugurarea Institului de teatru, la Pesta !..

VI

• Actori mari în perioada inaugurării T.N. din Pesta : 27,

- Selye György (1793-1872); soția lui Selye József ...
- Mogyoró Károly (1798-1842)
- Szentpétery Zsigmond (1798-1858)
- Füredi Lajos (1809-1854)
- Bartók János (1798-1862); fiu de tipăritor... Gillegi Pál „întâlcitor” actor...
- Zsuzsányi Márton (1807-1858)
- Egressy Sándor (1808-1866); la 30 iulie, pe scenă, în actul al 3-lea din „Braunkörös György” mare;
- Gillegi Pál (1790-1874)

• Kántorné (Kantor Gerszonné; sz.: Engelhardt Anna) : 1798-1853

• ultimul spectacol: „A Kegencsek” - la 17. Martie; în vârstă, ultima mișcare, în scena sr. László; Prigella Komédia îi face pețitorii frumoși

V.

• Costul, integral, al T.N. din Pesta : 268.574 ft. și 5 kr! 28,

• Presă, cu preocupări de artă teatrală :

- Honművészek
- Rajzolatok
- Pesti Hírnök
- Hírlapi Szemle
- Haznos mulatságok (articole bune, de obicei: Magyar Élet)
- Athenaeum

VI.

• în sec. XVII - XVIII: aprobările pt. spectacole teatrale, sînd date de: 29,

- ① pt. stăini: „k. kaiserliche auch zu Hungarn und Böhaim königliche Obristen Spielgrafen Amt“;
- ② pt. trupele ambulante, în 1696, în 1791: „az unalkodo“;
- ③ în Ardeal: „a helytartótanács“ ...

... mai tîrziu, nu se va mai cere „aici“, aprobări...
 (aceste „aici“-uri, au luat ființă după desființarea
 așa numitei „Bürjälk grafia“, întemeiată de Jozef II...)

• în 1754, Maria Teresia: „cezură“: nici o presă care să jignească
 bunurile, ori morală publicului...

VII

• 1793 (18 oct.): Buda: Helytartótanács, nr. 25. 166: DISPUNE: 30,

- înălțarea cenzurii pt. spectacolele trupelor sta-
bile sau ambulante - mai ales sub raportul
moralizării...
- În Austria și în Hungaria, pot fi jucate numai acele
pese care sînt în repertoriul teatrului imperial
din Viena, în 1791; pt. pesele noi - cezură!..
- La Buda, în cadrul Serviciului de presă (la Helytar-
tótanács) se organizează o subcomisie pt. cezurarea
peseilor de teatru...

VIII

• Numai după KISFALUDY Károly, scriitori magh. se eliberează 31,
de influența scriitorilor germani...

• Accentul influenței, eplită, în parte, faptul că Ny
 „Bánk-bán“ de Katona, e premiată, și „Pár-
torcáp tize“, de Tokoly

- János Andráš: „Béthy Mária“: e tabu - „megmagorositott“!
- Sombor János: „Esküvés“
- Foly Andráš } lepi pévezet
- Förösmenty } költői szépségében bővelkedik minden színműve!
- Kisfaludy Sándor } drámai nem valóik színpadra!
- Tóth Lőrincz }
- Horváth Cyrill }

VII

- Jászka Miklós: „Színi regények” → egy sem színpadképes!... 32,
- Kuthy Lajos: „Némelyi csupa huszár és veréb alkotva szívet és színt nélkül!”
- Szépligeti Ede:
 - magyar színpad in presence of some popular;
 - színház színház színház, a sub infl. színház (fr.; Hugo)

- Kovács Pál
- Nagy József
- Szalé József
- Csontos Pál

művei... nem tudták a leschenfeldi német boházátakat leszoonítani a színpadrol!

1

VIII

- színház '30, '40: színház színház...

33,

- színház: „Kakambukiformihoroggemimomen” (in 3 acte)
- „Arkon. boház, rézkaritán - forpó - pergo - tündérvárda - tündérvárda” (in 5 acte)

boház...

(„Ausztriában a boház a francia vígjátékainak elfajulása következtében jött létre”)

1

Forrásművek

1

- Színház Színház: A magyar dráma kezdete, Bp., 1883;
- Kardosa Lippich Elek: A magyar dráma germánokora, Bp., 1884;
- Kertbeny K.: Magyarország legregibb drámairostala, 1550-1575-77, Bp., 1878;
- Dr. Nagy János: Színház Színház életrajza és munkái, Bp., 1883;
- Malandr A.: A hazai színház története, Pest, 1879;
- Dr. Váli Béla: Egy magyar népszínmű a mult színház, Hazánk, 1884;
- Dr. Váli Béla: A népi színház művelésének színház, Színház, 1884;
- Dr. Ábrányi József: A magyar színház története, 1710-1779, Bp., 1876;
- Dr. Ábrányi József: Színház, Színház, 1855; idem, 1865;
- Színház, 1791-1808;
- Magyar Hírmondó, 1784; 1792-1803;
- Magyar Kurir, 1787-1815;
- Új bécsi magyar muzeja, 1792-1798;

1

- 2
- ⑥ Kövcsény László, Erdélyi szinódusok, Budapest, 1864-1865;
 - Régi szinódusokhoz, Szilágyi Közlöny, 1882;
 - Soós Márton levelei, Függetlenség, 1873;
 - ⑥ Kövcsény László, Erdélyi szinódusokhoz, Debrecen, 1865;
 - ⑥ Jakab Elek, Erdélyi régi szinódusok és szinódusok Magyarországon, 1881;
 - ⑥ Szászváry György, Erdélyi szinódusokhoz, Magyar Polgár, 1883-1884;
 - ⑥ Szász Gyula, Erdélyi szinódusokhoz, Magyar Polgár, 1884;
 - ⑥ K. Papp Miklós, Erdélyi szinódusokhoz vonatkozó jegyzékek és levelek, Történelmi Lapok, 1871-1874;
 - Török kálvária, Dezyne életjele, Vasvári Napló, 1877 (nr. 37);
 - ⑥ Jakab Elek, A kolozsvári newa szinódus története, Magyar Polgár, 1871;
 - ⑥ Kövcsény László, Erdélyi szinódusok, A nagyváradi képekben, 1855;
 - Abafi Lajos, A newa szinódus régi könyvtáráról, Függetlenség, 1884;

- 3
- Szinódusok 1703-1801, Egyetemi könyvtár;
 - ⑥ K. Nagy György, A váradi szinódus története, 1884;
 - Dezyne J. Róza, Napló: I. II. kötet, Pest, 1880;
 - Szász Gyula, Kálvária története, Lend, 1883;

Stențiurei Jeno, Harc az állandó színházért 1,
Marosvásárhelyen, Marosvásárhely,
Allami irodalmi és művelődési Kiadó, 1957

1780-1945
Tanulmány

5

- Boros Tamás, követ, diplomata, Bethlen Sándortól megke- 3,
(jőbíró) vezte szülővárosának a szent Királyi város
címet és a Maros-Hátvárhely nevet. (p.6)

• maiuta: Zelekvásárhely; a fost ridicat la
rang de Oprițeanu
adică "oras" de către
Regele Matia... 5
(- p.5)

• Stăruința lui Boros duce la zidirea Cetății, pentru
apărarea satătenilor haruici în iper de Kerestabalan
(după distrugerea orașului
de către Turcii lui
Basta) (p.6)

- Măști Klerici - întreprinde amatoriilor sale să intre în 17. Marco; 4,
- Sensulul Basta, distruge orașul, deoarece săcui refuză să se
alătore amatoriilor sale;

• Se zideste Cetatea;

= zidirea A > se ipari călăș felozititak
> apărarea > eg măs Kleric... 5

- Lukács János, Alpi és új Hátvárhely (civni venezet)... despre
stata orașului, despre edhet...

(p.7)

- ... Alte forme ale luptei de cl. între romani și polgărit...
(p.7.)

• Relativile nu tratul?

5,

■ Salento Marzio, umanist italian, amintitorle despre „elocvență, Kobzozok, elocvență, kik, a „mapuk myelvenu” gyönyörködtettek a királyi asztalt... a magyar höfveiről és ezek hűbeteiről...

(p. 7/8)

■ Lazkai Ozont, budai hitkönyv: „Biga salatis”, predikációs gyűjtemény...: „a kolostorok falai színházi elveket is visszhangzóttak”...

... Acuze, contra lui Lajos II, sac fiade la Mohács: „elphyláisi-ban közrejátszott a „színházi szórakozások”...

(p. 8)

- Astfel de „scuie”, un poem pentru II. Mures!
- Mentalitatea humanista, bravianta in curtea episcopului Hitez János din Oradea - un sa deflora in II. Mures.
- Desi, II. Mures, e un punct de sprijin, forte, al lui Matia in tinerea ordinii din cele 3 scune seculare...

(p. 8)

1556: a Kolozsvári országgyűlés, XVIII. törvényekke. a

7,

! ... Székesfehérváron felállítandó református iskola céljára a vártemplom északi oldalához épített és a liturgiás következtében megünnelt ferencsandi kolostort

! Éz az első „számbajóvó” kezdeményezés a város művelődési színvonalának emelésére.

Desi, e vorba numai de „schola particula”, un fel de sc. primară
= la fel, ca cea de la Cluj...
= Si nu de una de rangul celui de la Alba Iulia, - „főtanoda”, itemeint de Bethlen Sándor...

(p. 8)

• în sec. XVI:

8,

- Bonemiștii Petru: „Maier Elektra”!
- La Abrud: „Comedia Balassi: Meșterul din Uta”
(autor anonim)
- Hitarțăo' drăcuak → în genle calviniste și unitariene...

5

• în sec. XVII:

- la Cluj, în preajma căsătoriei (a doua) a lui Bethlen Șebor, elavii unitarieni, dan spectacol teatral (de 2 zile)

!

• Din toate acestea pt. Tr. Mureș?

- documente: MI!
- cu siguranță uridă:

→ în 42: pt. sante
→ în 2: pt. helyi polgárkép.

(p. 9) jekulátorok, regesek, városi komédiások } etc
igricesek, garabonciások,

! Az első állandó „Hékely Színház” (p. 10)

9,

- pe vremea lui Bethlen Șebor: nu e teatru școlar!
(Și totuși paritau lui Bethlen, interesce teatral se vor calvinist!)
- ideea de teatru întâi în tabăra contra-reformei, sprijinită de iezuți; — iar mai târziu, de benedicti, pianisti, francezilor...

!!

• Cirkosulyon, 1733, a legelő „állandó színház”

- a székelyi ferences alginizium két széknya köze!
- szól. tör., latinul, majd magyar nyelvű előadást...
- teatral a ars!
- 1. a quest sz. áltai parte;
- elavii; sint documenta și despre „jocul” unitarien...

(p. 10-11)

Tot elavii — jocul și la Székely, la Mikháze ... 10,

deci: un centru a Cirkosulyon

! (... La fel, ca cel din Közdivatshely — kantai univ. novita gimnázium...)

! (... La fel și Tr. Mureșul, sec. 18; liceul reformist:

! ... în 1823, Foparai László, păstori ref. pop. și expoz., 63 cisme
kvóban sint înțelețioși...

(p. 11)

5

* Bernáth Lajos: Protestáns iskolákunk, Bp., 1903,
Régi Magyar Könyvtár 21. sz.

(... depe pirosl lui Nagy György...)

** Fodor: Marrvásérhely szünetlé, 1935, 18-19 1-ről.

5

* (p. 12 - sablon!)

** (p. 19 - sablon!)

28.V. 1803 - soseste colectiuni Teatrului din Cluj, Ia
Tp. Mures;

12,

• la 12 iunie 1803: prezintă eu: A nevelés formája
az ember, emelie, de katasolue.

= pe afiz: despre propria trupă: „... amely csak egyetlen van
az ismerhető világon”

- ca: „sálja az egész nemzetet nemesebb időkkelébe
vezetni és a jó szokását maga példaadó
val is biztaltatnemeltőva olajja teni”

(p. 25)

5

1803: Prima trupă la Tp. Mures:

13,

B: Kati Róka János
László Adam János
János Róka
Sándor János
Kemény János
Nagy György
Boros

F: Kati R. János (Fajér Rozália)
László Adam János
Sándor János
Kati Katica
Sándor Borbála

Copii: László László
Sándor Borbála
Sándor János

5

„Tentative corușo”:

- gr. Tóth: Mihály - prof.
- Harsányi: László
- Nagy: János
- Sándor: Mihály
- Nemcs: György

(p. 26)

Prima etapă: 1803 : (12 iunie - 31 iulie) : 27 spectacole! 14,

- pièce de Kotzebue
- Bolnavul ucipen?, de Molière
- Slugi la doi stăpâni, de C. Goldoni
- Havasii juk'ászalony, de Kotai (2 feld. ducăsa jatek)
- Tukle és jérikó vagy Az aranydó (3 feld. ducăsa jatek) - trad. în germană de Kotai.
- Az épi háboru, quasi Az osholamento, mint doctor - vizopra

5

1805 = Wenzelényi, consideră și tacează tratatul, deși integritatea personală (deoarece „Comitetul tratat” din Cluj - se prescripă numai cu problemele de construcție a Contractului...) 15,

- iar 1806 → divide trupa în 2: a parte, în fronte cu Enyi, pleacă în Huparia; alta, în fronte cu Kotai, vă- mine în Transilvania;

• mai ales pt. Cluj și Tr. Mures

(1.35) (cauza: divergența între Enyi și Kotai)

• Au rămas în Transilvania, în 1806: 16,

B: Cantale Antal
 Jancsó Pal
 László Ádám János
 Major György (actor, autler)
 Mohai István
 Sárka János
 Székely István

F: Kotzine'
 Lompne'
 Viskóac'
 Árnédy Borbála
 Csatt Juliánka
 Kotai P. Katica

5

- Felkzer duos, dinjur, + 6-7 instrumentali

+ Kisegítő szereket

Total: 45

- 1806, Ț. Mureș, imputării lui Wesselényi, Kanyó László, 17.)
 apăsătoare, pentru Reinwart, baletmeister, compozitor:
 „Ein Zigeuner, oder der Teuffel u. seine Strossmutter,
 ein ungarisches Charakter-Ballett“ (A cigány, vagy az
 ördög és anyanyja, magyar jellemtánc) - „táncköltés”
 • scandal...
 • Reinwart, cantănt la 24 ore „Kenyves és vízen”, și
 e obligat să părăsească țara...

5

(p. 37)

- 1806, țara: stăciune f. bună, material! 18.)
 • Kotai, orea un regiment: să trăim și iarna;
 - orea să înclinaze sala mare a foștii-ului din
Teleki Samuel, kancellar - frătarul lui Teleki Teka
 • punctul de intrare, Ungel Anikó, de 18 ani; s-a căsătorit cu
 războiul Pékely József (așfel, mai târziu, vor fi
 căsătorii și pe lângă „comandant”) 5
 - la Cluj, Patkó și-a vădit casa...
Albér, pretinde că... construiește!..
 • poartă din trupe pleacă peste Pesta (la Ernyei)
 • Wesselényi (500 ft.) înclinaze, totuși, sala Albér,
 din oct. - aprilie
 • Kotai, soție, fiica = se retrag = la Frătău, la moșia lui
 • Reine Ernyei... tată-păi

(p. 37-38)

- 1807: 19.)
 • Ernyei, vine la Ț. Mureș;
 - bezorientat; nu-și cunoaște țara
 - stăciune, pînă la 2 iulie !!
 • 1809, a născut fieckele, cîntă Kudarc...
 • 1809-1814: la Ț. M., nu e treabă!..
 • la acțiunile prietă:
 - desine cușcurel:
 • Kudarc, tragica...
 • Ernyei, ciatănt de opra... } vor doborîa scena!!
 • Béppataki Róza, drama } aproape 3 decenii!..

5

• după moartea lui Wesselényi - apare Lercó Celestin!.. „20 chip ești toporbarban!”
 (p. 39)

- 20.
- 1815-1819: vare și iarna, la Tr. Mureș!
 - uite timp, pt. scolar vreme, și la Turda, Iherla, etc!
 - 1820: se construiește sala de la Apollo! (nt. G. Madaș se claus !!)
 - 12. III. 1821, cluj, se deschide Teatrul din sf. Făkcs (Közösök!)
 - (1819: cluj: inaugurarea Conservatorului de Muzică! ...)
 - 1819: Ruzitska József, Sinjor, compune: Béla futás
Kemény Sándor } prima operă lirică maghiară!!
 - 1822: deplasare la Tr. Mureș și Brașt
 - 1823: la Brașt, în românește: Abendstunde (Ceaună de seară) de Kotzebue!
(p. 46)

- 21.
- 1823: Ated: trănu în aiar liber: „Napoleon, vagy a ször a alatt”
üt Közet
 - 1829/30: id. Bekely József, la Tr. Mureș, la Apollo, impresă cu:
Papás Celestin
Pántóczy János
Ungváry Anna
Deb Mária
Erdős József - de origine armeană;
 - în debut: „A pártosok dala” (în traducerea lui Katona József!),
„Sappho” - de Grillparzer; „Macbeth”;
 - 1835: premieră cu „Vesze szűzök”, de Fogarasi Nagy Pál, avocat din Tr. Mureș!
(p. 50)

- 22.
- 1837: după ambulanta a lui Fehér și Demjén, la Apollo;
 - pt. restaurarea teatrului, în frântă: „Muzseti József és Társaságát Pártfogó”
(a Kesébbi „színpártoló egyesület” öze)
 - 1839: spectatorii f. puținii!..
 - 1840: a Pártfogó!... borzintati működését!..
 - 1841: Papás Celestin: impresă cu Karly József și Kántorud Erpelhart Anna
„Hamlet”, „Báthori Mária”, „Procióra” etc.
(și peste 10 ani, Kántorud, vomă, aici...)
 - 1842: Egrieny Sándor
 - 1840: Pály Elek, la Brașt și București! - La Brașt: 2 spectacole românești;
- La București: 2 luni retorici;
 - 1843/44: Kilényi Péter, cu trupa sa (de la Cluj), - cu deșină, Johanna (sora lui deșină - sora lui Kilényi) și Erzseke Konradia...

• 1846: la TP. Mures: Gyulai Feren, Totle Zoltan, Szabadhelyi Károl, Gyulai Pál

• 1847: Adorai László, Erdőssé Kántorné

= premiere: "Erdélyországi hősök és a bajnokok név" (drámá történet) "A rab" de Szegedyei plus: Don Cizar de Bazan

• 20 iulie 1848: Egri Szabó (harmadik "szerepben" fordult meg a városban... "ismen késett el egy félbe maradt színeset, kétféle, a megdicsőülés utjára...")

(p. 58-59)

- 1851: Pósa Mikály, vine la trupa core joacă la TP. Mures; 24,

- spectacolul de "adieu" al lui Kántorné: "Precioza", rolul Gi-ganciú Biarda;

• rejzor: Deáci Károl Zsigmond (c. 4 "jelenetvázlat");

• Erdőssé

(1852: leleplezték a korszak empiricizál visszatekintés társ Mack-féle forradalmi szervezkedést; arisztó: Török, Horváth, Stoffy etc; orgul e în dolin; Trupa lui Pósa, la dej...)

• Pósa în mun spre Braşov: RELATILE ROMÂNINO-MAGH!

(Molnár Gy.: Helyzet a vidégen)

(p. 61)

• (Tudoroszky László, Jász László, II. évf. 77 old.)
• (Kovács János, A magyar. nyelv. történeti. kézikönyv, p. 154)

= 1852: Ferené József, család, vizitaz TP. Mures!

• 1854 - sint ardeana al la monte completit Mack-féle...
• moare Kántorné...

(orgul me, peste 11.000 de locuitori!..)

• la affinitat lui JUNE, vine trupa lui Gyulai Feren, cu Givelle Korn, în rândul Gyulai Szabadhelyi Károl (joacă: Grotodi, sive, Lecombour Adrienne, Sautier Mar-git); e "incununată" în Sorol Agnes;

- joacă, aici, totă vara, plus sept. si oct.!

(p. 63)

- 1855 : începe o nouă etapă ... pt. realizarea vechiului deziderat: ^{26,1}
 „Alfons' kisházat Magyarország kalyak”

- Activitatea profesorului Hegedus dintr-o parte și a elevilor săi ... de ceptare a fondului pt. teatrul; prin „acțiunile” sînt, deja, 4000; iar, pînă la 40.000 mai trebuie mult...

- se organizează: baleuri, trambule,
 (toci: Kasznapok / huj, 1856...)

5

- Maceta teatrului, prezentată la Vienna, e expusă în biblioteca lui Wittlich Zósef ... (Magyar Értel., Cluj, 24, VIII, 1856)

(toci: Kolozsvári Közlöny, 1856, nr. 10 și 1858, nr. 82)

- 1856: tupa lui August Baldinger
 (toci: „1862, júl. 8 / aug. 30”)

■ PROBLEMA REALISMULUI în teatru !!!

„Ez pár jó és gondos munka, vagy esetlegesen nem fiderhat, el a nagyobb rész anyagla vázol...”

(p. 65)

• 1859/60: Cluj : Havi Daniel, operadukas; színházterelő; ^{27,1}

- Infinitozată prima joacă teatrală : „Kolozsvári Betlehém-Közöny”

- turnee în orașele saterești;

- în noiembrie, 1860 - în Hollókő Komédia, cu un bun corp de baleti, bivalytschereken vápot neki a hárszórtok at Bukarestet...

• 1860: august, septembrie, octombrie : Tr. Mures, Havi Daniel și Prielle Komédia;

• 1861: Tr. Mures: Follimusz dintr-o „dalszínházváros...” în unul teatrul de vară, de la Elba (a Harosholt apa Kolozsben...); reprezentare în luna și în septembrie; printa actori: Paulay Ede...

(p. 66-67)

5

- O nouă etapă: în frunte cu Teleki Imre ^{28,1}

• toci - revista Erdély, 1874, apr. 16 (a lui Tolnai Lajos)

≡ strădani pt. adunarea fondului pt. teatru

• 1876 : incendiu în centrul Tr. Mures : din „Scória” - „Komut”

din „Köztársaság” - „Cetate”

(Közös: az oszték több is a nagy latifundium körül...)

5

PROBLEME ECONOMICE → pentru perioada 1867
 → pentru perioada Berekdi Seve

(p. 68-69)

- 1884: ia furcă „Societate Națională de Teatru”

29,

- Teatru table: ① a marei societăți de teatru
- ② alături de muzica și dansul și teatru

↓
 • Teatru, și până atunci: trupe cât mai bune!...
 = sprijin material și moral pt. actori „directori”
 care se vor strădui pt. apăsătoare de mare nivel...

- • • Calca furcă: Cluj-Brașov = transferă, acolo, stagiunile de teatru
- • • Până în 1872, Cluj, teatru sau procurator, e la T. Mureș...

• 1870: Matei Millo, la Cluj; atunci, Fehérvári, plus Pietre și Sodabelyi; la

(p. 72) → • 1871, Vera; „Elba”; plus Jászai Mari: „Fecerava din Orleans” (Schiller)
 „Angela” (V. Hugo)
 „Requiem din Viena” (Bachopere)

- 1871: tot la Elba: violonist și compozitor - Reuényi Ede

30,

- și Falaki

- - Erőssy István, Oberuzik Brankovics György

(e robul de adio al lui Egervy Sándor...)

• între 1873-1893: la T. Mureș, și alte trupe f. bune!

- Așezându-se în Teatru și magalaktulda } ridică T. Mureș la rangul „teatru” al orașului
- A reînviat teatru meșteșugesc

• Dei: 2 astfel de centre sunt obligate să muncească o trupă ambulante mai puțin...

(p. 73)

5

- din nou sistemul „Directorului subvenționat de capital privat”

31,

- Accepția: și, comprorizuri artistice;
- și exploatarea scude, ale actorilor;

• Aduc și ei, actori mari, ca: Blaha Lujza
Kéri Klára
Bulyovszky Lilla

• plinși mere, ca Societate Națională de Teatru, ca și filii:
 „Geoffrey Huber igaragato” honest și naiv
fișet, ca și de brutal și al și și și
teatru”

(tezi: Arhiva națională, T. Mureș)

• Idem, fișet de director Borskey Juliska, Sándor, Stefa etc.

→ Directori slabi!

(p. 73)

32.

- cazka Sándor (debetin, chij, Grabea)

- în 1892, revista, la 17. Mars, cu interviu: „a discutat despre dezvoltarea teatrului românesc, evoluția literaturii și obiceiurile” - ujbore vicăditia...

Directorii Junii!

- ditră Mór, Kolozsvári vállalkozó igazgató

→ care se dădea ca, pentru vara, să vină la 17. Mars;
→ jucă, la Elba, între 1893-96;

realiza impresarij...

- deschide, mecu, cu Baluk lan
- pe ce pe: Georgy E. Kroll, Lackó Aranka, Vendrey F. etc
- plus tînari: Hunyadi Margit, Horváth Paula, Selly Eszter, Hegedűs Gyula, Székely Zoltán etc.

• dieta ai săi: în chij, în Arad și în otomani
Teatrul Kiprindzi din Bp.

5

33.

- d. mileniumu erdhen - la 17. Mars, Directoratul Fekete Mihai (an. operati)

- 1897: Megyeri Dezso, la „Elba”: „Baluk lan”
→ cu: Bartos Gyula, Kassay Károly, Kóssuth Gyula, Danovics János; Turcsányi Olga, Kleinszics György etc.
- jubilul de 26 (25 ani sau Mihailovici) de ani de activitate
a lui S. I., la Chij și 17. Mars;
(Pezsi, Marsovitch, 30 inure)
- jubilul lui E. Kovács György: 40 de ani de activitate: „figetivă” vehtanik („gokai”
• Becsiatad”
- 1898: Kornjathy János, cu trupa sa în debetin, cu: Vidor Dezso, Antunij Apai, Tanyó Mór, Tany Pippes, Halasi Margit, Rubas Apai etc.
• revedeghant: Ujvári Ede; prezale: Constantin abbé, Felencsi Kalmár, Országhy István, Atton etc.

(p. 76-76)

la: Nádas Ferenc (F. N. Gy)
• spectacol de înaltă calitate: Ad ember trapezista...

5

34.

- Trupa lui Krecsányi Gyula:

- opere lirice
- opere
- drame

} de mare nivel artistic!

- Traviata, Tosca, Hunyadi László, Hoffmann meséi, Boccaccio, Rippal, Baluyamester, Rigoletto;
- Strijigeti, Csiki Szalay, Dumas fiu (Dama cu camelii)
- Soforele (Electra)
- etc...

5

[p. 77]

- 1892: se cumpără, de la vând. Nagy Frencsek (nr. Nagy Szabolcs, 36, 27)
un teren, pt. suma de lei 13.500 fr.

[... totul, rămâne, doar planuri, planuri ...

- în anul milerului - orașul are 18.499 locuitori ...
(în epoca lui Beretty, restul la 25.000)

• în era Beretty: revine, secesi, directorul Szilágyi Dezso, - neputința lui Szilágyi Pál, can, odinioară, joacă, la Kassa, pe prietul Tiborc ...

• anual: 2-3 luni, la Elba (vara) și Transilvania (iarna)

• în timp: Dezso și Emma (fiica lui Dezso Gyula, de la Cluj) ^{crima} _{națională!}

(p. 78-79)

• între cele 2 R. mondiale:

- reactualizarea ideii de teatru permanent!

- Szabo Pál (Szabo Szepe): „a nap lovagja!” (poreclă dată de Bródy Sándor);

• Transformați sala de bal de la Transilvania în sală de teatru: 200 locuri

• opere, opreți, drama; cor, orchestre, 3 diviziuni; actori multi;

• frații Sebestyén, regizori de opreți!

- stațiune de câte 10 luni!

• actori: Kányó Károly („Tiborc“)

- tipograful Morray Zoltán organizează „Rozs 3 székelyi napot”
pt. közönségek és közéleti életfejlesztés-ek!

• micii meseriași fac decizii, urlete, penzi, - pt. reclama!

• scriitori locali: Berde László, Kabdebó Emma, Molter Károly

(p. 81)

• Berde-Kabdebó: „Kalapribilió” } Országos népt.

• Molter Károly: „Harambócsk”

• în teatrul stopian: Budapesta și reclama actori } aronastyle
- coalab: hábrude... } a sechir-
- Blatykik... } teli kethri-
ket...

• Fodor István: Sínipártoló Egyesület és utazalmak állandó jellegű
színház építésére, Magyarok Élet Képe, 1937, T. II, p. 20

• Alți directori de trupe: Fehér Imre etc... nu mai pot să!!

- trupa din Cluj = are totdeauna succes!

(p. 82-83)

- Regimul lui Horthy, 4 ani: reșterea tradiției bune...
 - În primul an: trătu reacționar împăimântător!...
 - În 2. an de la: beja cu 'surtina'!
 - e influența unui meciu de thoni talentat, care ocupă
numirea lui Keady însuși în funcția de director.
 - liberalismul său împiedică "fascizarea"...
(Farkas Deue, la Opă!)
- 5
- Tr. Maresul este teroatralism!
Maeta: Önkormányt, vörjélek
- kiindul az ipny, a felkötöké után, az Alföldi Székely Székely
szegélyezésre...
- Partidul si Statul...
 - Tampa + Keady
 - 1845 - revina de stat ? ...

Ferenczi Zoltán, A Kolozsvári Színház és Színház története, Kolozsvár,
Ajtai K. Albert Magyar Polgár Könyvtárosa, 1897

p. 81: A magyarországi ref. gimnáziumról meg azt olvassuk a
XVIII. századból, hogy a deákok ott meg nem határozható
időre jártak, comediákat.

Jóseph Fugyvási sármel 1823-ban, 63 éves korában
ist önéletrajzában beszél, hogy ő már mint gyermek
látott ily iskolai előadást, melyben tartófia, Szepelky Mihály
színdarab volt előzve. Akkor a gymnasiumban

• Subs. 3. - Lucez J., A magyar. ev. ref. coll. tört. 648 2

- Spulai Ródl, Az első magyar Komikus (farsalok és kepek). 2)
- Séryné, Napló I, 1889 sz.
- Szacsray Zoltán (apud Veb Maria), S. Farsas Ródl (Magy. Polgár, 1883, 265 sz.)
- Jakab Elek, Előző utpradelet (Magy. Polgár, 1884, 14 sz.)
- Szinyei, Magy. irok élete, I, 346.

(Szabó, pap. 81) 2

p. 81:

4.1

Kotai Pálkö János

- se năște în 1763, la Derecske (Bihor);
- părinții i se mută la Cluj;
- el e dus la Sárospatak, la școală;
- părinții îl aduc la Cluj - unde urmează la liceul reformist;
- e, apoi, subofiter, în regimentul de infanterie Splényi;
- voluntar, se retrage, - iar lt. Wesseldy Mihály, îl îndeamnă la activitate;
- astfel se alătură trupeii, pe care, după Fejér, o conduce, plus în 1808

2

• Rolul

tratatului:

• Kotai: „kozaja és nemzeti virágzását, idelebbeli cainosságát, érzéket s anyanyelvünk nemességét rovat a színesset szeljőül.”

p. 81/82:

5.1

- Kotai învăță germana, franceza, greaca, eklezia; desenul, pictura, muzica;

} pentru că:

„Nehogy, egy Camilleus tanítványon egy csapásokban hadaróval tizedessel - a mint Shakespeare mondja - festeni és rajzolni kell tudnia (a színessé), hogy mint Prometheus, képes legyen minden helyes situációt s testállást hívni magadán: nekem, egy Hunyadi magyar hősiességével lefelé, csöndes magad s hősi tekintet, a boldogan s kegyesen szeljesítő által ismerővartások egy durva köztársadéval; muskikét kell tudnia, hogy az érzés szelidítőn s könnyek hozzácsatlójan a sokféle történetekhez.”

Apud: Csokonai Vitéz József, Zebkinyt. 1831. Kolozsvár 2

p. 82/83:

Kotai Pálkö János

6.1

- Robin: EMBERGÜLLÖS
Hansel
H. Fridrik
Malay Jakob
Haltom gróf
Plensheim
Odoardo
(E. S. Salotti)

- Lucruri originale:
A virtus gávrán szereved
Förgács Balázs
A harasi juhászok
A contractus
A tündérel

2

- Fradasei:
Ankla és Jóbikó
(Eckartianseu)
Egy kőbom (Weidmann)
A falusi bohély (Schenk)
A helytelen szemérmesség
(Kotzebue)
Falusi testvérek (Junger)
Salotti Elvira (Lessing)
Borostyákoszon (Ziegler)
Atanolo az Miranda (E. S. S.)

• moare la Cluj, la 14. II. 1842 (în vîrstă de 80 de ani)!

f 132 : 1803, 1804, 1805 → TP. Mares → Őri Fülöp István

- Konta jözeff
 - Honri leheltes, P. M., 767-1803

p. 133	p. 140	p. 241	p. 351
p. 134	p. 141	p. 243	p. 418
p. 135	p. 145	p. 296	p. 419
	p. 146	p. 299	p. 428
	p. 214	p. 303	p. 445
	p. 224	p. 309	p. 475
		p. 210	

2

TP. Mares, ca. 25 I. 1809
 30 aug. 1834: Békés bán: prom.
 mint Egresy Sándor jutalmazottak

PATAKI JÓZSEF, a Nemzeti Színház tagja

A MAGYAR SZÍNHÁZ TÖRTÉNETE
 = 1790 - 1890 =

(A Halász József 1500 k. ós első díjjal kitüntetés pólyamunka)

TÁLTOS, BUDAPEST, 1922

3

I-ik rész:
 Az országos magyar színház
 A Nemzeti Színház megalapítása
 (1790-1837)

II-ik rész:
 A Nemzeti színház (1837-1890)

III-ik rész:
 Vidéki színházak

3

I

3,1

A KEZDŐ KOR:

3

- Chj
- Felvinczy György, ind és fordító, 1696-ban a királyhoz folyamodott, hogy Kolozsvárt és a többi edélyi városban MAGYAR és LATIN nyelvben színhelyadatokot rendezhessen.
- Frédéric aulá opuma és A DAI reprezentáció: in postel Jeschi's al socei sala józse - spectaculum: in strada/raufan curte...
- Spectacole unä, scria in 1790... pt. en: "A műveltség (csak-ún.)
a közfelfogásigyi élet fejlettségi fokán korábban fellendült!"

I

3,1

- Mária Terézia magalkotja: a magyar nemzeti történelmet...
in scopol (ascens) de-ai entropi lucta sei muticellé...
- unä: Bethenyi és történetésai tíz és öbren le tek
a magyar közszellemnek
= pt. en: udvarának frum franciz szeleji nagy magyar
lényet teremtett...
- Apti (unmárad si) Jószif II - unä nyitán szembekhelyezkedés a
magyar alkalmazás...
- (unä in a unmárad!... A vámas: "Kalapos király"!)
- Introduce, in unmárad, ca oficială, limbe gamaunä!
= E revelata felhirdült az ország!

(p. 6)

I

4,1

- Dispozitie lui Jószif II - intelectele fere!
- = A magyk, protestosai!
- = A vármagyok, care folosete LATINA! = epăni unghiera, pe ene a
foloset don, a falusi kapakataudésok...
- = Jan fiutä, nyelvkivétel társaságok...
- = 300 ott, glasuri, care ez tratatul ca instrument de limbä...
- (... ho a voluntaty rem is luta la uns... unghia
unghia hordta a magyar szindzet estrojät!!!...)
- [= deci, unghia foam de Felvinczy György... unghia ca trile unghia
potentia - " de iff vezettek a nyelvkivétel alk"]

(p. 7)

I • Dupla Jurt II, urmeasa: II. Lipot (1790-1892)

5,

= Herata..., a magyar hivatal kereste az osszhangot Magyarorszag*

• Las scurta lui domnie „ éppen hogy megkeresődött a
multivalo do politikai magyar uszpolom.”

3

• Apa, vine, FERENC, császár kora: „rité kó”

• absolutismul! (... revolutia r...!)

! [• A „strucii” vértami elreventi pelda garant lebeget
azok előtt, kik az új Magyarorszag kerepitelével dlandozott
• ... a nagyobb eludt mészegesen, vagy siva mpadozott
erpedyrene mellett...

? ... Crotony-magyar elen halt; Bihari János - ezeket mutatják
asz...
(p. 8)

I

A. Pest-Budai uttorok (1790-1796)

6,

• 25 oct. 1790: Budai-várban, este 6 órakor, a mai Városházán:

joasă, pt. prima oară, în unpurese, trupa lui Kalman
László; bizanos „Jagaz hazi” nevezetii jété'kot, malget
Simoi Krištof „Kagjas atja”, übltetett st magyarra!

• 27 oct. 1790: Pesten; în teatru „Rubella” (a mai Petöfi-tör taljau):
acelaj spectacul - în repatore!

= Dei, în Bud-kele remitesă, spectacole în lb. maghiară?!..

(p. 11)

A spektakulum inghet, a városi hatóság bérlési rendszerben
kerelte...

• June 1785-1795, a pest-budai látványosságok bérlője:

Tuschl Sebestyén - aki, a szulázsa-
kat (a pesti și a budait), albéletbe,
gróf Kuvvertl Ernőmelnek adta ki.

• br. Orszy Lőrinc și gr. Zichy Károly, obtinu sa probarea pt. 6
spectacole maghiare: în Buda - lunea; în Pest - miercuri - DE,
a bérlési helyek jövedelmé, gróf Kuvvertl elletli.

(p. 12)

3

I. → Eudorji János, în Magyar jótékossági története, I-IV, Pest, 1792-1793, 29
 (Eudorji Nepomuk János)

• NU POMENEȘTE DECÎT DESPRE UNA-UNA...

• Aici, probabil că, împăimintat de succesul lui în maghiară,
Uwerth n-a mai scris și restul reprezentărilor...

(• Kelemen László: n. 1760, Bihor maghiară; seves-asaclăd;
 Apă: K. Miklós, a Ferenc-rendek pești templomának kő-
 tára; K. László-üggyel; Brassalkovich herceg jódoállói
 uradalomnak ügyese; kő vagonok-iz szerzett; megyasszonya,
 Balogh János királyi tárnokos leánya...)

(p. 12-13)

3

I. • "hupotása interdictă liubă maghiară, dată de József II se ridică 34
a, nyelthivvelők"; sej rave surta trahel; prunte acasta, Kazinczy Ferenc și
Révai Miklós — akik buzdollodtak a magyar jótékossági érdekében...

• Ráth Mátya's, în "Magyar Hírnapló" — feladással ez ügyben...

• Peczely József, etace atunka utraji magyar nyelvű nyelvi tanácsok...

• "... A mi fővairuk azamban nem magyar nyelvű az
 dehorattal..." "... Saját nyelvű színház volt ugyan..." → Itt,
se trupe germane sau italiene...

! (... acceptam însă bucuras postea de intrarea al teatrelor
imperial din Viena... chiar și pînă la faliment... (ca: în 1761,
 gr. Esterházy Miklós, aproape că dă faliment...)

(p. 13)

3

I. • Chemarea celor din activitate Nyelthivvelők, are esență în 10,
constința lui Kelemen László...

— K. L. a colătat deja și în stăruind... avizut...

• revenită la slujbă, la tot = și formeză trupă! -

* Prima trupă maghiară:

Kelemen László - director

Sós Márton

Hovath János

Boranyi Balázs

Ráth Pál

Ugrádi János

Rózsa Márton

Popovics Andás

Nemes Andás

Szovari Miklós

Fülöp István

Mohy Anna

Ternachky Franziska

Nagy Erzsébet

Nagy Mária

• Főigazgató: gr. Ráthay

Pál, care îl va pe

Kazinczy Ferenc ca

asociat

• Artista, și dan din

numele

3

I

- Sós Mórton: origină în P. Mareș; student în medicină, la Pestă; 11,
 = în hotărârea de a forma o trupă teatrală, îl devansează pe Kelemen László;
 = a adunat actori tineri: (Pethő Alán)
 (Horváth János)
 (Pozsony Balázs)... dar nu a dat nicio reprezentare; nu s-a putut înțelepe cu directorul nou...

3

(p. 14)

I

- Încercarea lui Lipót II se fixează, la Pozsony... deci, aici, 12,
 vor avea loc și sedințele parlamentului (ortogonul...)
- Trupa lui Kelemen trece să dea aporturile în Pozsony...
 = directorul german din Pozsony nici nu dă de vorba...
- în consecință, nici în 1790, nici în 1791, nu e teatru.
- ! { Trupa începe să se destrame:
 • Sós, merge la P. Mareș, ca medic!
 • Sós Mórton și Hemes Aurós, devin „fickilhoók” la Kecskend... }
- la 5 martie 1791, se prăbușește, în fine! - a királyi szabadságra -
 velle-ul, potrivit scrierilor, sau dreptul să jance
 în orice orășel din țară...

(p. 15)

I

- Kelemen László nu pleacă încă din Pest-Buda! 13,
- = La 23.II.1791 se realizează convocarea către Kelemen-Universität:
 • apărui pot să jance timp de 1 an, în Pest-Buda,
 JACA găsește „... magának megfelelő játszóhelyet...
 ... JE minden előadott darabért két (2) aranyat tartozik fizetni Universtnek... }
- ! { Kelemen găsește locul: Budán, a hajóhid mellett, a mai
 „Várkert-kioszok” tájéka, egy fával építet alkottmány...
 • (proprietatea lui Reischl I. Sándor, budai ácsmester - aki,
 valamine Mayer nevű bécsi színművész tőlolta össze...)
 • Aici, ma, ma stăruim de van !!!...

(p. 15-16)

I

• În sesiunile parlamentului, apăsările folii de tablă, sunt contractorii...

- Glasuri: „A magyar szhasem csinal boldot magaból!...”
- „Sonabile”, weep, folii, să... văă!

• Kelemen László = înzestoză tratul cu garderba, recu-

ziti, lecursi; anpofeză actai...
il anpofeză, ca REGIZOR, pe polonezul Protasevitz Beudek... (borriquoik!)

• 1792 = Trupa: Bogolyi, Antal, Fülöp István, Jakab László, (anp), László Ádám, János, Rapp Sámuel, Eatoki Beudek, Pesthy László, Ráth László, Róza Mihály, Sáhy Ferenc, Vársányi Ferenc, Váradi Mihály, Bogolyi Leányasszony, Kelemen Erzsébet, l. asz., Ziptay Maria, l. asz., Mary Anna, l. asz. (Károlyi Rehdeke), Tó- metty Franciska, l. asz., Török Magdolna, l. asz. (Károlyi Vladimir). Kol...

→ du garda vechi!

1 a in 1

14.

I

• Kelemen László pleacă la Pozsony, pentru a se te la Parlament sprijin pentru trata maghiar...

• Acasă: „Cartina de stat”: Protasevitz, sprijin de FEREC (puscării, pe numele său adevărat Kemény Ferenc), preia directiunea tratalui...

• Scopul lui Protasevitz: simplu - CRISTUL, pro- venit în „momentul de cruc” al înecorării lui FEREC, la Buda; în mai 1792, și începe se- siunea parlamentul; la 6 iunie 1792, e înco- noarea...

• Protasevitz, orea să exploatare aceste 2 luni... (face, prin scunarea contractului cu Trupa...) (p. 17-18) (fiu de Kelemen, la reînnoirea, den- noare contractul...)

15.

I

• Primum spectacol, în grădina lui Reischl, sus directiunea lui Protasevitz, la 5 mai 1792, cu prea: „Talált gorruak”, comedia în 5 acte, trabută de Bérvány Leita (actor: BRÜHL)

= (Spectacol de rezidență: se jocă și peste 50 de ani!)
(în spectacolul de 1842, mai jocă: László Ádám János!)

- după sesiunea parlamentului, spectacolele se trănuie...
- pleacă și Protasevitz (a fiu directiune de: 26. II - 19 iunie 1792)...
- din noi, foi parzato, Ráday Pál, care il ia ca arocrat pe Károlyi József (... timp f. sunt: 9. III - 31. VIII. 1792)
- din noi, Protasevitz... activare prin la 26. II. 1792 - înt tratul se încheie în noi... du joc AT, DEC, 5 luni...
- Repetiții, pop → (p. 21-22)

16.

I

- După gr. Rdday Pál, ^{general} ca director, bn Podmaniczky József - iar ca „seini tudomány igazgató” (director șp); prof. univ. Scheldiuss Lajos, ca „jövendelelem gondozó”: Szentkirályi István, = iar ca „jétek igazgató” (manager): Prattasovits Benedek ... (are, curind, și de benes... șd. etc.!).

- ... „neeroini de aranjamente în Urbent: equate!...
- Ua sau de zole - în sînt spectacole maghiare!...
- ... Deci, t. n. se directiva, trupă, etc = DAK, nu ce sală...

• Începînd din 1793, avînd apărarea de la Helytartóságok (organ succi-tiv, în 3 domeni: hadügy, polgáryügy, belügy → aici și teatrul); acti-vează pînă în 1848, cînd e înfrînt cu MINISTERE...

- BUSCH Jenő, a Schubert hit lője, accepta ca, cu schimbul, teatrul maghiar și joacă în sîntle nem țară, începînd cu primă-vara lui 1793...

(p. 23-24)

3

I

- După gr. Rdday Pál, ^{general} ca director, bn Podmaniczky József - iar ca „seini tudomány igazgató” (director șp); prof. univ. Scheldiuss Lajos, ca „jövendelelem gondozó”: Szentkirályi István, = iar ca „jétek igazgató” (manager): Prattasovits Benedek ... (are, curind, și de benes... șd. etc.!).

- ... „neeroini de aranjamente în Urbent: equate!...
- Ua sau de zole - în sînt spectacole maghiare!...
- ... Deci, t. n. se directiva, trupă, etc = DAK, nu ce sală...

• Începînd din 1793, avînd apărarea de la Helytartóságok (organ succi-tiv, în 3 domeni: hadügy, polgáryügy, belügy → aici și teatrul); acti-vează pînă în 1848, cînd e înfrînt cu MINISTERE...

- BUSCH Jenő, a Schubert hit lője, accepta ca, cu schimbul, teatrul maghiar și joacă în sîntle nem țară, începînd cu primă-vara lui 1793...

(p. 23-24)

3

I

A KOLOZSVÁRI ÚTTÖRŐK (1792-1805)

• Intelectul și literatură, a lui József II, are mare ecran în Transilvania...

- În sesiunea parlamentară transilvănească în 1791, ARANKA György, amintit că în interesul decretului lăbi maghiare, erőteljes magyar nyelvvel „liracipat” și șterezui...

⇒ Haragfias magyarság ... pune în circulație dece refuzitóri t. n. în Tr.

- Aranka apelează la serviciile lui Sós Miklós, mai apoi la Kelenfalva László (acesta, pune cântări impozabile... și i se cîntă-rea sală de teatru); primul, realist, propune sala Adley, - br, mai în; propoziția de acti...

(p. 26-27)

I

... actori, sîcîta elevii de la AIUD:

20,

Orvényművelési KONTZ Dózsa } ptal' elevii...
 Tordai CASKA Dózsa
FELÉSTÓ Miklós

Kötai Patko Dózsa } ptl' sîmbîta profesorului sîcîta de
Szabolcs János Pál } actori.

• Organizațional e: FEJÉR Dózsa

• Apr: FEJÉR Dózsa
Féjér Leó
Borjós Leó
Károly Leó
Kovács Leó...

"... Kötai-családja jellepi..." } 3

... decelega e cea dintîi, nemes jatek "cassop" - care abia început
 de-a de spectacol amplu în Transilvania (urii - cazumta!)...

(p. 28)

I

- Báuffy György, gr, guvernatorul: 400 fr.
 - Bethlen Gábor, gr: 100 fr.
 - Wesselényi Miklós, hr: 300 fr.

21,

- etc
 • gr. Előd Miklós = casa proprie...

• formațiunea, de teatr german, "Ditald" = au pune pîcîi, tocmai pleacă!...

... 14. XI. 1792 = primul spectacol: "Tittos ellenkéses"
 (vagy Kölcsvári).

(la începutul stîinii Jókai)

• La conducerea teatrului, după Fejér Dózsa, e Kötai Patko Dózsa, începînd cu data
 de 15 sept. 1793 (după ce Leó sîcîta
 pt. tîra datîi la
 trapezi sîcîta de
 membrii...)

(p. 29)

[part obștei în regimentul
galezi...]

[1800 fr. - comp sîcîta de
 membrii...]

I

• Kötai Patko Dózsa, fost ofîter în regimentul Splényi;

22,

• cult, inteligent
 • idei teatrale: egzistenț
caracteristic

- a seîd despe: arta actorului ... } în mare parte, s-au
 sîcîta de actorii ... } pîcîti...

• Göde Dózsa, a publicat, tot ce-a mai rămas...

• De bani săi (1800 fr.) a închiriat casa betaki Samuel, a existat
 2 rînduri de loci (pîcîta: Casa TELEKI) -> pîcîta, AIUD sîcîta de
 fîcînt spectacole...

- introducere disciplin de fier = Care, deapuz, Nu PLACE! ...
 (în ianuarie 1794 - pîcîta de impotiv sa ...)

(p. 30)

I

• pentru evitarea conflictelor, a f. "Komanduzat", și numește pe gr. Teleki^{23,}
János și gr. Csere Farkas ("gubernat's Komissio" - sau: Komanduzat -
săp. biznătosp) în fruntea trupelor...

• Ca nume, frații Fejér, pleacă...

... Întin în 1794; trupa e compusă din:

- Kapt. Pál János, director
- K. Pál János Fejér
- Kálmán János
- Kálmán János Teréz
- Chi Filip János
- János Pál
- Sándor János
- K. Pál János (frate)

• Creștin: Mihály
János Anna Maria
 - și totuși cetea nu merge
 de astăzi...

3

(p. 31)

I

• 27 ianuarie 1794:

24,

• "A Felsőbelleknak Evangelizációjáról ma, Hoffmá, 1794-ik
 Evangéliumán Boldog Asszony Havának 27-ik napján a Newzati
 János-Társaság fog elhadni a Tiszteletes doktor Patáki Sámuel
 uram közvétel egy nagy hercegi Aranyon jutékot VI János-
 sokban ezen nevezett alatt: Hamlet"

- (primul spectacol maghiar cu Shakespeare!)
- Traducere: Kazinczy Ferenc, după traducerea germană a lui
 Schönbach

• În "Tudósité", a apărut doar atât: "A Társaság tökéletes megelegette
 Sándor János által a Hamletet"

• Până la Egri János, K. P. J. a fost cel mai bun Hamlet maghiar...

(p. 31)

I

• 1794: Erdélyország Kendei a Kolozsvári színházat ellátni-
 tására foglalkoztak!

25,

! [Fritzi Fekete Ferenc prezintă la planul pt. restaurarea
 unui teatru permanent și planul pt. construirea amfiteatrului
 a teatruului]

• Predicată suma de 30.000 fr. - din "colecta" națională

• Az országgyűlés accepta planul și numește ca zida, "Teatralis
 Commissio"

- br. Weiszevics Miklós
- ifj. gr. Bethlen Balázs
- Fritzi Fekete Ferenc
- gr. Teleky Lajos
- gr. Teleky Ferenc

prima

miint az ország válassz
 mány elvett

3

(p. 32)

I

26,

• Wesselényi Miklós

- vankarál föltörzsgató
- alkalmas padlómos
- újított intellektusok, care făceau cursuri în treburile teatrului maghiar - unu numai al celui din Tranș.
- face legătura cu orașul din Tranșilvania și Ungaria, și arepe!

- debetri: 1798
- Oradea: în palatul „Fakate Sas” (restaurant!)
- Miskolc: 1801
- Szeged: 1803

! { în toate orașele se formau Cruci-
și terțele locale, care se bazează
de venirea spectacolelor, acrob.

• Trupa lui Wesselényi: valdășii moroși Rabcseny - vara: provincia
a iarnă: la Chy!

(p. 33)

I

27,

• în secolul lotării din 1791 (Erdélyi országgyűlés), torope colectarea...

- la adun.: 12.572 ft.
- la reunirea: terenul din „bal-Farkas” utca, cu 2000 ft.
și: Kürtz Andor-felle, „Kiraly” utcei szon-
sados telek - cu 525 ft.
- la 27 sept. 1803, se pune pietra de temelie
întru trata Națională Maghiară în Chy...

... a fosti homok vein tautta fava nevelui a urapot!
... Rest. Butárol ellenkötés Kolozsvár Kitárol széles valósnak
bizonyult!
(Trupa din Bé se dizolvă; tor. Ervay Mihály, Ervay u. Tarvasty
Franciska și László Adám, porcă la Chy...
(nici, nici deja 30 de urambii)

(p. 34)

I

28,

• Trupa din Chy rește, se dezvoltă...

- în 1806, Wesselényi o trupa în don (și biblioteca, găst-
roba, decursiile)
- o parte reședință în Tranșilvania;
- acta, sub credința lui Ervay Mihály, placat în Ungaria;
- tutii la debetri, apoi la Seghedin; reședință definitivă,
ca „alapszék törzs” pentru trupele de mai trăsură...

(p. 35)

I

A KOLOZSVÁRI ÚTTÖRŐK PESTEN (1807-1815)

29,

= 8.V. 1807: în Pesta, la „Rutella” - deja jucat...

- „Hacker-ház” (Váci-orospút = Axi: király-közet) - teatr, cartus de tida László

! }
... }

• Aici, în 1809, începe Kertész...

• Aici, începe, Dejné;

• Aici, sub numele de Bekesi, joacă Katona József;
• i se prezintă prima lucrare, „Joldubla” - trad.

- după tida, vine Mezey Sándor, apoi Konya Gyula, apoi Kacsandó.

• Noul teatr român se deschide la 9.II.1812; la ordinul lui Mezey-actorii m. fac figuratie = Dejné' refuză (decizia boala...)

(p. 41)

3

I

• Prin conținutul tratatului german, sala Rutella devine liberă... 30,

= Aici, începând în 9.II.1812, joacă trupa română...

• Sventitli materiale fac sa trupa să se divida și să joace la Mollóla și la Kecskemét

• Rezultate: emanciparea actorilor; eliberarea de sub tratat german; și: hipoc, pt. tratat, a lui Katona József

(p. 43)

3

I

VÁNDORUTÁKON ... 1815-1820

31,

1.) — Miskolc — 3 ani! — la unde, la: Eger, Tokaj, Kasza etc.
- Dejné... succes!...

• în 1817, la Kasza — trupe se divide din nou: o parte în Alföld...
alta în Felstungarország

2.) — Kecskemét — în 2: o parte în Dunántúl (director Ujfalusi Sándor...)
alta în Lengyel (director Zsigmond)...

→ Szabads, Meko, Baja, Kecskemét...
Peto, Raud'ron...

• Kalamen László (1760-1814), moare în Csárdapalota...

(p. 47-48)

3

I

A KOLOZSVÁRI SZÍNHÁZ (1807-1825)

32,

- Din prima "trupa" - spectacole la debeti, Seghediu, Buda, Miskolc, Karcsa etc...
 - Cei rămasi, continuu, în frunte cu Kösti Patkó János
 - Din Zótaki-ház se mută în Rhédey-ház, unde, la 3.XII.1807, încep...
= joacă pînă la 24.V.1808 → cînd pleacă la TP. Mures...
 - la 25.X.1809, moare Hesselenyi!... după el, urmează: }
 - La Cluj, director: Udvardy Mihály
 - debetin director: Szulcsy Antal
 - Oradea director: Sándorffy József → directoriștie: Ernyi Máté
- acti, an rolul lui Hesselenyi...

(p. 51)

I

- La Cluj, spectacolele, reîncep, la 20.V.1810... sub directia lui Udvardy... după el, P. Horváth János

33,

- ... între 1810-1819, un actiu
- TP. Mures și primete pe actri!... unde joacă între 1811-1820 (iarua)
- La Cluj, Teatrul Național, se terchite la 11.III.1821, cu „Zrínyi” de Körner János (cu distihete: amatori, hite urbi...)
- la 12.III.1821, actri, joacă „Kovács Mihály” de Leontyev Szabó László;
- ... între timp, pt. caușana din 1814, Károly se „Bánk bán” ... }
 - Balóck: Nagy László și Hollák Antal
 - vara - la TP. Mures, Brasov, Sibiu...

(p. 55)

I

FEJÉR VÁRMEGYE SZÍNHÁRSULATA

34,

Székesfehérvár, Pest, Pozsony

1816-1825

- Din trupa din debetin - Oradea, se despinde un grup, care, fiind director, joacă la Satu-Mare și Craiova; sub forma organizativă de „republică”, ajung pînă la Nagykalo... Aici, e ales, ca director, Balog István...
- ASTIA joacă în Teatr, Győr, Kovács; Fehér vár mege și primete la Székesfehérvár, unde, la 11 oct. 1818, tr încep marea actriștie... }
 - joacă și în Pesta
 - se lansează pe Kistalvi Károly: „Talárak Magyar-országban” (3.V.1819), „Felka”, „A Képek”, „Székességi”;

(p. 55)

I

- (1825) 35,
- Trupa, intinată, joacă la Pozsony (în timpul sechizlor porla-
mantra, peste 25 de piese, printre care „Macbeth”, „Sappho”, „Stuart
Mária”, „A Kékk”.
 - Parlamentul, pune o problemă tehnică - „ad acta!”
 - Dezolare! Trupa se destramă; Județul Alba nu-i mai pa-
tronază!
= peste aceste actiuni - la Cluj, Sibiu, etc.
 - Restul, joacă la Șor, Károlyi, Arad;
 - Sub conducerea lui Károlyi Sobor vor inaugura Teatrul din
Balatonfüred (1831)

(p. 61)

3

I

A KASSAI TÁRSASÁG (1830-1833) 36,

- Trupa din Cluj (condusă de o societate pe câștiguri) joacă la Arad,
Szeged, Kolozsvár, Szatmár, Pécs, Szekesfehervár, Pest - Buda;
- aici, în Buda, la 27 oct. 1827, încep cu „Bátoriak és Székelyek”;
- apoi: Miskolc = sare vrea să-și „încetățească”!
- apoi, la Bradea, de unde, după desființarea „Aradului pe câștiguri”,
nu au mai putut să joace, → pleacă la KASSA...
- Aici, la Kassa, br. Berzevics Vince, om de teatru (a
jucat în țară) preia comanda trupii...
= aici, joacă Încălțatul Egrișilor
(„doryn”, „kudonc” etc...)
- ... la inițiativa lui Berzevics, a vrut o „societate plă-
ta-școlară” și n-a reușit încă...
- = după Cluj și Szekesfehervár, Kassa al al 3-lea mare centru
al teatrului maghiar...

(p. 65-66)

I

- 37,
- Trupa din Kassa, e „dal és színházi társaság” - cea mai re-
numită din țară...
 - după Berzevics (supraviețuitor!), vine gr. Csáky Tivadar, care por-
nește și o formă tehnică, „játéktermi tudósítók” (prima
revizie tehnică maghiară!!)
 - în vara lui 1833, o parte a trupii pleacă la Buda, pentru
marele concert...; realitatea, la Cluj...

(p. 67)

3

I

KASSAI SZÍNHÁTSZÖK BADAŃ (1833-1837)

38,

... invitație de Buda, trupa joca la Rozsnyó, Vác; de aici, la 4 iunie 1833, la Buda, în Városház, joca „Bocskaj István” (numele din lipsă de „patroni” au plecat!...)

- directori: Fáy András și Söbrentey Söbor; kapăci, Simonyits József

o la 27. II. 1835, pentru prima oară în săpătala, Bánk bán!
= (la 20. VIII. 1834, la Cluj!...)

o Aici, se joca: Kisfaludi Károly: „Családárok”, „Störmer vajda”, „János Kulacsa”, „Kelemen Simon”;
Károly József: „Bánk bán”, „Luka szék”;
Szilágyi: „Megjöttök csalek”, „Frangepán Erzsébet”;
Förösmany: „Uraskezesok”, „Hercegek”;
Nagy Ignác: „Mótnai rablók”;

(p. 70)

I

Jakab István: „Fehér lakodalom”

39,

o primul sau de activitate, mare f. bre!...
o apoi, interesul scade...
o spectacolele din Városház (Buda) sînt vizionate mai mult de spectatori din Pesta...
= iarăși...
= iașua...
o (Kántorné, aici, acuma, capătă „Kántorné”, mely ketőbb véprzetes lece egye pályájára!...)

? [... Fáy András, acuma, puna ochii pe teroaua Frankovich-talek, pe scaun, la va cancani; apoi, clădirea Teatrului Național...
o într-un timp, începe construirea Teatrului Național, în Pesta, a Határny Kapuk körül, a kerepei országút elején...
... studenți nu mai înclinau Városházul; vin, keci, neutru!...
= devenit unde joca, trupa pleacă, la 19. III. 1837...]

(p. 72-73)

I

A RÉGI MAGYAR SZÍNHAD

40,

- la zăpăsi fondărie faheadt a magyar színházeti művészet utmet meteben folydnyált...

- de la neutru: ghicea teatrală; vorbirea scenică; mijecora scenică;
o neutru, sub influența franceză: keci, suvi: patetismul...

= Balog István (jurnal): „... caut o szerep (actor!) aki neutru tesen ejtette a szevalóft...”

o în război, jelenőbb aktorok alcsit kezdve törökdedek szerep szereplés mű vezetett továbbfejlesztési, ugy hogy lassan lassan a Kétszázötven évtől hidetati egyszerűség és természetesség let a cél a színházban...

o o o o o Takács Adám, fiicsemelekeze (p. 78-79) + aliatu é !!! si sz re stul...

II

1

A NEMZETI SZÍNHÁZ

= 1837-1890 =

3

- ÉPÍTÉS. MEGNYITÁS: opera hu Széchenyi-Földvár...
- ... constructia incepe la 28. IX. 1835, pe terenul oferit de principe Szassalkovich ... a "Hátrani-Kapun" kivil;
- Hörösmezőly: "Nemzetünk sorsát a világ láta ma-
gát, és messzről, most időben ide-
jönne - példát egy kis expediciával!"
- ... 6 august 1836, ora 18, ... a Kömvészek börtöntárméje!

Hörösmezőly
Közművelési
Schenk Eduard
PROGRAM...

- DESCHIDERE: 22 AUG. 1837 = cu "ARMA EORAESE" de
mat de "Nemzetünk sorsát a világ láta ma-
gát és messzről, most időben ide-
jönne" de Közművelési S. BELIZAR (Fada) de Schenk Eduard

Sarcina de sur de la
Presedintul T. Kap. din
Opera

A VÁRMEGYE IGAZGATÁSA ALATT (1837-1840)

2,

- Jubileu, 7. M. a festival la Pest Varmege ... si si dezvoltarea acti-
vitatilor pe baza de societate de caritati...
- Chiar si numele e: "Pesti Magyar Szinház"
- Director: Bajza József (director musical: Mohai Sándor)
- Receptor: Sip Eszeli Ede
- Kantorus (pt. intarziere = refuzati!)
- Zabolyi Róza (1817-1886)
- Bágyó (1793-1879)
- Lendvayné Biró Anna Anikó (1814-1892)
- Megyeri Ady (1798-1842)
- Bertalanffy Zsigmond (1798-1818)
- Sip Eszeli József
- Egervény Sándor (1808-1866)
- Lendvay Márton (1807-1882)
- Bertalanffy János (1797-1852)
- Fehérvári Lajos (1809-1854)
- Székely József (1808-1878)
- Bertalanffy József (1808-1881)
- Székely Pál (1790-1874)
- Falcsányi Sándor
- Udvardy Mihály

Bertalanffy...
Sándor - Kálmán

- Regula Lear (Egervény Sándor): 30 aprilie 1838 (primul Shakespeare)
- Hamlet (Egervény Sándor): 16 noiembrie 1839
- Meguntorul din Venetia (Megyeri Ady): 27 aprilie 1840
- Othello (Lendvay Márton): 12 noiembrie 1842 (beneficiara = Lendvayné)
- Bánk bán (2, 3 martie 1839) = Egervény (beneficiar!)
- ... în 1840, a pozsonyi országgyűlés votatza "50.000 pecegi print" aqtor
imadit si 100.000, ca fonduri, pt. teatru...
- ! • In loc de a "Pesti Magyar Szinház", de la 8 august 1840,
avem "Nemzetiszház"...

II Az ORSZÁGOSÍTOTT NEMZETI SZÍNHÁZ ELSŐ ÉVTIZEDE (1841-1850) 4,

Epoea lui Bartay Endre!

- în instituție de stat, T.M. este concesionar!
- Primum concessionar: BARTAY ENDRE: politician bun: conduc, împreună cu BODI
 - ... 5% pentru autri...
 - concesionari pt. scaife dramatice: de mare lucruri:
 - Tisztelet, de Nagy János (1843)
 - Özvegyek, de Balogh János (1843)
 - SZOKOTT KATONA, de Szijlapi Endre (2 f. 1843); inceputul DRAMEI POPULARE...
 - etc...
 - de joacă: Macbeth (19 aug. 1843) = (Egrieny)
 - Romeo și Julieta (18 apr. 1844) = (Lendvai + Erdőssy)
 - Erdőssy: „Hunyadi László” (op. 2)
 - apoi 1848; NETAII; Rușii... Teatrul german... etc

3

II Az ARTÉK URALOM FENNARÓLÁSÁGA ALATT (1850-1867) 5,

• Budai népszínház.
• Az ország színház-iskola.

- reorganizare...
- organizare...
- organizare...: la 21 dec. 1849: „Lélempárti” (Szijlapi Endre)
în 1850, alte 12 piese originale...
- activitatea: La Stranze (criticografie) (fr.)
Rachal (1851)
Dra Aldridge (szerecsen színház) (angl.) (1853)
Ristori Adde (it.) (1856)
- scituri de teatru:
 - Dobos János - Szijlapi Endre - Tóth Kálmán etc
 - Jókai Mór - Berdnyaj Antal
 - Hegedűskajós - Obernyik Károly

3

II Redutórfdy Mikály = concessionar: 1862-1869 (nume!) 6,

Istvánffy Mihály

- = impresariu în Szijlapi Endre (din nou reorganizare)
- impresariu tipic cu Náday Ferenc, Paulay Endre etc.
- urcare (vana lui 1866), pe scena, Egrieny Sándor...
- scituri noi:
 - Rékai Jenő („Aescopus”, 14 oct. 1866)
 - Bereczk Árpád („Hellenikus biológia”, 11 dec. 1863)
 - Szász Károly („Herodes”, 10 ian. 1865)
- ... în te timp, urcare, pt. citarea lui, spectacole tipice lui Molnár György,
la BUDA... (la 2. IV. 1864); Molnár, deschide apoi seria
spectacolelor la Budai Népszínház (unde își încep activi-
tatea BLAHA Luiza & JÁSZAI Mári) → parcă etc, csak...

3

II

7,

• În 1864, cu ajutorul lui I Ferenc József, care tocmai a răscălat, încoronat, al Ungariei (dar ajută cu peste 10-11.000 forinți, anual), își începe activitatea az

ORZSÁGOS SZÍNHÁZATI TANODÁ (Uj-világ - dea 16)
(mai târziu: "Színháztudományi Akadémia")

• primul director: Festetics László

= dir. adj: Gyulai Pál - prof. de teorie...

• Egressy Sándor } = prof. de practică...
• Tóth József }

mai târziu, în locul lor:

Szigeti Sándor

~~Tóth József~~

Rauay Ede

• 1867: ULECYEZÉS!

• An az első kormányzat megszűnt Helyreállt az alkotmányos királm...

3

II

8,

• ÁLLAMI KEZELÉSBE. A Színházati Kormány (1870-1878)

(Árnyék-terv - Végsőterv).

- Din 1871, I. Nemzeti, în subordinea Ministerului de Interne (abia în 1907 va trece la Kultúrministerium...)

• După primul director, Árnyék Antal, vine Örözy Bódog

Felcsúszás
(1871-1874)

Örözy
(1874-1878)

- Scriitori de teatru:

Tóth József
Tóth Ede
Örözy Lajos

Örözy
Örözy György ("Jóslat")
Árnyék Antal ("Jóslat")
Örözy Lajos ("Betyár kerdője")
Csepregy Ferenc

• în III. 1873: Örözy Bódog, se retrage!...

(p. 134)

3

I

• d. IV. 1873, e numit, propriu-zis Szigeti Ede (teatru) } în II. 1878
Erdélyi Ferenc (opere) } "director plini"

• în 1870: membru al Academiei de științe!

1875: " Academiilei Kerkaludy "...

• e primul din de tota țării și se numește Arhivul de
cazurile Ferenc József

3

(p. 161)

II

A PAULAY-KOLSCHEK (1878-1890)

9,

• 1878: Paulay Ede : direktor + penerjemah dramaturg

- ketai mari: Lipeti József
- fr. Fricelle Kornelia
- János Mária
- Halasi Franc (+ la 33 de ani!)
- Náday Franc
- Ujvári Ede
- Várvai Gyula
- Nagy Tíme
- E. Kovács Gyula, etc...

3

I

10,

• svetini: Csiky Szeplő ("Proletár", "Cifra nyomozó", "Léviér" (1882), (1880), "Bartholy Mária" (1883), "Stumpfai Csabai" (1882), "Nóra" (1884), "Főtitkos post" (1885), "Bukhar'koki" (1884), "Nóra" (1884), "Főtitkos post" (1885), "Spartacus" (1886), "Jó Péter" (1887), "Fasember" (1888), "Ősök törvény" (1890), "Nagyamama";

Lipeti József ("Rang és nőd" - 1882)

Károly Péter ("Leonidas")

Berezik Árpád ("Protokoll", "Dalkivallások")

Murái Károly ("Huszár-összelemez")

Sabonyi Árpád ("Apókrisztos")

Rékasi János ("Ede és Johanna" (1885))

Várvai Antal ("Hun utódok" (1890))

3

II

ii,

Jókai Mór: "Aanyember" } prelucii lui mare;
 "Fekete gyémántok"

Lócsai Sándor: "Eso' összelemez" (1885)

Abonyi Árpád: "Nehéz sebek" (1889)

Herceg Franc: "Dolovai nézők ledanya"

3

+ 12 III
1884

Vericanda Paulay: "Miles gloriosus" ("Hetvenkedő") - Plaut (trad. Csiky Szeplő)

"Antipona" } Sofocle (trad. Csiky S.)

"Ajas" } Sofocle (trad. Csiky S.)

"Kyklopos" - Euripide

"Oedipous király" - Euripide

"Etektia" - Euripide

János Mária → interpreta tragedi antical

"Az ember tragédiája" + 2 IX. 1883; la 14. V. 1888 - Zoo spectacol!

- Molière; • Molière; • Leszop; • Raevue; • Svillpászor;
- Caliban; • Goethe; • Beaumarchais; • Fősen;

• 1884 - Opera de
recapitulare de
Teatrul

III

VISEKI SZINHÁZAK

... în subordinea Ministerului de Interne, în 1878, în ființa Országos Színház-Égisélet, iar în 1880, Egyesület Magyarjaitól

... Teatrul = nevezetlivet!

3

- SZEGERD: teatru, în 1800!; primul: trupa lui Kalman!
 - Teatru (clădire nouă!): în 1885, Maandli; se reconstituiește; în vechea clădire, în 1885, trupa lui Aradi Sándor
- Arad: primul spectacol, 1813; trupa lui Subotky József (din Arad)
 - se joacă în Sala din Mikósház
 - prima arhitectură de teatru de botorează lui Hirsell Jakob (1866)
 - Trupa lui Kékényi = joacă, o dată, românește!...
 - în 1894, se inaugurează "Aradi Színház"; în 1893, încheierea pe la M. M., se reconstituiește; la d. 3. 1881, puscămână din nou, cu trupa lui Krecsényi József...

II

- Debrecin: trupa lui Hesseltzky, la 11 aug. 1793, în Fehér László indiv. ur. ur.
 - iarna 1808/1809, olyeami, joacă, aici, în "Szűcs utca" magistermalca!...
 - în 1835, se joacă în "Himnusz-teremtés"; în 1841, încheierea!...
 - în 1865, nouă clădire "Teatru" e inaugurată cu "Bánk bán"
 - Teatru din Csokonai
- Oradea: trupa lui Böckelky, în 1798, în sala de la Falsethás;
 - la oct. 1900, se inaugurează Teatru din Ligeti!
- Kassa: 15 mai 1816: primul spectacol maghiar: ... cu debyud...
 - 1895, se inaugurează teatrul nou, cu trupa lui Bendics Mihály...
- Timisvára: 1776, într-una din sălile de la "Arad-Városháza"; teatru german;
 - 1794, în tancă clădire e afectată pt. teatru;
 - 1828 (25 sept.) = primul spectacol maghiar: "Bila putăda" (op. în) = 1828, prima teatrală (lb. germ.): "Thalia"; (în din Kassa)
 - 1875 (22 sept.) = clădire de teatru, inaugurată de către nevezet!...

3

III

- Pozsony: ferit (prin cedare!) de mizeriile luptelor cu Turcii!...
 - proșul de înveronare a habșurșilor!; con al sebitelu Parlamentului!
 - DECI: scutru pt. ideperforalou L.
 - începuturile tratale: Ference x Mull nuai reali locit la Buda...
 - (prima reprezentare cu Koncs și Palota (lb. germ.) = 1774...)
 - (în Nathau intelectul (Lesing) = 1782...)
 - 1776: încheierea sălii de teatru!
 - 1820: primul spectacol maghiar! (Kékényi donit...) (reprezentă cu debyud...)
 - Noua clădire de teatru 1886
- Pécs: 1818: primul spectacol în lb. maghiar! (Balog Zoltán)
 - în 1876 = MUMAI teatru maghiar!...
 - 1895: trou trou e încheiat de trupa lui Szomogyi Károly...
- Miskolc: 1801, joacă, aici, Kötő Pál János;
 - 1857: încheierea trou trou (trupa lui Lakatos Endre)
- Kecskemét: 1800, trupa lui Kalman László; aici a jucat și debyud: Rebennel, în "Bánk bán"; 1896, trou trou; cu "Bánk bán"

3

III.

- Szabadka: 1826, spectacole în „Nagy Kávéház”, bál teremben. (Kömlösi Fr.) 15,
 - 1814: inaugurarea sălii de teatru (trupa Latabár Erika)
- Etyű-Mare: 1790, primele „Komedijátékok” (Trupa lui Móricz György (3! membri))
 - 1841: primele spectacole abreviate! (Trupa lui Sándorffy)
 - 1847: se reînființează teatrul = se inaugurează la 20.10.1848; (Trupa János Lajos)
 - 1892: se inaugurează Noul teatru!
- Sopron: 1768 (cel mai vechi teatru!)
- Győr: 1799: teatrul de operă! de germani!.. 1811: primul spect. maghiar (Balog István);
 - 1834/35: se reconstruiește teatrul de aici!..
 - început în 1885, NUMAI teatrul maghiar!
- Eötvös-Labodalmi: ... noua clădire a teatrului, se inaugurează în 1876 (Eötvös-Labodalmi!)
- Ajtósa: 1871, spectacole maghiare...
 - 1883, inaugurarea sălii de teatru (Bogyó Alajos)
- Győr: 1880, inaugurarea sălii de teatru (Beidy Zoltán, cu „Hektari” de Eszperet Ede)
- Nagybecskerek, Zombor, Baja, Pécs, Zala, Lőcs = au avut săli de teatru...

3

II.

A KOLOSVÁRI NEMZETI SZÍNHÁZ (1827-1892)

16,

„... az új jelölés az egész magyar színháztudomány!”

- 1831, 30 aug: Egri Zoltán (beneficiu): „Bánk bán” (premieră absolută!..)

! Nu! nu e premieră absolută! pt. că, UDVARHELYI, a jucat-o, la KASSA, la 15 februarie 1833!..

- 1860: București (Havi Miklós)
- 1881: Viena: 27 spectacole, în Ring

3

ENYEDI SÁNDOR:

AZ ERDÉLYI MAGYAR SZÍNHÁTSZÁS KEZDETEI

1792-1821

- Kriterion Könyvtáradó, Bukarest, 1972

6

I. A hivatalos színjátszás megteremtése felé (XVI-XVIII. sz.) 2,

- 1517: in münsteri: spectacole cu teme biblice: műsterem...
- 1530: Abrud: "világi előadatok..." Itaque quorundam
- sec. XVI: az erdélyi fejedelmi udvarban: trupe ambulante itálieue...
- Balthaz Zsigmond: "összegyűjtötte a zöldségkertészeket... akik a sajtót alasz formára sajtolták; hozzájuk járultak a szemfényvesztők, szindorok, mimusok, udvari bolondok, táncosok, tréfacíműlők, gladiátorok..."
(Szászközi történelem, Erdély öröksége, II, Sárványfőpák, p. 144.)

(p. 8)

I. Beller Sándor, polihisz, "urdei" apasága, műházi, Becezi itéca de tratu; 2,

- sprijina teatrul scolar;
- primeste trupe ambulante;
- il contracteaza pe Prospero, cinstirel italian;
- la curtea sa; spectacole de amatori, cu contributie membrilor familiei Comitului;
- pe vremea sa: primul spectacol ^(prezentat la Becezi) in Cluj, data de alevi colaci muntenian; la 22 martie 1626 - cu prezenta, la Cluj, a percehii Comitului; la 25 martie - un reces, la spectacol, si retatierii burghezi...

! Becezi Sándor (Sándor előadás közelműve, 1626-ban, in Ellenzek, 1892, nr. 235) afirma: "Amurja szokas volt a színjátszás, hogy az 1626-ban néha évenként kétszer és háromszor is játszottak..."

(p. 9)

I. Teatrul scolar: maghiar - latin (Cluj) 3,

român (Târg Mureș)
săsească - german (Brașov, Sibiu)

→ Rákóczi György Lordatffy Zsuzsanna cuante ordiu spectacol pt. funcționarea școlii românești din Târg Mureș, - care, incepând în 1657, dau spectacole de tratu, anual; ordinul se preocupă de cinstirea monument; obiceiurile populare românești de prin Caransebeș și Lugoj

! vezi: Mihai Cătanu, 125 de ani de teatru românesc la Lugoj, Teatrul, 1967, nr. 11, p. 34

- Pe la 1660, Mihai Hălciu de Caransebeș traduce, pentru spectacol, "Cantec românesc la drapoale"

! vezi: Komuk, 1967, nr. 11, p. 1484

(p. 9)

I
 • Harga Jure, Magyar nyelvű iskolaelszabadítás a XVIII. század második felében, in Fordalutváltások c. Arzsal, Gak., Akadémiai Kiadó, Bp., 1967

- publica: terțul a 5 prese școlare; venetia, în 2, ca prima spectatori erau și mulți români; și ca, prima între-preți, erau români;
 - în spectacolul din decembrie 1696, NATIVITATIS CUNABULA, sint o serie de expresii românești:
 - Ex.: „multee sojile” = multe site
 - „peszuletatime” = pe sufletul meu
- ... în scenele în care sînt lăudați români, textul românesc e amestecat cu cel maghiar; în venetia citarea stîfii, textul e numai românesc;
- (p. 10)

I
 • în spectacolul din decembrie 1698, MAGYAR VERSEK MELLYEK DEN LE RAJZOLTATIK AZ VIDÉKRAK AMAZ RÉGI ZURZAVARBOL VALÓ ÉREDETE S AZ UTAV ESETT GYAKOR VALÓZÁSA ÉS EGYENES ÁLLAPOTA, găsim:

- la ungurez-ka csata = la ungureasca scata
 - primavara = primăvară
 - Ku putere = cu putere
 - hajda fore de ajito = haide afară de aici (pt. ieși afară!)
 - ese giudest me Todore nej azist verste? = ce giudești mă Todore, nu ai auzit verste?
 - piesa are temă biblică: momentul plecării Mariei și a lui Iosif la Betlehem; în prezentarea vetii pădurilor din Betlehem, găsim expresiile uzuale din viața porților români...
- (p. 10)

I
 • FASCICULUS, însemnările „seuitorilor” Colegiului unitar din Cluj; sintartate:

- 21 aug. 1627: Hiacint és Ulyssesnek Achilles fegyverese folytatólta harca - subformă de „gyonaki palbeszed”...
 - 18 sept. 1652: Zuzsdac és a vohak - comedie;
 - 16 apr. 1665: „...despe patrimoniile lui Iosif...” (pînă titlu!);
 - 30 dec. 1680: „...uicerea pînurilor de cite Irod...” (pînă titlu!);
 - sf. dec. 1700: Kristus urunk születése - mister;
- Na găsim alte ustori (în acord, șesalor!); ori din neapținuta seuitorilor, ori din faptul că erau citit de o lăz, multe texturi au de vedere de susținut ustorea lor - e piesa lui Receiașny István, Adalakov a XVIII. századvepi erdélyi as-nyitvashoz, în Nyelo és Fordalutváltások: Köz-lemelnyek, 1954, nr. 1-4, p. 139-149
- (p. 10-11)

I

- Baia-Mare, Școala protestantă, prezintă „Rytmusokkal való szent Beszélgetés” de Eszaki István; (Kardosy József);
 - Aciud, Colegiul Bethlen Sándor, cu aportul direct al doi profesori de origine străină (Bitterfeld și Alstedius) ? într-o spectacolele de elevi, după model german și olandez;
 - Începând cu 1682, aici, în ianuarie și iunie, se dau spectacole cu teme din istoria antică, cu prilejul examenelor;
 - chiv și suavitate, erau deja, asemenea „arte”, astfel:
 - la 24. II. 1675: „Töthfalusiól valami kis aktusok játszottak”
- Din însemnările lui Cserny Mihály aflăm că la 2. II. 1693, s-a dat un spectacol despre Apollon și cei 6 cântăreți ai soarelui...
- În 1698, se joacă Cyrus Király (...despre cum ajunge Cirus pe tronul Persiei...)
- (p. 12)

I

- 1691, se revine Diploma Leopoldinum (Ardealul, nu mai e principat independent; devine provincie a imperiului habsburgic...)
- deschide lupta între tratatul școlii unitariane și catolice;
- 1696: Felvinczi György, obține de la Leopold dreptul de a interzice trupă, de a juca teatrul;
- Tradiția orală, scrie pentru acest tratat;
- Boyer József (sau A. născut Jókai) în Történelmi Közlemények, I-II, Bp., 1887; vol. I. p. 496 - vol. II. p. 294) pune la îndemână aceste spectacole...
- În prima jum. a sec. XVIII se întinde restaurarea catolică - prin tratatul său secolar - în lb. latină!
 - abia, aici-ale, spectacole „protestante” - în lb. maghiară!
- ! pop. unitar:

I

- La 7 sept. 1713, Dezordován, viz. a se. lui Görke, reprezintă cu elevii săi: „Vir regius”, dramă sc. latino-maghiară, după „... Saul és David műveléséről...”
- (1823): Ferenczi Zoltán, Az erdélyi jókaiak kezdetei, în Erdélyi Múzeum, 1892, pp. 454-458, 522-537 și 590-606.)
- Dintre un document din 1722 rezultă că unitarismul devine istoric în MAGYAJTA, a dat, cu elevii săi, un spectacol, la care nu participă și mulți „bunicii” din satete apropiate...
- (p. 14)

I

• Raportul dintre Catolice si scoala catolica - protestant!

10,1

- politica anului imperial;
- sarca de la Suto-hoe;

Fraudearii:

- fac ca teatrul catolic sa troneze, dar cel pro-
testant (antihabsburgic! - in lb. maghiara!) sa
troneze...
- exceptie: centrul din Csikonyom, unde teatrul catolic
(in lb. maghiara) promete teatrul din sec. 17...
... Aici, e vorba de fraudearii, teatrul catolic
se distruge de cal al jezuitilor (lb. latina!)

6

(p. 14-15)

I

• Spectacolele din Csikonyom - sunt in legatura directa cu secunii; ^{11,}

- se joaca muzica populara;

- ex: "A telkoldi jiu" - ere, deci e tota biblica, contine tota
idei umanitate, imagini din viata poporului;

- se continua si in prima jumtate a sec. 18!

• In 1433, dupa scolare se ntica o restrictie, la
nuptele catolice e scena; se dau spectacole si
in ore liber!

6

(p. 15)

I

• Jezuitii: si dupa spectacolele la 1699; la Alba-Julia, ^{12,}
primul document, datat din 1748;

(vezi: Ferenczi Zoltan, A Kolozsvari jezsuitok
de szelhez tartozate, Kovv, 1897, p. 50.)

• De la Oradea, avem 35 titluri de precum date de jezuitii... din
ere numai 2 (dru) sunt in lb. maghiara!... Se joaca,
aici, inceput cu 1714... Avem activitate ritica; decursi si
continua proprii; in 1766, au dat si operi si acte...

• Prantali, de asemenea au tratu - la Braduta si Medias...

6

(p. 15)

I • Sec. 18, partea a 2-a : teatrul se intră într-o perioadă nouă!.. 13,

• în 1751, la Blaj, în vremea activității teatrului românesc!

• (1754: se intră în rândul fr. muș.)

- spectacole la Sebeșul Săces, Alba Iulia, Hîrtib și Jos...

• (1821: A. Lupescu, Un început de teatru românesc ambulând în Transilvania la 1751, în Societatea de Muzică, 1924, p. 510-511)

• în 1775, la Oradea, la Seminarul gr. cat., spectacole muzicale;

• (vezi: Teatrul românesc în Oradea și Baia Mare (Gr. Aurel Buteanu), Timișoara, 1947, p. 20;

• St. Marcus, Din teatrul teatrului românesc în Oradea și Baia Mare)

• K. Varga Bal, Teatrul și viața română străjuită de Kertész, I-II, Folkia, 1968, S. 27/28-30. și S. 30/28-30

(p. 16)

• la Oradea, primul teatru: „Decizie Gregori în Moldova Vadac”

I • Brașov: în din 1714, Honterus, stăpân, teatrul se - săces... 14,

• Ip. Mureș: sec. 18, partea 2-a : Foparosi Săcesul, fost clădit la Colégiul Reformal, în autobiografia sa, spune: „... în 1770...”

• (vezi: Koncz József, A magyar nyelv helyi evang. ref. iskolájának története, Marosvásárhely, 1890, p. 618-619)

• Sec. 18, reînviul decerîn: pătrund, tot mai intens, în Oradea, poete

luminilor...

- consistența faptă de puterea Habsburgilor, vestă!

- Nobilimea, superă crucerile răspândirii scolare și politice austriece...

- creșterea interesului pt. teatrul în lb. maternă!

- Se caută sprijinul răspândirii lb. germane și latine...

- Sub influența luminilor și marșă la se. 18 se încheie...

• Bessenyei György: promovarea ideii de teatru - sustine independența unui colectiv maghiar independent...

! cont. pag. 15.

I - și pînă atunci, sind activitățile respective vor fi cante, se dezvoltă, în ciuda tot mai mari, teatrul, scolar... 15

• Magyar Király (Viena), 1791, dec. 20: începîndu-se în Cluj:

• 1792, p. 911-912:

• (vezi: citată, în carte, pag. 17-18...)

! Deci: Alud 1792 - primul spectacol maghiar: Brutus (baltic) (p. 18)

• 1792: se reînviu teatrul se. în Ip. Mureș

• (vezi: citată, în carte, pag. 18)

• Oradea György: citatul din pag. 19!

→ crăpîndu-se se cu Gheorghe Marton (citată, p. 20)

(p. 19-20)

I

Teatrul de carte:

16.

• Cluj - 1752 (vezi: Istoria Săbă, Măgărețului și altele, II k., Bp. 1964, p. 126)

• Cluj - 1765 (vezi: Ferenczi Zoltán, A Kolozsvári színház..., p. 68)

(vezi: Erdélyi Múzeum, 1892, p. 454-458.)

• Cărei - 1774 (vezi: Ferenczi Zoltán, A Koloz..., p. 147)

(Săbărei Kálvinus, A debreceni színházról való emlékirat, 1798-1898, Debrecen, 1898, p. 15-16.)

(Málygyász Császár Edit, Adatok a magyar rendezésről a színházakhoz, Bp., 1962, p. 95-109.)

(Eble Sándor, A magyar királyi gróf királyi család leányneveléséről és leánygimnáziuma felállításáról, Bp., 1913, p. 49)

(p. 22-23)

II

A színház megnyitásától Ferenczi Miklós haláláig

(1792-1809)

17.

1. Az első évek kolozsvári (1792-1797)

- Situacija socială, politică, economică, de spiritul sec. 18, în Transilvania;
- Problema „limbii“;

(vezi: Magyar Kurir, 1792, nr. 6, nr. 88) → despre primul spectacol la Cluj:

„...Itt először... az Anyanyelvnek esküvője, vagy az Erkölcstörvények fórum-léte, egy erkölcsi játékot kérték, és József Nemzetőr-szerű állott fel...” (p. 1) „Ezen társulat már minden tekintetben arra járult, hogy a jövő hónapnak 21-dikén, a magyar Nemzeti jótékony kezdek...”

(p. 24-25)

• „Csak, de a 11. nov. : péntek cu „A titkos ellenkezés vagy tiltás””

II

– Izvoarele: Ferenczi Zoltán

Bayer József

Jánosics Jenő

} stau la baza unor cunoștințe istorice în opinia publică...

• INSA: peza maghiară în țara:

– Magyar Híradók

– Magyar Merkurius

– Magyar Kurir

} furta de date noi, necercetate încă...

• La fel, date noi, din afișele decoperite recent...

– Astfel... → %

(p. 28-29)

II

- ① - spectacolele nu erau rare (1-2) pe săptămână;
- ② - „Hamlet” = e mult mai de seama decât se ştie fiind azi...
- ③ - Shakespeare și clasicii, deși sînt la mare preț!..
- ④ - primele deplasări (la Tuda!)...
- ⑤ - traduceri, sînt în mare treabă...

(vezi: pag: 28-35)

19,

6

• Rolul lui Hesselényi Miklós în perioada de început a teatrului...

(vezi: pag: 35-41)

II

20

2. Színházalapítási kísérletek más városokban

- Szathmari: Jenő György, Egy székely városi emlékiratai (1790-1820),
Budaörs, 1893, p. 71.
- Szathmari városi tanácsa, Bp., 1908, p. 152.

• 8, 10, 13 iulie 1790: primele spectacole muziciale în Transilvania.

(aprobare: la 8.II.1789, de la „erdélyi nagfejedelem és Komandorság”)

(vezi:)

(în Arhiva de stat, Bp.)

(p. 43)

II

• T. Mures: 1794 = Öri Filyes István; deutscher, la Erdélyi Lírai Nyelvvirelő Társaság

- (vezi: • Jancsó Elemér, Az Erdélyi Nyelvvirelő Társaság iratai, p. 162-164.
- Szathmari Jenő, Harc az általa az általa az általa
Marosvásárhelyen, Marosvásárhely, 1907, p. 16-18
- Ferenczi Zsuzs, A kol..., p. 132-133

6

(p. 46)

II

• Bair-Mare: 1796: Nagy János, cece apotome pt. spectacole...

22.

(vezi: Nagybánya és környéke, Nagybánya, 1894, p. 22-29)
p. 130

... după câteva spectacole aici, trupa lui Nagy János pleacă...

• Nu se știe: unde?

• Nu se știe, date, în nici una din lucrările:

• Keresztény János, Miskolc színészetének története 1773-tól 1804-ig, Miskolc, 1903

• Botlák József, A magyarországi színház története (1790-1890), Bp., 1922.

• Szilágyi Béla, A debreceni színház és színház története (1796-1880), 1938

(p. 49)

II

3., A Wesselenyi-Korvák és az első "kizsárlások" (1797-1809)

23

• 1797, vara, Wesselenyi válalkozói mindesség átvette a színház irányítását!

• prima la mutarea sa (1809): e epoca Wesselenyi...

(vezi: Kélti Nagy László, Az erdélyi magyar színház életének (1792-1821), Erdélyi Ritkaciklok. Sorozat, Dr. Jancsi Elemér, Kolozsvár, 1942, p. 46-47.

! • dupa "halta" la Zsibó: vezi:

Mezőkövesdi Újfalvi Sándor emlékiratai, Kolozsvár, 1944.
Sajtó alá rendezte dr. Gyulai Farkas p. 54-55

(p. 55-57)

II

• Deci: Primum turnea al clujenilor: 1798: 20 in ie: plecare!

24.

21 in ie - 4 aug. = 27 in ie

St. Lăcrimăluș

Săpălak

Nagybánya

DEBRECEN (7-22 aug.)

Oradea (26 aug. - 3 oct.)

• In vara: Debetin și Oradea
(> 12. II) (3. III)

• la 14. III: la Cluj

• alte turnee: 1799; 1800;

• între 1800-1810: lipsesc informații de precizie: CENTURA e princeasa!

• in 1803: la Zsibó: se redactază "Az erdélyi magyar jótékosságra értekezése"
e modificarea, imbușurările, a cele: Dr. 1797...

(p. 58-60)

II

TP. Mureș

• 1803 (vara) = Turneu la TP. Mureș!

25,

- aici: invenții, incep din 1794
- aici: actiunea: „Erdelyi Magyar Nyelvtudós Társaság”;
- aici: puterice traditi ale teatrului de amatori!;

... se estea luni înainte de spectacolele lui Öri (1794),
situa, în Magyar Kurir, 1792, júl. 27., p. 937

(vezi: pag. 60-61)

... în Magyar Merkur, 1795, júl. 14., nr. 58

... în Magyar Merkur, 1796, máj. 1., nr. 18, p. 256-258

12 iunie 1803: Primul spectacol al chujeilor!

(p. 60-63)

II

TP. Mureș

• Spectacolul de deschidere: „Novelló formálja az ember” ...

26,

• fractare: dușurică, Mart, Joi, vinde ...

• Turneul: de la 12 iunie 1803, pană la 31 iulie 1803;

• au jucat de 26 de ori!;

(vezi: Centurii jeu ...

Biblioteca, Arhiva teatrului ...)

• 1804: 21.V. - 14.VI.: al 2-lea turneu la TP. Mureș (în vizita Novelló)

• 1805: 21.V. - 21.VI.: al 3-lea turneu; 71 de zile - tot spectacol!

↳ au început cu „Kalapács” de Kotzebue;

↳ au terminat cu „Az nyolc vadászgi górnok”;

(p. 63-64)

II

TP. Mureș

• în 1806: Novelló și țapote trupa în 2:

27,

1 = în frunte cu Ernyő Mihály = în Kupavica

2 = în frunte cu Kotai Pál șef = în Ardeal

<p>• <u>Am kármás</u>:</p> <p>Cheták Antal Dante Pál Láng Ádám <u>șef</u> Magyar György (<u>actor</u>) Kotai László Siska János Kékely József</p>	<p>Kisné Lángné Górné Simén Borbála Csill Józsefka Kotai P. Józsefka</p>
---	--

• 1806: al 4-lea turneu:

↳ sub conducerea lui Károly László, în 1806, pleacă
la TP. Mureș, unde joacă atâta timp - 14 ani.

(p. 65-66)

II

• 1807 : al 5-lea turmen;

- de aici, Wesseldnyj, plămîniește o deplasare la Slebia;
- în contactul cu Sorove Loto, membru în institue note nesc. din Uhlen;

• au un schimb de scrisori! .. f. important!

! ovizi: Stupak Kristof, Stamajist scab. Mr. vârstă indoproficijă, 1700-1800.
 (1822: Fracz, Polta, A Kol. - p. 219-220)
Stamajist, 1700 (vol. II, p. 390) → comita gregori!

• La 18 aprilie: Hamlet!

• Hamlet: Cluj, Dehaci, Tr. Mures, Dej (16 aug. 1807); la Bp, abia în 1810

↓ Hamlet - Kiti P.?
Sisko (Kirilij) Borbolla (Sphelia)
Kotino (Kirilijev)
Jantso (Polavino)

Tr. Mures

II

1808 : al 6-lea turmen la Tr. Mures; lipsește atipic!

- trupa e condusă de Ernyj Mithy (reclamant de Wesseldnyj; din Ungaria) - în locul lui Kotai (care, timpuriu cu familia, pleacă la Ungaria lor...)

• de la Tr. Mures, - la Dehaci, de unde, pentru iarnă, nu veniu!...
 • deci, iarma lui 1808, Chapel e foră toată mapia!

- nu au revenit nic amul următor!
- Rețeaua lui Napoleon!
- 25 oct. 1805: nume Wesseldnyj!...

(p. 72-73)

Tr. Mures

II

4., A Ungaria Felepi Ungaria (1802-1809)

(p. 75-77)

6

III

Wesselényi Miklós halálától a Köztínház megnyitáig (1809-1821)

31,

6

- în 1810 - după 2 ani de alcatuire (debeti) fața revine la Chișinău
- sub conducerea lui Wandza Mihály, în 19.9.1810, începe spectacolele în noua sală din Közep utca (azi, dr. S. Bross), în sala renovată a lui Wesselényi (Cserej Helena): Lőriskola, cu președintele și Eugenia

(vezi: Kazai és Külföldi Tudósítások, 1810, jén. 30, nr. 52)

- Teatrul funcționează la Lőriskola până în 1814, când, noul proprietar, Béklen Sebő, redă, localului, scopul ințial...

(p. 80)

III

- în perioada Wandza, se joacă:

Regele Lear
Macbeth
Emiolanus
Moș Károly

} în ceea sa;

6

și Hamlet = cu el, în rol titular!

- Convența tratatului german e f. mare!
- Soluția: reducerea taraxelor la Dr. Mures! = unde, ate

(p. 81-82)

1809-1814 nu s-au mai deplasat!
 • DECE?

III

- despre deplasările din vremea Wandza, a se vedea:
 = Rész Sándor, Emlekek-lapok egy agg színház életéből, Miskolc, 1886, p. 21-22. =
 = Atfal: Dej; Tunda; Amud; etc...

6

- Magyar Kurir, 1819, 26 oct.: relatare despre spectacole de amatori la Bölon și Baroth;

(p. 84)

III

34,

- 1. IV. 1814: chijeni rămân fără teatru;
 - Láng Ádám, noul director, vece se joacă la T. Mureș;
 - Nu se poate - deoarece în "troubadourii", de-aceia, care nu activează deja de 6 ani, e imposibil organizarea...
 - (vezi: Sztudás utlag, T. Mureș, 1937, nr. 7, - scopul lui Teleki József (cazător al teatrului din T. Mureș)
 - historia e reprodusă integral și de teatrului jacobin...
 - în marș 1815: chijeni, se întorc la T. Mureș, pt. aprobarea deplasării
 - (vezi: Ferenczi Zoltán, 1 kol..., p. 242)
 - vor juca la T. Mureș, între 1815-1819
 - (la 10. IV. 1819: definitiv, la Cluj)
- (p. 87-88)

II

35,

- Spectacolele, la T. Mureș, încep la 25. V. 1815, cu Formarea unei comedii;
 - = la 29. V. 1815: Aréubás vadkörnyő Békés (comedie de Kötöbne)
 - (vezi: Márosvölgyi Elek, 1830, oct. 18, nr. 42)
 - (în acele timpuri, Láng se reîntoarce în Ungaria; devine director: id. Szelényi József)
 - Trupa, nu se poate de curând teatrală în Cluj - deci e cauza de directori!.. Ace
structură de „republică” - cea ce în primul an, la Cluj,
sub direcția lui Kötöb; cea ce
trupa lui Balog István, în
1815, la Corc și Sét. Mac;
 - (reșterile se împart între membrii trupelor)
- (p. 89)

III

36,

- De la T. Mureș se fac deplasări!..
 - (vezi: Rácz Lakótv. op. cit., p. 32)
 - care afirmă că, în 1816, trupa s-a deplasat la Sighet... unde s-au putut organiza deja spectacole de teatru
 - în 1816: vara în BÉKÉSZIV
ierus în TELEKI Sámuel főkörnyőnek békésben...
 - Szelényi Ujváry Miklós, pînă la administrație, în anul...
 - (vezi: Fővárosi Lapok, 1871, nr. 26; articolul lui Rákóczi Elek.)
 - 1817: un singur episod, din în timpul: "Octavia", de Kötöbne (în beneficiul bisericii reformate!) - în traducerea preștelui reformist local, Péterfi Károly
- (p. 89-90)

III

(o în 1817 - de la Ip. Mureș, la Brasov (vara)

37,

- afară în germană - despre spect. maghiar!..

(o vezi: Kričov György, Emlékkönyv, Kolozsvár, 1939, Adaklók a brassói magyar színházról történetéhez c. fejezet)

... la Brasov, în "Színhásgyűjtemény. Brassói Európeitikus Revellár", se pastrează 16 buc. AFISE.

• vor reveni, la Brasov, abia în 1822...

• după ultimul spectacol (25 sept 1817), chijezii se reîntorc la Ip. Mureș...

(o tot în 1817 (la 18 dec), joacă la Bina: "Jászaj jutalma")

(p. 93)

III

• 1818: Ferenczi Z. cunoaște MAMI aflată în 24.V cu prasa

38,

"A hűbús ballépés és a lélek nagysága", de Ziegler, - spectacol, mare, după 4 ani, reîntră Jantós;

- INSA: în Országos Leckeügyi Könyvtár, Bp., Levelezőgyűjtemény, 18. kötet, se găsește AFISĂ în 3.III 1818, care anunță, la Ip. Mureș, spectacolul cu, A Nyírfa legelőkésző Belsően vagy Tulokmányi Máté, în traducere lui Ádám Adám...

... Ferenczi Z., amintea despre spectacolul din 6.I. 1818, de la Ip. Mureș, cu "Blin" de Müllner, trd. Döbrentei.

loc. cit., p. 290.

... Ferenczi (p. 243) spune că după spect. din 31 iulie, trupa se deplasează la Torda, Cluj, etc. (?)... și revine la Ip. Mureș la 26 dec. 1818... și face indicația sursei!..

(p. 94)

III

• Benturei, anunță, în cadrul acestei deplasări, și o apărare la Slala... (p. 41); face indicația sursei!..

39,

... Cercetările de până azi, NU justifică afirmațiile lui Ferenczi și Benturei

• 1819: primele luni, la Ip. Mureș:

(o vezi: Wiener Allgemeine Theaterzeitung, 1819, jún. 10, nr. 69)

... de la 10.IV, joacă la Cluj, în sala Rhetay (până în iulie...)

(o vezi: Káli Nagy László, Az erdélyi magyar színházról és a színházról (1792-1821). Bevezetéssel ellátta dr. János Etemér, Kolozsvár, 1942, p. 68)

... mai întâi la Cluj, la Ip. Mureș, joacă:

- 29.I. 1819: "Mit tehet néha egy bankócsodula";

- 4.III. 1819: "Octavia";

- 30.III. 1819: "Burgau Adelhaid" (benckii káncsi zímus)

(p. 94-95)

II

... vara lui 1819:

110,

dej, Aiud, Făgăraș; iar în oct.-nov., la Satu Mare:

• Aici, la Satu Mare, în "Felér Há'z Vende' Fopabolau Fév' Bad' Sala";

(notă): - Statués vánuége, Bp., 1908, p. 112, ff
vârni jegyzéknyirek alapján.;

- Jenei György, Egy szatmári síris emléke-
iratai (1790-1820), Statués, 1893, p. 114.;

• de aici, probabil, la Siglét; Baia-Mare... pentru că,
la Cluj, se reintorc abia pe la mijlocul lui dec.

... Deci: dec. 1819-mai 1820: stăpînire la Cluj...

(... a közigazgatás még most sínes korszak...)

(p. 96)

III

• Cursurile teatrale: „színház”, „színházok” komitató”, „intéző bizottság” etc. 11.

• membru: din rubrică aristocratică...

• Criticele venim au dictat așa! Scrijia material!.. NUMAI ei!!!

... AU FOST NECESARE

- material!
- juridic, disciplinar!
- întreținute lor (despre spectacole, activitatea ac-
torilor) sînt izvor de cunoaștere...

(sînt, în fond, primele forme de „critică teat-
rală” - cum le numește Ferenczi Zoltán,
op. cit., p. 262)

- cea de la Cluj: Mărit Jesebit: a construit Kö-
színházul... Teatrul din Făgăraș sîntea, aproape
un secol, e lăcașul spectacolelor în lb. mag.;
(Nu mai e nevoie de pala Ráday...)

(p. 97-98)

III

• 1820: comunicat teatral, etc., la 26. VII, de la mar, un impresumt
de 12.000 fr.

112,

• În mai, tipa, seie la Dr. Mures, în raport cu travaliul ce ur-
mează să-l facă, aici...

(urma scrisii, în procesul verbal al travaliului, din
4. V. 1820, p. 92; se află în: Akademiai Levéltár, Kv. k.
színházi iratok.)

(p. 98)

III

1820: TP. Mures: vara:

43,

TP Mures

Deci: 5 ani la TP. Mures

- spectacolele încep în „beszkarz-uházban”, sub conducerea lui id. Székely József;
- se continuă în palatul Apolló (et. I) - sala de dans!;
- Teatrul se împarte în 2:

- 1 = rămâne la TP. Mures;
- 2 = vrea să joace în orașele din alföld, - sub conducerea lui Papp Celestin;

- astfel: în iulie-august joacă la Liphet, și probabil, și la Satu-Mare, în șeva lui Jency (Jency József)
- = deplasarea, de la Satu-Mare, se termină la 31 aug. 1820;
- atunci, restul Papp Celestin, cursivul său de abia! - și pleacă la Nagvár...

(Vezi: Magyar Kurir, 1920, II, p. 178)

(p. 98)

III

... între timp, la Cluj, prepoziții intense, pt. deschiderea noului teatru; 44,

- în anul de 12000 de la oraș, aproape întregul buget;
- județele ținut noi sume, drept ajutorare!;
- Székely József și Sós József, ducula cu reșterea vinerii deconstrucție comandate la Breza;
- Bugetul teatru e corectat mare, în raport cu „vremea”;
- Nașterea unei patrii teatru... munca voluntară a meșteri-lor... luc la transformarea bugetului... Ajutorul județelor, orașelor...

- 12. III. 1821, Teatrul din Târgu Mureș, se deschide cu „Fruyt Miklós” de Körner (amatori aristocrați...)
- a doua zi, actori reușitori, prezintă „Korvinnus Molydo”...

— cu aceasta, începe o nouă epocă.

(p. 99)

III

Vízakintés

45,

1792-1821: 3 decenii;

- perioadă dictată nu atât de factorii externi (ar. - pol., ci, interni = luptă, continuă, pt. suveranitate și permanențare;

— crize, esecuri, greutăți = pînă la rearea critică primară: clădirea!..

- epoca mîntuirii, a taxelor mari, plătite poporului de săli;
- 1792: expresia păturilor proprii, a intelectualității proveniente;
- ... e mai grea lăturarea, decît începul, pînă la Hesselehy;
- Hesselehy: sprijin material urias: muncă, el și pur, mai mult decît tot aristocrații la un loc;
- sprijin spiritual: concepția despre linia materială;
- organizații de deplasare: din rațiuni materiale;

Însă: viața spirituală a sec. 18/19, cîntec!

(p. 99-100)

III

- actorii, contribuie la răspunderea, în Ardeal, a reformelor cauză... (16.)
- președintele și alții, duc la dezvoltarea lumii, la „entolcock jobbit's”, la răspunderea războiului propriu;
- tratatul clujean devine tratatul ardelenilor...
- prin războiurile sale sociale, tratatul nu e al privilegiaților, deși e scris de un mareșal (... cor e, țară, bun patriot!..)
- pentru asta, are sejururi lungi la Tp. Marea, Oradea, Dej etc. — pe timpurile materiale;
- descentralizarea făcută de Wesselényi devine traditie: înființarea, peste tot, comitii locale, care...
- După reforma, parlamentul (1848) pune problema tratatului:
 - numește o Comisie centrală (20 persoane) — care propune, iar parlamentul hotărăște:
 - contribuția județelor
 - impozit (50 fr) pe proprietățile nemurabile și chin;

• Arvine țară devalvarea din 1843, și consecințele...

(p. 101)

III

- în ziua printrilor ecadvice, tratatul merge mai departe... 47,
- ăstă, țară, influențată... : sicane, invidiu, disciplină, slăbită;
- Turnele, se înmulțesc: locuri noi!. Sighet, Satu Mare, Iași, Goros, Trei Scame, Broșeni; numai că, unor, nu sînt bine organizate; actorii, nu-și respectă „chemarea”; caușile, „instalația” ca probleme personale... (Nu s-a mai găsit, țară nouă, ca Wesselényi...)
- donde evidente: perioada 1848/49 pînă în 1849/50;
- pe sfîrșitul perioadei, asta e ajutat și de „Witul istoriei”; se termină construcția; actorii pot să acționeze, la nivelul epocii, pe căminul înclăpărilor și... lucrurilor lor...

(p. 102)

A. 103 - 109: Notă (trimitere în subsol)

48,

• Maandik könyv: JÁTEKREND

- Játékrend formái
- Az adatok felbontásának módja
- Rövidítések jegyzéke:

- I: Könyvek, összefoglalók tanulmányok (36 buc)
- II: Folyóiratok, hírlapok, időszerű kiadványok
- III: Leíróhelyek (tanulmányok, interjúk, gyűjtésanyagok)
- IV: Egyéb rövidítések (ex: átd = átdolgozta etc)

(p. 113-119)

• A színház kolozsvári játékvendje
1792 - 1821 (p. 120 - 170)

49,

• Hidéli előadások:

1. Arad (1798 - 1820)
2. Aradhegyalja (Úrihegy): 1818
3. Barót: 1812; 1819
4. Bálna: 1819
5. Braşov: 1817
6. Dej: 1806; 1807; 1816; 1818 (1819?)
7. Deva: 1799?; 1794; 1820
8. Pápay: 1819
9. Salea (jud. Arad): 1817
10. Sporok (jud. Arad): 1818

6

1816: lipcsei debale creste

51,

1817: 1 singur afiz: 15 iulie...

1818: 18 spectacole, curiozitate: 6 jan; 3 mart; 24 mai; 19 iulius

1819: 3 afize, curiozitate

1820: in mai...

1821: af. lui iunie (?)

6

15. Baia Mare: 1796; 1797; 1820; 1821.

16. Alud: 1792; 1793; 1794; 1796; 1810-1816; 1817; 1819;

17. Carci: 1814; 1815; 1818;

18. Oradea: 1798; 1799; 1800; 1808; 1810; 1812; 1813; 1814; 1815; 1817 (1818?);
1819-1820; 1821;

19. Solymos (jud. Arad): 1818 (iunie);

KALI NAGY LAZAR

AZ ERDÉLYI MAGYAR SZÍNEZSET HŐSKORA

1792 - 1821

• (Erdély 2) •

• Prezintă: Dr. Jancsó Eleonóra

Dn: Colecția Erdélyi Ritkaságok

• Minerva kiadás, Kolozsvár, 1942

H

• Nagy Lázár: la 1 iunie 1821, termină lucrarea:

"Az Erdélyi Nemzeti Jótudó Szinnek Magyar Jótudó Társaságának Eredete, Fennálltának, Hivatásának a mai időkipőléjárata"

(manuscrisul lui Lázár a ieșit în presă
lui Sedó József, unitarian, propagator al culturii
maghiare)

(o azi, în biblioteca lui János Elek - see p. a cuprins,
în # 1938, la anticariatul Bartók, str.
Unió di Cluj; aici, a ajuns, de la vederea
lui Betegeh László, secretarul de ediții
al teatrului...)

- Az erdélyi magyar színháztörténet
és
- Katona József } ugyanegy napra született

: 11 nov. 1792 :

• K. János: Kecskeméten, Bördny utcában

• Rheibey grófno' kuria'ban, a nagy ballermánban

→ Kotai Pál János, repozitor la "Erdélyi Nemzet Magyar Jótudó Társaság", director (primar!), joacă:
"Titkos ellenkezés vagy kölcsön"

(p. 5)

despre titlul maghiar la Transilvania:

- 1) - Frensz Zoltan, A keleti magyarság története, 1897, Cluj
- 2) - Bayer J., A magyar nyelv története, Bp., 1887
- 3) - Vályi (Káli) Béla, A magyar nyelv története, 1887, Bp. Ed. Pigner
- 4) - Pataky József, A magyar nyelv története, Bp. Ed. A. Tolnai, 1922

• Nagy László: kritikai megjegyzések... 4

... incepu cu poezia de la Sabin-Luce, după care:

... ditzecek fíradt és somor lépésre Erdélyre is
rémeléseinek... de a litzolagos kispedés mégöt új
sők gyűjtése folyik... (...) A székelyek is, elupán a
minikon lásadalmi vizonyokból érelhető mag...

(p. 6-7)

date, în p. a 2-a a sec. 18; despre t. arbitrar și scolar în Ardel; 47

• NOBILIAŢIA

- Statudry, profesor în Cluj, scrie că: în 1752, au fost „jocuri private la
„domeni” - jocuri maghiare în care au jucat „ei”...
- La curtea, reprezentativ, în Ardel, Alba-Lia, Parada... AMATORI.

• SCOLAR

- Ardel, 18 sept. 1792, „35 tineri copii și copii”, megakívíjók az
első erdélyi önképzőkör; scopul: tanulca pisar în
latină, greacă, franceză, germană; în 1792, reprezentativ Brutus se
boltaie; se deplasează și la Parada și deci...
- G. Muresul, are, la fel, asemenea clărie... (p. 11)

(p. 10-11)

- Pruvia 180 : végbemenek hatalmas társadalmi erőátcsoportulások... 5

= A főnemesség és a közemesség mellett feltűnik a polgárság...

• MÁLYUSZ Elemér, a magyar polgárság kialakulásáról írt tanulmányában, megdeleapítja hogy:

"... a nyugati fejlődéstől eltérően, a nemesség el az intudatosodó polgárság elebe és vezető szerepet hosszú időn át meg is tartja..."

• Árvadá: a Transilvania, urbátimca si burghézia növekedésébe colaborază pe plan cultural

(p. 11)

• A 1790-es pozsonyi országgyűlésen szobakerül a magyar játekkészletnek az ügye — de... főre rezultat! 6

• franka nyelvűvelő társaság + vallásfelekezeti + társadalmi orgánok összeropdása = au bus la rezultateb respective!...

• Jósika visszacemlékezéseiből emarostem "..." a fejedelmi társaság kulturális életformát, amint a 'külföldi' polbák után Erdely Komendzója Kolozsvári palotájában ippeket meghonosítani...
(... az edelyi Bernai lles utánidom és divaton épült fel, hatán letogadhatatlan...)

• scitári Kórmán és Csókmai : admirái Ardeabul.f. 4

(p. 12)

- Aranka György nyelvújító társasága szoros összefüggésben áll a színház kialakulásával...
 → kulturpolitikus;
 ... a nyelvújítás egyik legfontosabb erőközpontjának tartja a magyar színházat...
 "... anyagi nyelvünk gyarapítását és közön-
 gesíthetét szolgálja..."

• Aranka, Arca, 28. július 1892, Levi János Márton, car, II. rökpunde című a problema tisztulni és az színház, mai multi források ki Aranka, Keleny László... Nalaczy testőri, Bécsből Erdélybe vitték, felkeres lovit és magyarul hozza Keleny tervezetét st... Az egész, sajnos, elmarad!

(p. 13)

Nagy László, a kolozsvári színház első történetírója, Jancsó Pál^{9.} feljegyzéseit használja fel:

Erdély I.

- 18. július 1892 - 20. július 1895: spletacolele „republikai” forradalom között („maguk közt” - maguk között...)
- 20. július 1895 - kor: az országgyűlés vette kezébe a színház ügyét...
 - Az országgyűlés az állandó színház építésének tervét Fekete Ferenc bíráta (in 1895, Magyar Nemzet in Aranka...)
 - Ekkor del be br. Wesselyényi Miklós is a színház mellett...
 (reláció su gróf Teleki Lajos si Levi Farkas popos);
 • a császári bemutató si színház gubernatorului Báffy György...

(p. 15)

- Courisa tatali e activă...
- Invenții economice...
- Revoluția, provocată de revoluția franceză...
- Război între Austria și Franța...

10.1

4

• Bancișugi, proza: „A francionaszági változásokra”

→ arată că, o parte dintr-o mișcare națională nu sînt străini de stările jacobine...

- „... a magyar nép elnyomása immár nem tarthat tovább...”
- „... a revolució nálunk is elkerülhetetlen lesz...”

• [Cenzura se înăsperește!...
 [Descrierea completă lui Martinovics...] șiruri katolice urbane!

(p. 16)

- în Franța, Italia,landa, în Prusia, corle și revizite...
- Tăvăle și inck, în Prusia, descoperirea așteptată cultură franceză!

• Revoluția fr. = crăpăt moartă a clasicismului imitalor Mitofajaira!

• Ujak lepnek fel: stărușkat, stărușkat, hirlapirás } naș tîmpegeknek stărușkat

• Transformarea scenei e, descoperită, KULSO = publicul e în via
NOLL...

• Az arisztokratikus jóni stărușkatet a naș tîmpegek-
 ken felépülő stărușkat kultură vartja fel...

• A udalkezintés, nem az remesség, hanem a polgárság!

• Stărușkat a klaszikus drama novel formái is...

(p. 17)

- Nu se nasc scriitori si piese MARI, tusa se transformă
spiritul publicului spectator...

124

- Se vede melodrama, pe care o rafina, la f. Hugo!
- Toate acestea au influențat teatrul maghiar din Cluj?
 - Nu se știe -
 - Către sfârșitul secolului au răsunat undele, în eterne, schimbările în dramaturgia și teatrul francez...
- INSA: pînă cînd în Franța, de la, teatrul devine teatrul burghez, în Transilvania, teatrul, în sine, pe rînd deosebit, surmul gustului și spiritului (elaborat!) nașterea...

(p. 17)

4

• 1795-1810: perioada Hesselényi și Teleki, e perioada
așa zisă „teatrului direcțional”, surmul de către nașterea!

134

ETA PA 2
↓

• Mag. Heszeli: „Nem is csatlakoztak meg az ország rendjé a leírás hazafiatnak biztonságkái lett valóságosságban”

... A biztonságjával
erkölcsiségével } sprijind teatrul!

• és pénzsel

4

• Au existat oameni (Jósika Antal, Teleki Ferenc) care
nici n-au prezentat teatrul străin...
... statură de exemplu...

(p. 17-18)

gr. Tolaki Franc
br. Wesselényi Miklós
br. Therozkay József
br. Baláffy József
etc, etc!

este 1000 forinti!

14,

4

• în ipoly: de scripă bună, se pune fundamentul,
se ridică (la o palmă de la pământ) creatura
și „a maramă bătrână”...

• Despre Wesselényi: „Nélkül a jébelen építeték tökéletesre
(nagy társas) nem magam vála, mind a jébel társaság is
ily hosszú időkip magát felem nem tarthatta
vala...”

(p. 18)

• Cum însă Wesselényi nu stă, nici, la Chișinău,

= și pune pe Kenderessy Mihály
Hornik Miklós
Seber Franc } și-l reprezintă

= și pe Szacsnyai Sándor („Béni Magyar Kir. operai iro”) — în fruntea
trupe care dă spectacole în Upernia...

→ De multe ori, gresită material...

[Wesselényi organizează trupele; deaceia, în multe locuri,
trupa e denumită „Trupa lui Wesselényi”...

(p. 18-19)

15,

4

• La Cluj, jeară, într-o casă Rhédey

16,

apoi, în Săptămîna piacșöplati há'zban...

- multi spectatori
- poziție...
- declarații creșterea...

4

toată întregul, teatrul merge la Cluj, pe, pe în 1810, total
gemen nu a decît de 20, atunci, cînd impuri sînt în
provincie...

= un sprijin substanțial, moral și material, el dă
guvernatorul gr. Bodffy György și soția sa Palm Jozefa,
(de origine austriacă, dar învățată și propaga culeșul limbii
maghiare...)

(p. 19, 20)

• în 1804 incepe construcția teatrului

17,

(în Franța, încă pe tron, Napoleon)

= Hörselényi, rapo relatele cu cei care nu sprijină teatrul...
(scrie și ca prieteni...)

(A színház építésig, szempont örvén ke lata a törvény
kapu elött); e încă departe de "belváros"; a
bizottság szempont apoi örvén ke lata „Református kol-
lektoriátus“ — pe care se și construiesc clădirea

(p. 20)

4

În 1810, a început să scrie în limba franceză despre
starea de fapt în țară...

18)

ETAPA 3
↓

- situația țării devine grea...
- Reînfrânta țării germane... pătorește și sprijină pe nemici...
- Tratatul de pace, trădător, cu un preț, prin în 1821,
 - - az îj nemzeti történelemünkig

4

(p. 20-21)

• greutatea scrisorilor, din cauza schimbării localului de țară;

19)

= în 1807 - casa lui Potaky Samuel e cumpărată de Teleki János!

(La Potaky au jucat până acum!)

(Teleki nu vor să joace!)

= Abităzînd melnicii pt. 2 ani cu Rhédey: sala e, vîi, reja, pea neînchipuit...

• Rhédey o moștenire = țară, o schimbare reală...

• În d. Hossainyine, improvizații o sală în lăcătușie (a sa)!

• Trupa germană joacă în sala Rhédey prin în 1821;

(pleacă, jigniti de hotărîrea „Comitet” - să joace, cu schimb, în noul trăitor...)

(p. 22)

• în 1814, gr. Becklen Becsky, sumpăd „lovkola”, și îi scote, și de aici, pe astoria mapliari... 20.1

• Tropa e nevoită să joace în provincie...
= deci, și la T. Mureș!..

= Între timp, problema construcției - vajubik trăbb... 4

• Országgyűlésul din 1811 - discuță din nou problema tratării;

• e învitată o nouă „comisie” sub conducerea lui

br. Kemény Ignác (prefectul de Cluj)

(membri, priete alții; gr. Teleki Lajos, Torocz-Kay Péter, Kemény Miklós, Hosszúfalvi József, Csere Miklós, Fekete Ferenc, Horváth Dezider, Kanyó László, plus câțiva delegați din județ...
... și Nagy László...)

(p. 23)

• Decretul, a 2-a „Comisie Reichald” e cumpusă deja 21.1
nu atât din 18, cât din „köznevelés” și „porajók”...

• 1811-1812-1813: clădirea e aproape gata! La sfârșitul lui 1813 s-ar fi putut juca deja...

= totuși, setruale „lucru” se suspendă deoarece

data de rîm de forță, planificată, se revine, prin

„Einlösung Schein”, la 20.000 - plus că, unii,
(de pl. Martonffy és Bós főispánok) nu și-au avut
nici micuța lor contribuție... Apoi că s-au adunat doar
16.000; se pomenesc din nou acțiunea de colectare...
... în 1813, e Farkas-utca frunt e total gata!.. Însă, criza
se deslătuie din nou!.. Nu se mai poate colecta nimic!..

(p. 24)

- Nagy László: A drágacsoj ideje bekövetkezvén, a bizottság helytelen szelvény felakasztása az épületet kijáratok és CSAK éret multá tud ismét a berendezéshez jász izetvén."

22.

4

- (dín 14 pnt in 19, la 17. Mars)
- In april 1819, neri la Chy - joci, cu schimbul, cu venitii, = aprí, se deplasează la Dej, Híd, Fopirag etc.
- Divergente, tot mai prezente, tite unghi și venitii...
- Se mai înfruntă suma de 12.000 forintii... Se termină toate lucrările de la teatr...

•• la 12 martie 1821, preriță cu pira, Corvinus Miklós

(la 11. III. 1821, în crista guvernului, se reprezintă "Zrínyi Miklós")

(p. 25)

- Construcția a costat 17.746 reforint și 46 krajcar.

23.

- Suedă urică
- = În pira revoluției fr. și a războaielor lui Napoleon, - a realizare tributa...
- = Nici alte națiuni, mari, cu trecut, nu pot decit și-si tengetlească inst. tite...

• Capacitatea: 1200 locuri; scenă cu rotativă; parter, loaj, galerii...

• Deschiderea teatrului maghiar permanent, pune capăt teatrului german...

(p. 27)

4

... Bánk báru: se naște tot în cadrul teatrului la Cluj; 24,

• 1814, az Erdélyi Múzeum (több erdélyi némes főhadvezéreje folytatás) publică un concurs (pt. eș. kitaló magyar szavazójátok); în Autode-
ducerea la concurs, Sörbentei scrie: „Kéjjen tehát szörnyűt nemnek a telke, ahinek ~~is~~ tize az alkalmosság nem stása miatt, csak mintegy bolygó világhosszág tévedez a lakadótz egész fejében való mutatkozás előtt.”

• Egy kacskeverőti költő...

• Erdélyi Múzeum, publică rezultatul, abia în 1818: si, după tot:

Tokody — „Párosság tize”

• Nici nu se pomeneste despre Bánk báru

• Szalai Farkas, presupune că, din motive necunoscute, omitetă și n-ar fi cunoscut textul...

(p. 28-29)

• Bánk báru se joacă la Cluj, după Kassa, în 1834. 25,

• (Hamlet, la Cluj, în 1794)

• (Primele 3 seceri de teatru, la Cluj, se joacă, clasicii englezi, francezi și germani...)

(... impresia cu operele sentimentelor, la modă, atunci!)

• Depterea teatrului maghiar din Cluj: rezultat al culturii maghiare, al împlinirii noastre, al sintetii patriotice, naționale, — al
cau se e hicolo de, simplă cauză a scenei; hicolo de
cultura limbii și a artei scenei, teatrul, în epocă, e altor
a sentimentelor...

(p. 30)

• Stipendii, despre Facul din Cluj:

267

- ① e primul, și permanent, în slujba ortei scolare;
- ② a capitala receptorii lui Bokk béa;
- ③ a seel seel garantată mîncare de ceteri care sa contribuie la noptee tratului din Speta;

= Le mai pot atîmpa, sti:

- a seel sa "labite", care indica directia de urmat, și
era obligă...

4

• Ruzitka József, a abso de la dehstia la Cluj (de cota

↓
(az etan allondozó magyar ezred
Karnestee)

Nagy Lázár, Director)

→ compune 2 opere:

- ① Bella putóte
- ② Kemény Simon

4

KALI NAGY LAZAR

1772 - 25. III. 1837

- reşi sekegy unitarius nemes család;
- n. (eventual) la Jara de Jos (Turta); - aici, areau moşie;
- familia a avut moşii la Kál, Jedd şi Jobbátok
- studile, la liceul unitarian în Cluj; apoi dreptul;
- meşterăblabiró; jóbíró
- membru în Comitetul teatral, urăreşte cu sprijinul Testului din Cluj;
- director; scripor, videz, putkar embarek törtötök ...

Haralyi Fejér János

primul director al Testului din
str. Ferkes - Cluj

(coprati: János, Roxália, Áron, Bátori);

- János, aduce, ca actor, de la Aiud, pe Katka József şi Julia Istka János;
o li se alătură: Hervoszi Mikály (Cluj) şi János Ád (gicófalvi).
- Áron, aduce, ca actor, de la Uppony, pe actriţele Susónna şi Julia Anna
(fr. Bethlen Elek, în seronca sa cote Aranka Gyón, aici nu
le pomeneste)

(1)

Fejér Rozália - szála lui Fejér János; prima actiță naștând în Abod;

- n. 1777;
- debutarea la 16 ani;
- 1795: se mărită cu Károly Patkó János
- moare, la 4. III. 1811, la Fridta
(Anka G., seria poezie, la montea ei)

* Dr. Gyulai Farkas, A magyar színdarab székely magyjai.
Emlékkönyv a Székely Nemzeti Múzeum ötvenéves jubileumára.
Szerkesztette Csutak Vilmos. Kéziratnyomtatás - Kolozsvár, 1929.

(2)

- Színdarabok Lexikon, Bpest, 1930, I. k., szerkesztette dr. Németk Antal
- A színdarab Lexikon, szerkesztette Schöpflin Aladár
- Janovics Jenő, A Farkas-utcai színdarab, Bpest, 1941
- Kövérny László, Kérdések az erdélyi színdarab történetéhez, 1853
- Rácz Sándor, Emléklapok egy nagy színház életéből, 1856
- Fodor István, Marosvásárhelyi színház (Szépe Antal lui Gyoszfáji Pongó Celestin József)
Marosvásárhelyi színház, Marosvásárhely, 1933
- Beszámoló a marosvásárhelyi diákéletéről, Magyar Univ., 1792, 337, 2
- Farkas István, Válalózi Jelenlété, Marosvásárhely, 1842
- Sélymő naplója, I-II, Sajtó alá rendezte Török Vilmos, Bpest. 1879-1880
- Sélymő naplója, I-III, Sajtó alá rendezte Bayer József, Bpest 1900

- Nagy K. Sándor, A váradi színház története, Nagyvárad, 1884
- Dr. Veli Béla, A magyar színház története, Bpest, 1887
- Dr. Veli Béla, Az aradi színház története, 1774-1889, Bpest, 1889
- Tudósítás az erdélyi színház szaturni szerepléséről, Magyar Kurir, 1920, II, 178, 1
- Horváth Sime, Shakespeare a magyar irodalomban és színházi-
vésztetben, Kecskemét, 1889
- Bock Endre, Kézdivásárhely és az ottani francia-erődök története, Bpest, 1895
- Fekete Mihály, A Temesvári Színház története, Temesvár, 1900
- Berkeszi István, A Temesvári színház a XVIII.-ik században, Temesvár, 1898
- Nemesi Lajos, Ömléknap a nagyváradi magyar színház százados
jubileumára, Nagyvárad, 1898
- Nemesi Lajos, A váradi színház története, Nagyvárad, 1898
- Benedek Árpád, A vidéki színházi élet írásban és képekben, Arad, 1901
- Riedl Frigyes, A magyar dráma története, Bpest, 1904

- Alszeghy Zoltán és Székely Fenne, Csiszományi iskolájának, Bpest, 1913
- Jókai Mór, A magyar színház hőskora, Bpest, 1914
- Az erdélyi magyar színház kompressziója, Ellenzék, 1920, szept. 22
- Sela Ungvári - estive, Cunium Artelor, 1920, dec.
- Janovics Jenő, Bádat emlék, Keleti Újság, 1921, márc. 3
- Janovics Jenő, A magyar színház szerepei, Ellenzék, 1922, máj. 14
- Az erdélyi magyar színház parlament városa közgyűlése, Újság (Cluj), 1923, jún. 15
- Az erdélyi színház helynévgyűjtése, Keleti Újság, 1923, ~~1923~~ jún. 8
- Az erdélyi magyar színházak problémái, Keleti Újság, 1923, apr. 10
- A népkiszábrósági színház összes kirovatjait felvesszük
a szaturni törvénybe, Keleti Újság, 1923, 105. sz.
- Egy kőzet ember válságának története a magyar színház
igazgatója és tagjai ellen, Újság (Cluj), 1923, máj. 21.
- Felforgatják, megcsontoztatják a magyar színházvilágot, Ellenzék, 1923, júl. 21.
- Kimondották a magyar színházügyesület feloszlatását, Ellenzék, 1923, 95. sz.

- A kultuszminiszter lezárta az erdélyi magyar színházat. Adattal szembe fordított, le vesébe köztönet. Ellenzék, 1924, 167. sz.
- In chestinea teatului maghiar din localitate, Alfio, in Infirmitate, 1924, 118. sz.
- Janovics Jenő, Magyar színházak Bukarestben, Kelati Ujság, 1925, jan. 25.
- E. Janovics, Mu totu de la stat!, Rampa, 1925, nov. 11.
- Egyhité az új színházi törekvések magyarellenes intézkedéseit? Brandi Lapok, 1926, júl. 9.
- Sál Sándor, Erdélyi színház, Erdélyi Heliikon, 1928, 237-239. I.
- Sál Sándor, Drámaírók Erdélyben, Korunk, 1937, 478-480. I.
- Janovics Jenő, A magyar színház Bukarestben, Független Ujság, 1937, dec. 24.
- Pethő György, Székely drámák, Magyar Ujság, 1937, 202. sz.
- Orbán László, Adalékok a brassói magyar színház történetéhez 1848-ig. Kristóf-emlékkönyv. Kolozsvár, 1939. 191-220. I.
- Balassa Mure, Dáryné, egy régi színházi élet, Bpest, 1940.
- Szendrői Aurel, A királyi színház története (1931-től a felzárkózásig), Ellenzék, 1941, nov. 8.

- Kiss Pál, Marosvásárhely története, Bpest, 1942
- Szabó Lajos, A nemzet színházának története. (Punkonfalva-káthar János környve), Erdélyi Heliikon, 1942, május, 366-362. I.
- P. Jánosy Béla, Marosvásárhely, Szoci. D. Híradója, Hírünk, 1931, 323. I.
- Kristóf György, Marosvásárhely, Kelati Ujság, 1925. január 3.
- „Nápart” a teatului maghiar din Cluj, Rampa, 1924. november 10.
- Jánosy Béla, Marosvásárhely, Pécsi Híradó, 1924. okt. 5.

Jurnal de presă

①

1. 1946, 10. III. (duminică): SZÉKELYFÖLDI SZIVÁRZ: inaugurare,
cu: "TÁRA SURISZLUI"

[red: Székely, p. 11. 1946]

2. 1947, 10. X.: BÁNK BÁV (cronică de Lăer József)

Jelly Franc = Bánk bán
Hannay Lacy = Székely
Borovszki Dávid = Péter bán
Jász Johanna = Melinda
Kovács György = Biborcel
Mészáros Andri = Otto Racz
Székely Erzsébet = Tibor
Kovács Dezsa = Simon bán
Hörvölgyi Miksa = Miksa bán
Kiss László = (by székely avatás!)

• Regia: Tómpa Miklós
• Grafia: Helyi Lejő

3. 1948, 14. II.: tunc pe primul tornea la Bucarest ...

„A Mosoly országától az Éjeli menekültekhez...” A bukelyi székely utya az
indulástól a bukaresti vendégségig.

[red: Bukarest, 1948, febr.]

„A k. k. művészi és világirodalmi megfigyeléséből született és az
kulturális megvilágításra ma is”

„Tómpa Miklós és munkatársai az erdélyi székelyi kapcsolatok
legnagyobb értékű munkáit az éjszakai helyre”

„Jó és szociális munkások - az a k. k. jótudomány...”

„Könyvekkel kezdett az együtt. Kisebbségi állami székelyi ismerték el az
intézkedést, de fehérek nem kapták, csak jellegzet”

[red: „... Valóság nyomában ...”]

[red: Bukarest, 1948, febr. 9,
• Mami Peltér.]

1948

Ardealul nou, Teatrul Secutese din Targul Mures, La Libiu

"Intr-o tara, scapata a tiriei deosebiti vranduristi, izvorit din sangerosa fermita a nervii de fierus pe care secesiunea din Ardeal nu si-a putut o satisfaca decum deardindul sub trecurale toate regimuri politice, si a definitivat calitatea sa artisticul prin secutale reprezentatiu jucat la Bucuresti, reprezentatiu care a-au bucurat de un staturat succes."

"La Libiu, Teatrul Secutese va reprezenta o quintesenta de fieru sau reprezentu - prin satisfimutul lor - un factor pusecutat de deosebitare si succes."

Actul:

① 28. II. 1948: Albiterii aduci de Joe Bonelstonaud (3 acte) (acti) d'Albanu:

Jack Jovani
Armand d'Albanu

• eu: Hamway Lucy, Leabo' Duci, Katsangi, Marpi, Jasi Johanna, Kovacs Gyorgy, Dally Fene, Paulsi Marita, Burawsky, Aldele si Kras Lizab'.

② 30. II. 1948, acti: Arzitul de ceapte, de Maria Surti.

• eu: Kovacs Gy, Jasi Johanna, Dally Fene, Leabo' Erno, Kovacs Marpi, Armand Constantin, Leabo' Duci, Paulsi Marita, Hamway Lucy, Kras Lizab' Duci, Radolf, Tabally Maria, Burawsky, Burak, Tamara Fene, Kovacs Bernat, Kras Lizab' si Mester Ardele.

③ 30. II. 1948, acti: Un pahar cu ceai de Scriba (3 acte)

• eu: Hamway Lucy, Jasi Johanna, Leabo' Agnes, Leabo' Erno, Tamara Fene, Mester Ardele.

• In text se mai aminteste si:

Impetumul de politie, de J. B. Priestley

„Többség: amsz”: A miniszterelnök magyarázata az 1948-as hullámszemélyekről
hívták a Budapesti Nemzetgazdasági Főiskola, Szekelj, Ejjeli munkatársakhoz
és a Magyarországi

Jelölés-e Szekelj? (szekelj az „Ejjeli munkatársak” be-
névelésével)

(K. B.)

— Holyes-e, ha felidézitek az „Ejjeli munkatársak” ügyét,
ezeket az emberek között, akik az emberit itt legények
véltek? Szekeljék-e, az ilyen helyzetben mindegyik, ma
azt a személyes leírásokat, amely az 1948-as fordulatban ra-
gadják azokat dolgozó munkásokat?

„... Szekelj a nyomozás” írték a szekeljék nyomozás.
A mi ennek a nyomozás világnak körvonalait meg-
mutatja az a munka amely szekeljék és
megmutatja a munkát ki magának a „szekeljék”
embereket. A többi világnak (a mi kezdetben a
szekeljék) területei megmutatják nekünk, hanem
a világnak körvonalai elváltak meg, amelyeknek
egyetlen becsülete a gazdaság.”

• A Szekelj művelési embereket éppen ezeken a
partokon emeltek meg. az magának Szekeljék. Nem az
szekeljék hitelességét hivatkozva közlekedik azok-
hoz az emberekhez ki hallották Szekeljék, hanem az
emberi természetük miatt. S Szekeljék ezt igazán
maga.”

• Az „Ejjeli munkatársak” nem képeznek meg, hanem
képez magának Szekeljék az emberek között jötték.
(...) Ezek az emberek, amikor az emberek között
szekeljék, a szekeljék, a bírók között
szekeljék, amelyek magukkal hozták őket, szekeljék
delek és akaratok ellenük (...). Történet és szekeljék
kezelték magukat az szekeljék életükben, mert szekeljék
ben képzetteknek az a vég, hogy szekeljék lehet-
nének, hogy ezek munkatársak volna.”

• Az ezeket az Szekeljék elváltak - szekeljék a világnak
jötték, amely kezelték a jötték és történetük,
a szekeljék végül emberek. Az ezeket magának
szekeljék a Szekeljék elváltak munkatársak Szekeljék az
emberek között megmutatják nekünk, amelyeknek, hogy
az szekeljék elváltak szekeljék szekeljék
közvetlenül.”

Romániai Magyar Szó A rendőrfelügyelő, Z.B. Prickey rajzjáték
 a Sz. Sz. János bemutatóján (Söni Pál)

"Közvetlen hangya" és "A rendőrfelügyelő" egy hasonló együttes mint
 a társ. Ugyanaz a művészi, ugyanaz a felépítés, tökéletes magyar-
 nyelv és humor megvalós. Megjött(-) az azonosítón belül két ellentétes
 feszültség, a "rendőrfelügyelő" nem ismertető, hanem inkább direktívus
 ellentétesítést a "közvetlen hangyáknak."

"... egyik is másik is a polgári társadalom utlatódása, a
 lakosság mögött meghúzódó politikai erőre mutat rá...
 ... a H.K. végig végig végig, a társadalmi vonatkozások
 sárga színnel kiemelve a szövegben. Ezek a humoros felvétel
 végfeldől, a kívül behatárolás, összehasonlítás és minden szempont
 kifejező vagy megnyitja által művészi és társadalmi kritikával az
 eseményeket. A H. szp. ellenkezőleg, a társadalmi művészi
 szemponttal jellemezhető az egész darabban."

... paralela, je. line le realitate intindand: mai valóság R.!

• ... stut comparate 3 spectacole:

① T.N. - Buc: regia: Sima Kypreanu;
 rolul pr.: Fratepteanu

... intindand idegenek tinte fel a "rendőrfelügyelő"

② Sz. Sz. - T. Maros: regia: Dally F.
 rolul pr.: Dally F.

... a színhelymentés a rendőrt és a színhely
 se szabadult meg?

③ T.N. - Buc, a második bemutatóján, a helyes megoldást,
 H. Cerantino nyújtotta; az ő alakításában, a R.
 egyenlő sűrűsége, az uccs emberek, és
 a realitás, és ezek helyes a megvalósítás, még
 de nem az egész műben mint az az színhely-
 kével...

! ...

⊗ [Lukács Ernő / Kőrösi Márta] Hанный Lucy,
 (Birling) (Sybil Birling)

kontra-kontra, Amstel ctin

! ... "A.R." ... magyar művészi színhely mintegy ellentét?

Romidniai Magyar Szó (1948, május 13), II. évf., 206 sz.

Egy palota víz, Scribe vízjótétele a la. sz. butarakti
benutató előadásában

(A. p.)

... ide és könyved humor ...

⊗ A S. S.... előzetes és skizs előadásban a vízjótétele
legjobb hazugságait írték utólagos
szöveg ...

- Skizs: Emő, Központi aláírás
- Szó Johanna, Hauway Zsuzs, Szabó Ágnes,
Haldits László, Tamás Fény, Kellő Sándor
- Decor: Hely Lajos

NEPUJSÁG

(A Romániai Magyar Népi Szövetkezet közlönye - napilapja), VII. évf., 247 sz., 22. X. 1950

(Reportage) szöveg

"A 'Viharos alkonyat' a meggyesfalvi népművelési
központban tartották"

... Kéremények volt mindenek, először a Ruzsa
pártjának, hogy a kultúra kiemelje az izraeli
művelődést és valójában a helyi népművelési
központot ..."

(de azóta mindenki tudja, hogy a speci-
citat a la. sz. de la "Kálidák")

##

Sári Giró

(Mónia Zayman vizsgálója a k. sz.) : 1948, március 22:

(Baroni Polter)

"...Zsuz, szélesen folyó, aranyzatos masékban jöttél
a lírai jelenetek."

② "A kinc fölött ~~de~~ barcolók között mindig megjelenik
a megőrzéssel edzésre hirtelen" alatt

Spectaculum

"A k. sz. művelői általában a kecskét is
jól szolgálták a darab ügyét, de paraszti
alakjaik sok esetben hamisak voltak,
majon érzett sokuk a parasztiak
masszézisát vették. Mint mindig, most is
a sokféle beszédmód, a művelők tudtak
hatottak visszafelé."

- Szabó Duci: (Lizij): volt a legkisebb;
Bromesky, István, Hauer Rózsi, Kiszcsi József (ke-
lés a legjobban az előadónak), Szabó Gábor,
Tamas Franc, Andrási Károl, Kere László,
Szabó Gyula,
- Decar: Hóly Lajos;

a kollektiv munkasellam megpörögtetésel, továbbá sikeres
"pale" halasztás az új szabályok a szovjetbiztonsági
sz. sz.

(Kommunistákhoz: "biztonsági")

- in formal (in mind) his capital is really much in
deceit, T.S., and is typical and common and, even
plaza is pretty well and some talk in Republic;
- "Lutheran", in front of the Nikolai, in so as to
to land; no more, however, and more;
- "Lutheran" is very good!.."
- "a spiritual work" collective work!"
- "to study people!"

Planificarea: in the 22.8-31.8: is present! ; Just, because,
numbers of people and present much, and first
presented now 6 present! etc. & present, the pre-
sent to see is it - to it! Spectator: 5-6 mi;
de present present; increase, twice, see 20.000)

Context revelation:

- Nationalism; spirit of justice and truth, and
and "state" and "state";
- Spiritual work ; in mind and justice,
manipulation, truth!.. and more simple-
truth and spirit of deception (allegedly to know
a spiritual work!..)"
- Collective work is collective work, pt.
to members of the...
- Education, culture? and...

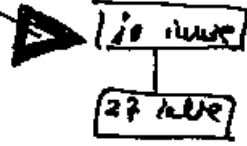
* Lesson: ... we are not yet ready, and we are not yet
at a certain level of knowledge and democracy
and...

✂

A. Mantsionin Pää, Alkavi O. S. Ahbult
Tyyli Kivinen

-11-

1949: 15 zik, turneu, su. Uti-Akvi, de Möröz Szpand, Mhoros sekoyat, & David Kaufman.

- 10. Tyydvoantuuholo3
- 11. Cakkeada
- 12. Kozivotokuly
- 13. Sepivantotyig
- 14. Stakuviro
- 21. Sepuvio
- 22. Sot'kalyudomlaly
- 23. Kalkalykacatry
- 24. Sot'kalyudomlaly
- 27. D. Madgysan
- etc.

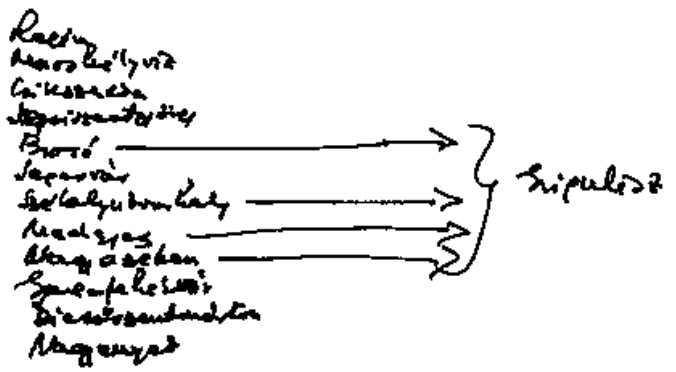
Uspujiaip. 8. III, 1949

„Käntro indro a mt. Alkavi O. S.“

„... kol' es' foleto...“ vooptid su 8. II.

„Uti-Akvi“, de M. Davidoglu

„Ayfole n' pofale“, de S. Sipe list

~~Handwritten mark~~

Ocskavas nagybau, Bemutatóelőadás a net.
(re: szász kassza) (szász) Alkovi fa. fa. (K. M.)

• kezd: szász Erad; becsmi: Henry Lato

• színház: Dolly Fene (Harry Brock) ↔ a szerepét a
Charles Laughton

Carico Spring (Paul Feral)

Bora Magot (Pillie Dean)

Szász Erad, Henry Lato, Tobey Zenna, Szász Erad,

Cathy Erad (debut!), Meredith Bell,

„Az „Ocskavas nagybau” jöhet az az előadás kassza, utolsó műsorunk emlékeztetője”

Fóklya, 26. június 1949

„Jepo Bulicov és a többiek”, a net. Alkovi fa. fa.
előadásban

(Bora Erad)

„... Az új, most születő társadalmi legény és haldalmi, kor-
badi rendszert az Jepo Bulicov elte és végezték...”

„Mindenkinek jötte arról tanuszkodott, hogy elund-
lyították a város munkavégzésében és megértették
azt a belső tartalmat amit az új és azokat dmi-
konitani”

⊗ Dolly Fene - hatalmas alakítás; a szerepben
nyújtott művészetileg mélyebb ábrányt;

Károlyi János, János Johanna, László József,

Károlyi József, Jenny Otto, András Ottó,

Henry Rudolf, Károlyi József, Bronnitsky Gábor,

Szász Erad, Henry Lucy

NEPUISÁG, VI. évf., II. sz., (KURSINSZKY MARTA)

Különös kedvvel, Mikszafi bemutatás

a. u. s. Hlami s. s.

(Örökös duma és Györgyék bibliai szerepei előadásában)

"...A köserei udvar gazdáját a Katolikus klérus saját belső buzdítás alapján boldogulva végzett próbateljesítésre..."

- Regia: Szabó Emő
- Decar: Hány Lajos

"...A drab népszerű elemek, a művészet teljesítményeinek értékelése, a közönség magatartásának kritikája a legközelebbi közönségszervező alkalommal színházlátogató dolgozóink feladata lesz"

Szabad Szó / A s. s. júliusi vendégszínházunk leg-nagobb sikere:

URI MURI

(Halász Anna)

(A UTUNK 1951. júliusi közepe posztjának átirata a s. s. évvel előadás: Vihara előnyei, Sirdly, Uri muri)

... keletre utat választani!

- Szabó...
- Hány...

Kovács Gy. (Szabó Gy. Zoltán): igazság!

Bally Zs. (Zsallyai Balázs Abel)

Szabó Emő (Csapó Csilla)

Borosky O. (Boros György)

Szabó Juci (Rozika)

Jász János (Rádnyai János)

Hány } - Zekenezy

Lohász - Halász

Hány János } Kőrös-vil-

Kőrös } lakosság

Hány } lakosság

Bukarest, 13. 1950, IV, 1

A. ant. Allama & G. sakkalyndorhelyi vendégszerelés

— reportaj despre spectacole cu

Mikszai, de M. Dandoglu

Argeta & portelan, de Srijalis

Mosonváros helyi Allama & G. sakkalyndorhelyi körútjára:

• 13. szeptember 1949-50, június 8-24. műve, törvény, in

• Mikszai, Argeta & portelan: 12. leírás;

Június 20-27. aprill, in 8. sakkalyndorhelyi

Stenokian, p. 100: Cravata roza, de Serghie Mi-
hailescu;

Június 5. műve - 16. sakkalyndorhelyi, törvény, incept

la ch. 1. sakkalyndorhelyi de Serghie & in 20. de Serghie
1949, 45. spectacole, in p. 100:

• Free multu minte sakkalyndorhelyi, de A. Srijalis

• Mikszai Argeta, de A. Srijalis

• Jurba roza, de A. Srijalis

A. ant. Allama & G. sakkalyndorhelyi vendégszerelés

DUOVA

(Blehesi Erno)

... de egyetemes jöttek azonban sok kivárávalatt hagyot maguk el.

• (...) ez egyetemes sakkalyndorhelyi bizonyos fokig labcessülék dolgozó
közönségek és sok helyütt a keménytalanság határait
szelvé jatekkukkal, vitáruan tettezik magukat két és
félórás "kötélcsapókra".

(Kudai Mihai - Maria Maria
Selly Franc - Sofronie Mihail
Sand Erno - Dumitrescu Violeta)

meseri ozi!

• de roze; "sakkalyndorhelyi magasabb művelési igény"

12. Apr. 12. 62. repeni venedjateka

- Katujed : Bolandro vadruop (dupa usasi)
- Mikszit : Kulonis bazissip (seara)

Teatru — „(...) udai helyekenti szemesektol al-
tektre — tudise javit adta.”

Roudncai llagar 1948, Apr. 3, Jack Gott, so Armand d'Ilsean, Melyek a
gyokrok, a 12. 6. fivara beutolajz
(R. i.)

„... a nepekentis a mialohi utlophobantis ...”

„... a feler avak isofekeli elyomultak visszagy ...”

• Rapra : Janko Erus

• Brett : Katica Spary

Boussery, Boudy, Houday Lucy, Janko Duci,

Kisszigi Marit, Dally Franc, Jozsi Johana,

An Mihai Martin (Roy = nyugon utipietis gyozta!..),

Kra Laci, Kellu Dider, Mester Andis

(In final : obavata : presa a jucati la 17. Aug, Cluj (si
Oradea ; teatru de lo Oradea (mai ales, act. II)
e totul gratis! ; se supunat sirooni-
Zores pentru teatru machin si Tratat)

==

Waldgossaj, Chuj, I'evf, iok.oe., 1948, utjas ?
(erős)

"Vizözön", M. Berzen darabjauak
keventatoja a sz. Ism. közzé

• Utjabas de bura: "Mitgenek ragunk mi emberek a sz. Ism. közzé is
szorvasziban, a nyomtasziban de nagyot jelle-
ben?"

"Kéjün megjonevatoz emberek a halál ai-
nyekében?"

- degy plane, Samuel Lucy, Tócsi Zsuzsa, Timothy L. L. L.,
Bronck, D., András Csiki, András Csiki, András Csiki,
- András Csiki, András Csiki; Harry L., menoptre;

Jozsef 1948, 7. II; nr. 29.

A kolléktív ~~sz.~~ munkassallem megemlékölvel töltött
"sz. Ism. közzé" felé halad az új évtizedben a sz. Ism. közzé."

(vezi: notels mel, pag. 10!)

a költőit folyó leve jégében"

"Munka helyetben kerent jel az iznak, felvok dolgozók
a sz. Ism. közzé"

- ritka műsor a sz. Ism. közzé jégében;
- bekeverekel az iznakban; — sz. Ism. közzé a munkássallem
halál megemlékölvel...
- sept. 10. ii: Munka helyetben
sz. Ism. közzé } "Munka a munkássallem", de sz. Ism. közzé

///

Bp. 1949. III. 8

Az elveszett levél, 2. L. Can. az érdeklődés a Magyarországon
(Szerkesztés)

"Közzéadásra került az a jönlési érdeklődés magyarországi
 ipari állományok körében, amelyet a közelmúltban a Magyar
 Rádió folytatott továbbra is az érdeklődés az ország
 körében, mintegy az érdeklődés körében
 körében az érdeklődés körében. Türelmesen várjuk a
 szerkesztés (20) és a Magyar Rádió
 szerkesztés körében, amely a közelmúltban
 alakításra került. Különösen érdeklődés
 a közelmúltban a közelmúltban a közelmúltban
 a közelmúltban a közelmúltban a közelmúltban"

Az erdei kultúra a revolúciónak kulturális

• reportage:
 - az erdei kultúra a revolúciónak kulturális

• reportage pt. a közelmúltban, a közelmúltban:
 • "A közelmúltban a közelmúltban"
 • "A közelmúltban a közelmúltban"
 • "A közelmúltban a közelmúltban"
 • etc.

Ötödik érdeklődés -
 a közelmúltban a közelmúltban
 a közelmúltban a közelmúltban
 a közelmúltban a közelmúltban

descrierea etapelor dezvoltării securității de stat:
 ○ siromnegherbuda, feudalizm și acte de l.l. longiare
 (Ella Orsescu)

- Legra: Tompa M., Lebel E., Kovacs Gy., Andot Clu. (Zoroot.)
 - kesz szablatin, cu participarea actantilor, dupa repetarea precizarii
- Hannay Lucy (200)
- Kovacs Gyorgy (Cafareuca): discursul din cel. @
- Andot Clu (est. turu)
- Lebel E (Fotografii); Andot Clu (Buletinul)
- Dolly Fr (Tifozus)
- Kriszta L (Gustandu)
- Borostok: Tyrahauada (mai puti rabutti)

"Moldov 20" "Az elszett level" vól" <--> sz abertul:
 "Az elszett level" pal-
szaján (artss) (24 X.)
 • deklaratió lui Kovacs Gyorgy, Szabó E, Andot Clu } depa semnificatió receptiv cau!

"Az Alleni de. de. sikeres videli kiralyjan"

- reput: Mucra, Argila și protolan, - Pragot, Abin, Madas, Blorai;

"Ujabb körut(000)", cu "Legény a talpa", la

Moss Roly viz,
Magyarszabolgy
Szovjetunió
Moholova

Moldov 20 "Az All. de. Sz. a falvakon"

... Kovacs, A'kopalva ...

- Szabó Duci } szepholok
- Falavsi Lajos }
- Tamasi Bella } szocialistak
- Andot Clu }
- Hannay Lucy } videli jelenetek
- Andot Clu }

Csokorvada
Legény a talpa
Közöségi hely
Lerakaly
Buzsot
Rikos
Sipkóma
Székelyudvarhely
Székelykeresztúr
Andot
Andot
Moldov 20

- Boldogpál e. 1. felismerés intrepret:
Tamasi Fr., Tamasi Bella,
Szabó E, Falavsi Lajos

Argel și pafelan de A. Griguleț (7. de oct. 77. a.)
(Reșus Lucea)

- în contextul celui de a 32-a aniversare a lui Rev. Soc. din Oct.!
- urmasii pafelan =
- proces de transformare a omului =
- lupta dintre vechi și nou =
- avântul spre viitor =
- Testul fec = mijloc eficient de educație; de adaptare la lupta putredă pt. cauza Omului nou, pentru cauza socială;
- Regi cul: Toupa, bulbo, Delly, Antel
- Antai: bulbo'E (Sandra) = accent emotiv de recunoștință!
- Kavica (ușa convențională)
- Hanway Lucy (pea scote la lumina „eliberarea ferocității“)
- Antel, Burroty, Kosmpiki = beni!
- Uende Saby (Kairav, picături) = pea caracterizată !.

„Argel și pafelan” (7. de oct. 77. a.)
= prolog =

Az „Argel și p.”, benutatăja elē

A test. ALL. Sărbilor temerari vedeji elē

- „A Kopolgiorok”
- Dudra”
- „Az elē bojjael jār”

„A Sz. Sz. Kolozsvári vedeji elē”

- în program:
 - Ejjele manedokhaly
 - ty phid iz
 - Kesselyes Konyar
 - Mellyek a gyökerek

~~///~~

—21—

'lyez šoo' — (P) : o. d. Behydrotok "probojdu"

Neputjajp + arauerauca la. Kispolgorsk, & Sakij

UTUWK, Chy, 1954, febr. 26; Salfalvi Zoolt :

KISPOL BAROK

• laez: Szabi Erni - Tampa Nikkls;

- Itapaki: Čanka K. - Nytl

Zidat Z. - Polja

Tanda K. - Sitka

Mala - Tanaibella

Bosmanaušt - Boropali Ozol's

Bosmanaušt - Koroci Krsit

Peter - Čabi Oth

Tatjka - Šabi Jolanna

• Tyatgeres - Kovica Šiirej

→ a kapitalisti šilp štrudalona
šilp štrudalona štrudalona
šilp; šilp;

• Szabi Erni - Pernika

• Velna - Hanway Lucy

„... remakel štrudalona štrudalona štrudalona...“

X

A. ut. 10. b. b. Kolosvéri vendégházak

(Stalauer Löble)

- Szék, la ché;

- „Micui Surplexi”, de Szék
- „Jegor Balicior”;
- „Az éke bajjal jár”, de Sibojébor
- „Dudva”, de Baranga
- „Elvezett leved”, de I.L. Corvada

- Satu. Muc : imius 15 : Köpolgőrok
imius 16 : Az éke bajjal jár
- Orghelény : imius 17 : Dudva
- Uagvobor : imius 18 : Az éke bajjal jár

NEPUJSAĞ : „BÁNYÁSZEK”, de Székogló

„Mertemti az új típusú munkást, aki a szocializmus épít-
ésétől rovatl hátré esik, voralban küzd, függetlenül attól a
munkástól amelyel vörge a Párt által nevelt élejtőre munkást,
a munkával és az eltalál szomban új megatitási kausing el-
térteit.”

- Ásta - Káro Löble
- Ljódási - Székli Tunc
- Mány - Hannay Lacy
- Antalc. - Covin
- Éliza - Andri Ágyi
- Jankó - Tamás Fr.
- Székli Ernő, Delly Fr., Josaf Johanna, Horvath Már (Márton)
Jenei Ottó, Köszegi Sándor, Gyömböry Etanua

A román-magyar testvérkapcsolat iránti népe volt a fa. k. eld
bukaresti elhatározás. Zordult hár alatt, stoni sikeres jöve
a fővárosban született ipari szelvények

- Országos tanácsokat Tancos szervezte,
- a győzelem és fegyverszünet megkötéséig

Rezsit:

Szabó Pál, (pres. c. unv.)	László Tóth, (franz.)	Hajdu Mihály, (april.)	Ferenc János, (elsőosztály)
Talács Lajos nemzetbiztos	Székely István ambasador R. P. A.	Kecskés István Magy. Nép. Tanács elölde	Szankovics István Orsz. Kiseb. Tanács presedens

• „Egyjeli manóvilág”

- rezi: Szabó E
- succes vezetők: K. Gy., Antóni A., Antóni C., Kádai R.,
Kócsis M.

- Dr. Árpád Lukács, miniszter-vezetőségi, idősített a fa. k. szövetlet;

(szövetlet: D. M. 4. sz. : „Egyjeli manóvilág”; László: „Vezetők Magyar”
(Riesztler))

• Milán I., Országban : „Hitel és hitelt”

• Kócsis M. : „Mianichberghez”, fa. T. A. in Ch.

„UTUNK” : M. G. : „Középiskola”; fejlesztés az M. G. k. fa. fővárosi elhatározás:
(Ródl Árpád)

• Sapka, az ország vezető:

• Az iparos, művészi munkások egy része a jellemző, hogy a bemutatás
után az elhatározás egyre jobbat, elindulástól kezdve, a
szövetlet meg jött az országban szerepükkel

• a o problémák politikai: Nem minden est mai munka
premier - si est mai munka operatívai az fa
educati, instruti, kultura...

- politika propagandai operatívul; a o problémák gra...
- Rezsit: Szabó E. - Tóth M., biztosított az előadás kifejezését;
meggyőző minőségű volt, szelvények, pepi utóélet;

(continua pe p. 24)

- 84 -

- Általános: a Kovács Gy - Tjetyev "s" azokat gyűlöli, akik kizárólagosan az embereket, akik az állatokba kerestek.

- Erős Erős - Berezhin: retartőr!
- Csaba Andás - Nil: "Nem csak a harci kedvelők, hanem a diákokban, elrettentettekben több Tjetyevnél, de a felismerésben, emberiségben sem marad le egyik mögött sem. És ezt nem érezték előző!"
- Erdős Anna - Sztye: "Nem ^{csak} a magyarságban az emberiség jelölés ki fogja megkapni."
- Borovszky - Berezmenov
- Kissé - Aludina
- Erős Attila - Sztye
- Trón János, Hannay Gus, Baranyi László etc

A b. b. pirátjai vendégszolgálat: Molár Károly (9.É. 1948)

"A vendégek és maguk napjainkban is lehetnek kedvesek, jellemzően és rendkívül szemérem, mint a b. b. bukaresti vendégszolgálat." (...) a mai körülmények egyik legfontosabb feladatát vállalja Erdélyben: hastái korszerű pirátokkal ^(s) trón ki-működés és szinte egyetlen barát sem engedte el a kezét amelyben valami újat magyaráz ma mindenki számára csak korunk számára. Ugy dolgozik a munkák, hogy munkák a halmozott és szorgos.

"(...) műsoraikat legnagyobb része célzott, de mindig művészi kiváltság."

Előre: (A mag. lat. községi pirátok hallgatásának és csoportjának): Halmozásunk az "Üzenet az élőknek" elvételéről

- Friz Burjokovszky: Üzenet az élőknek - a szöveg művészi a 30 de ami de a lépté a Partikéri;
- ... művészi jelölés...
- ... művészi jelölés és jelölés...
- Előre: ".... jelölés és jelölés..."

##

Ardeleanu Nou / Elindultak a szilárdok
 (1948, május 7) 4 ms. munkások bucsuzata a G. G. Bularecthe utazó társulatát (K. G.)

REPORTAJ; gala; óra 12; óra 12, 30; óra 12, 50; óra 13; óra 13, 20;

1. pienne: Krisz László, az „üvegér”, hő. Örményi & Szörényi
 → „De a fiatal nővel csak azt nélték, mert az édes anyja volt, fejlelt az ego's szultó.”
 - Szörényi jött a parton a kékűk; Krisz László fogadja őket!
 ő kuszuk a társulatból...
2. ... a szilárdok valójában leépíté utazó... öt darab bűntudat, sokkal mint valaha; öt csak a szilárdok utazásuk segítése tette lehetővé
3. Örményi: „Szilárdokunk azma pedig napi demokráciák sorával szorú.”

Ardeleanu Nou, 1948, febr. 5: „Febuár 12-én indul Buk. a G. G.”

• Budak béni; • Ejjele manedlilaly; • Haradlyes kanyar;

... a (4)-a, kőte: „Mandapax”

„Förvdy”

„Vona kerente”

... 100 recept, la B., recept la B., Amul és Ciatal = 10 & 12 part & recept fi...

Ardeleanu Nou, híri bonyolozó, de M. Sztyli

- te csútes nút. a 70 de ani, ai lui stali...

Ingassip, 1948, 20. j.: „Bukaresti alkori után erélyi körúto
 indul a G. G.”

Recepte la „Randu-Magyar Társaság mauroj mapupilt alkor la...”

G. G. Sztyli, prof. ems. de ra.

Talics Lozs, mauroj minister helyes

• de la Buc:

→ Braut, reuta maur, Seicmas! Sucia Caunt, decaunt la

Movaria, de la Ma. Hely & infor.

Kacs biut, M.K.G. elut

St. Lian, szilárdok recepte la

Sandra elut, Dea. kolca. Talics szilárdok elut...

Igorasje, 1948, 2 oct.

„Ji minterroves, aldo berlotetka eb a fukni dolgozalk
deserve zolozet KESZUL AZ UJ EVASRA a nov. 10. ta. la.”

... la 13. E. so kachise stoprines cu, bitetok eb Kozok, de Sepal Side
• apri: „dolgoru”; „Jindog”; de Seodokin
Seis. p. „In kagra lui”
ku Alexanderu

Fines zoloz / 30. I. 1953

„Harutit farosi eb nekolyjidi kintyibil a R. G.”

... Sepal Side = captit, de jucat „Futura in sunt”, de Kiss. Kovits, de Sedime

Hizny zoloz, 1953, 13 II

„Az Al. G. G. Kozok az uj o'dnyitara”

... in practica: „Daneni te esi”, de Z. Danetins...

- A kurb a mai fozit is sunak embret a bogzotje
- In well deului: Fekete Szab (G. G.) de Carla Andro
- apri: Erdos, Szonni, Borosnoky, du Nisi, Lohinthy, Kiss L.,
Krisz D., Tanyi etc
- Rapra: Karli Erno

adunandu...

„Serpej Mitokoz, Kiris Nyakubo” ciumi sovruciv”

„Alani de berlotetka helgesu seletetok mita pofot mutator
a tobi sidy: magu sorulzetek a darot mitorora tite a
relidicivel alacoti pimodpikak fejtketeb de pimodmogyakent
meszozotit”

Ardealul Nou: „Savata vnye” de Serpice Mitokoz; 3 acte, 2 tabl.

- scen principal: Falesi Bignocot; procesul de educatie de la (A) la (B)
si o tunda comunista si constructo ad societate...
- Rapra: Anatol Chis
- intrepretii: apri: Borty Seis (Falesi), Piotry Erzakot, 70% G.,
Takos Zsuzs;
altii: Hannway, Jucsi aka, Kisnogyi, Frank
- scenografia: Bukuresch: Soloz: „talent si juste exceptie abitite”

ST

Subod. S., 1848, 7 aprilie

... tiatr

- impresariile a multilegal de a teatrului scolas rătăcit ...
- a venit, la 7.11.: Dr. Aurel Mărcuș, cu arșip scolar scolar scolar;
- Aurel Barbuș, liutist liutist
- seca procurat pozitiv despre, a ca. la. mișcarea teatrului ...?
- harmone harm au ritornel, Mărguț a gitară (harmone altitudine)

4 A de la vîndea Liutara: Solbi E., Beca Duci, Toșe E.,

"Ek liutara", de Valentin Kotoșcu, ayonin: Hebrdy R., maric
Solbi E., ayon
Aurora, fr. Kotoșcu

Solbi Duci, Mitaci Duci, Sorin Emma, Urbic R. etc.

A DUDA no. elivada (Solbi Duci): "Kavaly rik"

- f. beini: Andriș M - Marin Marin / maric?
Kovacs Gy. - Birlea / Sella Hira - Irina Birlea
Della Fr. - Sofron / Dad Jolana - Joana

Victor - Solbi Ervin } scolar, de tut
Anato - Kotoșcu } harmone
Liutara - Vandri Rul

• legia: Tompa + Solbi E

Neputisip, 1950, 22.V: "Villa a melleute'bau", de frati Tur

• armonia

Neputisip, 1950, 3 febr.

• armonia, la "Legeny a talpau", de Alp. S. S.
(Simoniș)

- actiunea, intre 1932-39
- scrit: Sorhei Lukonin

#

Ungary, 1950, Dec. 21

"Kinak dekusz az idok"

Bemutató a nev. Áll. Sz. Sz.

} (A.M.)

• szociális: frat. Tuffi Sevin: (francia: Bencei Bela)

• szociális: Martina

! "Jokozott ebes/pe miazpofya a belke minden tyo harozat"

↓
• szociális: Tamás Fr.: "Lehetetlenül gyors fel a szociális akció, amikor Martina kopitányok, a élettelés és keandug harednek optimizemant és élettelés állandó mudozgodat akorta utyozni."

• szociális (Rogge gaudeiter): "... egyik helye az SS kórtól amikor szociális velddlati kezdetlansókat szociális, de ugyanakkor hinni emelkedik Rogge fualtala szociális ..."

• szociális (Schump), szociális (Rubiustori), szociális (Kruvis)
Tamás (Kaluzsa társaság)

• 1949, szociális:

"A kolozsvári állami színházat kiküldöttbeinek
Létezés a nev. Áll. Sz. Sz."

- szociális de la T.V. Chy (cardinal de Tuna Dumitriu) si de la T. de stat de Chy (cardinal de Miori Póler), au dicité T. Sec. de stat, au dicité, szociális si szociális de szociális; szociális de szociális cu szociális si szociális a szociális;
- szociális, szociális de szociális; szociális de szociális.

##

1953, 20 ianuarie

A Națională Școlară Centrării, A. m. A. G. L. S. a Fărășorilor

- După 4 ani, din nou, la Buc.
 - "Așa a fost, așa va fi și în viitor, căci în România există o A. G. L. S. și există o națională școlară centrării, I. L. C. Națională Școlară Centrării, care are în vedere asigurarea și dezvoltarea învățării, astfel încât să se realizeze o națională școlară centrării în România, care să fie un exemplu pentru toate țările din lume."

- vor fi prezentate:
- 1, "O serie de..." de I. L. C.
 - 2, "Un nou..." de Mihail Z.
 - 3, "Furtună în..." de Kirs-Kovacs

"A G. L. S. are în vedere să realizeze o națională școlară centrării, care să fie un exemplu pentru toate țările din lume. Aceasta va fi realizată prin intermediul unei națională școlară centrării, care să fie un exemplu pentru toate țările din lume. Aceasta va fi realizată prin intermediul unei națională școlară centrării, care să fie un exemplu pentru toate țările din lume."

Ardealul Nou nr. 287/3. III. 1951

• Com. d.: "Jocul American" de B. Labovici; (Remus Luca)

• Subiecte: abstracțiunea în "Jocul American", a "măști de violență americană", raționamentul fascinant în "formulă mult mai puțin complicată"; prin ce, "păcătoșii" în "forma ei de mobilizare în lungă pt. pace".

... gura în seară: "... cum din se la mai noui amănunte răsărite în răsăritul lui?"

- Acțiune: Tompa, Gabo, Kovacs G. : ... dezvoltarea secesiunii a intensității dramatice în spectacol...
- Integrare: G. G. G., Andraș, Hauer, Brumby (Weller); Kiran, R., Gabo G., Kende S., [Kirs L.] [Kabo E.] [Gyulfi] [M. G.] : ... te oprești; deci: prap!...
- Securitate (f. b.): Hary L.

7. évf.,
1992.

"Az érzékelés" bemutató a m. t. t. t. (t. b.)

- kezdés: szó E.
- intézet: Kivics S. (Csökei) nagyszerű szöveg: a szöveg és a szöveg közötti kapcsolat; szó E. (Famulus) jótékony magyarázat a szöveg és a szöveg közötti kapcsolat; szó E. (Famulus) jótékony magyarázat a szöveg és a szöveg közötti kapcsolat; szó E. (Famulus) jótékony magyarázat a szöveg és a szöveg közötti kapcsolat;
- Munka (Molnár) tökéletes és szöveg E. (Famulus) jótékony magyarázat a szöveg és a szöveg közötti kapcsolat;
- Delly (Sokolov) tökéletes és szöveg E. (Famulus) jótékony magyarázat a szöveg és a szöveg közötti kapcsolat;
- Mende (Sokolov) - még mindig az szöveg és a szöveg közötti kapcsolat; szöveg E. (Famulus) jótékony magyarázat a szöveg és a szöveg közötti kapcsolat;
- Szabó (Sokolov) - ezt a szöveg és a szöveg közötti kapcsolat; szöveg E. (Famulus) jótékony magyarázat a szöveg és a szöveg közötti kapcsolat;
- Munka (Sokolov), Közeg M. (Holtai), Váncs (Zs. Székely); Jenei M. és János (Sokolov) (Sokolov);
- bevezetés: Hagy Lajos; szöveg E. (Famulus) jótékony magyarázat a szöveg és a szöveg közötti kapcsolat!

Mi hív a sz. Székelyt?"

- szöveg E. (Famulus) jótékony magyarázat a szöveg és a szöveg közötti kapcsolat!
- szöveg E. (Famulus) jótékony magyarázat a szöveg és a szöveg közötti kapcsolat!

• szöveg E. (Famulus) jótékony magyarázat a szöveg és a szöveg közötti kapcsolat!

220	la	Dr. Muray
18	la	Balazs
6	la	Balogh
3	la	Székely
1,2	la	Tóth, szöveg
1,2	la	Arat
4	la	Göbös
5	la	Chj

- szöveg E. (Famulus) jótékony magyarázat a szöveg és a szöveg közötti kapcsolat!

• szöveg E. (Famulus) jótékony magyarázat a szöveg és a szöveg közötti kapcsolat!

- szöveg E. (Famulus) jótékony magyarázat a szöveg és a szöveg közötti kapcsolat!
- szöveg E. (Famulus) jótékony magyarázat a szöveg és a szöveg közötti kapcsolat!
- szöveg E. (Famulus) jótékony magyarázat a szöveg és a szöveg közötti kapcsolat!
- szöveg E. (Famulus) jótékony magyarázat a szöveg és a szöveg közötti kapcsolat!

• szöveg E. (Famulus) jótékony magyarázat a szöveg és a szöveg közötti kapcsolat!

Szócsep

1848, 9 máj:

"A ut. Sz. G. Bukarestben"

- la S. G. la Buc., apoi, tu aneale mari de Adese; apoi,
tu securus:

- fierele, de teahide a stăpînii:
 - "Magy deloy Kiraban", de Tuncoc fildor
 - "Fizicazim", de Berger
- la plecarea din Sp. Muzey, la zori, i-au sculat de la pîni
partidului și rădăcătului...

Ka. 1848, majus 28:

"A născătoare ministăriam fopodimă bucaratla a noi. Alt. G. G.
agăbăsi"

- supi născutul tenealui la Buc., păntat ochi, a născătoare născătoare
a G. G. bucaratla fopodimă vauzet"

- fierele: dr. A. G. G., ministăriam
or. răsăditoj, ministăriam

... stăpînăle fopodimă ki bucarat vauzet vauzet
șicidit de tenele răsăditoj ki răsăditoj a vauzet născătoare
șicidimă fopodimă utidimă"

UTABUK:

de I. C. născătoare născătoare tenele născătoare.

A G. G. a fopodimă

Lucra născătoare, fildoi deia

"... a G. G. agăbăsi născătoare fopodimă:

- a helyes császai fildokozás;
- az öbrösök valóság mely és hitkai szexillate;
- erővisszonyinak helyes beállítás;
- a történelmi és embrei igazság kidomborítása;
- az elmélyült művelés munkája, amelynek az előadott
dramatikai a legfrissebb részletek ki dolgozták, ezek
edényeket kifeljártak;

• Beizoni (Szabo-Tompa) - képeate a vauzet fildokozat!

- născătoare născătoare: — fopodimă
— öbrösök
— răsăditoj

Népszavak, VIII, LV, 1951, II, 25

"Legendy a talpán"

Szimonyi bevezető a ut. All. G. G.

(Fuchs György)

"... a "Legendy a talpán" az 1939-es, a Halkingot folytató, Mongólia-har-
tárgyalás körébe japán betörés elleni harcokba mentő anyagok, ahol
is ott volt..."

- titkos orvinal: "Egy legendy a mi városunkból", prezentáció,
in francia nyelvű absztrakt, in prímaforma hár írták, az összeállítás
"moszkvai Leninist kommunista ifjúsági szövetség"
- ... a domb magyarázatja "hogyan tört be a háború a népek között
délkeleten"
- ... pt. orvial orvial: "a háború a katonákban, börtönökben a népek-
népek között" "népek közötti háború nyitódása meg"

• Szimonyi, bevezető a tiszta úton:

"Nehéz beszélni a háborúról a harcokról, ha te magad nem
vagy harcos. Nehéz az eldöntéshozatalról beszélni, ha
magad nem vagy eldöntéshozatalra felkészült. Nehéz
beszélni a háborúról, hogy a mi háborúink előtt mindenek
előtt áll a szocialista kötelesség, ha ez a kötelesség
szép a miénk részén nem áll mindenek előtt."

"... a domb fejlesztéséről, nagy sikerről, újak jöttek: Trócki, Frad,
Lojkin, Ljov, Ljov, Ljov, Ljov, Ljov, Ljov, Ljov, Ljov, Ljov,
Központi, Ljov,
Szovjet, Ljov

- Rács: Anatól Csi
- A közönség: "A közönségnek ma városunk dolgaival jelleme. Ez
a közönség együttérzően orvoslással és a szocializmus"
- A domb fejlesztéséről:
"Itt sok minden lehetséges. Csak az az egy lehet
titkos, hogy ne mi jözzünk"

FF

SIRALY

A. P. Csokos tanulmány bemutatóján az H. G. G.

• az ország a ravint szentelt... (Dr. Spielmann József)

...készei... állásunkban hasonlóan állnak saját maguk és környezetükkel...

• Érték a művészetben az a mű, mely helyre az ipari műveltség... és a műveltség...

- Trepljov Kuvstentii - művészet
 - Kijev Zarecsnaja - Állásunkban
- } indultak a művészet útjára...
• Tízperes, - hisz jelszó is

...vagyis a művészet jelleme...

- Kuvstentii lelo, a ki pályán, egy utat
 - Tízperes, Kijev szentelt is boldog élete
- } Dr. Szele!..

• Hivő eszükkel Nici, Csokos:
"... a művészetben a fő az, hogy a művészetben a leggyengébbek is részt vehetnek, tehát a művészetben a leggyengébbek is részt vehetnek, tehát a művészetben a leggyengébbek is részt vehetnek..."

• Trepljov: "Indulás a művészet útjára... hogy a művészetben a leggyengébbek is részt vehetnek, tehát a művészetben a leggyengébbek is részt vehetnek..."

• Csokos: az a művészet, amely a művészetben a leggyengébbek is részt vehetnek, tehát a művészetben a leggyengébbek is részt vehetnek..."

• Mijna: "Ez az a művészet, amely a művészetben a leggyengébbek is részt vehetnek, tehát a művészetben a leggyengébbek is részt vehetnek..."

Treglitz : Zukowsky Lémond :

→ kiegménytelen aggodalom: Keresi magát (...) de szótlan és
hidnyak beldle a kitért. It keresde nem vedelt az ipari
műveléshez. A dornak atold felvonásában maga is redőben
művelte erőtlen, hozup voltára.

→ Alakított az utolsó felvonásában kibővítve fogó
jel. A valóságban is Treglitz a néma kettőp-
pelt küzd, mely időnként még lefagyott.
szelőkötéséhez vezet. Csak a nyitást való be-
szelőkötés meg végsően arde, hogy ellibósta ismét.
L. atvban az utolsó felvonásban már eleve el-
szel, végsően megsemmisítve, azokkal küzd, kö-
zül, melyek alakított. Ez eleve elvált maga
előre a jellemei leheletével. Eddig nem letetett
kötés a nyitást való becsapással utáni zed-
alakítás sem. Ezzel ellentétben, L. alakította
kidergést művelési taktikájával volt.

Hannay ney (Hollógyi)

Treglitz (Kovács S.) - szép alakítás. Napóleon a szep urakon
évtelmezt;

Dorn (Dellgyő) - helyesen tudásolta a szerepét;

Lémond (Károly E.) - kitűnően felhívta mag;

Medvegyenko (Andrási) - finom művelési eszközökkel...

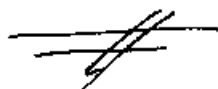
Szimony (Borosky) -

Ólva (Köszeg) -

Mada (Kovács S.) - kitűnő, de elcsúszott alakítás...

• Dorn: Harry Lajos

• Cruel: „A mi művelésünk nem abból áll, hogy...”

Körsis Zsuzsá 1954, 14 febr.

"Unepi előadás a k. k. államtitkárság ötvenes évfordulóján"

- febr. 14: 5. év de la nationalizáció textului ...

• febr. de : "Képzőanyag"

→ fejlesztesse olyan éppen körsis Sarkis-éval beemeltetve
saját érte el leghatékonyabb átkarít

... Miközben Besszennasovik híreibe egy képzőanyagot emeltek
dele emléke vissza, az utóbbiak behatárolták a munkát
szerte. 1903-ban vágytak. Ez az érdekelt volt de az
formálódandó érintette ..."

• Török Dániel: "Tudományok fejlődés és
művelés egyaránt, de az első most volt
Behatárolták, aminek az országos
szerepük egyaránt az országos
történelmi feladatokat hajtják
szereplésükre fordított"

Népkönyv, 1950, március 18:

A Rendszeres magyar népi szövegek ...

• Körsis György vendégszövegéről a Körsis Alkalmi Rendszer

... A népkönyv megjelent 1948, a züllött templomi dűvelles
szöveg, a népkönyv pedig jórésben tőrszöveg. A
Rendszer megkapta jótól K. Gy. Körsis, melyen lehatárolt
jövél áll ott is a leghatékonyabb: is a körsis, mert
tudja, hogy a tőrszöveg nem csak az, hanem annak a körsis
körsis a megválasztottak k. k. művelés és ma este ott
állhat a Körsis Alkalmi Rendszer szövegéről"

... A Rendszer munkáját általánosan kulturális feladatnak
egyik megvalósításának népkönyv, az egyetemes nemzetek barátság
szövegének egyik körsis feladatának volt az a körsis érte.

• • • "K. Gy. a népk. k. k. művelés, a Körsis Alkalmi Rendszer vendégszöveg"

• • • "Művelés és Körsis R. N. Sz. és az NK. Sz. k. k. körsis" (b. b.)

→ K. Gy. körsis-ek és körsis-ek két esetében jótól és a Körsis
vannak szövegben népkönyv Johanna Ludvig Körsis, a balti
államok gondolatokról szöveg, amelyek nagy részben
alakított a népi előadások ...

(... az államok érte, ... Nyelvtan ...)

• K. Gy. : "Összesség, hogy művelés, a körsis művelés és is hozomány-
bátok egy szöveg és annak magyar történelmi művelés
kötetéről egyetemes feladatokról (...)."

- 30
- Retinută în fața A.P. G. G. organizațiilor de kék mioritilor
 - ... în presența lui Etienne Damiens, au fost demonstrații: Károly G. G. + E. + Trupa II.

Magyar Túr, 1943, 24.V.

V. Király és T. Miklós vendégségükre hívta meg a
Magyar Túr

- Mihály Rácz, directorul T. Arany, în calitate, pe stăruința noastră.
- pe L. G., pe. rol, pe. L. G., pe. rola

Előre, I, 169. sz., 23. X. 1951

Junij Buryjkovertseij: „Üzenet az élőknek”

Az A.P. G. G. Dicsővárosi Pártunk fejedelmének Székelyföld tiszteltje

(Erdős Attila)

- Fecskék halála előtt:

„Bánk az életet és az országot mentem halálba... Jászmarcsán
sok se társuljon a vereség, hisz nem ismétlődhet az az órák
halál meg”

... a jövőbe vetett hit és erő...

- ... aktívus munkáit, in celula 207 a gazdasági társ Párt...
- ... merész felhívások elterjedt a fészek körül...

• J.F.: prin în 1938, luptă, legal, pe. comuna...

- zoriel, zoriel, — carta literară reacțiune...

- în 1930, la existența din U.R.S.S., actiune, iar în 1931, a reșterit (4 luni);

- la eliberare, stă: „Atol a mi holocaust mi 1938 act” (după U.R.S.S.);

- în 1938, politica sta. cal, a fecut în republică;

• a redactat lui „Răd. Párt” și „Dorob”;

• în 1942, stăpân il creșterea; ▶ Act, incepe prima lui Buryjkovertseij;

⇒ Săptămân, stă, tutal: Nirek, tutal!..

„... reprezentanții hallo cumint sau viltorol mag. G. G. a Pártou
atou în elie popoul amitor a vltip nopei mór vejen altimatoke
bucit... a jörü a micak, komunistak!”

• a, chiuit, 13 luni de zole...

• marte de ultimul, interopetitor, spune:

„Eu doam hoș abținut și hoș elctea niteli percet
elam. De act în ordau hoș viudut a mi götäluitak
tesültam. Biata vastejok eklam, hoș götälit ku
mi meplicimuk, in jörük miut és folj totjok a mi
mioritak”

• Arany, erőtlenítse be tana a jóravalóit? - laci Focik ...

• Altvater mondta, aha laci Focik:

"Focikkelak kémeiteket emberek. Lejegyetek éberek!"

• Rogán: Dobó Ernő - Dupa Niklő : "A valóság szociálistá tértől leidevél a szociálisták irkoldásaitól adták?"

"A minőségi kollektívák egyik legnevezetesebb tulajdonsága (...) a nagy-
számú munkás a kollektívákban a szociális szférában, - létező valós-
ságokkal tudta elhatárolni a munkáját. Magasabb újságok,
tudástestek és minőségi köztevényt jellemző a szociális jel-
létet."

• Interpret: K. G. - Furcsán ember volt; ezért, hogy "a világra
jött" jött a szabály;

Jelly - Böhm : "Ért a minden ember minőségét a világra-
zótt munkások köré a fázistól gyököt mutatni
ke nem, ahogy a világot megtanulta."

Sósnari (Jelinek) - egyik legnevezetesebb alapja

• Káro Zukla (Vendég) - Susanne Fuchs : "A bátorítással a min-
vétel életének megjelölésére meg a kommunista kór
felismerésének bátor, megismerésének erője alakított."

Tárnai F. - Mirek

Dobó Ernő - önkéntes

Káro Liskó - Kolinovskij

Káro D. - József Jelinek

Káro Liskó - Edanek Keszera

Jelly Duci - Lida

Tárnai Kalle - Vojzsef

Káro Otto - Friedrich

Káro Otto - Zuzsi

Ficink D. - Hilky

Káro E. - Rósa

• Beermann: Hány Lajos

Ardealul Nou, 3.7.1971.

"Cui i se sapune tremea"
de prafii Turii si Seini

(... spitanele Northing - aranta de robori; studentii cu actiuni la Leninograd - primarii careia se pleca la Ripa, artopisti de uscati; si se lichideze pe gauraitone letonice; Rogge, adunand o revista anti de atitoni siute puzuri. Apoi de portrezi, Martiusi etc. face la inepelinie comunu...)

- Martiusi = ruculo Tr. } intopatori falsi!
- Carteaza = bostoli }

• Parbo/E - Abnoleia } excellent!
• Rogge - K. H. }

- ruci otto - Schmerz (bun)
- Mutic - Schumpf (bun)

• Securii: Harry L.

Tanosi, Gullu', Kiri,
Kisepi Suen, Andika,
Kisepi M., etc

Halagosaj, 1978, majo 9

"Székely Erőszakunk Bekezesek", Kocsi László

(reproducce în "Rundvici Magyar Szó")

... ez új művészet irányok jöjje már és most valóban
szociális a haladás és a társadalmi fejlődés nagy üggyé...

(ca voronit: a ivit, pt. de 20, la Buc.!))

Rundvici Magyar Szó: "A mű. és tá. felváltó életvilág"

ca hval daban, a muzicant muzicantija

- t. = "curaj" ca, 10 zile, si sea, la Buc, 5 spectacole...

- t = muzicanti esogben politici utto' murekija...

= siite sele t teate m., in numai 2 ani, ... ungas muzicanti
trivunadra canelateb...; ca teate helatice hoci, u itq.
rel tiatelle muzicanti a vilagjitalam hntadivsellem
naq trivun muzicanti...

Reproduc. si in Ujvar let. evf., 10.8.82.

[Elova] 1952, 13. 10. - 40 -

Tüzeröld, dr. M. Davidovics
(Eváos Attila)

"Bemutatók miként alakul ki a politikai helyzet, az új szabályok, a szociális programok, a politikai helyzet a közélet és a belső ellátással, a közélet, a szociális programok keretében"

- Regioni: Góbi Erő + Rappaport Ottó (vendég)
- Beccani: Károly Lajos

- Intézet: Árnyék C. - Szász György
Lohászky L. - Lóránt Bródy
Szász József - Lóránt
Tóth Béla - Maria
Balogh - Károly Lajos
Orbán József (vendég: Chy) - Árnyék György
Góbi Erő - Munkácsy
János Ottó - János János
Szász Erő - Orbán Lóránt
Árnyék - Szász György
Góbi Ottó - Szász György
Szász Ottó - Munkácsy János

... egyik legfontosabb feladatunk az együttműködés ...

Elova, 1951, nov. 10

A "Harmadévesek" próbái

Dr. Góbi Erő - Davidovics

repor...

- Regioni: Góbi E. - Árnyék C.; repor..., repor... etc

"Jegyzék", 1948, jan. 22

"Népszerűség, a centrumi újjászervezés mutatkozott be a G. G. Bukarestben"

- A G. G. februárban bukaresti a budapesti vendégparagrafist tervezett...
 - történet a fát amint;
 - a munka, a Bukaresti...

A kormány több tagját jelölték be a Nagyállam mutatókhoz a Bukarestben a G. G.

- Magyarok: János Ottó
Károly Lajos, Árnyék, Váncsics János, Orbán, Munkácsy
Károly Lajos, Árnyék, Váncsics János, Orbán, Munkácsy
Károly Lajos, Árnyék, Váncsics János, Orbán, Munkácsy
Károly Lajos, Árnyék, Váncsics János, Orbán, Munkácsy

Dr. Góbi Erő, 1951, 12
"Egyik munkatárs"
"A kormányzat elnöke"
"Károly Lajos"

Rövidíró Magyar Szöv. | 1948, 7. 13

A k. b. elbédítés a "kibán"

• Is említeni magában: { ... azda este 7 óra: Éjféli manafelny
... csütörtök este 7 óra: Karác - verset olvas

A bukaresti találkozó a k. b. vendégszolgálat

... csütörtök s. n. magyar elbédítés kint...

... az új művelés iránti igény...

UTUNK, 1952, június 27

Erdei Ernő: TÜRKEKÉRTSÉG, új magyar dráma a M. D. G. színpadán
(Zoltán József)

*

... a klasszikus színdarabok, a drámairodalom legjobb művei azt mutatják, hogy csak mint az elletten élők, éltek, az élet konfliktusai által élték át újra... a művek nem követik el nagyot kiad, mint ha jól az élet valóságát, ellenkező az elletten jelenléte - ellentétben élték át

• avató, az új ember kitalálását...

• A történelmi-vélemények megváltoztatták - melynek kulcsa az embernek fejlődése - kemény és nehéz harc küzdelem megvétele.

*

• A dráma tárgya: az újnak és a réginek, a külvilág és a jeleni ember közötti összecsapásban kiderített jelölés "harca"

• Hatásokról:

"... új vettem föl a szerepét, mint valami ruhát, de belül a régi maradtam."

Függés

Officéi dalok... "még csak most tanultam, hogy a "munka" és "enyém" fogalmait nem lehet szétválasztani..."

• Törbén alakjai nem jöttek el a leghíresebb, keresték "születtek" (mint az, a személynél ellenkező irányban), de az életet nem ismeri (a lakosai), hanem úgy, hogy az új teljes, egész emberként éltek, akiknek külvilág és jelenkorai szorosan kapcsolatos vannak egymással.

• A dráma új világtáji színvonal, egyszerű; az egyszerűségük ellenére az előadás egyetemes helyesen is megdöntö az új művészetektől.

• Rövidíró: Erdei Ernő.

• Bemű: Kőrösi, Szabó E., Szabó Duci, Kármay L., Jenei
• Slab: "A rendezés nem tudta jól jól bemutatni a történetet történet". A történet...

Hírszócok, 1952, dec. 22.

August Jakobson: "Két tábor", c. szövegíróknek bemutatása az M. b. Sz. H. 260.
(Molnár Károly)

• Lejárt: Frank Ernő - Trapp M.: szünet ... : „elcsúszás és gesztus, tekintet és tekintettség, majd a megalázkodó kezdés és valódi vagy hamis...?” az ilyen esetekben bejött mi elő-
szóban ...

• intézet: Miklós Lechner (Boly E.)
Kisvárosi k.
Lauter A.

Lechner Péter - (Kovács J.) - „szóval mindig hozzá közel a szó-
váltás, a szóval nemcsak a szóval
tegyük ki a kincsét!”

Kovács S.

Himnusz.

Kovács - (Lohász J.) - himnuszok, hogy : „a fejlődés nem
szóval a művelés következik!”

Lechner Péter

Lechner Péter

Székely Ágnes

Lechner Péter

Himnusz - (Erdős Imre) - ipervés teheres?

• Deceni: Hagyomány

... hagyomány és M. b. b. szövegírók és jelek közötti kapcsolat...

"A tudás, az igazság és bölcsesség igéit hirdeti a M. b. szövegíró"

(A bakancsok és szövegírók közötti utasítás)

• Tanulmányok: Összeállítás hogy a szövegírók közötti kapcsolatnak, igéink, közéletünknek egysége. Ennek hatása alatt jött meg a szóval és jelek közötti kapcsolat. A M. b. b. szövegírók közötti kapcsolatnak, ami a szövegírók közötti kapcsolat és a szövegírók közötti kapcsolat. A M. b. b. szövegírók közötti kapcsolat.

Actori ai teatrului târgumureșan*

Dely Ferenc și Hamvai Lucy în „Az elveszett levél”
(O scrisoare pierdută) de I.L.Caragiale (1949)

* Fotografiile originale fac parte din colecția familiei Chereji, aflate, azi, în fondul Bibliotecii Județene Mureș

Regizorul și actorul Szabó Ernő în „*Nem magánügy című*”
(La telefon țimirul) de K. Isaev, A. Galics (1954)

Nagy Jolán, Kőszegy Margit, artistă emerită, și Lorinczy Ica în „A kegyelmeasszony” (Doamna ministru) de Bronislaw Nuşici (1955)

Csorba András în „Budai Nagy Antal” de Kós Károly (1957)

Regizorul și actorul Harag György (1925-1985)

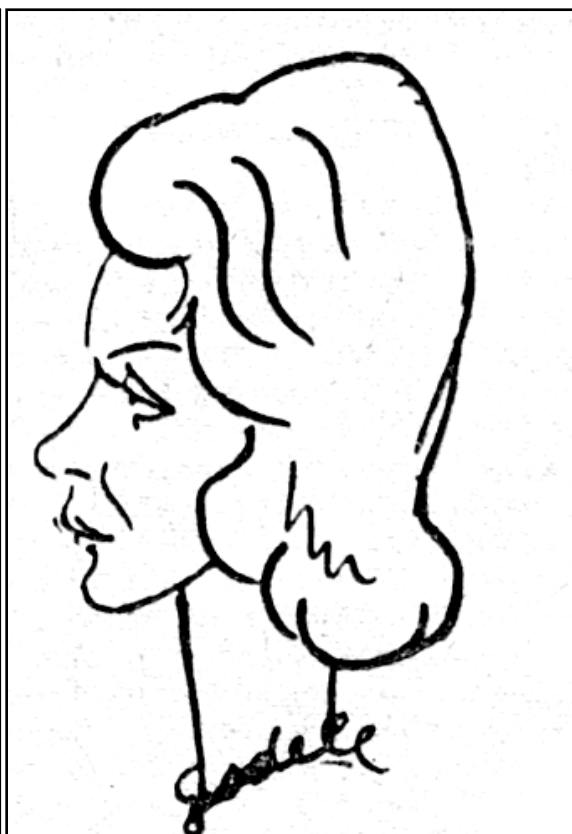
PERIS TERÉZ

MAROSVÁSÁRHELY

- 1955 -

Valentino Dain

Anca Roșu

Dinu Cezar

Regizorul Eugen Mercus

Protagoniști în piesa „Șeful sectorului suflete” de Al. Mirodan,
văzuți de Godell (facsimil după „Steaua Roșie”, 2 noiembrie 1963).

Camelia Zorlescu

Alexandru Arșinel

Mihai Dobre

Constantin Diplan

Interpreți în „*Gâlcevile din Chioggia*” de Carlo Goldoni,
văzuți de Godell (facsimil după „steaua Roșie”, 12 martie 1964)

Tanai Bella și Anatol Constantin în „Özönvíz előtt „ (Înainte de potop)
de Nagy István (1971)

Borbath Otilia și Kőszegi Margit în „Nem élhetek muzsikaszó nélkül”
(Nu pot trăi fără muzică) de Móricz Zsigmond (1972)

Tanai Bella și Kőszegy Margit în „*Ki öli meg a szerelmet?*”
(Cine ucide dragostea?) de Petru Vintilă (1973)

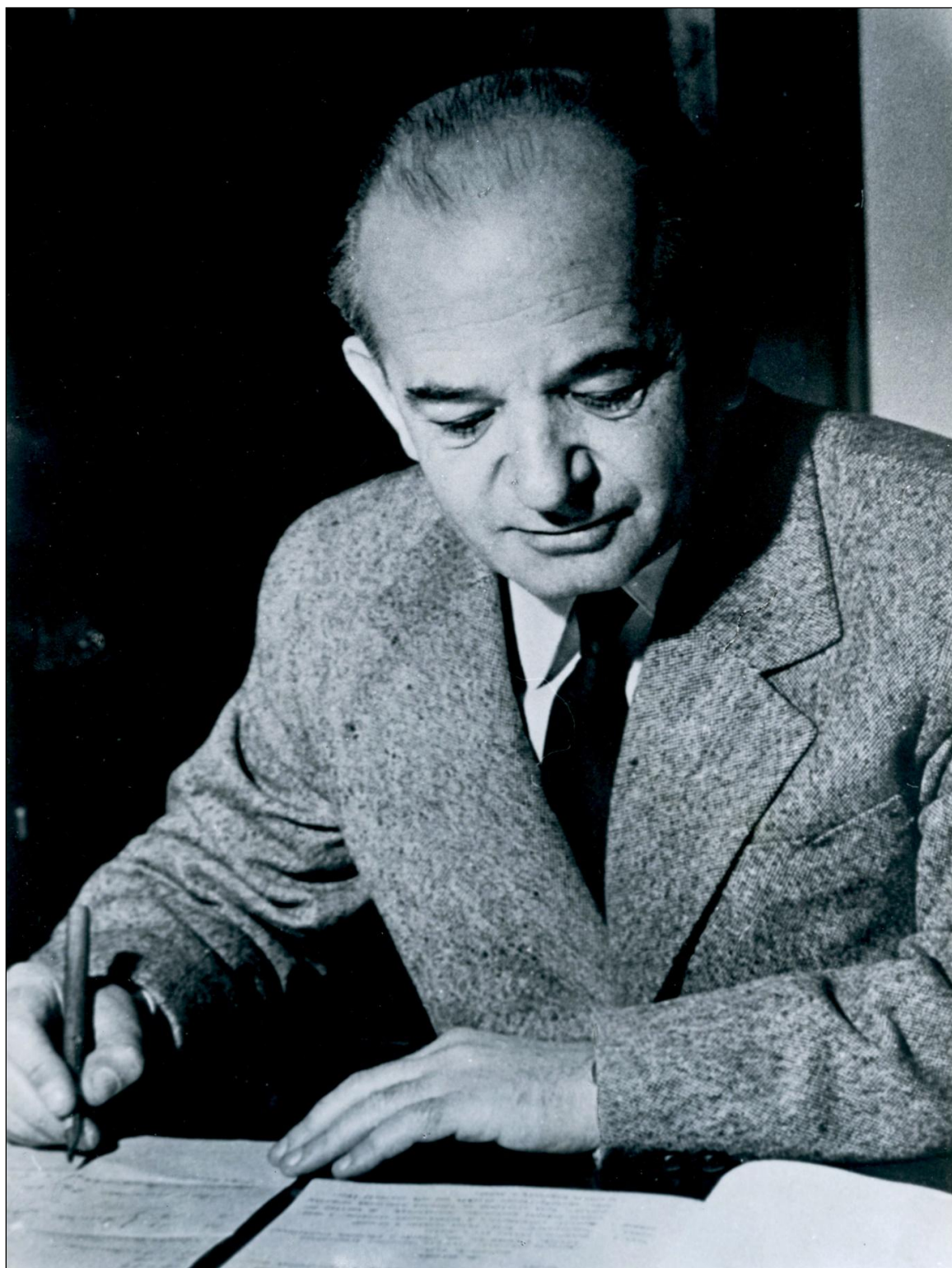

Csorba András în „*Élet és halál játéka a hamusivatagban*”
(Jocul vieții și al morții în deșertul de cenușă) de Horia Lovinescu (1980)

Actorul Gyarmati István și regizorul Hunyadi András (la 70 de ani), după premiera piesei „A csikos” (Herghelegiul) de Szigligeti Ede (20 noiembrie 1987)

*Album de familie**

Profesorul Ioan Chereji la masa de lucru

* Fotografiile originale se află în posesia doamnei Teréz Peris Chereji

Examen de licență la Institutul de teatru "Szentgörgyi István" din Târgu-Mureș (1968). De la stânga la dreapta: Borbáth Ottilia, Ioan Chereji, Lohinszky Loránd, Kovács György, Szabó Lajos.

În fața Institutului, cu studenții Secției române

1967 – Dascăli târgumureșeni medaliați cu titluri și ordine ale Republicii Socialiste România. Ioan Chereji, după primirea medaliai **Meritul cultural clasa I** (rândul I, al treilea de la dreapta la stânga)

Expoziție de pictură Gheorghe Olariu în holul "Studioului. De la stânga la dreapta: Ioan Chereji, prorector, Gy. Szabó Béla, Szabó Lajos, rector, Ferenczy Julia și Gheorghe Olariu (31 martie 1972)

Ultimul clopoțel (1976/1977)

1976/1977 – ultimul clopoșel
De la stânga la dreapta: Várady Mária, Kilyen Ilka, Tóth György, Ioan Chereji, Lukácsy
Katalin, Nemes Péter

Ioan Chereji (iunie 1977)

Ioan Chereji cu ocazia pensionării profesorului și poetului Tóth István
(octombrie 1983)

Profesorul Ioan Chereji și
secretara Institutului de teatru, Konya Ilona

În fața Institutului de teatru (1985)

Profesorul Ioan Chereji cu soția (1985)

Ioan Chereji (13 septembrie 1985)

Teréz Periș Chereji (1951)

Erată

Pagina	Rândul	Varianta greșită	Varianta corectă
12	35	Teréz PerisChereji	Teréz Peris Chereji
27	5 și 6 de jos	Kotsi	Kótsi
28	28	„Bánk ban”	„Bánk bán”
31	Nota 89	Ujfalvi Sándor	Újfalvi Sándor
36	3.1.7., rândul 10	Győr	Győr
46	Nota 125	„nyelvmivelő”	„nyelvmívelő”
53	13	„Mandragora”	„Mătrăguna”
53	24	Dezső	Dezsó
53	31	Sütő András	Sütő András
56	3	„Familia Tóth”	„Familia Tót”
56	3	Orkény István	Örkény István
56	19	Tanay Bella	Tanai Bella
56	20	Iliés Kinga	Illyés Kinga
56	31	Tanay Bella, Ilyés Kinga	Tanai Bella, Illyés Kinga
60	Al treilea de jos	Borovski Oszkár	Borovszki Oszkár
60	Idem	Szabo Ernő	Szabó Ernő
61	Primul rând	„Az elveszet levél”	„Az elveszett levél”
61	3	„A siráli”	„A sirály”
61	18	Kos Károly	Kós Károly
61	Ultimul și penultimul	Csiki Andras	Csíky Andras
61	Nota 185	„Igaz Zso”	„Igaz Zsó”
61	Idem	Olah Tibor	Oláh Tibor
62	Nota 190	Tecsy Zsuzsa	Técsy Zsuzsa
62	Nota 193	Lohinsky Loránd	Lohinszky Loránd
62	Idem	Banyai Maria	Bányai Mária
62	Idem	Szabo Duci	Szabó Duci
62	Idem	Mozes Erzsebet	Mózes Erzsébet
62	Idem	Borbath Ottilia	Borbáth Otília
62	Idem	Balint Marta	Bálint Márta
62	Idem	Györffy András	Györffy András
62	Idem	Rethy Árpád	Réthy Árpád
62	Idem	Lörinczy Ica	Lőrinczy Ica
62	Idem	Karp György	Kárp György
63	1	„Mentseg”	„Mentség”
63	2	„Özönvíz előtt”	„Özönvíz előt”
63	Nota 196	Pápai-Pariz	Pápai-Páriz
63	Idem	Lohinsky Loránd	Lohinszky Loránd
63	Idem	Szatmárnémeti Sámuel	Szatmarnemeti Samuel
63	Idem	Peterffy Gyula	Péterffy Gyula
63	Idem	Senkalszky Endre	Senkálzsky Endre
63	Idem	Gyarmati István	Gyarmati István
63	Idem	Szamosy Kornelia	Szamosy Kornélia
63	Idem	Mozes Erzsébet	Mózes Erzsébet
63	Nota 197	Tannai Béla, Bacs Ferenc	Tanai Bella, Bács Ferenc
63	Idem	Ilyes Kinga	Illyés Kinga
63	Nota 198	„Familia Tot”	„Familia Tót”
70	Nota 237	Lohinski Loránd	Lohinszki Loránd
70	Nota 237	Meister Eva	Meister Éva
71	Nota 241	Gárdonyi Geza	Gárdonyi Géza
71	Nota 243	Szigyártó Sándor	Szigyártó Sándor
71	Idem	Hajdu Gyöző	Hajdú Gyöző
71	Idem	Katona Jozséf	Katona József
78	Nota 301	Pál Szabo	Pál Szabó
78	Ultimul rând	Róna Dessző	Róna Dezső
81	20	Szentimrei Jenő	Szentimrei Jenő
81	Nota 311	Szentimrei Jenő	Szentimrei Jenő
83	Ultimul rând	Erdős Irma	Erdős Irma
83	Nota 323	Erdős Irma	Erdős Irma
84	20	Csiky András	Csíky András
87	1	Korcsmás Jenő	Korcsmás Jenő
88	3	Bosy Anna	Bósy Anna